

LUČ

1918

† DR. JAN. EV. KREK

RODEN 27. STUDENOGA 1865., UMRO 8. LISTOPADA 1917.

LUČ

ALMANAK
HRVATSKO-SLOVENSKOG
KATOLIČKOG NARODNOG
ĐAŠTVA

1918

UREDILI

JOŽE STABÈJ

i

JOSIP STIPANČIĆ

II
40589

498
—
21.

CIJENA K 6.—, ZA ĐAKE K 3.—.

IZDAVAČ I ODGOVORNI UREDNIK IVAN KRST. LOVRIČEK.

TISAK KR. ZEMALJSKE TISKARE U ZAGREBU.

SPOMINU JUGOSLOVANSKEGA VELEUMA

DR. J. EV. KREKA

NJEGOVI FANTJE.

ZAPUSTIL NAM JE NAROČILO:

VI VSI, KI STE SEME IZKRVAVELEGA NARODA, MISLITE LE ENO:
KAKO BOSTE POSVEČALI ZDRUŽENI VSE SVOJE MOČI, VSE SVOJE
ZMOŽNOSTI, VSO SVOJO LJUBEZEN IN VSE SVOJE SRCE NAŠI
JUGOSLOVANSKI DRŽAVI, ZA NJEN PROCVIT, KULTURO IN BLAGO-
STANJE!

Jože Plot: Poslanica pred svidenjem.

„Ne boj se! Suženstvo je veleizdaja, ker izdaja človeka, obitelj, narod in s tem tudi državo!“

Evangelist Krek.

V dobi te velike samote, ki tako vseobsežno napolnjuje srce, po besedi božji zamaknjeno samo vase, je že marsikdo mladih potožil o dolgčasu.

»Ali se je že preveč in vse preveč krivičnega zgodilo na svetu, da komaj čutimo, kaj se godi krog nas? O da pride konec brezdelja, da se razklene nemoč, ki v njej trepečem — morda še par let, — a potlej bo drugače, mora biti drugače! Kaj delaš ti, kaj delajo zdaj naši ljudje?« Tako pišejo mnogi prijatelji: iz strelskih jarkov, iz vojaških pisarnic, civilni diurnisti . . . Gotovo ni prav, istovetiti ta dolgčas s pomanjkanjem dobre in vesele volje. Zakaj v naši mladeži ni bilo nikoli krepkejše sile, ko je zdaj odpor njih molčeče boleti. Tisoči zaklenjenih sre se grejejo ob misli na dom in na vstajenje narodovo: morda še par let, a potlej bo drugače, mora biti drugače! Mar naj bodo osramočeni tisoči in tisoči, ki so žrtvovali življenje?!

»So vprašanja, ki se časih zdi, da jih ni, ki se zde mrtva, kakor se zdi mrtvo oglje, zagrnjeno s pepelom. A zapiše veter ter raznese pepel in izpod pepela zažari živa žerjavica«. (Ušeničnik, Knjiga o življenju, str. 5). Eno stoji: V tej bridki preizkušnji našega naroda, ko so tehtane njegove fizične in moralne energije, ko se izpričuje veljavnost vsega njegovega bitja, smo spoznali svojo dolžnost kakor na eodnji dan: Danes si sojen, naš narod in vsak posameznik v tebi! Ne boš obsojen, če je tvoje življenje, če so tvoji sinovi močni, iskreni in nesebični. Pridimo in pogledjmo! Kdor koli si in kakršenkoli si, za vsakogar je potrebno, da se vprašaš: ali je vse prav v meni, ali je pošteno in odkrito moje srce, če prisezam na delo krščansko . . . Nič plašljivosti, nič stranpoti in oportunitizma, nič slepih sanj, a vsakdo imej pošteno sinovsko srce! In proč z ljudmi, ki jim je navdušenje — opravek!

Veselimo se, prijatelji! Zakaj za vse hude, malodušne dni, ki jih treba pretrpeti, nam je dana mogočna obljuba in poročstvo! Ob tisti uri, ko smo se zavedli svoje lakote ter smo zakoprnili iz svoje revščine, je govoril glas Gospodov: »Blagor lačnim in žejnim!« Naš narod je lačen in žejen pravice. A zdaj se je prerodilo in pomladilo tudi trojedinstvo naše vere, upanja in ljubezni: Pravični, ki vidi vso grozno lakoto te vojske in pozna daritev naše srčne krvi, nas bo nasitil z blagoslovom, ki pride! Zaupajmo in veselimo se! Stradamo, a ostalo je v nas koprnenje, neutešno, vedno večje . . . naša pot gre navzgor!

Pač »moramo odkrito priznati, da spada slovenstvo še med rudimentarne organe človeštva, ki še niso dosegli stopnje kulturne integracije«. (Zora XX., str. 250). A vemo tudi, »da se nahaja rudimentarni član slovenstva in statu nascendi . . . Če je usoda našemu narodu poverila sploh kako nalogo v družini narodov, potem pride sigurno čas naše kulturne integracije in naš kvantitativno sicer mali, a kvalitativno čili in odlični narod postane samostojen član v harmonični korelativni enoti narodov, iz

katere ga nobena sila na zemlji več ne iztrga«. »U slobodi ujedinjeni naš narod hočemo da bude član velike zajednice narodâ, koja je danas ideal čitavog kulturnog svijeta in za koju toliki milijoni žrtvovaše svoje živote«, (Glas Slovenaca, Hrvata i Srba, god. I., br. 1.).

Potrebno pa je, da nas že zdaj, ko se nam je vsevprek preživelo razkrila neodložljiva nujnost skupnega narodnega delovanja, prešine tudi zavest o nujnosti pametne in smotrene porazdelitve dela. Vam vsem, ki ste seme izkrvavelega naroda, velja testament Evangel'sta Kreka. Skušajmo doseči smotreno ekonomijo vseh narodovih moči! Majhni smo po številu. To je stara tožba. In vendar še vedno pozabljamo, da ravno zato predstavlja vsak posameznik razmeroma tem večji in važnejši del narodove eksistence. Nihče ni preslaboten, če je volja močna in se podvrže smotrenemu delu! Naj ne misli nikdo, da bi bilo njegovo delo premalenkostno! Bolj ko kdaj bomo zdaj potrebovali malih, pridnih sodelavcev, tihih, požrtvovalnih ljudi. Ni potreba, da bi bil ravno voditelj naroda. V množici dobrih in zmožnih ljudi je le eden najboljši in najsposobnejši. Osebni cilj bodi: popolnitev! Narodov cilj je pa celokupnost osebnih ter se glasi: boljši časi po boljših ljudeh! Če hočemo udejestviti velikopotezno narodno kulturno organizacijo, se moramo ozirati predvsem na zdrav, živahno in smotreno delujoč organizem. Doživljamo veseli čas, ko se razblinja in umira titularni aristokratizem, ko prenavljajo vso človeško družbo demokratične ideje ljubezni ter se uveljavlja moč kulturnega aristokratizma. Z vsem poštenjem in vso ljubeznijo svoje volje upamo: Narodna aristarhija naše jugoslovanske države bo vzela sapo izumetničenim bitjem, ki izpodjedajo delovno moč narodovo; v prah in pepel se bo sesedel birokratizem sleherne baže in izdihnili bodo navdušenci »iz poklica«.

Dela bo dovolj na vseh poljih narodovega snovanja. »Kjer se komu zdi, da je s svojimi sposobnostmi in svojstvi primernejši za delo, tam se pridruži drugim delavcem! Nikdo ne more vedeti, kaj nam prinaša bližnja bodočnost. Sree, naša zavest, da je stvar našega naroda pravična, da si ideje, ki se jih je oprijel naš narod, ustvarjajo vsi pošteni ljudje vseh narodov, nam govorita, da se moremo nadejati le dobrega. Ali računajoči razum, ki računa tudi z zlobnostjo in močjo sovražnih sil, nas opominja, da moramo biti pripravljeni tudi na zlo. Ali pridi, kar hoče: bodimo ljudje, kakršen je bil pokojnik Krek — s srcem in glavo na pravem mestu!« (Edinost, 15. XII. 1917).

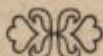
Še in še bomo slišali pridigo:

»Contenti estote,

begnügt euch mit eurem Kommisbrote!«

A kdor je spoznal dan obiskanja in preizkušnje narodove, si izberi geslo: »Nemogoče ni naša beseda! Človek umrje — crescat humanitas!«

Prijatelji, ali je v nas samo navdušenje majhnih, ki hočejo hoteti, ali velika volja: h o č e m o!

Vićentije Mikša: Majci.

(Na glas o Krekovej smrti.)

I.

Tebi, kojoj alem dobre duše vjenča čelo,
Tebi, kojoj patnju patnjom odužiti treba,
Tebi Domovino!

Da sklopim oči, zatvorim usta i da pustim, da se duša nečujno očituje. Da prevrnem knjige starostavne, pa da nadem slovo istine — svetu riječ: — Ti jesi!

Ili da sakupim: more i brda — sela i gradove — barke i katarke — kolo sitno i cvjeće šareno — sve da sakupim u grudima svojima, — da uzdrhéu žile, a krv uzavre — možda bi se u duši stvorila riječ velika, slovo zlatno: — Vjerujem!

II.

Što da činim?

Evo ovako se pitam i danju i noću. Duh mi je nemiran. Jer neću, da pjevam raspoloženje jednoga dana, već pjesmu cijeloga života i mojega, i krvi rođene!

Da pjesma bude i ljepa i bujna i ponosna.

Što da činim?

Kako da ti očitujem osjećaj i misao, kako da Ti se poklonim, kad nema ruha poklonstvenog, kako da Ti reknem »Hosana!« — kad je hram srušen, a kandilo dogorjeva.

Siroče sam hladnoga ognjišta Tvoga. Cvijet pogažene bašte Tvoje. — Jeka slabašna suze Tvoje, što gori na kamenu — —

— — Majko — — Majko! — —

Što da činim?

III.

Da uzmem kandioce, da kleknem i da ga natočim krvi svoje — — da plačem i dušom i srcem — —

Mnogo je srdaca prepuklo — mnogo seje puta kandilo ovo napunilo patničke krvi — ali plamena nije bilo. — A žizak drhé, svjetluca i dogorjeva.

Što da činim?

IV.

Otajstvene me sjene oblijeću.

Nećim mi duša podrhtava. A vjerovati nesmijem. Jer mislim: sve je ovo laž dugih noći — — laž mašte i želje.

Jer evo dopriješe tužni glasovi i gusle plaču po svoj domovini.

Ivan je umro!

Ájte, potecite. Jer gle sa mjesta onoga na koje mu pade mrtvo tijelo — diže se slava naša.

Ajde potecitel Da se molimo duhu Majke dobre, da oživi u srcima.

V.

Tajinstvene me sjene oblijeću — a riječ velika rada se u duši. Riječ proljeća:

— Vjerujem! —

Da vjerujemo jedno Evandelje, koje pade, kao blagoslov na polja naša. Da ga nepisanog nosimo u grudima. Jer slova nisu lijepa. I da ide od usta do usta, kao pjesma. I da živi u nama!

Da mu živo erce bude oltar.

Domovina hram.

Narod svećenik!

VI.

Umro je Ivan.

Umro je u krvavo jutro, kad je poškopio Geniju glavu, kad je pokretio narod.

Hosana!

Blagoslovom snage kršten je onaj, — radi kojega pade Jonatan, radi kojega ie i Ivan umro!

Hosana!

Cvijećem smo okitili kuće i obore naše. U svetačkom ruhu stojimo čekajući! Uskrs. Zvonovi zvone! Sreća je u narodu, jer je uzvjerovao sam u sebe — — — — —

VII.

Ej, — ustajte vi, koji spavate po šumama, po kršu, po polju krvavih bojeva. Ej — probudite se! Potecite, jer je ovo slava cijeloga naroda.

Gledajte! Patrijarke, kraljevi i banovi silaze u odorama svjetlim. Treba da i vi stignete na vrijeme, jer je evo Majka naša iznijela svijetlu krunu, — vjekovima želju našu.

Sredajte se!

A u dom slave ući ćemo krvavi, pjevajući psalam, koji su gore naše rodile — stari psalam vile Ravijojle!

Vi znate, da je on početak i ukrašeno slovo Evandelja, koje je ušlo u srca naša.

VIII.

I svete Braća rekoše doći!

Na pahuljastom putuju oblaku. Nisu ponesli Evandelje ni svetačke kosti. Ponjeli su sreću u grudima, pjesmu na ustima i silaze u krvavo jutro, da slavu slave sjemena svojega, koje je odavno živjelo na zemlji neplodnoj. — A eto otkako na nju pade mrtvo tijelo Ivanovo, uzraslo je sjeme.

A sveta se braća smiju. Šire ruke.

Hosana! U vjekove!

»Vo imja Oca i Sina i Duha sjatago«.

Na pahuljastom oblaku u krvavo jutro silazi pjesma:

»Slava vo višnjih Bogu!«

IX.

To je vezivo sela naših, to je kolo objesno, to je pjesma vile Ravijojle. A sav je narod pjeva, jer se u njemu rada: sloboda i sreća.

A sav je narod pjeva, jer mu je duša patnjom očišćena sjevnula u vlastitim očima. Jer je kandioce napunio vjerom u samoga sebe. Jer je upoznao plod sjemena Ivanovoga i plodnost njiva rođenih — — — i čistom dušom ugledao krunu Marinu na prijestolju modroga vala, na kamenu, na njivi, u šumama i — u srcu svome.

Jer se je obradovao sam sebi!

X.

— — — Majci našoj pjevamo pjesmu i njenoj kruni svetoj.

Majci našoj pjevamo pjesmu, da sve spozna ljubav našu i vatru ovu, koju je tinjala stoljeća, da plane snagom, kojom su je hranile patničke duše. Ognjem ovim gore sela i gradovi — oltari i ikone — — gori sva domovina s kraja na kraj. I nitko ga ne može ugasiti.

Kraj ognjišta naših sjedi veselje. Uglove kuća kiti — — — a svatovskom barjaku povezalo je kitu rosnoga cvijeća na vrhu! Drumovima našim i baštama šeće sreća u kićenom ruhu. Nevjestica mlada. Oči su joj dva kandila zlatna — — obrve krilo gavranovo — kosa joj je valovita svila — — —

— — — Majci našoj pjevamo pjesmu i njenoj kruni svetoj.

Puklo je deblo stare lipe. Na danje je svjetlo iznijela srce svoje. Iz korjena niknula mladica — napila se je krvi staroga srca i cvijeta — cvijećem onim, kojega su satirale bure u vjekove.

U staro gnjezdo sinula je traka sunčana i pala mu po srijedi.

U kulama ostavljenim, u kulama mrkim kamenih gradova: — zadnji zbor zboruje prošlost naša. Žalosno se spominjanje smiruje zauvjek.

Pred nama je pala prošlost u grobove. Nema više noćnih sjena, da noći u ponoćje sjednu na propukli kamen i da plaču porod svoj.

Zatvorili su se grobovi zauvjek. Mrtvi da miruju, a živima da zvoné uskrsna zvona — — —

Majci našoj pjevamo pjesmu.

Njoj, kojoj je patnja sreću rodila,

Njoj, kojoj alem dobre duše vjenča čelo.

Njoj i pjesma i duša i srce — — —

Njoj — Hosana — — —

Domovino! Domovino!

Ivan Dolenc: Dr. Krek in naše svetno izobraženstvo.

Z dostavkom: Laicus et clericus.

Pregloboke sledi si zapustil v meni: preveč čutim svojo zadolženost pri tebi, ki si mi posijal v življenje kakor solnce; pretrdno se zavedam dolžnosti, naj poskušam pomagati pri delu, da izčrpamo po svojih močeh ta bogati rudnik, ki nam ga je dal Bog, sodobnikom in zanamcem in — sebi v srečo. Zato se povrača moj duh k tebi, se želi muditi v tvoji bližini in si vtisniti tvoji podobo tem trajneje, ker nam je ne kliče več v spomin tvoja navzočnost, naš učenik Krek!

Prižgal si nam žarek nove luči. Pokazal si nam, kako moremo ohraniti srečo v zašlodah našega časa.

Prvo, kar nam je klicala tvoja oseba, je bilo: Fant, stoj na lastnih nogah! Bog ti ni dal pameti zato, da gledaš plašno, kaj bodo storili drugi, in poslušaj kot navodilo za prihodnost, kaj bodo rekli k tvojemu ravnanju. Ako imaš pri sebi uro, ki kaže pravilno, če le dosti paziš nanjo, čemu vprašuješ drugod, koliko je ura?! Zanesi se na klic božji, ki ti govori glasno dovolj iz duha in srca! Bog ti ga ni dal, da te zvaja s prave poti! Če ljudje uravnavamo ure le drug po drugem, je mogoče, da moja in tvoja in nas vseh kaže napačno. Če pa gojimo vsak svojo vestno, bomo videli, da kažejo vse — enako. Vsak posameznik, ki hodi pogumno svoja pota, je dostikrat nam vsem klicar, ki kaže smer k svetilniku.

Jasno je videl pred seboj svoje cilje: Ustvarjati v družini našega naroda take razmere, da bomo vredni in deležni blagoslova Njega, ki je ustvaril posameznike in narode za srečo. Veroval je vanje, veroval v božjo pomoč, če gre za njimi. Težave niso spravile samosvojega moža ob zaupanje vase in v svojo stvar. Menda l. 1905. je prevedel v »Naši Moči« verz Ade Negri o »ponosnem hrastu, ki v vetru se ne ziblje«. Ali so bile besede za koga primernejše ko zanj?

Izobrazba, ki jo nam je dala šola, je pridobila po občevanju ž njim veliko na svojem pomenu. Koliko smo se trudili v šoli z različnimi predmeti, a kako pogosto nismo imeli pri tem nikogar, da bi nam bil odgovoril na vprašanje, ki je vpilo iz mladih src, stradajočih duševne hrane, dasi so nas basali véasi do prenasičenja. Kaj mi to koristi za ta in oni svet? Ali pridobi s tem moje življenje na vrednosti, da bom koristil sebi in bližnjemu? Z ljubeznijo smo se oklepali tistih, pri katerih smo čutili, da jim je odgovor na ta vprašanja merilo pri tem, česa skušajo naučiti mladega človeka in kaj zahtevajo od njega. A tega merila smo véasi tudi pogrešali... Ali ni bila naša pesem, abiturijentov iz majhnega mesta, le prevečkrat enaka Prešernovi o goljfévi kači, ki nas je speljala od doma?

Posamezne vede so se zelo razvile in strokovno se zahteva od kandidata profesure veliko znanja. Premalo pa mu njegovi učitelji ventilirajo vprašanje, na kaj je treba polagati pri dotični stroki važnost, da bo imela »hranilno vrednost«
specielno za dijaka naše dobe, da bo laže in popolneje vršil svoje dolžnosti do Boga, bližnjega in sebe. Enotnega okvira univerza ne da, v katerem bi imel vsak predmet svoje mesto v dosego enega cilja: resnične sreče dijakove.

Trda je bila dr. Krekova sodba o vzgoji na gimnaziji za njegovih dijaških let in obsodba gotovo tudi presplošna — profesorja Žaklja in Pletteršnika je izvzel sam ob drugi priliki —: »Za svojo vzgojo na gimnaziji ne čutim nikake hvaležnosti in tudi nimam vzroka zanjo«. Po enotnosti, praktični porabnosti in širokih vidikih hrepenečega, socialno mislečega duha ni zadovoljila.

Tudi dr. Krek je bil zastopnik vede. A od te vede se je širila blagodejna toplota in življenje; poznalo se ji je, da je v službi dejanske ljubezni do bližnjega in tako vedno v svežem stiku s potrebami sodobnega življenja. Zato smo iskali prilike, učiti se pri njem in vsaditi v debelo, na mrtvih redilnih snoveh bogato zemljo svojega znanja drevesa, ki bodo izpreminjala bogastvo podlage v sadove.

»Vse, kar znam, sem že na ta ali oni način povabil«, se je izrazil enkrat.

Za dijaka, navajenega na nekake stanovske kaste, ki so obstojale v malem mestu, tako da je bil že dijak vzvišen nad okolico, ki si je služila kruh s rokami, je bilo prezanimivo in poučno, opazovati doktorja v občevanju s preprostim ljudstvom. Bil je vreden sin matere, pri kateri — učiteljevi vdovi, ki je čitala Prešerna, Stritarja, Jurčiča, Sienkiewicza in so ji bile navadne povesti za ljudstvo prelahno blago — so imeli berači svoje prenočišče in zatočišče. Doktor se je razgovarjal z najpreprostejšim človekom prav tako živahno in rad, če ne dostikrat še rajši, ko z izobražencem. Govoril ni ž njim ne nekako uradno — vsled dolžnosti svojega stanu kot duhovnik, organizator in poslanec — ne pokroviteljsko, ampak kot človek, ki bližnjega ceni, se zanj zanima in ve, da je bližnji vreden tem večje ljubeznivosti, čim težje je njegovo delo, čim manj mu preostaja časa, skrbeti za razvoj svojih duševnih zmožnosti. Svoje znanje je delil ž njim, kakor bi bila »v kompaniji«: eden dela telesno, preskrbi tovarišu hrano, kurjavo, obleko; tovariš dela duševno in se odziva drugu za njegovo delo s plodovi, pridelanimi na njivi duševnega dela. Tega ne dela z nikako pozo, ampak kot nekaj, kar sploh ne more biti drugače. Tega duha dijak dolej ni videl mnogo, saj tako jasno izražene ga nikjer ne.

Tri leta sem se pečal s pridelovanjem živil, poten, dostikrat umazan, truden, da za duševno delo ni bilo ne časa ne veselja, od takrat šele pravzaprav vem, koliko hvaležnosti dolguje človek tistim, ki ga oskrbe z življenjskimi potrebščinami, in kako resnična je Foersterjeva trditev, da revolucije nastanejo vsled tega, ker je na eni strani — bodisi pri vladajočih krogih ali pri ljudski masi — premalo hvaležnosti. (»Wenn es irgend-

wo einmal kracht und ächzt im Bau der Gesellschaft, so könnt ihr sicher sein, es kommt daher, daß an irgendeiner Stelle nicht genug Dankbarkeit sitzt.« *Jugendlehre*, 36. bis 40. Tausend, str. 381.)

Kaj je stanu na zunaj primerno po nazorih, oziroma uniformacijskem duhu časa, kako se je treba oblačiti, kako hoditi, s kom in kako občevati, po tem ni vprašal dosti, pač pa po tem, kaj zahteva od njega ljubezen do bližnjega v vsakem položaju; zato se je igral z otroci, pel z veselimi, delil kruh s lačnimi. Šla sva v poletju 1912. l. s Svetega Jošta proti Dražgošam. Pravil mi je, da je neka dama, ki se je o njej pri nas kmalu nato veliko govorilo, dobila od druge visoko stoječe dame naročilo, naj skuša vplivati na Kreka, da postane »človek iz boljših slojev« in neha biti tako kmetsko preprost v vsem življenju. Doktorju je nova vzgojiteljica sama razodela stvar v njegovo veliko zabavo. Pri tem je pripovedal tudi z vso nedolžno odkritostjo in zabavnostjo začetni štadij one afere, ki mu je pozneje tako bridko glodala na niti življenja. »Na tem le mestu«, je pokazal med razgovorom, »sem pred nekaj dnevi napravil nekaj, česar Vi bržkone še niste. Selški otroci so šli na izlet na Sveti Jošt; tu so počivali in jaz sem se z njimi igral. Fižolčkali smo se«. Sedela sva na Pertovču v hiši; doktor je bil v najboljših letih, okrog štiridesetih; temu primerno izviren in pogumen. »Sedanja duhovska obleka je ostanek iz dobe, ko je veljala ta noša za elegantno: črna obleka, kolar, gladko se briti. Sedaj hočejo najti v tem ascetičen pomen. Mašniška obleka v cerkvi je zgodovinska in to naj le ostane. V vsakdanjem življenju bi pa videl jaz najraje, da bi nosil duhovnik tako obleko, ki bi lahko izvrševal v njej vsa telesna dela usmiljenja, tako da bi lahko pomagal na cesti tudi kmetu potisniti voz, če konj težko spelje«.

Takih »izjav« doktor seveda ni namenil za javnost ali namerjal z njimi doseči kake reforme. Vedel je, kako vpliva pri človeku zunanost tudi na notranjost; da nam kličejo zunanosti na obleki v spomin naše dolžnosti, je izkusil vsak, kdor je skušal kdaj nositi s častjo trak ali znak kakega društva. Sedaj, ko je doktor mrtev, ne škodi ne njemu in ne stvari, če se skušamo približati njegovemu bistvu tudi potom takih malenkosti. Razlagam si stvar tako: Svojih dolžnosti kot duhovnik je bil tako prevzet, da ni tako rabil takega zunanega opominjanja. Vedno je želel, da bi bil duhovnik mož iz ljudstva in mož ljudstva v najboljše pomenu besede; duhovniku naj se približa sleherni brez vsakega strahu; tesni stik z ljudmi bo obratno vplival na duhovnika, da se bo trudil, stati kar mogoče na višku v vseh vprašanjih, ki leže ljudem na srečju; njegovo stališče v fari bo tem neomajnejše, spoštovanje ljudi do njega tem trajnejše, čim bolj bodo spoznali vsi premoč njegove izobrazbe in njegovega življenja.

Ljudje napravimo dostikrat tale vtis: Če kdo ve kaj več ko drugi, potem da to drugim občutiti, podobno kakor da nosi zvezdo več pod vratom. Pri Kreku je bilo narobe: Bogata hiša njegovega duha je bila odprta slehernemu somišljeniku prav tako, kakor skromna soba njegovega stanovanja. Vsakemu je bil tovariš, ne njegov nastop in ne ton govora ni kazal »višjega«; bogastvo svojega duha je delil, kakor da tisti, ki sprejema, izkazuje s tem njemu uslugo. Če je videl koga pri svojih predavanjih in kurzih, kako se bogati z rezultati njegovega dela, mu je izkazoval na razne načine svojo pozornost in vzel priméro ali vzgled če le mogoče iz razmer, v katerih je dotični živel.

Plutarh pripoveda o Perikleju (cap. XII.), da je zaposlil vse stanovce v Atenah v službi svoje ideje: okrasiti Atene s sredstvi delskega zaklada. Nekaj podobnega je bilo na Kreku. Nebroj je ljudi, s katerimi je občeval; zastopniki vseh stanov so bili med njegovimi ožjimi znanci; saj je on kazal za posle vsakega stana toliko umevanja. Pri tem je opazoval vsakega, ali je poraben, da vstopi, ne da bi se često dotični sam dobro tega zavedal, v službo njegovih idej: socialne, narodne, strankarske; a kdor je delal

v njegovi službi za stranko, je vedno videl, da gre boj za ideje, ki jih stranka zastopa in ki ji edino dajejo pravico do obstanka. V žaru teh idej je dobil poklic vsakega posameznika novo, veselo lice: delavec se je zavedal, da dela v ozkem okvirju svojega stana za svojo srečo in blagor splošnosti ter si pridobiva z zemeljskim delom tudi prijateljev v večnosti. Vizobražencu se je poglobilo umevanje izreka: Noblesse oblige v socialnem smislu. In koliko ljudi je on pridobil za svoje sodelavce! Ljudi, ki bi bili brez Kreka ostali bržkone vedno izven števila delavcev za našo stvar. On je bil rudar, ki je dvigal zaklade in našel nove vire bogastva, koder je hodil. In bogastvo je našel on navadno prav tam, koder ga drugi niso niti iskali: pri revežih.

V ljubljanskem gledališču sem videl pred leti dramo (po besedilu pisateljevem »dandanašnja legenda s prologom, igro in epilogom«) angleškega pisatelja Jeromea K. Jeromea z naslovom: »Tujec«. Kristus pride preoblečen kot tujec v penzijo (= skupno stanovanje s hrano za ljudi, ki nimajo lastnega ognjišča), ki jo vodi goljufiva zadirčna gospodinja; v službi ima nemarno, tatinsko dekle. Družba, ki stanuje v penziji, je sestavljena zelo pisano: stara nališpana koketa z barvanimi lici, sleparski žid, razuzdan bankir starec, ki steza roke po lahkomišelni, uživanja željni nevesti ubogega slikarja; ta namerava stopiti v službo lascivnega slikarstva, da obogati brez truda na račun morale drugih i. t. d. Kristus pride k njim kot nov, nepoznan gost v penziji. Z vsakim se razgovarja, najsi ga tudi smatra ta in oni spočetka za manj vrednega; vsakemu pokaže globoko umevanje njegovega položaja; brez mnogih besed, s par ljubeznivimi vprašanji pomaga slehernemu najti njegovo pravo podobo, neskvajeno, kakršna bi bila, da mu ni ležala na duši môra napak in ničvrednih izrastkov, ki so se razpasli vsled lastne slabosti po vplivu okolice. Ko zagleda sleherni namen svojega bitja, svoj stan v novi luči, mu je, kakor bi odpadle od njega nevidne verige, ki so ovirale veseli razmah boljšega dela njegovega bitja. Vsakdo ostane pri svojem stanu, vrši ga pa odslej v skladu z boljšimi zmožnostmi svojega duha, sebi in drugim v veselje. Ob tujčevem odhodu je vsa družba izpremenjena in njegov odhod občutijo nekako podobno kakor premočen, a po solncu posušen človek solnčni zahod.

Ne pretiravamo in nikakor ne izvajamo te primere v vseh podrobnostih. Kdor je pa opazoval Krekovo bivanje med nami, bo razumel, zakaj mi hodi po glavi ta primera.

Bil je že skoro na glasu krivoverca; pa se vendar ne dajo tajiti znaki, da se je učil od Kristusa. Kako je znal občevati z nasprotniki, če je videl dobro voljo! Ni vsiljeval svojega stališča, pustil je nasprotniku njegovo prav, kolikor je le mogel, zraven pa sukal pogovor tako, da je sorazgovarjalec rahlo čutil premoč doktorjevega stališča in mu je bil prehod k njemu kar najbolj olajšan.¹

Skozi vseh trinajst let, ko sem ga poznal, sem imel o njem sodbo: On bi bil slovenski kralj! Ves narod bi imel prostor v njegovem sreč.

¹ Jezuit Meschler govori v »Življenju našega Gospoda Jezusa Kristusa« (II. zvezek, II. izdaja, str. 221) o čednostih, ki nas jih uči Gospodovo življenje.

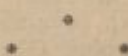
Pri občevanju, vsej s svetnimi izobraženci, sem opazoval na Kreku veliko potrpežljivost. On ni obupal nad človekom, najsi se mu je ponesrečilo že večkrat, vpreči ga v delo za njegovo stvar. Meschler pravi: »Die Geduld ist ein kräftiges Mittel, um apostolisch zu wirken. Geduld nämlich gibt Ansehen und Beliebtheit, weil sie immer Ueberlegenheit des Verstandes praktische Lebensweisheit, Kraft des Willens und ein gutes, demütiges und wohlwollendes Herz und große Tugend bekundet... So siedeln sie sich die Seelen gern in unserer Nähe an und fühlen sich heimisch.« »Čutijo se doma« — ali ni to ključ do umevanja, zakaj so se ljudje tako radi mudili v družbi doktorjevi?

vsa dobra prizadevanja bi našla v njem oporo. Njegove kraljeve, nikdar malenkostne narave bi to breme ne strlo, ta čast ne skvarila. Polje dela, ki se je razprostiralo pred njegovim obsežnim duhom, je tako veliko, da bi on znal na njem odkazati plodonosen prostor vsakemu delavcu. Ni bil podoben gospodarju, ki ne zna zaposliti pravilno niti malega števila članov svoje družine. Obširen pogled na naloge, ki ga še čakajo, bi ga obvaroval, da bi ne gledal le v preteklost in počival na lovorikah, ampak snoval neprestano za prihodnost. Ko so enkrat l. 1912. štrajkali nekateri igralci »Ljudskega odra« in je prišel doktor spravljat zadevo v red, jim je zaklical: »Kadar človek začne gledati nato, kaj je že storil, kako plačilo mu gre za njegovo delovanje, pokaže s tem, da je postal star. Bodite mladi!«

Kake zapetosti kot duhovnik napram lajkom ni poznal, tudi ne nezaupnosti. Bil je mož vede; od razvoja vede in razširjenja splošne izobrazbe je pričakoval izboljšanje velikega števila naših težkoč. Vedel je ceniti potrebo vsake stroke znanosti; vsakega delavca je znal vrhu tega vpreči poleg njegovega ožjega stanovskega dela tudi na polje svojega kraljestva. Ko sem poslušal pripovedanje vojaka, ki se je vrnil iz Rusije, se mi je utrdilo prepričanje, da je Rusija podlegla vsled pomanjkljive izobrazbe prebivalstva. Izobrazba dela neprestano evolucijo in doseže, da postane revolucija nepotrebna. Kdor tekmuje s sosedi prostovoljno v mirnem času, temu se ne bodo odprle začudene oči šele v kritičnem trenutku prepozno.

Bil je pa daleč oddaljen od zablode, da ustvari lepše čase ljudem tehnični napredek že sam od sebe. Menda je bilo l. 1906., ko je imel na Svetem Joštu socialni tečaj za akademike in je obravnaval vprašanje izboljšanja kmetijskega in obrtnega stanu; pri tem je nanesel razgovor tudi na pomen strojev in sploh uporabe rezultatov vede. Začuden sem ga pogledal, ko je vdaril v mirni prijateljski razgovor (to je bil način njegovega poučevanja po Sokratovi metodi) s povzdignjenim glasom:

»Gorje pa človeku, gorje, pravim, ki bi mislil, da more katerikoli stan rešiti samo tehnični napredek!« Z umskim napredkom mora korakati skupno tudi moralni.

Samosvojega človeka nista kazala le obleka in govorjenje; še njegovi poti so pričali o tem, da mož hodi povsod svojo lastno pot. Na visoke gore ni hodil, če izvzamemo pot na Triglav v dobi, ko je bil isti še manj obiskovan. Uživati je hotel iz polne duše nemoteno; ob času hudih političnih bojov bi bil pri obisku v planinski koči riskiral tudi zbadljivo opazko in političen prepir. Tudi je na gorah pogrešal stika z svojim delom: študirati življenje in trpljenje človeštva ter razmišljati o potih do izboljšanja. Mikale so ga grape in hribi s svojimi kmeti, drvarji in pastirji. Najraje je hodil po potih, ki niso bila nikaka pota in po katerih ni hodil nikdo. Pri zabavi je bil prav tako priden kakor pri delu. Prosti čas zabave je hotel izrabiti za temeljit oddih. Privoščil si je v pošteni meri planinskega zraka, solnca, veselja na cvetju in gorskih oblikah. Zraven je delal šaljive opombe in kresal dovtype, da se je kar iskrilo. V njem je bilo tudi precej zabavljive ribniške krvi po materi, ki je bila iz Sodražice. »Jaklič naj napiše enkrat karikaturu o nas poslancih z našimi značilnimi lastnostmi; začne naj z menojo, potem si bo upal tudi nad druge«, je želel nekoč. Pri vsaki stvari je videl tudi njeno komično plat, zlasti že pri svojih križih in težavah; najsi jih še občutil še tako bridko, je govoril o njih najrajši v šaljivi obliki. Pred občnim zborom Zadružne Zveze l. 1916. je zvečer v družbi dveh somišljenikov preračunaval možnosti izida volitev in razmišljal o ukrepih, kako dobiti večino za svojo strujo. Nato kratek izprehod v mesto. Razgovor je nanesel tudi na dejstvo, da bi njega sedaj radi vrgli iz dru-

štev, ki so plod njegovega ustvarjajočega dela, in da on, ki je določal smer mnogim listom in bil če ne njih ustanovitelj, pa vsaj odličen nevadno neplačan sotrudnik, sedaj nima niti glasila, kjer bi lahko povedal širji javnosti svoje mnenje. Tedaj je on rekel: »Je nekaj komike na tem, da moram sedaj prirejati takele konventikelne, da si rešim golo življenje — golo življenje!« Črez prijatelje in znance, ki so ga zapustili, ni prišla iz njegovih ust beseda žala.

»Ljudje so čudni«, to je bila njegova beseda ob časih, ko je bolelo srce in se je porajal odpor v vsakem, kdor je gledal z odprtimi očmi, kako krivdo nezaslišane nehvaležnosti smo si nalagali na rame. Še danes mislim le z bridkostjo na dejstvo, da so se nekateri naši ljudje dali tako zapeljati, da so njega, ki je živel med njimi kakor brat, jih obogatil duševno ali zraven še gmotno — česar je pač kdo bolj iskal — ki je z vsem svojim življenjem pričal o čistosti svojih namenov in dejanj, zapostavili njemu, ki je živel med nami kakor tujec, vsaj v primeri s Krekom. Ali je to podlaga za samostojnost? Ali ni to tisti duh, ki izziva samosilnike, da se polaste vlade? Ali ne pomeni to, zavreči v praksi demokracijo in se izreči za aristokracijo, absolutizem? Demokratični narodi se dajo najrajši voditi od mož, ki jih poznajo iz njihovih del, ki so izšli iz njihovih vrst in so do stopni slehernemu; nezrelost za demokratično vlado se kaže v tem, da ljudje ne čutijo potrebe, dati se voditi po najboljšem iz svoje srede; sami vase zaupaju premalo; zato sanja o vladi tujec, ki je velik v njihovih očeh vsled tega, ker se lahko separira, in se zna obdati z nimbom, da njegovih slabih lastnosti okolica ne vidi. Da je soodgovoren za način, kako se vlada, tega ne čuti. Je tako bolj brez skrbi.

*

Večkrat sem premišljeval o prednostih, ki jih ima vzgoja v semenišču pred vzgojo na svetnih visokih šolah. Bogoslovec je prost skrbi za stanovanje, hrano, obleko; visokošolec si išče vse to sam, zraven ga tare skrb, kako in kje dobiti za to potrebna sredstva. In dnevi in tedni in meseci časa gredo na ta račun, da si služi vsakdanji kruh, mesto da bi se pripravljaj za svoj poklic. Kolik blagoslov je za bogoslovca že dnevni red, ki čuva nad njegovim življenjem! Ohrani red in red bo ohranil tebe! Vstane zjutraj ob petih ali polšestih, posveti svoje dnevno delo pri maši Bogu, gre nato k predavanjem, kjer mu podajajo iz vseh ved po premišljenem in preizkušnem načrtu to, kar je zanj praktičnega pomena, nekako smetano; med učitelji in gojenci je skoro družinsko razmerje, napol očetovsko, napol prijateljsko. Pri visokošoleu pa prekine delo toliko intermezzov, bodisi vsled pomanjkanja pametnega vodstva — to še zlasti, in ena nerednost ima za posledico drugo. Na visoki šoli vsaj pri nekaterih strokah profesorji malo gledajo nato, kaj slušatelji rabijo; mnogi predavajo najrajši o čisto specielnih vprašanjih, kjer so posebno doma, in podajajo slušatelju žito z vsemi plevami, da si sam išče zrnja. In kako malo ga je včasih! — Po urah pouka je v semenišču razdeljen čas za delo, jed in počitek. Ko si je visokošolec po predavanjih poskusil v menzi utešiti glad z menažo, ki večinoma želodec kvari, je stvar njegove močne volje in njegovega po nezadostni hrani in nerednem življenju zrahljanega zdravja, da si naredi sam dnevni red. Če k takemu revežu pride možak, ki mu da hrane v duševni revščini, mu dvigne zavest ter ga vzpodbuja, naj izrabi življenje v tujini, ki mu vendar nudi lahko marsikaj, česar mu domovina ne more, mu bo za to drugače hvaležen ko drugi, ki dobi iste darove ob času, ko se njegova duševna in telesna stiska ne more primerjati z visokošolčevo. Upam, da me ne bo bralec umel napačno in smatral, da očitam bogoslovcu to, radi česar sem ga blagoval. In vendar gledam sedaj tudi naše nekdanje boje za duševni in telesni obstanek v drugačni luči in vidim njihov pomen! Oči so mi odprli dogodki ob krizi v S. L. S. V duševni in

telesni zapuščenosti se nauči človek, ločiti polno klasje od plev. Nauči se, iskati rešitve v solidnem delu. Zato bo ostal vedno v zgodovini našega svetnega izobraženstva, izišlega iz naših katoliških akademičnih društev, ponosen spomin na dejstvo, da se ni niti za hip dalo zmotiti glede dr. Kreka ob času, ko so mnogi njegovi stanovski tovariši dvomili nad njim. Od lajiških starejšin naših akademičnih društev jih lahko seštejete na prste ene roke, ki bi ne bili vedeli takoj, na kateri strani je pravica in blagor našega naroda. Tu ni bilo treba nikakega agitiranja; nikakega pojasnjevanja. Kjer je koga dosegla vest o gonji proti dr. Kreku, pa naj se je nahajal čisto osamel v svojem službenom kraju ali na fronti ali v ujetništvu, povsod ga je našla orientiranega. Zvestoba do njega nam je bila v tolažbo ob prežalostnem dnevu.

Veliko hvale je dolžna lajiška inteligenca naši duhovščini. Že na gimnazijca je vplival katehet, kaplan ali župnik v domači fari, duhovnik iz sorodstva, prijatelj dijakov v študijskem mestu in mu nudil moralno oporo, da je mogel plavati proti toku časa; vzgajala ga je katoliška znanstvena in leposlovna literatura in časopisje, ki mu ga je dal v roko duhovnik. Koliko del katoliške znanstvene literature je prišlo med našo inteligenco potom duhovnikov! Saj od drugod tudi ni bilo mogoče. Svetno izobraženstvo ni moglo vzgajati samo naraščaja, ker — svetnega izobraženstva naše smeri nismo imeli. Dijak se je učil od duhovščine dela po društvih. Vzorno življenje velikega števila duhovnikov mu je olajšalo, pripoznavati se njihovim somišljenikom. Duhovščina je podpirala gmotno vsa prizavevanja lajnikov za napredek njihovih organizacij in publikacij. Tudi v družabnem oziru so bili naši prvi lajiki navezani na duhovščino skoro kot edino izobraženo družbo.

Ali so se izpolnila pričakovanja, ki jih je stavila duhovščina na svetno inteligenco? Niso nam neznane pritožbe in tožbe, tudi v ostri obliki, da premalo delamo. Poskusimo odgovoriti na te tožbe kar mogoče stvarno in si predočimo v ta namen življenje našega inteligenta, ki pride z visoke šole, da ne bomo stavili na človeka zahtev glede dela na podlagi naše še tako upravičene želje, ampak na podlagi tega, koliko je po razmerah, v katerih kdo živi, upravičeno pričakovati, da bo storil. Usodo navadnega smrtnika določajo v velikem obsegu razmere, v katerih živi; le ženiji se zamorejo v večji meri dvigniti nad nje.

Z naporom vseh moči, dušnih in telesnih, je dovršil svojo stroko in se vrača kot mlad doktor zdravstva ali prava, kot kandidat inženirskega, profesorskega poklica v domovino. Denarnica prazna, obleka ponošena, lica upadla; dolžna knjižica mu leži na dnu skromnega kovčega kot slaba vest. Ob vstopu v službo se prepriča, da zna silno malo. Pri juristih so nadaljnji izpiti celo predpisani; pri drugih poklicih (n. pr. pri zdravnikih, profesorjih i. dr.) zahteva nadaljnjo izobrazbo življenje tako kategorično, da prihrani dolžnost izpraševanja javni oblasti. Kaj naj stori n. pr. mladi zdravnik ob povratku v domovino? Ali ne bo posvetil vseh moči praktični strokovni izobrazbi, vedoč, da zavisi dostikrat življenje bližnjega, mir njegove vesti in njegova gmotna eksistenca od njegove strokovne izobrazbe? Ali naj profesor takoj začne smatrati svoj poklic le kot kravo, ki mu daje maslo? Ali mu ne govori pogled na izročene mu fante, stepene skupaj iz najrazličnejših stanov in razmer, da pričakujejo v njem več ko samo uradnika? Ali mu ne kliče vest, da je prva njegova skrb, gledati nato, da bo dajal s kar mogoče mirnim srcem enkrat račun od svojega hiševanja v šoli? In če sedaj čuti, kako preslabo ga je opremila za njegov poklic univerza, ali ne bo skušal naknadno ustvariti v sebi tega, kar naj poda mladini? Podobno je v drugih stanovih »Tisti človek pride daleč, ki gre vedno po ravni poti dolžnosti«, pravi T. Pesch S. J. v molitveniku »Das religiöse Leben«.

Ta pot za dolžnostjo mu razširi delokrog sama od sebe. Vsak naj dela v javnosti ne le po svojih močeh, ampak v dobi delitve dela tudi s svojega stališča v družbi, ali — recimo kar naravnost — s svojega stanu. Potrebe v javnosti so najrazličnejše. Kdor jim hoče služiti iz svojega stanu ven, naj prouči najprej svoj stan in način, kako odgovarja ta sedaj zahtevam časa, in naj skuša po potrebi in možnosti to izboljšati v svojem delokrogu. Da ostanem pri šoli, ker mi je naravno to polje najbližje: Ali zamoremo zahtevati od našega učiteljstva vseh vrst kaj večjega, kaj splošnosti koristnejšega in kaj — težjega, ko če pričakujemo od njega napredek našega šolstva in medsebojno vzgojo mož, ki bodo zmožni, dajati smer našemu šolstvu? Ali zamoremo doseči kaj potrebnejšega, ko če dosežemo šolo, ki bo za naš intelektualni in tudi gmotni napredek podobno središče kakor je cerkev za moralno življenje? Če pridemo kdaj v položaj, da bomo sami odločali o tem, kaj in kako se bomo učili v naših šolah, ali ni najvažnejše, da imamo ljudi, ki bodo znali iz te svobode kaj ustvariti, jo izrabiti? »Nezrelemu človeku dati pravice je isto, kot če bi podaril davškemu beraču skioptikon«, je rekel Krek na Orlovskem zborovanju v Škofji Loki l. 1908. Ali bi ne bila dobra šola gnezdo, iz katerega bi izhajali sodelavci po naših izobraževalnih društvih in gospodarskih organizacijah? Šola bi bila nekak izvršilni organ, ki bi populariziral vse, kar bi vodilni duhovi smatrali za potrebno našemu narodu. Če pa hočemo, da bodo naši učitelji v to vrasli, dajmo jim tudi priliko za izobrazbo in čas!

Zadnjo zimo svojega življenja je imel dr. Krek socialen kurz v šentjakobskem prosvetnem društvu v Ljubljani: razpravljal je o ženskih poklicih. Na potu domov sva se razgovarjala o potrebi, širiti med ljudmi izobrazbo. Prišla sva do zaključka, da mora biti pri vsakem narodu šola središče vse pozornosti, da mora biti stremiljenje vsakega voditelja naroda, preskrbeti dobro šolo. »Jaz bom pustil politiko«, je rekel, »in pisal knjige o stvareh, ki bi jih morala vedeti pri nas masa naroda; pa predaval bom okrog in prirejal tečaj«. Omenil sem mu enkrat, da bi se priredil tečaj za naše srednješolske učitelje, kjer naj bi se razmotrivalo, kako naj predrugačimo sebe in način šomoštovanja, da bomo vršili boljše svojo nalogo. »Jaz bi pri tej stvari pravo rad sodelovala«, je pritrtil mojim besedam.

Ni vsakdo socialen lenuh, čigar ime se ne bere pogosto v javnosti. Pravilneje bi se cenila delavnost človekova po tem, koliko takega dela je kdo zmožen storiti, o katerem se v javnosti nič ne piše.

Eno bi se morebiti lahko reklo: »Razmeroma malo politikov so rodila dosedaj naša društva. A to ni taka nesreča. Dokazuje pač dejstvo, da dijaki po veliki večini ne zahajajo v naša društva, da bi izrabili ugodni politični položaj in napravili laže politično karijero, ampak zato, da se ohranijo in utrdijo v krogu enakomislečih svoje versko prepričanje. In to je vendar edini pošteni namen, ki sme pripeljati dijaka v katoliško akademično društvo. Nobena stvar ogromni večini naših starejšin ni bila tako tuja kakor želja po politični moči. Pa ravno zato, ker so v nas videli kandidate za poslanska mesta, so se nas gotovi ljudje bali. Vendar smo dali svoj odstotek delavcev tudi na politično polje in lahko pokažemo nanje brez sramu. Naša javnost pozna že lepo število starejšin s predavanj in shodov. (Zadnji katoliški shod.)

Ali pa smemo zahtevati od vsakega inteligenta, da deluje tudi v javnosti? Odločno moramo odgovoriti z ne. Vsak nima veselja in spretnosti za predavanja in javne nastope sploh. In če kdo posveti svoje moči mirnemu delu v krogu svoje rodbine in svojega stanu, ali nima tu dovolj obširnega polja za delo, če ga le hoče videti? Ali ne izpolni lahko tudi tukaj vseh svojih dolžnosti na svetu? (Preberi, kake nauke daje dr. Šipelj gospodu Jeraju v 8. poglavju Milčinskega povesti »Ptički brez gnezda«!)

Vpoštevati moramo tudi tole: Ne pričakujmo od človeka, ki komaj dovrši svoje študije, da bo zadivil javnost s svojimi deli! Ogromna večina naše svetne inteligence ob izbruhu svetovne vojne ni bila stara niti 30 let! Saj niti Jezus ni pred 30. letom deloval v javnosti! Sedaj jih pa štejte, res v poljani cvete in vrhu gore hraste, ki so položili življenje na oltar — ne morem reči domovine, ampak na pravni oltar Pravičnemu za zablode sveta, ki naj nam po njih priprošnji in zaradi njih nečloveškega trpljenja in naših stisk podeli zopet zdravlje narodov in blagoslovljeno dobo miru! Grki so imenovali pri možu 40. leto življenja *ἄμνη* = čas cveta. Koliko mož je dovršilo svoja najlepšnja dela v starosti nad 70 let! (Glej Jugoslovan št. 23, »Starost in delo«!) Ne bodimo torej nepočakani!

Na svojem rodnem domu pišem te vrstice. Pogled mi kroži skozi okno po vrta po tako dobro mi znanih sadnih drevesih. Med veterani, ki so jih vsadili predniki, rastejo drevesa, vsajena po očetu, bratu in meni. Ločijo se! Drevesa prednikov so velika in močna in rodijo po 500 do 1000 kg sadja ob dobrih letinah. En sam orjak te vrste pri sosedu je imel 1400 kg jabolk. Sad sicer ni tako fin, a letošnja stiska je pokazala, da ima skoro isto ceno kakor finejše vrste. Debla, vsajena po očetu, bratu in meni, so izšla iz modernih drevesnic: zlata parmena, angleška bolniška reneta, pisani kardinal i. t. d. Debla so majhna, podvržena boleznim; v lanskem hudem mrazu so jim deloma razpokale skorje, kar se domačim vrstam zlepa ne primeri. Na sebi kažejo znake, da je doba njih življenja kratka. A rode pa sadove že po nekaj letih, ko so vsajena. In nato rode in rode, da se zraven ne utegnejo nikdar razrasti vsled prezgodnje plodovitosti. Preveč in prezgodaj skrbe za gospodarja in premalo zase; zato mu omagajo takrat, ko so njihovi tovariši v najlepšem razvoju in bi lahko gospodarju največ koristila. Debla prednikov so pričela pozno roditi, a se razvila v mogočna drevesa in donášala dvojno in trojno korist v primeri z modernimi tovariši.

Svoje sadjarjenje bom postavil na drugačno podlago. Po vojski si skopljem novo drevesnico in nacepim notri v prvi vrsti takih debel, kakršna so gojili predniki in ki jim niti ne vem pomološkega imena.

Če pa tega ali onega bralca iz kroga duhovnikov dosedaj navedeni razlogi ne bodo prepričali o tem, da nismo samo parasiti na telesu stranke, naj pomisli, da je duhovnik že po svojem poklicu dolžan in tudi v položaju, več delovati med ljudstvom. Kje pride uradnik tako samostojno in tako pogosto z ljudstvom v stik kakor župnik ali kaplan? In kateri uradnik ima zato tudi toliko časa in priložnosti? Dalje je duhovnik navadno v tesni zvezi z Bogom; k temu ga navaja in sili njegov poklic, ki skrbi tudi, da se ta zveza na zrahlja. Velike žrtve, ki moremo misliti nanje le s spoštovanjem do žrtvovalca, je doprinesel duhovnik svojemu stanu; to more roditi tudi svoje sadove, ako je naša vera prava. Kdor teh sadov ni videl na mnogih duhovnikih, je ali imel nesrečo, da ni prišel v stik s pravimi duhovniki, ali pa jih ni opazoval z odprtimi očmi; ta seveda ne bo mogel umeti, zakaj se okoli njih zgrinja mladina, zakaj se posvetuje z njimi rad kmet in dostikrat tudi gospod.

S tem, da smo se lajki v najbolj kritični dobi oprijeli kakor en mož njega, ki nam ni mogel dati ne denarja in ne službe, ampak samo svoje ideje in delo, smo dokazali, da smo prave korenine. Storili smo s tem uslugo vsej naši javnosti in pripomogli k njeni renesansi. Da smo prišli v sedanjih težkih časih Slovenci in Jugoslovani sploh do prepotrebneга edinstva, gre od strani stranke z našim svetovnim naziranjem glavna zasluga dr. Kreku. Njegova ideja je združila ves naš jug! V kaki luči bi stali slovenski katoličani, da ni držala s Krekom zvesta četa somišljenikov

duhovskega in svetnega stanu! Ali bi nam ne očitali po pravici, da smo bili velikega moža nevredni?

O razmerju lajika do duhovščine je bilo potrebno enkrat izpregovoriti, ker se je izdala v našem domačem boju parola: Mi smo stranka kmetov in župnikov! Neverjetno je, da se je našel v 20. stoletju človek, ki je mislil, da ima taka stranka življenje v sebi in da bo prestala krize po demobilizaciji. Mi potrebujemo stika z duhovniki kot verniki in kot izobraženci. Pretrgajte ta stik in nikdo ne bo ubranil, da vdero v naše vrste predsodki in nasprotja med lajiki in duhovščino ter obratno. Ali naj zopet upostavimo stališče: Dixit laicus clero: Numquam tibi amicus ero? Duhovščini pa tudi zveza z zastopniki svetnih poklicev ne bo škodila. Kdor se je med nas razdora, žaga veje, na kateri sedim o. Naše prijateljstvo z dr. Krekom je bilo neomajno, ker je on poznal nas iz pogostega prijateljskega občevanja in smo mi poznali njega.

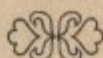
Dr. Krek je govoril na velikem zborovanju slovenskega in hrvaškega dijaštva v Zagrebu l. 1907. o medsebojnem razmerju lajikov in duhovnikov. Zaklical je: »Študirajte verska vprašanja in bodite doma na polju apologetike, da se boste lahko sklicevali v branitvi svoje vere na rezultate vede in ne nato, da verujete, česar vas je učila mati, kakor je sam na sebi ta argument lep. Duhovnik, ti pa ne govori o svetnih vedah, če jih nisi proučil, in ne povzročaj konfliktov med vero in vedo, koder jih ni!«

Te vrstice naj bodo v almanahu jugoslovanskega katoliškega narodnega dijaštva skromen izraz hvaležnosti nasproti njemu, ki je obogatil naše življenje z nepoplačljivimi darovi veselja in jasnosti in ki je bil takorekoč duhovnik in lajik v eni osebi. S prijateljem sva govorila o njem neka; mesecev po pogrebu. Rekel mi je ter mi vzel besedo iz srea: »Vsi, ki smo ga poznali od bliže, imamo dovolj za vse življenje.«

Nešetokrat sem se ozrl na poti v svoje stanovanje na prelaz Kranjski Rak v Kamniških planinah. Tam sva poleti 1914 prišla z dr. Krekom zopet na Kranjsko s potovanja po Kamniških planinah in njihovih dolinah. Na prelazu stoji hišica. Na klopci je sedel mož, ki ni poznal Kreka in Krek ne njega. Doktor je prisedel in se razgovarjal z njim o njegovem življenju ter o pomenu ceste, ki naj bi vezala Kranjsko s Štajersko. Kaj sodi on o tem? Kaj pravijo ljudje? Ali je velik promet čez prelaz? Nato sva sedela pri cerkovniku cerkve — ime naj izpustim. Bilo je notri dokaj kmetov, med njimi neki bivši župan iz okolice, ki je vedel vse, razlagal svojo stvar poleg mize stoje s silnimi gestami in končal vedno svoje razpravljanje z vprašanjem na kmete: »Pa recite, če ni tako!« (Doktor je pozneje pripomnil, da je bilo to vprašanje istopomembno z grožnjo: »Gorje ti, če ne pritrdiš ali celo ugovarjaš!« in da kultura res pada v geometrični progresiji z nadmorsko višino.) Težko bi dobil izobraženca, ki bi bil znal s tem junakom lepo debatirati. Doktor je bil temu kos. Vedel je vse, koliko tehta n. pr. mernik ovsu, da je ob raznih letinah in v raznih nadmorskih višinah teža žita toliko in toliko različna; opozarjal je kmete, da bo vojna prinesla lakoto, da bo že prihodnjo pomlad manjkalo živil; vpraševal je, kako je z rodbinami vpoklicanih. Kmalu je bil župan toliko krotkejši, da se je povzpел iz svoje vsevednosti do vprašanja: Dajte nas kaj poučiti, kako bo to in to! »Pri teh ljudeh človek ne pride nikamor s svojimi velikimi načrti, n. pr. s trializmom. Tu je treba poznati najvsakdanješe potrebe volilčeve«, je modroval Krek ves vesel, ko sva nadaljevala pot. Bil je pravi ljudski zastopnik, ki je poznal težnje ljudi iz prvega vira. Ljubezni do bližnjega ni nosil v sebi kakor velik

zaklad v obliki tisočkronskega bankovca, ampak vedno zmenjano v drobiž, da porabim Foersterjevo primero. Kolikokrat sem se ozrl na znane mi hribe, prepotovane v siju poznopoletnega solnea, so me božali ljubi spomini.

Ena misel se mi je rodila po Krekovi smrti, ki je nisem poznal, dasi so mi umrli mnogi dragi: Laže bomo umirali, ker upamo in trdno pričakujemo, da se po smrti snidemo zopet ž njim.

Isidor Poljak:

Prometej.

U krajeve strane pobjeći htjedoh,
Od tvojih se otkinut gora,
Dom tražiti novi sa cv'jećem i suncem
Iza velikog mora;
Zaboravit prošlost tvoju i jezik,
Što s majčinim slatkim ga usisah ml'jekom,
Pa ne vidjet više što gledati moram
I umr'jet u sv'jetu dalèkom.

Ja pobjeći htjedoh, al srasto sam s tobom.
Od tla se tvoga
Ne može moja da otkine noga,
Domovino!

Prometej, na pečine prikovan tvoje,
Što magla ih mrazna već v'jekove krije,
U kojoj se jastr'jeb i gavrani roje,
Božanskog što čekaju str'jelca,
Da brzom ih str'jelom iz luka svog bije —
Ja o tebi mislim, san stoljeća sanjam
I kraljevske gradim ti dvorove zlate.
Što mislim, što sanjam?! Što sni će ti moji?
Ali ne mogu ja ne mislit na te.
I djecu ti zovem, zlatno da runo
Traže, što tvoja kraljevska pleća
Ogrnut će jednom. Biser da vade
Iz morskih dubina za žezlo i krunu,
Za slavu da spremaju zelen i cv'jeca,
Palminim granjem da posiplju pute,
Djeca ti — šibe se boje i šute.
I razljućen vičem iz grobnica mračnih
Heroje tvoje, zmajeve ljute —
Ustat bi htjeli, a ne mogu ustati,
Jecaju samo i šute.

S visina k mojoj silazi st'jeni
Oblak i pita: Što duša ti pati:
Zar tebi je mr'jeti il s'jeda umr'je ti mati?
— Ah gore je meni!

Na svetim vodama.

U crnu lađu sjedoh
I brzo plovim tihom, svetom r'jekom,
A oči perim svoje
U modru dalj, na obzorju dalèkom
Božji grad da spazim,
Što b'jeloj sličan gori
Sa tisuću zvonika
Tananih i b'jelih
U vječnoj plamti zori.

A moje misli vraćaju me natrag
Na obalu, gdje Mladost moja sjela
S drugaricama l'jepim. Prekrile su oči,
Ramena b'jela
Od teškog dršću plača,
Odbaciše svoj crven nakit zlati,
A mirna r'jeka vapaje im nosi:
Kud u dalj hrliš za fantomom sv'jetlim,
Vrati nam se, vrati!

A crna lađa plovi
I brza k b'jelom gradu
I kraljevskoj slavi —
O samo da je meni
Pit napitka iz zlatne
Čaše zaboravi!

Lanci.

Zvone, zvone, zvone
Lanci što ih vučem. Hinim, lažem, plazim
Pred idolom mrkim. Blagosiljat moram,
Što mi duša mrzi, svoja boštva gazim,
B'jelo cv'jeće duše. Krijem plamnu miso,
Suze svoje krijem,
Tek u tamnoj noći, koja zborit ne zna,
Zaplakati smijem.

Dokle slab ću biti?
Dokle ću sramotu svoju zemljom vući,
I od slavne smrti voljet život mrski
Sebe prezirući?

Velikog ću jednom žarko molit Boga,
Da mi za čas dade snagu Samsona:
Prekinut ću lance, gvoždja poiskidat,
Kao da su niti sitnog prediva,
Glasom olujine,
Kanda andeoska zadnja trublja trubi,
Svemiru ću viknut, što mi duša mrzi
I što sree ljubi,
Makar onog sata,
Podzemlja mi mračnog otvorili vrata!

Planite b'jeli ognjevi duše!

Ne ću da moji dani proteku
Mračni u tihu lijuc se r'jeku
Vječnosti.
Putove moje pjesan nek prati
Orla, što s plamenim suncem se brati,
Kuda koracam,
Hoću da bacam
Snopove zlatne svjetlosti.

Planite b'jeli ognjevi duše,
Uždi se, srce, s'jevaj,
Vjetrovi mržnje vijore zemljom,
Hristovu pjesmu pjevaj.
Pokriti ledom pupovi ruža
O toplom suncu sniju,
Neka ih tvoje ognjene zrake
Plamenom svojim zgriju.
Hladnom i golom pustom zemlje
Množija gladnih vrvi,
Ekstazom bukni, pripravno mr'jeti
Svoje im podaj krvi.
Stani nad zemljom, gdje milijuni
Šapeti gvoždjem trunu,
Zv'jezdama daždi, s neba im trgni
Sunčanu sjajnu krunu!

Planite b'jeli ognjevi duše,
K nebu se, srce, popni i gori,
Plamteć izgori!

Djevici sniježnoj.

Ja gledam Té, Divna,
Na visokoj gori u sjaju i slavi,
U bisernom plaštu i smaragdnom pasu,
Sa v'jencem od zv'jezda na glavi.

I htio bih, Sn'ježna,
Da pjevam sa zv'jezdama oko Tvog čela,
Da himnu Ti šapućem ko na oltaru
Ruža Ti šapuće b'jela,
Da s brujem se složim, što kristalnu u noć
Sa usana ljljana ml'ječnih romôni,
Kad velebne gore u požaru plamte,
A Angelus zvoni.

O Divna, O Sn'ježna,
O Čista, o Sveta —
Smijem li ružom Ti okitit nogu,
Što blatnoj u posudi srea mog cvjeta?

Posjeta.

Ljubičasti suton. Glave ledenjaka
Čelavih se žare.
Ja uz prozor sjedim, polagano erčem
Dimove cigare.

I dok snatreć mislim, ne znam ni sam na što,
Vrata sobe škrinu,
A u sobu vrišteć četa djece jurnu
Moju u tišinu.

Vika, sm'jeh i žamor. Haljine im sn'ježne,
Zlačane im kose
Prepreli dragulji, u rukama v'jence
Divnog cv'jeća nose.

O života sreći čudnu pjesan poju,
Vješaju se na me,
Ljube me u čelo, v'jencem ruža b'jelih,
Vjenčaju mi prame.

I odjure. Tiho. Zar se ne će vratit
Zlatni nevaljanci?
Svud tišina, ne će. Tek na posjet kratki
Mladi došli sanci.

Divovi.

Svaki dan stojim
Na strmenom brdu kraj pučine plave.
I čekam da zgleдам, gdje more se pjeni,
Iz valova dižu se gigantske glave
Ko vrhovi gora. U golemoj šaki
Gdje pećine nose i plamte im oči
Ko ždr'jelo vulkana, pa brdine mrve
I trpaju doli, kud noga im kroči.

U mjedenom dvoru
U bezdanu morskome divovi sjede.
Po kamenu stolu lupaju šakom,
A oči im plamte i lica bl'jede.
Niz krovove mrke njihove kuće
Sirotinjskih suza potok se lije,
Sa zemlje se ozvanja lanaca zveket
I cerenje gr'jeha, kad lijer mrije.
I podižu p'jesti. Zove ih vrisak
Roblja, što mrzne u velikoj noći
I cvili od stotinu rana,
Pa vapi za pravdom i osvitom dana —
I — oni će doći.

Ljubomir Maraković: Pismo na bojište.

Mojim bivšim đacima.

Dragi

Kroz sumornu gradsku maglu gori zapad. Upravo sam doigrao Sonatu Mjesečne Noći i sjećam se naših predvečernjih šetnja iza ovakvih intimnih koncerata u razredskoj sobi, na školskom glasoviru. Večernje se sjenke šuljale po širokom polju, umornu od dana, obrublvenu alejom žutih topola i blagom Siluetom plavih brda u daljini. Mirna izmjena misli u dušama, koje je razabrala muzika i blažilo umiranje jesenjeg dana.

Ostali su, ti blagi zapadi, — sve se je drugo razasulo. Vama zapada dan za beskrajnim sniježnim ledenjacima i za okrvavljenim dolomitskim liticama, meni za dosadnim naličjem razasutih gradskih kuća, između kojih se zeleni po koja krošnja. Kraljevski bogata ili očajno osekudna, uvijek nas se duboko doima priroda. O tom sam razmišljao i o Vašem posljednjem pismu, igrajući Beethovenovu Sonatu. Reinecke pripovijeda, kako ju je jednom igrao na nekom kraljevskom dvoru, i kad je završio, pristupi kraljica i zamoli ga, da joj odigra Sonatu Mjesečne Noći. Očito ju je poznavala tek po imenu, a Reinecke, da opravda njenu pogrešku i ukloni nepriliku odvrati, da je ovo, što je upravo igrao, bila ta ista sonata, no da ni sam ne zna, kako je u svome drugom i trećem dijelu došla do tog imena. Ne zna se uistinu, ko joj ga je dao, ali je svakako imao više osjećaja za prirodu nego muzički redout, koji je to ime poricao. Gledati prirodu ne znači samo, u smislu plašljive sentimentalnosti, naslonjen uz otvoren prozor snatriti u tihi mjesečnu noć. Tko snatri, taj gleda slike svoje mašte, ostvarene svoje čežnje i želje, i razblažuje se njima. Tko gleda prirodu i uistinu je osjeća, taj se buni. Tome se u duši radaju burni akordi trećega dijela pa ma kako opojna bila ljepota blage mjesečine. Piti svom dušom beskrajnu ljepotu prirode, pa ne osjećati očajnu bol, što će to cvijeće, koje mirisaše lani, miriše ljetos i mirisat će do godine, preko godine i dalje, mirisati i kad nas ne bude, i kad ne bude onih, koji će iza nas doći. Što je to svijetlo blažilo jade tolikih, kojih je nestalo, zajedno s jadima njihovim! Što su te vode odnijele suze tolikih, koji su se utopili u suzama svojim! A one šume dalje, te vode, kao što su šumile kroz vijekove, i kako će šumiti kroz stoljeća!

Da nema toga osjećanja, možda i ne bismo tolikim žarom osjetili ljepotu prirode. Šta bi bila ljubav bez ristanaka? Kad izgubimo one, koji su nam bili najmiliji u životu, žalimo, što je toliko cjelova ostalo neuzvraćenih, toliko dobročinstava nenaplaćenih, toliko tamnih časova neokaljanih. Pa ipak, da se kako uzmognu vratiti oni, za kojima žalimo, iza prvih izljeva ljubavi mi bismo opet morali zapasti u brige i sitnice, u prašinu mrzovoljne svagdašnjosti; naši bi cjelovi ohladnili, naše bi davne odluke pale, a na kajanje bi se nadovezali novi gorki propusti. I poput Onoga, koji je s radošću pozdravio Križ, mi blagoslivljemo čas, koji nam ih je uzeo, da očuvamo srce čisto u ljubavi i kajanju od sada, pa do posljednjeg časa.

Pa kad smo je se odrekli u duši, pristupa priroda nama i tješi nas. »Ma koliko mi plakali, rijeka prelazi preko nas svojom oporom rukom i šumi dalje prevaljujući svoj teški put do mora.« (Björnson.) Gubici su tragedije i kao što nas tragedija tješi ne tim, da se sve dobro svrši, no tim, što bol raste, dok se svega ne odrećemo, a onda nam se otvore beskrajni vidici, tako nas i priroda blaži, kad smo napustili sebe i postali jedno s njom.

A postati jedno s Njim cilj je mističkoga života u nama. Uistinu će ih okrijepiti On, sve, koji su umorni i opterećeni, ali stom kad

prime breme svoje i ponesu križ svoj. A taj je križ još teži, no što je ona žalba za ljepotom rujnog zapada i za čarom srebrene mjesečine. Ali je i utjeha njegova slavnija.

»Entbehren sollst du — sollst entbehren!« zapisao je duboko u svoje sree gluh i umjetnik Sonate Mjesečne Noći.

Vojnički Vas je poziv trgao ranije iz škole, i Vi bez toga pravo osjećate, da Vaša naobrazba još nije završena. Upravo zato bih na Vaše »praktično« pitanje o lektiri odgovorio tom istom riječju: čitajte ono, što stvara čovjeka, djela, koja su tražila putove u odgoju čovječanstva. Zašto smo na svijetu? To pitanje, tako jednostavno formulirano u onoj knjižici, koju danas tako rado zaboravljaju, iskaču sada, pod dojmom kobnih događaja, jače možda nego ikad na površinu. Nadam se, da imate mjesta u svojoj vojničkoj torbi za Goetheova Fausta, da Vam bude stalan pratilac divno Vam razotkrivajući mnogi osudan čas čovječje duše. A i u Wertheru Vi ste već otprije našli mnogu besmrtnu stranicu otklonivši panteističku osnovku, koja ne vodi, kako Werther čezne, »ocu nebeskomu«, nego u circulus vitiosus umovanja, oslonjena samo na prirodu. I tako taj čovjek, koji se je toliko sljubio s prirodom, svršava neprirодно — samoubojstvom. Vjerujte, da i Wilhelm Meister, koji se poradi stare »dosadne« tehnike općenito smatra nečitljivim, otkriva na upravo nersravljiv način, osobito u prvom dijelu, mnogu duboku stranu umjetničkog života i stvaranja, pa pošto Vama lektira nije samo zabava, čitat će te ga s mnogo koristi. Interesantno je promatrati, kako su se Brentano u noveli Aus der Chronik eines fahrenden Schülers i Novalis u Heinrichu von Oesterdingen takmili s Goetheom, jedan kao kršćanin, drugi kao čisto-krvni romantik, ne dovršivši djela ni jedan ni drugi i ostavivši otvoreno pitanje, koje je Goethe tako filistarski riješio. Inače Nijemci ne znaju pisati romana, pa ne vrijedi gubiti vremena s pitanjem, koje je od novijih djela — slabije. Jedino me knjižar uvjerava, da pored zloglasne »žute biblioteke« (Der neue Roman), — kojoj je najistaknutiji suradnik poznati Meyrink, te ima da zahvali svoje uspjehe jedino najbjeđnijim stranama našega vremena, — u najviše primjeraka ide upravo u frontu roman Sofije Güntherove »Die Heilige und ihr Narr«. Ja ću se na nj drugom zgodom opširnije osvrnuti, pa bih Vas htio samo usput upozoriti na radosnu činjenicu, da ipak toliko ljudi, koji danas svakim časom gledaju smrti u oči, čita i traži djelo, koje onaj Goetheovski problem riješava mističkim motivom stradanja i stradanja za druge u duševnom smislu, dragovoljnog ispaštanja za grijehe i propuste i onih, koji nas mrze. Ovaj osnovni motiv je i u oba ratna djela Bourgetova, u Smislu smrti (u rdavom prijevodu »Novosti«), ozbiljnijem, i u Lazarini (Zabavna Biblioteka), »ženskijem« romanu, samo mu manjka šira podloga.

Morao sam Vam eto spomenuti prijevode, ma da ste još u školi naučili od mene kao nepokolebivo pravilo, da vrijedna djela valja čitati u originalu. Ali vis maior sadanjih prilika ne da nam u ruke franceskih, engleski i drugih djela, pa kad smo već u prijevodima, upozorio bih Vas na »Jeana Christoph« od Romain Rollanda, kojega možete čitati njemački (preveli O. i E. Grautoff, Frankfurt a. M., Rütten-Loening, tri debela sveska), ili poljski (prevela E. Sienkiewiczowa, Warszawa 1911. do 1914. — ako je moguće dobiti), a jedan razmjerno neznatan dio i hrvatski (Gorući grm, prev. Dr. D. Grdenić, Moderna Knjižnica). U ovoj veoma opširnoj sintezi modernoga čovjeka bez pozitivne religije i bez kršćanskoga Boga zanima nas to, što je Rolland htio svojim djelom dati lik genija, spojivši crte Goethea, Beethovena, Michelangela, koji je bio-

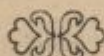
grafije prije pisao, sa svojim životnim znanjem i iskustvom i isprepletao ih nitima divnog Dantovog poema. Pozitiv genija, najznamenitija tema za čovječanstvo, od svih; zato je i Rolland skupio ogromnu riznicu materijala psihološkog, historijskog, umjetničkog (Krištof je muzičar), koji će Vam donijeti mnogo koristi. Ali dušu genija nitko nije tako gigantski zahvatio, nitko nije tako protumačio njen smisao, kao Leon Bloy, kod nas sasna nepoznati katolički pisac, u svojoj Duši Napoleonovoj (L' Arme de Napoléon). A sveci i geniji su uistinu jedini ljudi, koji treba da nas vode i uče.

Iz čestih citata u Vašim listovima vidim, da Vam je Nasljeduj Hrista svagdanja lektira, pa ne treba da Vam govorim o toj uistinu jedinjoj knjizi, na koju neću prestatu upozoravati. I sam Taime, jer je u Filozofiji umjetnosti pravim psihološkim instinktom naslutio kao najtačniju sintezu umna kršćanina, a Vi sada imate obilato prilike, da prokušate na sebi svaku riječ nesavrnjivoga poglavlja De regia via sanctae Crucis iz druge knjige. Nosite tu knjigu na sreću, i ne mogu Vam ništa bolje željeti, no da Vas prati i u samrtim časovima.

Ako još dobivate novine, saznajete dosta toga o vanjskim događajima kod nas u »pozadini«. Uistinu bijedna pozadina »općemu potopu katastrofa« (Léon Bloy), gorkoj opomeni i kobnom preteči Posljednjih Vremena. Ljudi i narodi strepe za svagdanji kruh, dok bdi Onaj, bez čije odluke ne pada ni vlas s glave.

»Quid hoc vel illud ad te? TU ME SEQUERE«. (Imit. Chr. III.)¹

Vaš

Narte Velikonja: Bela vrtnica.

L

Če človek ni kriv, je čisto lahko. In kriv? Kako boš kriv, če sam nič ne veš. Seveda moj otrok je, pa kaj morem jaz zato . . . saj ve sama, kako in kaj. In zmerom tudi ne morem biti ž njo. Ko bi bil vsaj kdo tu, da bi se ž njim pomenil, da bi prišla na jasno! Čim bolj sem sam in čim bolj pijem, tembolj je ta stvar zamotana.

Toda če prav pomislim: Kdo jo je gonil, kdo ji je rekel kaj žalega? Rekel, pravim, kaj šele storil?! In naenkrat, tebi nič meni nič, pa zahteva doto, da pojde v mesto, da pojde služiti. — Kdaj je šel kdo od naše hiše služiti?

Vendar začeti moram s to zagonetno stvarjo tako, da se primem pravega konca. Pa ali ima začetek in kje, kje je konec?

In kako lepo sem jo učil, kako prijazno sem ji obrazložil vse, vse lepo naravnost in po pravici: »Tiče se nekoliko tudi dote, da — Torej vidiš; zato bodi prijazna z vsakim, pa ne zameri, ne zameri vsaki besedi . . . Kako bi . . . Saj vidiš, da — To je ljud, ki prihaja iz vseh krajev, iz vseh dežel, in ne smejo misliti, da smo sami štori, da nismo omikani, da . . .«

Tako sem ji dejal. Ali je kaj slabega? Da bi kdo bil pri meni, da bi mu razložil!

¹ »Šta se tebe tiče ovo ili ono? Ti mene slijedi!« (Naslj. Hr. III.)

»Ti ljudje so potrebni prijazne besede, lepega pogleda in — oficirji! To, Anica! Ali si že videla kdaj toliko denarja? Zato zasuči se, dekle, zasuči!«

Ali je to kaj hudega? Ali je to kaj napačnega? Ti si prijazna z ljudmi, oni s teboj — in v hiši je red. Kdo pravi, da je to kaj slabega?

In če pravim: »Ne smeš zameriti...« Anica, ti bi morala ubogati! Mene poslušati!

Vrag, pa je prišel s tistimi vrtnicami! Najprej z navadnimi vijolicami, še manj, kaj vem, s kakšnim plevelom. Dekle, dekle! saj sem vse videl, saj sem bil zmerom zraven. In če nisem nič rekel — saj ni bilo nič greha! Moj Bog, potem bi pa morali res zapreti vsa dekleta v samostan, govoriti pač sme z mladimi ljudmi! No, pa vsak večer njegovi računi?! Kako redki so taki računi! In dekle, kaj sem dejal:

»Meni se zdi, da hodi nekdo ponoči okoli hiše. Klet pač zapiraš? Zdaj so čudni časi; kjer je sto ljudi, je sto lumpov in tatov. Zato zaklepaj!«

In si rekla, da spiš, da nič ne veš. Najbrž je bil pes ali pa patrolja, če je sploh kaj bilo. Toda čul sem tudi trkanje: Da najbrž hruška bije ob okno!? No, saj bi vstal in pogledal, kaj je, ljudje božji — cel dan na nogah, pa bi še ponoči bedel, če je vse zaklenjeno... Saj sem dovolj stregel cel večer. In stregel sam v sobi za navadne ljudi, sam točil in računal. Tja pride vsake vrste človek, pijanec in potepuh, in kaj bi dekle med njimi? Zato si stregla v gosposki sobi med oficirji. In zato se zdaj upreš očetu! — In zdaj, kaj bo zdaj?

Bog ve, kam je šla? Saj se vrne, o, saj se vrne! Brez besede pride in se zasuče v kuhinji, kakor bi prišla od maše in vse bo zopet v redu! Vse, tudi kréma!

Glej, in tega nisem bil še pomislil tako natačno. Nehvaležnica! Kréma? Da nisem pomislil! Strela, da sem jo moral pustiti stran! Kdo bo zdaj v krémi? Kakor črez noč se je bilo prevrglo, ko je prišla iz gospodinjske šole. Kréma je bila zvečer nabito polna in oficirji in mladi svet je vedno tičal pri nas. Pa se je tudi znala obrniti!

»Le zameriti ne, le zameriti ne!« sem ji rekel. In kdo pravi, da je to napačno? In da dekle kar naenkrat nič več ne razume o gostilni! In gre, ne da bi povedala zakaj! Koliko so ti ljudje popili. Pa je zmerom tiščal za njo. Škoda, da ga zdaj zadnji čas ni bilo na spregled. Dober fant je ta doktor in prijatelj sva bila. Če prav pomislim; ali je bil večer, da ji ne bi bil prinesel vrtnice. Vrag vedi, kaj je imel s tisto belo vrtnico? O, da bi ona znala, bi se bilo vse prav obrnilo. O ti neumnica neumna! Tega ni umela, pa je amen! On je bil ves iz sebe; sem vedel, kako je, le ona ni hotela nič videti.

Jaz nisem ničesar videl, a vendar. — Ali ji nisem dejal, da ne sme vsega vzeti za res in zlo. Mislim, da bi bila morala razumeti, da meni ni vseeno, kako in kaj bo ž njo pozneje. Pa dekle nič ne vidi nič ne sliši kakor poltičpolmiš po dnevu. Ali sem ji hotel reči: »Lovi, lovi kalina!«

Pa kam je šla? In šla je pred dobro, dobro uro! Prav, da je ni tu, čisto prav, sicer!

In njeni lasje! Da ni videla, kako se je zapletla doktorju pamet vanje! Pa najrajši ji je prinesel belo vrtnico in ji jo vtaknil tik nad uho.

Čudim se, da sem še tako miren, če pomislim, da je, grom in peklo, da je zavrgla vso, vso lepo srečo! Neumnica! Ali ni mogla privezati še roke, če je imela že srce in pamet?!

Vrag pač!

»Naprej!«

Kdo trka? Vražja vrata! — Toda jaz mislim, da bi se morala že vrniti. Pač ni mislila resno! Kako naj dekle vihravo razume, kaj pravi...

»Ponujali ste me, — kar se je zgodilo, se je zgodilo. Torej grem pa tako od hiše — rajša beračit! Jaz nisem kriva!«

Kako si rekla? Čakaj, dekle; daj, če si upaš še ponoviti tisto, tiste — če si boš še upala tako drzno ponoviti, ko se vrneš! — O, saj te bo ta nevihta prignala nazaj! — In kam boš v dežju?! — Ko se vrneš, boš ponovila, kdo je kriv! Da, Anka, kdo je kriv?

»Vi ste krivi! — Jaz nisem nič razumela! O, sramota! — Jaz grem. In vse na Vašo vest.«

Ti, deklíč, tega ne boš dejala! In kaj se je zgodilo, da ti nisi nič razumela, kaj? — O, saj te bo nevihta prignala. Kako se temni. In kam boš revica — sirotica v temi in dežju?!

Kako dobro je, da nima s seboj denarja!

Boš že videla kazen božjo, neumica uporna! In četrta božja zapoved! Če nisi ničesar drugega razumela in videla in vedela, vsaj to zapoved božjo bi morala poznati, da, to bi bila morala razumeti in natančno vedeti!

In kaj »se je zgodilo, kar se je zgodilo«?

Kako? — Dekle! — Če, če ... Anka, če se je to zgodilo? — Pod mojo streho? — Moja hči? — Če si pa to ... hči! In v moji hiši?!

Ignacij Baroč, gostilničar pri »Zlatem rogu«. Ignacij Baroč pa — njegova hči!

Neumnosti! — Niti misliti ne! — Kaj? —

Izrujem si te pol sive lase, dekle neumno! Ali smo te tako učili, ali smo ti tako? —

Če še ni šla v svojo sobo? — Nič!

»Anica!«

Nič! —

Prav, toda zapodim te, brez usmiljenja! In kdo te je tako učil? Pa še očetu zaloputneš vrata in greš. Presita si, pa se že še zlačniš in se vrneš. Takrat se pomeniva! Še je četrta božja zapoved v veljavi!

Zdaj vsaj vem, zakaj gre. Doktorja se je imela prijeti, on je vpletal vrtnico! Pa je on morda? — Če je on ... O Anica, njega ... že najdemo, nikar! Samo vrni se!

In ali nisem večkrat vpraševal:

»Kdo hodi okoli naše hiše?«

»Ne vem, jaz spim!«

Tudi jaz sem spal, utrujen od dneva ... Torej?!

Pa, saj to ni, saj je vse kaj drugega!

II.

Hodim iz sobe v sobo, iz sobe v sobo; v prvi sedi par mešetarjev in nekaj vojakov, v drugi šest častnikov in neznan človek, ki bo pri meni spal. Kolikor bi presodil, je učitelj. Hodim iz sobe v sobo, a za menoj zmerom vprašanje:

»Kje je, kam je šla gospodična?«

»Na obisk, gospodje, Anka je šla na obisk.«

Kaj naj rečem drugega? Samo za en dan. In med tem je bila strašna nevihta kakor kazen božja; pri cerkvi je zlomila topol. Bog ve, kje je vedrila; ali se pa zdaj suši, če jo je zadelo na poti. Toda strašno nerodno je, mučno skoraj streči obema sobama in častniki so — nezadovoljni. Polovica jih je že odšla — kako mladi svet drži skupaj. Ali mi je napisano na čelu, da je šla od mene v jezi?

Jaz nikakor še ne morem umeti, zakaj je šla! — Če bi res kaj bilo, bi bila ostala; kaj bi taka v tujem svetu in sama? Seveda, tisti mah ni pomislila, da ni povsod doma.

»Dober večer, gospod doktor! Ali so izvolili spet nazaj? A, tako, z dopusta, z dopusta, no, da.«

Toda zakaj škodoželjni obrazi vsepovsod, ti čudni smehljaji vsepovsod? Mož sede, popije, pa gre. Včasih so vsaj kaj rekli. Če je bila ona, so se nasmehnili, pošalili, razgrajali... Zdaj pa gost čudno premeri sobo, kakor bi bila preozka, in gre, kakor da je vse izumrlo!

Pa tako me pusti samega! Saj je res vse izumrlo, odkar je ni. In nocoj, nocoj je ni, ko je še doktor spet tu! Kar nič ni zadovoljen! Anka! Anka, jaz dobim še to zadnjo las na glavi sivo!

Nekaj čudnega: jaz ne razumem nič več. Tam na oknu je v kozarcu polувела bela vrtnica. Še to je imela vzeti s seboj. Če jo je pustila na oknu, pride še nocoj nazaj. Brez rož ni šla.

Pa če bi bila šla z vencem kakor k poroki, se more še nocoj vrniti! Mora! Kaj naj počnem sam z gostilno? V obeh sobah hkratu ne morem biti in dekla tudi ni tako spretna. In tuji ljudje! Tuja roka — tuj žep!

Jaz nikakor ne morem umeti, kaj je mislila s tistim: Ponujati? Ali je kdaj že prodal krščanski oče hčer? Odkod ima dekle take misli?! Ponujal je nisem nikomur, snubil je nisem nikomur. In saj bi ne bilo zastonj, O, Ana, tako brez dote tudi nisi! Ti pa nisi videla. Še nocoj je on tu.

Tako slep otrok! — Pa nazadnje zabrusi v obraz tako čudne, nerazumljive besede! Ali sem te jaz komu ponujal: Jaz, vem dobro, kaj se pravi: srce! Toda doktor ni grd fant!

Na, nocoj se pa že odpravlja. O, hči, hči! In tako lepo je že šlo! Samo prijazno besedo — pa sem segel v omaro med zamašene.

»Gospodje, tisto z zlatim zamaškom?«

»Hurá, sem zlate zamaške!«

»Gospodična, ali boste pomagali?«

»Samo dotaknite se z ustnicami, pa je boljše in mi vemo, da ni strup!«

Tako je. Zdaj bo pa samo:

»Četrtrinko mošta!«

Hči, kdo povrne meni to škodo? Da bi vsaj nocoj prišla! Nocoj bi še bilo, toda jutri zvečer bodo že na vratih vprašali:

»Kje je gospodična?«

Na vratih, in bodo šli.

Tako je, če je človek z otroki predober, če jim vse dovoli, toda zdaj bomo začeli drugače! — Kje si vendar nocoj?

In vsi me tako čudno gledajo. Tisti mladi četovodja za mizo se smeje. Stikajo glave in bero časopis. Ne, za časopisom se smejiyo...

Kajne, fantje, tako je, če ima človek trmasto, neposlušno hčer! — Vse sam, vse sam...

Nocoj se vsem mudí. Tudi častniki so že vsi šli; še doktor se odpravlja. Pa tako malo je posedel! Kam naj gre zdaj ob osmih?

»Ali te čaka?«

Kaj pravi suhi poročnik?

»Ne, rekla je, da se pripelje!«

Torej vendar. Saj sem vedel! To jih bo slišala! Pridiga ji ne odide.

»Sama?«

»Ali si padel na glavo?«

Zdaj ne razumem več. Ali je vse tako, kakor mora biti, ali kako? Jaz ne razumem ničesar več...

»Ne, nisem.«

»Torej! Moja nevesta se pač ne bo vozila sama po svetu. Ta bi bila lepa! Par dni bo z materjo tu. Pravi, da mora ogledati in me malo — nadzorovati...«

Pa se je nasmehnil. Suhi poročnik se je udaril po kolenih:

»In ta?«

Skrivaj je pokazal proti stropu.

»Ta? Menda ve! Da bi napravila škandal, je preponosna!«

»Zato pa danes — obisk!«

Kako sta izvolila reči, gospoda? Kaj? Le bolj naglas! Saj ni nič na tem! Toda naglas, naglas... Naglas!!

»Gospoda, želita plačati?«

»Želiva.«

Zakaj pa nista govorila prej bolj razločno in naglas. Zdaj ne vem, ali sem slišal ali nisem, in če sem, kaj sem... Ali nista kazala na strop?

»In ta?« — »Menda ve!« — Ali je ali ni, in kaj pomeni, kam to meri, če je?...

Nazaj bi ju poklical in vprašal za eno besedo. Kaj pomeni? — In če ve, ali je s tem že vse pri koncu, ali je šele začetek. To je, kakor bi vrigel kamen v ribnik — vedno večji krogi, samo kamena ni nikjer. Samo tiste glavne besede ni nikjer, tiste, ki vzmernirja.

»Pivo je — dve pivi, da, dvajset...«

Komu se čudi četovodja?

»Dvajset?«

»Ne, dvanajst! — Toda kaj ste imel?«

»Dve pivi!«

»Da, da, to je, to je.« — Zakaj se mi smeje? Ali je tudi on to slišal? — »da, iz krone še štiriindvajset vinarjev!« Pa me še gleda. »No, da, saj je prav: dvakrat šestintrideset in štiriindvajset — še štiri, saj res, še ta dva krajcarja.« In še zmerom se smeje! Ali kaj ve, ali je kaj slišal!

»Ivana, čuj, Ivana!«

Zdaj bo prej zmetala še vse skledе, razbila vse kozarce in lonce! Dekla — pa je počasna kakor megla. Ali bo kaj?!

»Ivana!«

»Slišiš: pojdi in poglej pri Čadežu. Toda skoči! Ana naj pove, kam je zataknila ključ od gornje omare! Ali si razumela?«

»Ključ imam jaz!«

Saj imam tudi jaz enega, vendar! — Tnalo!

»In oni boljši odmaševalec?«

»Ta je ravno v omari!«

Ženska, doli pojdi in vprašaj, vprašaj, vprašaj karkoli! Vprašaj, če ti drago, koliko je ura!

»Dobro. Pa skoči vseeno in reci Ani, naj takoj pride, takoj, da mi pove... pa takoj! Jaz jo moram nekaj nujnega vprašati. Ali si umela?«

»Ane ni pri Čadežu!«

»Kaj?« — Ženska, kaj praviš! —

»Ana je šla.«

»Kam je šla?...«

»Videla sem jo, da je šla, kakor bi bila namenjena k Velikemu jezu.«

»Kam?«

»K Velikemu jezu. Če ni šla k mlinarju?«

»Da, da, torej je šla v mlin?«

Kam pa drugam ko v mlin? Ali smo kaj dolžni? Nič. Kaj bi pa iskala pri starem mlinarju? V mlin? Kaj se godi v naši hiši?

»Torej pa skoči v mlin ponjo!«

»Zdaj v noči?«

Čemu je šla v mlin? In po takih besedah?

Spet se tišče ljudje za časopis. Pa si spet šepčejo.

Ali vam je kaj znano, kar je meni zakrito?!

Zdaj je šel nekdo po stopnicah? Kaj, če bi se bila skrila in zakle-
nila v sobo, kjer trmasto sloni na postelji in joka! Kdo odklepa vrata
v njeno sobo?

»Ana!« —

Saj sem vedel, da ni nikogar. Veter je udaril ob polknice! Postelja
je nedotaknjena, po tleh leže drobni papirji. Kaj je to? Glej jo, pa foto-
grafijo je same ihte razcukala...

»Takoj, takoj!«

»Plaćamo!«

»Precej, gospodje, precej; samo trenotek potrpljenja!«

Zakaj se vsi tako skrivnostipolno, zagonetno smejiyo? Vpijite, ljudje,
vpijite na vse božji glas.

Naglas! — Preden si rečemo: »Lahko noč!«

Še ta samota zdaj! In za ta časopis, za to novico tu, za to vest so se
stiskali ljudje in kovali pravdo: — Ah, tako?!

Doktor? — Za-ro-čil? — In Ana da je to zraven napisala, Ana pod-
črtala?!

Zdaj vem vse, zdaj vem vse!...

Kako, dekle, hči moja, usmiljenja vredno dekle moje?

»Vsega je konec!«

Dekle, ali si to napisala ti vsem ljudem v zasmeh? Kaj so ljudje na-
redili s teboj?

»Ne, ne samo sramote ne! Samo sramote ne!«

Anica — Anka, pa nič ne poveš! Toda, hči, če so ti ljudje naredili
krivico, ne jemlji si k srcu.

Pravzaprav, če pomislim, se ni nič zgodilo. Nezvest ti je, no, nezvest!
Kaj pa je to in v teh dneh? To še ni taka do nebes segajoča stvar; hvala
Bogu, da ni nič hujšega, vidiš! Ti s svojo doto boš lahko izbirala, in tu
doma; ne tujcev, ne neznancev...

Ana, kod hodiš, kam si šla? In z grožnjo? Zdaj pač vidiš sama, da
nisem nič kriv. Jaz nisem kriv, jaz nisem kriv. Prisiliti ga ne morem in
na čelu ni finel napisanega, da te ne mara. Kako bi bil jaz kriv? In ponu-
jati? — Saj te ni nihče kupoval. Ti si bila vsa iz sebe, Anka — zato!

Ubožica, kaj so ljudje storili s teboj.

In tak brezvestnež, da, to je brezvestno! In gotovo je obljubljal,
obljubljal, lažnivec grdi, nosil vrtnice in se hlinil. Toda vse bo boljše,
vse bo še lepše. S svojo doto boš lahko izbirala, saj je vse, kar imam,
samo tvoje, Ana!

Pa še z lučjo te spremljajo domov, no, vidiš!

»No?«

Ali ni dekla nekam zasopla, bleda in razburjena? —

»No?«

»Ana, Ana...«

»Kaj?«

»Ana je zunaj —«

»Ali je že konec njenega potovanja? — Kar naprej naj stopi!«

»Da, toda Ana...«

»Kako? — Govôri in ne drži se, kakor bi smrt prežala za vratmi! —
Naprej, pravim! Večerjat naj gre!«

»Da, toda...«

In njen obraz je še bolj bled, njene oči preplašene in prepadene!

»Govôri, kaj je, Ivana!«

»Toda — Ano neso...«

»Neso?«

»Da! Našli so jo pod hribom!«

Ana! Hči!

Ana, to si ti, mokra vsa, razpletena vsa, Anica. In glej, med lasmi so trdo vpletene bele vrtnice, mokre, zmandrane! Ana, kaj je s teboj? Hči — o, zdaj vem, te vrtnice, te vrtnice...

Ljudje me sujejo spoti, me gledajo grdo in vpijejo:

»Po doktorja, po doktorja!«

Kaj sč ljudje naredili moji hiši?

Ana, zakaj si šla, zakaj si šla tako mlada?! Zaradi njega...

Ljudje božji, po ubijalca, po ubijalca!

Pa se nihče, nihče ne gane. Samo mene grdo gledajo, samo sujejo me od sebe. Ljudje s srcem in dušo, jaz sem njen oče in ona je moja hči. Kdo je tako posegel v mir moje hiše? S kakšno pravico me gledajo postrani?

Kdo je to dejal, a, kdo je tako grdo odprl usta? Ali ni? — Zakaj je nekdo dejal zaničljivo.

»Tak grd oče! — Prej, prej...«

»Toda ti, jaz ti pravim, jaz pravim: še je božja zapoved v veljavi in božja zapoved se glasi:

»Ne ubijaj!«

Ne z mečem, ne z ognjem, ne s pogledom, ne z besedo in ne z oblubo!

Ana, kaj je s tvojimi lepimi, modrimi očmi, Anica, hči moja?!

III.

Ana leži na odru. Toda to ni mrlič kakor drugi in tudi oder ni tak kakor po navadi. Pravijo, da se ne sme. In iz vseh kotov — ljudi se je nabralo, da je vse polno — iz vseh kotov samo preplašene, hinavske in škodoželjne oči. Nihče ne pokropi, nihče se ne pokriža. Radovedno — važno se vsak, kakor bi kradel, priplazi v sobo in se nato drži v sobi kakor sodnik, ki išče krivca. Mežnar je dejal da ne zvoní, ker to ni kakor po navadi. Ana da je drugačen mrlič. Ana, vstani in povej jim, kako je bilo, da ne bodo vsi buljili vame in pazili na vsako mojo kretnjo, da ne bo letelo vse name.

»Prav mu bodi!«

In moje dete, moja bela vrtnica leži na odru, ki ni oder, mrtva, pa je nihče ne pokropi! Moja bela vrtnica, moje hiše cvet, kaj so ljudje naredili s teboj?

In okoli njenih ustien še zmerom isti upor! Kakor bi živela! Samo če ne bi njene roke ležale tako mrtvo ob njej! Ana, in na poslednjo pot si se ovenčala kakor k poroki! Da moreš imeti tako rada rože! Zakaj tega nisem prej vedel in nasadil bi jih bil cel vrt, pa bi jih zatikala v lase sama ter bi vsak dan bila kakor nevesta!

»Šaj jo je sam metal v naročje!«

»Ne vsega zameriti!« sem ji dejal. Človek dolgousti, ali smeš v krčmi, v pošteni krčmi vse zameriti? In če gost prinese rožo, ali mu jo boš vrgel v obraz? Poštenemu gostu, ki vse pošteno plača?

Kje je dobila moja Ana tisto vrtnico, ki jo je vtaknila v lase? Če ji je ni dal doktor — ubijalec na zadnjo pot... samo še na pokopališču cveto take. Ana, ali si šla gledat, kje bo tvoj grob? Daj, izpregovori in povej, kdo je kriv, da te ni več! Kdo?! — Ali si žugala resno? — Ana, daj, zažugaj še in še, zažugaj in vstani! Vstani, Anica!

Pravijo, da si res bila na pokopališču, preden si šla v smrt. In v kotu, iz neblagoslovljene zemlje cveto take bele rože. Ali si šla gledat, kam te polože? — Ana, pod rožni grm?!

Uboji moj cvet, ubožica — otrok moj!

Ljudje se zbirajo; zunaj pred vrati nastaja gneča. Zakaj vpijejo ljudje?

»Niti danes ni zaprl gostilne?! — Pa ima mrliča v hiši!«

Čemu vse to, čemu vse to? — Ljudje, povejte, čemu vse to? Mrlič ni v gostilni, in četudi bi bil sredi sobe — moje dekle je bilo zdravo kakor solučni dan in nobenega ne zastrupi! — V krčmi pa je dekla.

Zakaj se pravzaprav ti ljudje zbirajo? Ali se zbirajo na sodbo ali na ženitovanje. In zdaj?

O, usmiljeni Bog!

Kam jo nesete? — Saj mora mrlič biti v hiši toliko in toliko ur, kam jo nesete? Da, da, to ni po navadi.

Pa brez zvonjenja, pa brez križa in duhovnika! In čemu toliko, toliko gospodov in papirja?

Kam jo nesete? Kako? — In brez cvetja? — Vsaj še to belo vrtnico v lase! — Ne bele? — Zakaj ne bele?

V mrtvašnico! — Kriste usmiljeni, zakaj tja in toliko gospodov!

Jaz ne razumem ničesar več. Pri pogrebu komisija?

Zdaj vem, zdaj razumem, zdaj umem vse!

O usmiljeni Bog! — In ali ni doktor zraven!? — Najprej so jo ubili, zdaj jo bodo še razrezali! Da ne morem ubraniti!

»Ljudje, ljudje, nazaj v hišo ž njo! Vsaj razmesariti je ne pustim!«

Saj bi moral sam vedeti, kako in kaj. Saj jo je sam silil in gnal v smrt! Pazil bi bil...

Zdaj še ženske, ta zoprni rod! Ali sem ji jaz dejal: »Pojdi in umri!« Molite rajši za njen dušni mir! Da sem jo silil?!

»Ne zameri vsega, pa vendar!«

Tako sem jo učil! Kaj vidiš, oko škilavca, na tem kaj slabega. Toda meni so hčer ubili! — O, saj jaz bi ji bil odpustil! — Kdo mene dolži? Stopi ven in povej, ki me dolžiš. Povej, da ne slišijo gospodje! Stopi ven in povej, kaj sem zakrivil, reci, krivoprisežnik grešni!

Presodi: ali sem kriv ali nisem! — Ne, ljudje, v sveto voljo božjo, jaz nisem ubijal, jaz nisem... Kristus na križu, daj, pričaj ti, da sem jaz nedolžen, ti, ki vse veš, ki vse veš...

Zakaj pa komisija? Če je šla sama, je nihče ni ubil! Je šla sama, in kako boste dognali, da je sama... Toda tako je v postavi... Torej pa zvonite, Kristusovi ljudje! — Kaj je v cerkvenih predpisih? Saj res, ker je šla sama... Sosedje, botri sosedje, zakaj je pa niste pustili v hiši? — Občinski red! — Vse ima postavo, samo tega ni, da bi ubijalec... Večni Bog, seveda je zločin, do tvojega prestola vpijoč zločin. Toda stražnik in vsi preiskujoči sodniki: jaz nisem, jaz nisem, ker je nisem gonil od sebe!...

Gospod Martin, Vaš pogled je svet in moder: Kdo je kriv?

Ali je oče ali ubijalec? In, in kako naj bo oče — ubi — ubijalec? — Jaz... jaz... Ali je nisem lepo učil in zdaj — kdo drugi je položil nanjo cvet? — Jaz sem belo vrtnico...

In skoraj smehljala se je takrat, kakor bi se zahvaljevala in poslavljala:

»Z Bogom, oče; z Bogom, oče!«

Od vsepovsod ti pogledi. In tam na koncu ob vhodu na pokopališče so orožniki. — Koga iščete? Ne tu! — Tam med gospodi je, tam spredaj pri komisiji.

Če bi bil jaz kriv, ali bi ji bil vpletel rožo v lase? — Ali bi plakal in šel za njo? Skril bi se bil... O, ljudje...

In zdaj se spominjam, da sem se nekoč hvalil, pobahal, da imam zeta. Ta sramota!... Ta nesreča!

Sedim na nizkem zidu — na pokopališču niso pustili nikogar. Samo komisijo. Okoli in okoli sede ljudje. Nekaj jih steguje vratove čez zid, drugi sede okoli mene v krogu. Ali je to sodba? Kaj je že konec preiskave? Kaj ne toži tam nekdo in okoli mene so sami porotniki? Kje je zagovornik? Ali ne sodite?

In vsak nekaj pove:

»Takle človek, ki žene živega otroka v pekel...«

»Ali ne zasluži, da...«

»Saj je bilo v hiši, kakor bi bila večna svatba!«

O, da veselje, v moji hiši je bilo veselje; kjer je zdaj žalost in sama bolečina, je bila sama radost.

In zdaj zvone?! — Samo z enim zvoncem, a vendar zvone. Torej ni šla sama, ni šla sama... Saj jaz sem zmerom pravil, da je zločin...

In stari zdravnik namiguje? — Nekaj pripoveda meni.

»Saj ste želeli mene, gospod doktor...«

»Da, potolažite se...«

»O, gospod doktor...«

»... potolažite se; skoraj je boljše tako: Vaša hči se je hotela rešiti...«

»... gospod doktor, kako, kako izvolite?...«

»... se je hotela rešiti — sramote...«

»Jaz ne razumem, jaz ne umem...«

»... in se je rešila — sramote...«

»Gospod doktor, zdaj povejte, ali je to res?«

Zakaj tako čudno gleda? Ali me razume? To je isto, kar je dejala Anica! »Sramota.«

Zdaj pa vendar zvoni, zakaj pa zvoni? Čujte!

»Toda gospod, tu je zločin — saj zvoni...«

»Radi Vas smo rekli, da je hipna blaznost — saj je, vsekakor je hipna blaznost. Toda važni vzrok je — Zdaj pač razumete.«

»Kako mislite? — Ali ste še kaj rekli? Naglas! Naglas!«

»Jaz mislim, da... toda saj ste Vi oče!... Potolažite se... Ali imate še hčere?«

»Ne!«

»Če bi jih imel, bi Vam dejal: Pazite nanje!«

Zdaj spet zvonijo... Potemtakem je sama kriva; ne, pravzaprav ni sama kriva, in zato je zločin... Kaj je hotel zdravnik? — Kaj je dejal? Če imam še hčere? Zakaj naj pazim?! In dognali so, »radi mene« je nekaj dejal v blaznosti.

In moj cvet, bela vrtnica moje hiše...

Na tleh je sled krvi, kakor rubin leskeče kaplja na belem prtu... O, a vrtnico, Anica, tvojo belo vrtnico so pohodili, kakor so pohodili cvet moje hiše. Iz zdaj so te že zaprli, zabili v krsto!

Ali še zvoni?

Torej je sodbe konec! Kdo je obsojen, sodniki?

Ljudje gredo po mene... Ne, po tebe, kam te neso? Ali ne tja v oni kot? — Tam cvete rožni grm, beli rožni grm. Saj si tam iskala svoj grob?

Tam je za nedolžne — nekrščene otročiče?!

Spet so me obstopili ljudje?! — »Radi Vas...« je nekaj dejal zdravnik.

Počakajte, počakajte, preden izrečete ono strašno besedo! Saj vem, peta božja zapoved pravi: »Ne ubijaj!« — Saj še vem, kaj pravim.

»Ne ubijaj!«

Ne z vzgledom, ne z besedo, ne...

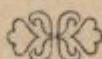
O, ljudje Kristusovi — ali se tudi tako ubija?!

Počakajte, prej utrgam še belo vrtnico na njen grob — z rožnega grma za njen grob, za mojo nedolžno hčer... Počakajte...

Toda jaz vidim samo krvave cvete; vsepovsod samo cvete kakor srečna kri.

Ljudje moji, Ignacij Baroč, krčmar pri »Zlatem rogu«, ni tega nikoli doživel. Vidim ga še vedno, kako se smehlja vsakemu novodošlemu gostu, mežika za spoznanje, vleče pipo in pokuša vsakih deset minut vino iz velikega vrča. Seveda hčere ni, no da, hči je pač umrla, kakor bi bila umrla v starih letih na onemoglosti; Ignacij Baroč, krčmar pri »Zlatem rogu«, je udinjal v svoji krčmi dve lepi, mladi natakariči, dve lepi in mladi deklici iz vasi nad trgom, ki jima je sijala iz lepih, črnih oči še sveta, neoskrunjena, niti po misli še ne omadeževana nedolžnost.

In v krčmi pri »Zlatem rogu« je vsak dan pirovanje in ples, in Ignacij Baroč se smehlja in smehlja, kakor bi bila poroka njegove že pokopane in strohnele hčereke edinke.

Zvonimir Vijolić-Ljubičić:

Sloboda — zadnja boginja.

Kroz granje svetih lipa mi čusmo glas joj pjeva
miline pun i srdžbe — kô Andela i Srde...
Čeznuće i bol u nas ta uli sveta Djeva,
i usnusmo — a o Njoj uz lance naše tvrde:

— Ko Vizija sa zvijezda iz »Dubrave« na jugu
osnivala se divna uz »Crvenoga Kneza«,
Gdje bard joj prsta bijelih u kosu zlatnu, dugu
kroz lovorovo cvijeće i zvijezdu čara sveza.

Al drmnu nas i groza u noćnoj kada štravi
pod osvetnice plaštem u duh nam sunu pako,
Netopir krila crnih lepršô joj na glavi,
i pandžom toču zala u povijesti nam takô.

Razumjesno... Al za nas to fantom bio dima,
što rasplinu se brzo. — Mj ostadosmo roblje...
No kuenu čas — i prenu Sanjare krvi plima.
— U slavi uskrsnuća sve naše plamsa groblje.

Mi ustajemo. Kube do u vis višnjeg svoda
Slobodj ćemo dignut i užec zvijezde mrtve,
il past u ruci s mačem — ah zadnji svoga roda
bez djece, groba, doma kao Njene strašne žrtve...

Dva intimna akorda.

Prijatelju pjesniku Nedjelku Sabatiniju Subotiću.

I.

Na bijelome čunu.

Tajanstven tminom kraljuje mir.
Milijun zlatnih trepti svjetova
visoko...

A voda sklapa kristalni vir
oko nas... Hiljadu snova
večeras nosi crno Ti oko...

Tajanstven tminom kraljuje mir
ko iza sudnjega dana...
Sve utihlo je pjesma i pir
i pečal krvavih rana...

I naših duša sumorni molovi
nijemi su pali na dno srdaca.
Ne jedu više teški nas bolovi
— zaborav na njih koprenu baca...

Tajanstven tminom kraljuje mir.
Milijun zlatnih trepti svjetova
visoko...
A voda sklapa kristalni vir
oko nas... Hiljadu snova
večeras nosi crno Ti oko...

De pusti vesla! — Kraljica sanja
na bijeli eto slazi nam čun...
U svježem lišću mirtina granja
uza Te spat ću blaženstva pun...

II.

U noći čežnja.

Noć u sanji zvijezda svijetom peplos krili
Ko negda kad su meni uz triforu
mirile resede... Kad u mraka svili
naranče su zlatne zrele po mom dvoru.

I sad noć je ona. Vizije i snove
iste sanjam pune peluda i cvijeća...
Slušam glase rajske... Kroz tišinu plove
ko u sobi, gdje je Tvoja sjala svijeća.

Kasno je ah — kasno... Sve već tvrdo spava...
I ja misli tjeram, što mi usnut krate,
— Al uzalud na log trudna pada glava:
Ovo noć je čežnja — ja sve mislim na Te...

A Ti noćas gdje si?! — Zuji li Tvoja citra?!
Il Ti ruže bijele vijenac čelom spleću?!
Il u sitnoj usni neba osmijeh titra?!
Misli! Čežnjo! Sanjo! — Nađe li Ti sreću...?!

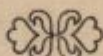
Sablastima.

Vi posjedaste opet na uzglavlje mi bijelo,
gdje spava Andô tuge uz mrtav cvijet života.
— Ma zašto noćas ovdje vi dodoste na sijelo,
kad bol mi zvijezda mira u veo sna zamota?!
.

S derdanom prvog inja pod vijencem hrisantema
po groblju Jesen stupa i cvijećem vjenča mree.
Na hum će svježī stignut. U njemu Narciz drijema.
— Tu sve je moje. Sa mnom tek — puknuto je srce ...

Uzalud grozne čare donesoste u skutu,
da razriju ga do dna i Harpije i Mage.
Zatvorilo se ono u duplju grudi krutu
i plače tijo misleć na uspomene drage ...

Odstupite, nad gnjezdom baš umrlih slavulja
nostalgija će rajska stanovat lijepa vijekom.
Pod hrekom cedra mladog, što bijes ga bure ljulja
proključat vir će krvi i postat šumnom rijekom ...

Dr. Đuka Kuntarić: S drom. J. E. Krekom u Beču.

U zimskom semestru šk. god. 1912./13., slušao sam pravne i državoslovne nauke u Beču, gdje mi je život s članovima »Hrvatske« i »Danice« prolazio ugodno u nauci i radu za naš pokret.

Mjeseca studenoga i prosinca 1912., kada su bjesnili bojevi na Balkanu, a pobjedonosna vojska dvaju slavenskih naroda, koji su stresali sa sebe stoljetne okove i oslobadali zarobljenu braću, na Čatakdži stražila mrtvu stražu, zasijedao je bečki parlamenat, i tada je tamo boravio dr. Janez Krek.

Za tog svog boravka održao je dr. Krek nama hrvatskim i slovenskim katoličkim akademiciarima nekoliko savremenih predavanja u našim društvenim prostorijama, koje su bile stjecište i zajedničke svim slavenskim katoličkim studentima Monarkije.

Našao sam požutjele zapiske svoje iz učiteljevih predavanja pa ih iznosim drugovima i braći našoj kao slatko spominjanje na mrtvoga vojvodu našega, s kranjskim šeširom, s kranjskom lulicom, s kranjskim — slavenskim dubokim i veselim pogledom, a još žarčom ljubavi ...

I dok pišem ove retke oživljujući uspomene na nj, misao mi leti u onu dvoranu, hladnu i bučnu, gdje je on sjedio s nama okružen od nas kao djetom svojom, kao učenicima svojim. Misao mi tamo leti pita: Kada će da se povrate i obnove ona vremena? Ali odgovora nema ...

U Beču, 5. studenoga 1912.

S nekoliko skupština i sastanaka vratio se sa svojih planina u parlamenat, u navečer je došao umoran k nama, da nam otvori vidike i da nam govori o balkanskom ratu, njegovim gospodarsko-političkim posljedicama i da nam osvijetli položaj Austrije i njenu vanjsku politiku.

Tek kada se budu povratili dani velike slobode, nastupit će čas, kada će se moći i o tom puno govoriti i iznijeti sve Krekove misli, a danas, gdje su još otvorena balkanska grobišta, i nije toliko zanimivo to spominjati.

No u ono je doba znamenito konstatirati jedan politički momenat, a to je fuzija slovenske ljudske stranke s hrvatskim pravašima, koja je

sveza narodna i politička, a treba da se realizira u okviru Monarkije, jer bi inače značila veleizdaju. Tu već leže počeci preporoda našega Juga, jer su neki pravaši evolucijom nazora priznali i Srbe, koje su donedavna negirali.

I dok su Bugari i Srbi krvavim kolom oslobadali braću i oživotvorivali ideal ovoga narodnog ujedinjenja i oslobođenja, u Hrvatskoj je imao da podigne i ojača austrijsku državnu misao komesarijat Cuvajev, koji je toj misiji učinio najmanje usluga — — —

Formula, prema kojoj će se rebus sic stantibus grupirati Jugoslaveni, glasi: Ili Ljubljana—Zagreb, ili Beograd—Sofija. Preporuča nam pronučavanje Bugara i Srba, putovanja u one strane. Naša duševna invazija može puno pomoći i vjerskom zблиženju tim većma, jer tome nema nade iz Rusije, a kada padne Bizant, njime će pasti i bizantizam. Zato treba da se brinemo i upoznamo njihove gospodarske prilike (riješimo na pr. problem, kako je Austrija u Bosni oslobodila kmeta, a kako slobodna Srbija?) Proučimo njihovo zadrugarstvo, razvoj trgovine, industrije i bankarstva. Njegova je najnovija ideja, po mogućnosti odmah, čim se srede ratne prilike na Balkanu, održati u Sofiji svezadružni kongres Južnih Slavena. Oni će nam imati što pokazati, a mi njima našu radničku i seljačku organizaciju. Narodu, koji se ovako oduševljeno i herojski bori za svoju slobodu, nije nestalo iz srca svake religije; taj je narod svjestan, da se na Čataldži ne bore dvije vojske, već dva sistema — turski birokratski i južnoslovenski seljački; inače bi nam toliki idealizam bio neponjatan.

Kao posljedica balkanskog rata stvorit će se na Balkanu nova državna tvorba, koja će se pružati do mora, što znači veliku trgovačku moć, koju će povećavati rudno bogatstvo i neiscerpene vođene sile. No u ovom se času pokazuje u svoj svojoj golotinji nemoralnost i beznačajnost kapitalizma i velike industrije. (Sudbina njemačke industrije na Balkanu...)

Doba, u kome živimo, doba je dana pred zoru, kada se počinju buditi duši i ideje, kada sviće novi dan: na jednoj su strani oni s moći i pobjedničkim vijencima, na drugoj mi s kulturom i katolicizmom, što nam daje supremaciju nad njima. Tko će pobijediti? Zagreb—Ljubljana ili Beograd (— Sofija)?

U B e č u, 13. studenoga 1912.

Prvi je uzrok ljubavi spoznanje, da je neki predmet u naravi sunaravan nama, proporcijoniran, »da nam pašee«. Ta skladnost predmeta sa subjektom manifestira čuvstvo, koje zovemo ljubav. Koliko više predmet svijeta izvan nas intenzivnije ispunja čovjeka, toliko je moćnija ljubav: opsežnost predmeta potencira ljubav.

Što je kod domoljublja sunaravnog čovjeka? Čovječiji je duh tabula rasa. Ide za spoznajom, do duševnog usavršenja, a ta je spoznaja vezana i na čutila. Sam čovjek ne može svega doznati i zato mu je potreban kontinuitet o prošlosti. Naše je tijelo produkt zemlje; ono čuti sunaravnost kraja, u kom je izraslo, došlo u svezu s ljudima toga kraja, steklo prve pojmove, jezik — a sve nas to veže s vjekovima iza nas. Sunaravnost svega toga rađa u nama jednom spoznajom, ljubavlju k zavičajju

A kada ova spoznaja prijede granice najbližega našega kraja, našega zavičaja, i proširi se do spoznaje jednoga naroda, jedne krvi, značaja, da nas sve spajaju izvjesne tradicije, zajednički udes, (»naš je dom od Triglava do Balkana«), tada dolazimo do ljubavi domovinske. U toj se i leže temelji narodne svijesti. I što je jača ta spoznaja, tim više sadržaje u sebi novih sila: pomoći slabijima, pobjede i vlasti, slobode. U tom času

treba da uzgoj vrši svoju zadaću: znati služiti se slobodom i priznavati auktoritet, da se održi potrebna harmonija.

Najsavršeniju, najvišu i najdražu ljubav do doma dalo je čovječanstvu kršćanstvo. To je čežnja za domom, koga ovdje nemamo, za domom vječnim, domom sreće i vječnoga blaženstva, za domom općinstva svetih — — —

Zato je naše domoljublje tim moćnije, čim je tješnje s vjerom, jer mi ne pripadamo u redove onih, koji »patriam inquirunt« — — —

Mi stojimo na čvrstom etičnom tlu; to je revolta materijalizmu. Mi smo idealisti i praktičari, zato je budućnost našim idejama i priznanje njihovo u našem narodu nama osigurano.

Ovaj će balkanski rat, koji je donesao strah pred Slavenstvom, znatno ojačati našu narodnu svijest, a naše će domoljublje biti ekstenzivnije.

U Beču, 19. studenoga 1912.

Na osnovu rada Mihad paše, prvoborca za turski ustav i valije podunavske krajine (današnje Bugarske), osnovala je oslobođena Bugarska poljodjelsku banku i počela organizovati zadrugarstvo bugarskog seljaštva. God. 1892. osnovana je prva kreditna zadruga. Od 1904. napreduje bugarsko zadrugarstvo silnom snagom, a tome doprinose znatno kurzovi (kojih je bilo g. 1910. ravno 120) i organizovana propaganda, tako da danas imade u Bugarskoj preko 800 zadruga. Po pravilima smije zadrugar opteretiti svoju imovinu do 50% njene vrijednosti, što kod nas ne treba ni u Lici.

Bugarska je vlada shvatila značenje seljačkoga zadružništva, pa mu je osigurala i namakla kredit — — —

Da i naše zadrugarstvo uznapreduje, treba da pribavimo kredit seljaštvu. Ali mi bismo za taj posao trebali jednog Mihad-pašu.

U Beču, 27. studenoga 1912.

»Narod pak pred vsem mora biti organiziran i imati svoj personalni kredit«.

Srpski narod izvrgnut domaćim lihvarima pretrpio je groznih stradanja u svome zadružništvu.

Od g. 1905. zadrugarstvo se srpskog seljaštva znatno širi i napreduje, a pomaže mu država. Već druge godine, izakako je Mihajlo Avramović osnovao prvu rajfaznovku, stvara skupština najmoderniji evropski zadružni zakon.

Godine 1906. prekinut je trgovačko-gospodarski ugovor između Monarkije i Srbije; kolikogod je ta činjenica depresivno djelovala na području obiju kontrahenata, a jače u Srbiji, s druge je strane unesla novi život i zapravo stvorila novu jaku seljačku zadružnu organizaciju srpskog seljaštva.

Organizacija je srpskog zadružništva dobra, po skupštini stvoreni zakon dobar, pitanje kredita uređeno, a nada sve stvarna je i izdašna pomoć vlade. Zato je i jasno, da je Srbija u kratko doba mogla stvoriti preko 1000 zadruga.

Srpski narod može taj svoj napredak da zahvali svojoj vladi i svojim narodnim poslanicima, što u skupštini rade za napredak naroda svoga.

Predavanja o bugarskom i srpskom zadružništvu sastavni su dio Krekova ciklusa predavanja, koji je bio savremen i interesantan, a nada sve poučan u doba balkanskog rata. Dr. Krek ih je potanje obradio u glasilu Zadružne Zveze, pa je o njima dovoljno istaknuto i toliko na ovome mjestu.

U Beču, 3. prosinca 1912.

Jedna je politika ona, koja za svako vrijeme i u svakim prilikama ima jedan te isti cilj, jedan te isti politički ideal, od koga ne popušta ni za najmanju malenkost. Zahtjevi su te politike trajno isti do njihovih oživotvorenja.

Druga je politika ona (realna), koja ide za oživotvorenjem takvih uspjeha, koji su efemernog značenja. Ta politika mora zauzimati prema vladi »snošaj kupčije«. Slaba je njena strana netrajnost uspjeha; kraj nje se razvija beznačajnost i bezciljnost; moć se izrabi, energije oslabe, konac je svemu, da u toj cijeloj politici vlada beznačajnost; njome odlučuje kvantitet glasova, a ne etična moć ideja. Smisao pravice pada. Preporuča nam studiranje psihologije madžaronâ.

Prva ide za moću, druga za dnevnim uspjesima. Naša politika mora ići onamo, da naši politički neprijatelji i parlamentarne većine austrijske i ugarske dođu do uvjerenja, da bez nas nijedna politička ni zakonska osnova ne ide napred, da bezparlamentarni rad nije moguć. Nas parlament mora priznati, mi moramo uzrasti u našoj moći. Takova bi morala biti hrvatska politika.

Stoga politika za moć živi u borbi. Ideja, koja vodi jednu politiku, jest bojna ideja, ona bojna parola, bez koje propadamo. Tako je i ideja naših sastanaka bojovna.

»Ja zidam na vama budućnost naše domovine« — — —

»Mi moramo znati, tko smo; raditi treba na realnom tlu, na njemu se boriti. Narodi ostaju, i ako padnu države. Računati pak s tim, česa danas nema, to je samo za pjesnike.«

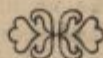
U Beču, 28. siječnja 1913.

Kada smo se opet sabrali poslije božićnih praznika, završio je dr. Krek ovaj savezni ciklus predavanja onda aktuelnim predavanjem o centralnoj banci.

Dr. Krek je ulčžio svu svoju spremu u tom pitanju, a kada bih htio samo nešto iscrpivije iznijeti Krekove ideje o seljačkom kreditu i o potrebi centralne banke, ispisati bih morao jednu studiju. Ograničen sam prostorom ove knjige, zato drugove upućujem na »Riječke novine« II. br. 27. i dalje.

A i tom zgodom došao nam je Krek upravo iz svoje Kranjske i iz parlamenta, veseo i umoran — — —

A da je i za svoga boravka u Kranjskoj za vrijeme praznika mislio na svoje akademičare, dokazom je i ona lijepa zgodna, kada je drugu Josi s kranjskih planina donesao kiticu planinskoga cvijeća i gorskih ruža ispod snijega.

Jože Stabèj: Zabrisani listi.

Najden pri časnikarju.

S amoodloèba! Skoval te je èas, da si ga preganjajo s teboj, ker neka-
terim je že predolg; ustvaril te je Bog, še predno je loèil suho zemljo
od vode. Pred èasom, ko so te našli do kosti obrano zaprto sedem
klafter pod mogoèno skalo, si bila zapeèaèena v devetkrat devet železno-
stenskem grobu z meterstotskim peèati. Ni še staval Gutenberg tiskarne
in ni še bilo zeleno pogrnenih miz, ko si že ti skupno s Pravico — seve
v nepoznanem kraju, nihèe mu ni vedel mesta ne imena — sedela na kra-
ljevem prestolu, delila podložnikom mir in blagostanje, škoda, to le vsakih
tisoè let, ker se niso marali oglašati pri tebi. Jug ni vedel, kaj dela Sever.
Vzhod ne kaj Zahod, že si šetala po bajnih vrtilih in čakala v koprnenju
kraljièa iz neznane dežele, da te odvede, nevesto, na svoj dom.

Pa so prišli nepoznani ljudje, iz nepoznanih bivališè, z debelimi pod-
bradki, ne spokorni kakor tolovaj Mataj, in so rekli ti nepoznani ljudje iz
nepoznanih bivališè, da odkar oni gledajo jutranjo zarjo in večerni mrak,
Samoodloèba in Pravica še niste stopile na dan.

In vrag, v preprièanju, da si prisluži novo dušo, jim je lahkoverno
verjel. Imel je zopet smolo.

Vzet iz listnice poroènika.

Preljubi moj! — Ali še veš, ko sva brala — pravzaprav bral si samo-
ti, jaz sem poslušala — v senci pred našo hišo ono knjigo o Ameriki in
Amerikancih?! Kdo bi bil takrat kaj več razmišljal o tisti indijanski pri-
povedki, ki se bere stran toliko in toliko. Ne vem kako, da mi je ravno
danes stopila zopet tako živo pred oèi; mahoma sem se je spomnila, ko
sem iskala v mislih zaèetka temu pismu. Ne boš hud, èe jo še tebi po-
novim?

V državi New Jork, visoko v gorovju med divjimi razdrapanimi ste-
nami je »Dolina vzdihovanja«, kjer se sliši sedemkratni odnev. Indijanci
pripovedajo, da je živel tam v popolni sreèi dvoje indijanskih src. Rdeèi
sin planin je bil umorjen, zapušèena vdova pa je tarnala vse življenje za
svojim ljubljencem in izgubljeno sreèo. Po smrti se je prikazoval njen
duh, tožil po izgubljenecu — in kjer molèi jezik, govorijo kamni. Veliki
Manitu je vzbudil skalovje, da vzdihuje ž njo, ki išèe izgubljene sreèe.

Glej, moj preljubi Drago, zavedla sem se s krvjo prepojene niti živ-
ljenja, kakor nam jo vdeva pekoèe solnce sodobnih dni. Ti stojiš zunaj na
vojnih poljanah, jaz pa èakam v hrepenenju z zaprto balo v skrinji onega
dne, ko me popelješ pred oltar. Ali kako presreèno te ljubim, se te tudi
bojim. Bo tvoja s krvjo oškropljena roka nežna, kakor je bila prej, odkar
gledaš le obraz z izdolbljenimi oèmi! Ti bo še nadalje vse tako sveto, kakor
ti je bilo do onega èasa, dokler nisi moral hoditi mimo vseh blatnih luž in
umazanih cest, ki hodijo po njih mnogi izmed tvojih tovarišev?! Bojim
se te, dasiravno vem, kakò vroè in èist je bil tvoj zadnji poljub.

Kaj ne, ti ostaneš dober, kakor si bil. Le malo èasa še naju loèi,
vrneš se kmalu. Ne mine dan, ne da bi govorili doma o tebi. Mlajše sestrice
me vedno vprašujejo, kdaj pride zopet tisti gospod z zlatimi naoèniki
k nam, in kaj jim prinèese lepega za Miklavža. Ata štejejo, koliko polov-
ajakov vina bodo natoèili, in kadar mama pitajo race in purane, pravijo:
Le zobljite, da vas bo vredno zaklati!

Kako se veselim! Vojna tako ne more dolgo trajati, saj pravijo, da
se Rus noèe več bojevati. Ali dobivaš redno naš dnevnik, ki ti ga pošiljam?
Bilo bi mi prav žal, èe bi se izgubil in ti bi moral biti brez ètiva.

Veš, časih mi je tako hudo in se bojim, da bi se ti kaj ne zgodilo. Semkaj k nam se streljanje prav dobro sliši in vedno prosim Boga, da te bi obvaroval vsega hudega. Kako se bojim za te, ko te imam pa tako rada. Kaj naj počnem sama brez tebe, ko sva pa že takorekoč eno! Zato pa prosi tudi ti, da se že skoraj vrneš.

Presrečno te pozdravlja in poljublja

tvoja zvesta Mladena.

Pripis tuje roke: — Mladeni Smina v Šmihelu se naznaja, da je poročnik Drago Uroš padel zadet od sovražne granate. Bil je hraber vojščak za čast domovine.

Utrgan iz dnevnika.

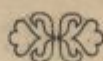
Srce je tako polno, a razum tako prazen! Govoril bi rad, a nimam s kom in ne vem komu. Zadošča mi, če slišim samega sebe in menim, da sem tako najbolj glasen, da me sliši ves svet.

Kaj si hočem, sem pač sanjač o pravici in krivici sveta, prepričan, da sta nenapisana postava in nenapisan čut o pravu močnejša, ko svetna sila; da moramo slediti bolj onemu, kar je v nas, ko pa ljudem. Tako priča Sophoklejeva Antigona! Človek nosi najvišje, kar mu je dal Najvišji v sebi in ne rabi mimo Njega nobenega sodnika; človek se sodi sam z vsakim utripom srca, z vsakim pogledom v luč. To jih je pa večina — koliko jih ni? — od dandanes pozabila; pozabil pa nisem resnice jaz, ki jo čutim in nosim v lastni krvi. Vem torej za resnico, a pred svetom tega ne smem vedeti in zato se skušam skriti, kakor se je skril Martinek Spak pod obrazino desetega brata. Kakor on, sem užaljen tudi jaz, ko moram gledati krivice in podlosti, ki jih doprinašajo ljudje, ustvarjeni iz iste ilovice kakor jaz. Boli me, ko se zavedam, da se izrablja človek proti človeku, močnejši proti nebogljenemu bitju, namesto da smo si vsi bratje, kakor je pisana zapoved. Krivica se izrablja nad pravico, ki je samo zato tukaj, da je besednjak popolnejši, drugače pa sami sebi v zasmeš in sramoto. Ni čuda torej, da so nedavno zaprli moža, ki je iskal podnevi s svetilko po ulicah Pravice. Pravili so, da nima prave pameti...

Še eden iz dnevnika.

Kako težavno je življenje duha! Laže bi zvalil težek kamen na vrh gore, ko pa se povzpevam kvišku sam. Danes tako, jutri že nekoliko drugače. Rad imam pa to življenje, četudi je bridko; kajti zavedam se bolj šega v sebi, česar ne pomori nobeno blebetanje, niti ne uničijo osebni napadi. Svetu ne ugaja, da nisem kakor drugi, da se ne klanjam vsemu onemu, čemur se klanja svet. Zato me sovraži! Jezi ga, da ne plešem tako, kakor on gode. Njegova godba so pa jeki dolgočasne lajne onemoglega berača, ki umira.

Advent je — in česa naj pričakujem jaz?

Ljudevit Matković: U čežnji.

Ti božični kad ledovi
Daleko otrag budu,
A vrelo sunce polije
Do jednu sniježnu grudu;

Pa tu u vrtu mojemu
 Kad proljet bijela, bijela
 U pjeni i u mirisu
 Na krušku bude sjela: —

Na južnome oblaku će
 Doč Maj u naše strane,
 O kljunu golub vuč će ga,
 I Gospine s njim dane.

O tad će dječji smijat se,
 I pjevat vasiona,
 A bruhat svud po dušama
 Ko katedralna zvona.

Pogasit će se ognjevi,
 Rastvorit suncu vrata,
 Sve bacit se u slōbodu,
 U zrak, u polja znata.

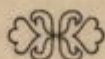
A Maj će među dlanima
 Šarēne drobit duge
 I prosipat ih ūz more,
 Niz polja i niz luge.

U prozor će nam metati
 Bosiljke, mažurane,
 A grozdove će vješati
 O naše jorgovane.

I sve će cvjetne krunice
 Zadijevat za drvēta
 — O sve ću, sve ću Tebi ih
 Namijenit, Gospo sveta.

I kudgod imo sà Srećom
 Niz Tvoje dane poći,
 Sa cvijeća punim rukama
 U Tebe moram doći.

U kitu srce ndjet ću,
 Oltara Tvog se dovit...
 A Ti ćeš, Majko, samo me
 Ko lani blagoslovit.

Jože Plot:

Sonet samōte.

Prišel v večer sem gorskih pokrajin:
 ves lep molči in z zarjo je zastrt,
 kot paradiž, od vekov v vek zaprt...
 ah, strnjena brezmejnost je daljin,

pozabljena je hrepenenja smrt,
nebo se je sklonilo iz višin,
v prečiste zvezde je pogled uprt:
vse, vse dobrotno kakor drag spomin...

Da veš nocoj za tili praznik moj!
Porazgovoril sem se sam s seboj,
kot zdravja vtrip je srca nepokoj...

Zdaj pridi s svojim upom žalostuim,
nocoj v uteho Ti spregovorim
vso svojo bol, radost: o, rad živim!

Ob oknu.

Iz fabrike gredô: kot sence beže
drug za drugim ob mrkih zideh,
napor je vsak hip in vsi molče,
živ je le ogenj v očeh:

Kot sence... In starec,
robotnik vse žive dni,
si srage otira, oči zapira:
»Zahvaljen, Bog, za vse te dni!«

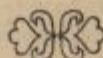
Za njim dekle, Na prsi
pripela je nageljev cvet
in oči govore, hrepeno:
»Drugod je drugačen svet!«

Ave! iz bližnje cerkve zvoni.
Starec zavije v božji hram,
dekle z rožo skoz park hiti:
kam, ah, kam?!

Žrtve.

Pomlad na bregih zeleni.
Vsa bela in sveta kapelica rdi,
v njej Mati ob križu nemi:
»Moj Sin, naj zate umrem!«

S pretrudno rokô na delo gredo
očetje, matere. Vsi v svetišče zro,
kakor da k maši gredo:
»Naj umrem, naj umrem!«

Vid Blažinčić: Petar Neznani.

I.

(Smrt učitelja.)

Nikola Pobožni živo je čutio, da mu zemaljski život izmiče i konac samotovanja svakog dneva može da nastupi. I nikad nije bio srećniji nego sada, kad je osjećao blizinu blijede sjene što smrtnike u nepovrat odovdi. Smrti se radovao kao najvećemu dobitku, što mu ga Gospodar života daruje.

Daleko od svijeta, u pećini opkoljenoj sedmerostrukim pojasom šumovitih gora, sam sa svojim učenicom Petrom Neznanim čekao je u gotovoj nestrpljivosti čas, kada će da velika Smrt zalepeta sablasnim krilima i nad njihovom gorskom uvalom pa da se od njene oštre kose nakrive vršci vječno zelenih čempresa i vitih šumnih jela!

U noći, kad bi tmasti oblaci zastrli mjesečinu, znao bi čak zakliknati u najbližoj borovj šumi —, ali to je više bio zov sove nego li navještaj blize smrti.

Ali kad je smrt doista bila već kod trećega brda, stari pustinjač nije više čutio na nogama stopala niti prstiju na rukama, — za to je bio u duši jako veseo, radostan do ludila. A kada se smrt približila pustinjačkoj špilji, klonula su starcu i koljena a zglobovi u krstima prestali su da se giblju, pa ga je učenik Petar tek s velikim naporom mogao okrenuti na logu od suhoga lišća i paprati. Starac je bio u tome času uvjeren, da mu je Gospodar života oprostio sve grijeha lude mladosti što je sproveo u raskoši svijeta. A kad mu napokon presta micanjem cijelo donje tijelo, on je u najtežim mukama stao da glasno pjeva vesele himne životu vječnomu, onome krasnome raj, što ga ne pašu strne gore i ne omeđuje pusta okolina samotne špilje. Pjevao je o životu, koji počima neosjetljivoću, o životu što ga na zemlji žive samo bezumna djeca i nerazumne životinje! A djecu i životinje ljubio je ljubavlju njihovoga sluge i iskrena druga. I Petra Neznanoga, svoga učenika, dijete bez imena i roditelja njegovao je od rane mu mladosti eto sve do muževnoga doba. Hranio ga i pazio kao ptica svoje mlado, što joj u toplome gnijezdu preosta od plijena grabežljive zvijeri.

A Petar se sljubio sa svojim gosom i ocem kroz sav svoj život pa eto do smrti njegove. I kako god je otac Nikola njega nekako njegovao i hranio, tako on sade njeguje nemoćna starca; hrani ga i s najvećom ga ljubavlju strpljivo prevraća na posljednjemu logu.

U vrijeme najteže njegove boljetice, kad je starac jedva čujnim glasom dozivao zečeve i erne na špiljska vrata, a sove, žune i divlji golubovi prepirahu se među sobom o prva mjesta na obodu špiljske stijene, Petar se oprezno odaleči i tek iz dalja prisluškiavao je glasnom divanu starca sa životinjama. Znao je da otac Nikola ponajviše uživa, kad su ljudski koraci daleko od njegove samoće pa tek prvi sinovi i kećeri nepokvarene prirode okružuju njegovu pustinjačku špilju... Istom, kad je prestalo kliktanje ptica i zavijanje vječno nakostrušenih divljih mačaka, znao je da je starac omamljen do besvjesti i trebalo je brzo pohrliti do njega, da ga učenik pobožnom pjesmom dozove k svijesti nedovršena života.

I doista — vrativši se k špilji nade Petar svoga učitelja gdje gotovo mrtav nauznak leži a raskriljenih je ruku i rastvorenih očiju bez života! I životinje su se već razišle kud koja po šumi, samo je nekoliko ptičica skakutalo oko špilje poput mladića, što ih netom izvede majka iz gnijezda

pa ih na čas ostavi same. Petar klekne do starca i stade vruće nad njim moliti duge i usrdne molitve — ali starac se niti ne maknu. Po tom prijede iz molitve na glasno pjevanje naučenih psalama, legne nad starca i stade mu u lice hukati, ne bi li ga toplim dahom i jakošću hukanja probudio iz besvjestice, u koju bi redovito u takovim časovima zapadao. I što mu dosad uvijek pođe za rukom, ovaj puta sve ga izda, starac se ne probudi! Primi ga očajno za ruke, ali i one su već ohladnjele. Nikola je Pobožni bio mrtav.

Pjesmu pobožnih psalama zamijeni na Petrovim iskrivljenim usnama bolan jauk, lelek izložena djeteta. Suze mu poliju zaprepášteno lice i on se jedva suzdrža da kao novi mrtvac ne pade na log svoga hranitelja i učitelja. Sitna se pticađ preplaši od glasna naricanja i bojažljivo odlepršaju mali stvorovi na grane visokih jela pa dalje u šumu.

II.

(Lomača.)

Istom poslije duga plača sabra se učenik Nikole Pobožnoga i sjeti se mahom obreda kojim valjade učitelja da sahrani. Učitelj ga o tom točno podučio i sad je trebalo da sve po njegovoj volji udesi, da ga upokoji za svu vječnost. Uze dakle drhtavom desnicom oštro gvožđe, zađe u šumu i posijeće nekoliko borovih stabala što su bila gustom smolom navorana. Unese drveće u špilju i na samom ulazu zasadi ih na četiri mjesta. Iz kремена izvabi vatru i njome razgori smolu. Za čas su borići plamsali pridušenim plamećcima i mirisom kadili špilju i mrtvaca. Kroz dva dana i dvije noći nije Petar drugo radio već je izmjenjivao ovakve svijeće na špiljskome ulazu, a tek u časovima odmora kleknuo bi do tijela pustinjačova i redom izmjenjivao sve molitve što ih je od oca naučio... Istom treći dan trebalo je da mrtvaca dignu iz špilje pa da ga prenese u najgušći borik i ondje naj-većanimjim opijelom opijeva, a tijelo mu sahrani u najveći zaborav zemaljskoga života...

A trećeg dana u ranu zoru izvrši Petar sve što mu je otac za smrt i pokop naložio.

U rano jutro dakle, tek što dogori zadnja borova svijeća, a na istoku vedra neba bljesnu prvi proplamsaj blize zore. Petar uze mrtvo tijelo na rame i iznese ga u ozbiljnome stupaju povrh špilje u goru, u borovu šumu što se savila oko visoka kamena šljemena, sa kog se otvarao široki vidik nad cijelu planinu i u nejasnoj daljini na prostrani svijet iza gora. Petar je već prije sjekirom prokrčio stazu do tamne ponutrice borove šume i u sredini iskrčio čistinu u kružnome prostoru, gdje je spremljena lomača čekala žrtvu. Lomača je sastojala od suvih borovih klada, što su unakrst jedna drugu grlile u čvrstome sklopu i prah suhe smole runile na zemlju šuplja podnožja. Vrh u široke mogile sličan je donekle logu od paprati, trave i lišća, na kojem je Nikola Pobožni izgubio osjete i konačno prešao iz života u smrt.

Doista teškom mukom iznese Petar starca na priređenu mogilu; prosto lešinu na posljednji ležaj oca Nikole. Udesivši sve po očevoj želji — i okrenuvši ga licem prema istočnoj zori, što je već zlatnim trakama krunila vrške blizih šuma i sijevala po mrtvačevome truplu, side učenik s mogile do podnožja i plamenom zapali sve četiri strane mogile. Još se jednoć klekeći pomoli pred mrtvim tijelom učiteljevim, a onda se pope na kameni šljem gore, i pustivši vatri slobodan mah, povali se na rub šljemena. Suzne oči uperi na istok odkle je sve jasnija zora rudjela i

sve jače se iskrila u kupinama rane rose na lišću jošte posanjive šume. I što se jutro jače budilo, to je vatra življe praskala, dizala se i spuštala lju-beći i ližući masne klade od pustinjakove mogile.

A Petar je jednako suznih očiju gledao na istok, odakle se javljao novi život mladoga sunca, što će odmah na pomol izaći. I gledajući u daljinu zaveze se pameću u uspomene na zajednički život s pokojnim ocem i učiteljem. Sine mu u suzi slika nejakie mladosti, kad je do nogu pusti-njakovih slušao glas prvih molitvi u čast Stvoritelja svijeta. Iskrsne mu na oči lik sijeda starca, kako gradi na pećini oltare velikome Božanstvu i ondje u ritmu svetih pjesama pali drvlje i smolu, i svu šumsku prodol kadi preugodnim mirisima borovice. U suton pak, prije no što će se predati snu u zaborav, zajednički bi izlazili na ovaj vrh od gore i klečeći pratili zalazaj sunca slaveći pjesmom Boga dana i vječne svjetlosti. Tude mu učitelj često očitova volju, da ga poslije njegove smrti na ovome mjestu spali svijetu u zaborav. Ujedno mu naloži da do kamena kuka, na kome je Petar u ovaj čas strven od bola ležao, iskopa grob, kamo će da po-hrani spržene kosti a novim pepelom neka pospe humak od groba. Zakle ga vidom oćinjim i vječnim mirom, da sve izvrši odmah po smrti; da ne odlazi od groba dok trodnevna rosa ne upije njegova praha pa da ga s nje-gova groba ponese na lišće drveća, gdje će se njegove ptice odmarati i prahom osuti šarena krila da se za tim okupaju u sunćnim zrakama uspo-menom svoga prijatelja i leteći preko gora u svijet da stresaju prah s krila a po stazama, kojima koracaju grješne noge mnogih ljudi, braće njegove.

III.

(Sablasti.)

Petar Neznani posvrši sve onako, kako mu je Nikola Pobožni zapo-vijedio — i čekao je samo čas, dok ne istrunu u vatri mrtvačke kosti, pa da onda prihvati gvožđe i iskopa željeni grob za pepeo. Sunce je sve jače rudjelo i jarom zapljuskivalo blijedo kamenje i sivo granje na rasvjetljenim krošnjama drveta.

I nije vatra na lomači jošte dogorjela, kad najedamput sva se gora naglo potrese, tlo se pod lomaćom ulekne a velik i širok jaz pavuće u svoju dubinu i tijelo i lomaću Nikole Pobožnoga... Petar se nađe u ne-prilici, kako da dođe do pepela, kojim će da pospe humak nad grobom a opet i strah ga golem obuze s nenadana događaja i bi mu gotovo nemo-guće da kroz tri dana bdije nad ovom provajlijom, novim grobom svoga učitelja. Odluči napokon da ode u špilju po gvozdenu motku, neku vrst potrebne mu lopate. Ode do špilje, uzme lopatu i vrati se na mjesto gdje se razijala gora. Prekrsti se velikim krstom do tri puta pa udari gvoždem o kamen da iskopa prolaz do očeve grobnice. Kopao je ustrajno, cio dan i noć bez odmora, ali jošte nije iskopao prikladna hodnika. Drugi dan u po noći, kad su ga gotovo i posljednje sile izdavale, upre posljednjom snagom u naporu, zamahnu gvozdenim budakom o kameno stijenje mnogo puta a čvrsto što je samo mogao, ali tvrd kamen — kao zaklet ne poda se sili željeza. A njemu je bilo mnogo do toga, da svakako prije zore dovrši posao i dođe do pepela od ugašle već lomaće. U gotovoj besvjestici uda-rao je tupim gvoždem o tvrd kamen — nijemi živac dotle, dok se i sam ne strovali u ponor. I pade ne znajući za sebe starčevome lešu pravo po-nad glavu, na dno ponora, do otvora u neslućeni hodnik, koji se s po-norom rasprostro iz dna pećine prema svijetu, u kojem je svoj rani život živio i otac Nikola i Petar Neznani. Na samom izlazu iz tajnog hodnika skakutale su i cvrkutale iste one ptice, s kojima se gore u špilji tako rado bavio pokojni otac Nikola.

A Petar je ležao povaljen do spaljena leša starčeva sve do jutra, kad no ga od besvjesti probude živahne ptice i glasna vika ljudi, što su uz goru prolazili putem svoga života... Kad se sabere, od straha i zabune poleti otkritim hodnikom prema svjetlu, ravno u svijet, — a ptice samo zacvrkuću, polete pred njim i već ih nesta u svjetlu jasnoga dana. Kad je Petar vidio, da mu je dio nevidena svijeta u sjaju lijepoga dana pred očima, nesuteći na dobro pokuša da se vrati natrag do očeva leša i pepela, — ali hodnik je sada bio tako mračan i uzak, sablasnom mašinom i zmijolikom paprati obrašten, a ovdje ondje na kamenu su skvrčale zelene gušterice a do njih se žutom pjenom pjenile velike crne žabe s plavom krunom na bljedom tjemenu, pa se prepao od zla udesa i nije mu preostalo ino, već da sjede gdjegod izvan hodnika na cesti pa da u duši plače nad svojom nemoći.

Vjerni učenik plakao je bez nade sjedeći gotovo na obali velike ceste što je uz gorski potok prodolom vodila putnike u drugi kraj svijeta na zapadnoj strani visokih gora, upravo kako i rijeka teče s istoka nešto prema sjeveru na zapad.

Prije nego je tajanstvenim hodnikom izišo iz ponora na svjetlo, čulo se prolaženje i buka ljudi, što su cestom hitjeli za svojim poslom. Preko široka potoka, zelene rijeke — otvarao se vidik na livade, polja, pitome šume i mnoge modre obronke rasijanog gorja s nasadima vinograda i rodniih kestena. Uzduž rijeke obalom se plela žuta vrba s bodljikavom akacijom i grmećima gloga — i nigdje nije bilo vidjeti gaza na drugu stranu, premda je voda bila plitka i na čestim se mjestima blizu površine blistalo isprano kamenje i svijetla grudasta rudača.

A Petar je plakao kao napušteno dijete, koje više i ne računa da će majka doći. Nemoćan od plača i očaja lako bi se strovalio i u korito rijeke — pa da i njega ponese val u zaborav, ali baš u času najvećega beznada dogodi se nešto, što mu iznova razbudi pozornost duha. Iz daljine žestoko zaori zvuk trube i zaopta kopito mnogih konja. To se ponovi po nekoliko puta a Petar prikloni uho k zemlji i ču, da su konjanici brojni a razgovor im je nejasan i čudan kao zlobna lomljava olujnoga vjetra, što ga prekida zdravi hrzaj čilih konjeva. Zamalo se razabra povorka brzih jahača gdje zajedno s rijekom zakreću iza šibika cestom ravno prema gori, — ali ih opet sakri gust vrbik i golema litica sa svojom šikarom. Napokon izjašu konjanici na otvorenu čistinu i udare otvorenom cestom ravno prema Petru Neznanome. No spazivši čovjeka gdje naglo ustade sa zemlje, konji pritaženo zanjšte a konjanici se valjda isprave, usplahire i čonor njih u neredu zaokrenu konje i opet udare cestom prema istoku, za liticu. Tek bijeli oblačak od kamena praha što se za njima vitlao, pokazivao je dokle su dojezdili —, a za što nijesu jašili dalje, to sebi nije znao ni po čemu rastumačiti Petar Neznani.

U čudu i novoj prepasti gledao je učenik pokojnoga pustinjaka prema istoku, ali od konja i konjika više ni glasa! Obazre se i prema južnoj strani, gdje gorski ponor i možda tisućljetni hodnik staroga svijeta krije prah oca Nikole, — i ponovno pokuša da prezrev sve strahote i pogibli zakorača starim hodnikom u ponutricu brdine, da izvrši posljednju volju svoga oca.

On još u premišljanju i neodlučnosti od straha što ga maločas prije pretrpje, — a to opet zaori topot konjskih kopita s istoka, a konj jedan nekako preko volje, ali u živom grobu leti prema Petru i doletjev stade pred njim kao ukopan. Petar je jasno vidio zelenka plamenih, gotovo crvenom krvlju zalitih velikih očiju, uzda se pozlaćena sama prebacila konju oko znojna i nabrekla vrata, — ali konjika nije mogao da vidi. Kao da ga i nema! Ali opet — morao je netko njime ravnati. Jamačno nevidljiv ko-

njanik! I doista; mladi pustinjač osjeti stisak tople ruke o svoj dlan i glas nježan a zvonak progovori ovako:

— Petre, ti mene ne vidiš, pa me se za to i ne boj! Dobro i sreću ti donosim. Ne vidiš me jedino s toga što još nijesi okaljao ruke grijehom. Za to te štujem kao nikoga između ljudskih sinova! Za to pak, što si se odijelio od grijeha i svijeta te si od rane mladosti pristao za pustinjačkim životom oca Nikole, za to te ljubim kao najdražega svoga sina... Pazi, Petre, ja tebi istinu govorim i nemoj se ti varati u meni! Ja tebe i te kako dobro vidim, u oči ti gledem — i raspoznajem te. Mladi Nikola! Ta i sin si mu po tijelu. To jamačno jošte nijesi znao! Sinko, ja sam Nikolini najbolji drug iz mladih naših dana. Poznajem i tvoju mojkicu, što te u grijehu rodi s Nikolom. Ona od stida izgubi pamet i skoro je nesta u istim ovim planinama, koje pokopaše mnoge narode i velike gradove grijeha. Ove planine kriju u svojoj utrobi strašne tajne, a jedna je između njih i ta, da se je tvoja majka pobratila s pakosnim vjetrovima i preobrati u vješticu. Ona po svoj prilici obitava u kojem podzemnom dvorcu ovih planina, pa bi mogla i tebe začarati ostanesh li i dalje u planini. A moj drug Nikola, zaonda veći grijeshnik od mene, prokle svijet i tek ja od sviju ljudi znadem, da je upravo na ovome mjestu uskom gudurovom zašao u goru, da pokorom iskaje grijeha oca i matere, da po njima dijete prokletu ne bude.

Petar je počeo blijediti pripravnim da uzmakne prema gori, ali glavevidljiva čovjeka opet umekša i on mirno nastavi:

— Jašuci ovaj čas sa sinovima i slugama ovom cestom zapazismo tebe i ja vidjeh guduru otvorenu. Dadoh znak na povratak i ne htjedosmo dalje jašiti, da ne bismo tebe natjerali u strah i navrnuli te opet u gorn. Time bismo skrivili gotovu tvoju propast — a ja iz daleka već prepoznah na tebi lik i kretnje svoga druga a tvoga oca Nikole. Odlučio sam umah da ti se ja sam približim pa da te za tvoje dobro svjetujem. Pazi dakle: budući da razabirem, e je moj drug Nikola mrtav, — čitam to iz tvoga lica i zaplakanih ti očiju, — na tebi je sada red da se vratiš ili natrag u goru ili da slijediš mene u svijet, gdje ti se međutim neslućena sreća rodila. Ne ćeš doduše odmah ljudi raspoznavati, jer jošte ne poznaješ grijeha, ali zamalo lako ćeš se podati i većim grijesima pa ćeš lijepo vidjeti lik svakoga čovjeka. Ja ću te posiniti a najljepša od mojih kećeri biće tvojom ženom. Bićeš gospodar mnogijeh slugu, ravnaćeš bogatim imanjima, — i čegagod se latiš, sve će ti sjajno za rukom polaziti. Tako eto ja cijenim uspomenu na svog prijatelja Nikolu! Reci samo da pristaješ i nemoj s odgovorom oklijevati. Ja ću dotle da nazad dovedem sluge i sinove i za tebe konja najljepšega. Kad bi Nikola Pobožni živ bio, bolje ti sreće ni on ne bi mogao zaželjeti —, doreče nevidljivi čovjek, a konj sam pride do obale od ceste, uzda se uspravi, zelenko okrenu u propanj i samo se za čas izgubi prema istoku, za liticu, otkle je i dojezdio. A Petar Neznani ostade u neodlučnosti: bi li pošao za glasom zavodnika ili bi se vratio u planinsku pustoš. Promisli ipak, da se otac Nikola nije s lake ruke dijelio od sreće ovoga svijeta, i sjeti se, kako je njega uvijek budno čuvao i pazio da ne vidi, ne zna i ne poželi života u svijetu, iza gore! — Odluči napokon da prezre sve pogublji i da se povrati k odbačenoj gvozdenoj motki, te njome odkopa starčev pepeo, iznese ga na vrh gore i sahrani oca svoga onako, kako mu je to on za života naložio: do onoga kamena, na kome je onomad sjedio. Nasuće na opržene kosti grobni humak, koji će posuti pepelom sažgana tijela i lomače!... A onamo ovaj čovo, što ga i ne vidi, govori doduše lijepo i promišljeno, — obećaje mnogo. Tek da ne spomenu ono o grijehu! Ali ovako — da po grijehu zadobija moć te može raspoznavati ljude i u grijehu se sa svijetom radovati — na to se nikako ne uzmože odlučiti.

I jedva on zakorača nekoliko stopa prema gori i kobnome hodniku, što vodi iz drevne prošlosti u budućnost —, začu isti topot konja koji i prije, a brojni i nevidljivi konjanici opkole ga s lijeva i s desna, a glas sa zelenoga konja opet stade nagovarati Petra da prihvati uzde i uzjaše —

No sada Petar pogotovo ne podlegnu napasti. Krstom prekrsti sebe i konje, a ovi na taj znak gotovo pobijesne. Ko ranjene munje trkom polete u rijeku, pregaze plitku vodu i iza žutih vrbika nesta sablasne povorke konja i nevidljivih konjika — ko da ih je nagli vjetar odnio. Polja i livade prekri gusta tama i od čarobne slike ništa ne preosta do mrtve gorske uvale sa žubornim potokom u sjeni gorskoga mira.

IV.

(Izvršena zadaća.)

Petar se Neznani još jedamput prekrsti, ohrabri se i hodnikom povratiti prema ponoru u gori. Sunce je bilo na zreniku upravo ponad ponora i sve se jasno razbiralalo: i starčeve kosti i pepeo, lopata i staza kojom je sišao odozgo do dna provajlije. Petar bez oklijevanja opet prihvati odbaćeno gvožđe, živo udari lopatom o zid i polaganim napredovanjem dograđi stube do vrha planine — i prije nego li sunce utonu za gore, u noć, iznese starčeve kosti na vrh pećine i sve onako posvrši kako mu starac zapovijedio! Ponor pokri granjem i lišćem a do golema kamena, na koji i sad sjedne, nije se ništa vidjelo do lijepo udešena humka, posuta pepelom sa lomače.

Kad sunce zade s gore u hladni mrak iza krajnjih brdina, Petar siđe sa svog kamena i pokleknu pred očevim grobom. Pjevajući pobožnu pjesmu o neumrlosti duše i vječnoj plati na nebu sađe šumom u prodol, gdje je ostavio praznu špilju. Umoran od rada i opojen večernjom pjesmom klonu već pred špiljom i jedva se dovuče do svog loga, da usne san pravedna čovjeka, koji je ispunio svoju dužnost.

V.

(Utvara.)

I to je bila prva noć, što ju je u tvrdom snu sproveo Petar iza očeve smrti. Sjutradan kad ustade na noge osjećao se ponovo svjež i bodar. Sve su ga muke minule i bilo mu kao da se ovih teških dana i nije ništa dogodilo. Za oca Nikolu prije bi mislio da je po običaju podranio prije zore rane, pa se jamačno Bogu moli na vrhu proplanka, nego da bi on umro. Sve mu izlazilo kao na san jedan. I smrt i ptice, lomača i provajlija, konjanici i nevidljivi čovjek, zelena rijeka obrubljena dračom i šikarom, polja i vinogradi, svijet i ljudi u njemu, majka i otac — sve mu to izlazilo kao u drevnoj priči, kao slika bez okvira, san jedan teške noći neke. Pa i ovo: upravo i ove noći dolazile mu u snu na oči slične utvare! Vidio je gvozdeni plug, gdje jaše na gvozdenoj brani, a jedno i drugo gvožđe kao od vatre razbijeljeno! Brana se s plugom hrvala i upravo pred špiljskim otvorom oboje se lako u vis dizalo, da se onda najednom naglo spusti natle, pa se opet jedno i drugo podiže u vis i zavitla pravo nad njegovom glavom. On se uslobodi i željeznom motkom udari po brani i odbije š nje zub za zubom i dokora je brana u borbi s njime i s plugom podlegla. Udri još jednoč u krezubu branu i sprava se rastavi u sitne dijelove. Ali plug na to uzbijesni veoma i kao divlji vepar raspaljenim rtom od noža poleti njemu upravo u čelo, a on se ugibao sad ovamo sa donamo, dok nepromišljeni plug ne izgubi pameti, te se dade ugibanjem zavesti i najednoč treskne

u kamen o koji se gotovo u prah razbije. A nevidljiva ruka zgrči u zraku koščatu pest, nad pešću zabljesnu dva reda žutih zubi u praznoj inače lubanji bez pravog čela, očiju i ušiju, — osakaćena utvara bolno zastenje, ispod nevidljiva hrpta objelodani neuredno čupav rep s kitom slijepljenih nerazvitih guja — i tek mukli šum vjetra zamagli špilju, a Petar nastavi spavanje u tvrdom snu. Kad se razbudi i sjeti na to, osjećao je doduše šum od vjetra, ali je brzo razabrao, da je sve to bio tek nesređen san bez povoda i završetka. Da nije dakle i smrt oca Nikole, i rijeka i svijet s kojnicima tek puki san bio i sve bez sadržaja? Ali nije — željezna je motka eto do Petrovih nogu, razrušen je i očev ležaj, dogorjele svijeće od nasmoljena drveća stoje pred ulazom, pa onda gledanje sunčeva izlaza na vrhu planine — ne to nije bio san samo, zbilja je to! Otac je Nikola uistinu mrtav i treba ići do njegova groba i ondje moliti za njegov pokoj molitvom i pjesmom . . .

VI.

(Napasti.)

I upravo što se pope na vrh brda, odakle je pucao čaroban vidik nad prostrane prodole i šumovite obronke široke planine, sunce se pomaljalo nad krošnje drveća baš kao onoga jutra, kad je on na kamenu oplakivao smrt Nikole Pobožnoga, oca svoga. Pope se Petar na goru, pa na koljenima obade grob i pogleda na ponor, što ga je tobože granjem zasuo, — ali sada se njegovim očima pričini kao da je i ondje tlo čisto obično i nema nikakve provajlije! Ali opet — granje je tude i to ga smete! Odgrnu brlog od granja, a to ti je tlo tvrdo i trava iz zemlje probija kao na svakom drugom mjestu, gdje nema kamena. Sada je bio uvjeren da je jamačno od žalosti na čas pomjerio pameću, a od ponora kakova i podzemna hodnika dakako da nije bilo ništa istinito. Tek pomisao na svijet iza planina, pomisao o ljudima, kojih doduše nije vidio, ali ih je slušao gdje ga grijehom mame, smetala ga u pameti i u srcu — i pjesme njegove nijesu više usrdne, već napolak praćene prisilnim pazvucima — i sva je Petrova duša bila mnogo pomućena! Prije bi i plakati mogao, ali sada mu ne htje nijedna suza na oko, ma da je još uvijek težak bol za ocem ležao na njegovoj duši. Nego sunce mu je danas svijetlilo posebnim sjajem i lišće na drveću zelenilo se i blistalo ko da ga mjesočina svojim svijetlom zadojila. I zemlja mu bila tvrda pod stopama i kamen nepomičan, svud oko njega stoji i sva priroda kao da sa zvjedljivošću u njega gleda i mukom očekuje što će on sada i kako li će bez oca i učitelja? Hoće li da čeka ptice što će prahom sa humka opsipati svoja krila i njemu naočigled letjeti preko šuma u svijet iza gora, — ili će da se natrag povrati u svoju špilju i ondje u pokori, a bez grijeha na duši nastavi pustinjački život ondje i onako, gdje i kako ga sprovodio i dovršio griješnik, otac Nikola? — — Take su mu se misli unakrštavale u pameti, a bol za ocem podjarivao ih još i više — i bilo mu u duši teško kako nikada u životu. Na koju će stranu i kako će da odgovara prirodi što ga okružuje i sve — svaka travka u ledini, svako drvo u šumi, sav zrak u gori — sve ga pita: kuda će i što će on sada?

Na ova pitanja nadovezivao se umilni glas nevidljiva čovjeka: Bićeš gospodar mnogih slugu, a najljepša od mojih kćeri biće tvojom ženom . . .

— Oh napasti bez glave i pameti, što me smetaš?! Ja tebe nijesam ništa molio, bestidna utvaro, niti sam te tražio da mi se javljaš. Traži ti sebi drugi put do grijeha i propasti druge duše, ali ne moje vlastite, koju ja cijelu poklanjam onome, koji me je stvorio i koji sada blaženim životom hrani moga oca i učitelja, čiji grob meni valja u pobožnosti stražiti . . .

Ali i na ovakav odgovor napast sve veća raste i ne popušta:

— Bolje ti sreće ne bi niti tvoj otac mogao zaželjati! — — — Zamalo ćeš se lako podati i većim grijesima i ti ćeš lijepo vidjeti svakoga čovjeka. To je tako lako: lakši su čini od riječi, brže misli od pameti!

I još doda: a — pod starost ćeš biti dovoljno sposoban da slijediš pokorničke stope oca Nikole. Sada si upravo premlad za oto, a nemaš niti grijeha da pokoru praviš! Luda si, luda, lu-da, da, da, da — i sve jači glas zaglušuje mu sluh i njegovo čuvstvo žalosti bilo je već pomiješano više s nekom srdžbom, nego li s nepomućenom, iskrenom tugom nad grobom oca mu i učitelja.

— A napošljjetku i molitve te tvoje! Kome one trebaju i koriste? Tebi ih ne treba, jer sa stabla života jošte nijesi kušao grijeha, a za ono što će se u buduće zbiti, za to ne možeš niti znati pravo kako i koliko treba moliti da ti u korist bude. Otac Nikola s onu je stranu vječnosti — niti za nj ne trebaš moliti. On želi da bude zaboravljen i za to se dao spaliti. A ti ipak moraš samo na nj misliti dok moliš, jer drugoga nikoga i ne poznaješ, jadni čovječe! — —

I dalje mu napast pustošila po zdravoj pameti: — sigurno je, ugodićeš ocu svome, ako prezreš napasti za svijetom, ako prezreš grijeh i sreću, ako napustiš planinu, gdje si s ocem boravio i molio za oprostjenje njegovih grijeha. Ostavi dakle milu ti planinu, zaboravi sebe i seli na drugi kraj gore, gdje jošte nijesi živio. Ondje ćeš naći nepoznat zrak, nove šume, ljepšu novu sreću, mirna života i nesreća će ti priskočiti u pomoć, a s nesrećom trpjeti nepogode života jamačno je veća krepost, nego li u dobru moliti bez razloga i svrhe, ututanj! . . . To je jedini časni izlaz iz nove sudbine tvoje. Odluči se brzo i nemoj oklijevati s odlukom, jer ću ja zamalo natrag doći s novim ponudama sreće i više mi ne ćeš znati niti moći da odoliš! Sreća će te pokvariti i ti ćeš sagriješiti na onome mjestu, gdje si dosada najpobožnije molio . . . Pazi: otac ti je mrtav, ali tvoja majka živi i njezin je grijeh s njome neokajan, jer je ona zdvojila. A ti svoje majke i ne poznaješ! Ako se ne odlučiš za najljepšu od kojih kećeri — evo što te čeka: majka ti je blizu, u ovoj je planini i pamet joj se vraća od onog časa, kako je izdahnuo Nikola Pobožni. Duskora će te ona tražiti i naći ćete se. Ti ljubiš njenu uspomenu, a ne znaš što je grijeh. Previše si sličan njenom zavodniku, ocu svomu. Na dan njegove smrti navršio si istu godinu života, u kojoj je tvoj otac zaveo nevinu djevojku. Sada će ona zvesti tebe i kasno će biti kada poslije grijeha prepoznaš u ženi mater svoju i svoje djece. Tada je više ne ćeš htjeti otjerati od sebe, jer ćeš ju vidjeti i čisto ćeš drukčije suditi o grijehu kao grješnik nego kao pravедnik. Zauvijek ćeš propasti.

Poslije ovih nečuvenih riječi nije ništa više čuo. Skočio je ko bijesan lav s kamena i hukajući i kukajući poletio niz dō k špilji. Tude sjede na svoj log i osjeti kako mu duša u čas jedan opet mirna. Tek sree mu naglo udaralo i cijelo mu tijelo drhtalo od minula straha i bola. No i tijelo mu se poče smirivati i opet je bio zdrav i pobožan. Ruke prekresti na grudima, prigne se do crne zemlje, poljubi tlo, kleknu na oba koljena i stade da moli za svog oca i majku. Pred špiljom zapali vatru, nabaca u žeravu smole — i sva je špilja duskora odisala mirisom neemetane, sabrane molitve. A što je više molio, suze mu sve to jače curile niz obraze, pa nije niti kušao da ih sustavi, zatomi . . .

VII.

(Suze.)

A suze su mu posebnom ugodnošću blažile raspaljene obraze i nije se više otimao da se sav ne preda osjećaju slatke tuge, koja ga svega pre-svojila. Bojao se zaustavljati suze, da ne bi promjenom čuvstava poremetio

duševni sklad sa svime onime, što je prigodom očeve smrti netom proživio. A suze su tekle obilno — i što su mu obrazi više hladnjeli, to su suze postajale toplije. U to mu se poslije duga plača potpuno smire i drhtave usnice, mišići na obrazima slegnu se, jošte jedino mu oči gorjele plamenom neosjećana jošte zanosa, neiskazana milja.

Od suze nije već vidom raspoznavao niti špiljskih stijena. Pogledavši na nebo i na danje sunce nad šumama — sve mu se činilo ko da je obavito modrim, zelenim pa zlato-žutim trakama slabe svjetlosti. Tijelo mu već od duševne klonulosti osjećalo umor, klonulost, san neki. I to stanje sve veće neosjećajnosti mnogo mu godilo srcu i pameti — i nikada u životu, ko u ovaj čas, nije se većma ćutio sličnim ocu Nikoli. I nehote, jedva jošte ćujnim glasom zapjeva himan vječnomu životu, koji počima neosjetnošću zemaljskoga života. Pjevajući sve slabijim i slabijim glasom usnu snom veličajnim doduše, ali toliko grješnim, kako ga sebi nikad ne bi želio Petar Neznani.

VIII.

(San.)

U snu je jasno ćutio gdje mu oči od pusta plača iscurile na zelenu travu pred špiljom, ali on nije mogao vidjeti kamo su pale! Tražeći ih pred sobom dugo a uzaludno, osjećao je samo dva nejasno — vodena svijetla pred sobom. Dvije vodene svijeće išle su pred njime uskim prodolom, a on nije znao na koju stranu gore i planine. Ali svijetla su bila zavodljiva i Petar ih je neodoljivom silom slijedio, bez promišljanja kamo će stići... Petar je bio jamačno već daleko od špilje, kadno se ipak usmjeli, i okrenu se natrag. Ali iza njega tamna noć bez zvijezda i mjeseca, s pritajenim potopom sablasnih konja, što su ga pratili. Obdan se nikako ne bi ufao među njih zaći i možda boriti se s njima za izgubljeni put k svojoj špilji...

A slijedeći svijetle točke pred sobom, osjećao se lagan kao ptica na toplome vjetru. Svu dušu obuzimala mu izvjesna nada da sada kreće u bolji život, gdje prestaju tuga, a netaživu bol za izgubljenim ocem pomlađuje nada za srećom bez smetanja u uživanju...

I glasove silno skladne, ali još uvijek daleke mu pjesme stao je ćutjeti u napetome sluhu, i koraci su njegovi postali brži, hod sigurniji, duša vedrija.

Za oči mu već ni žao nije bilo... Sve je hitnije brzao, a pjesmu je već glasnije slušao i u nijemim se glasovima opajao radošću za budućim životom koji će mu odsada teći u jednoj pjesmi bez brige i jada — u srećnu beskrajinost.

A jadnome slijepcu pjesma postajala sve glasnija i sve bliža. I već nije mogao vladati sobom, tako je bio očaran divnom pjesmom neispunjenih čežnja. I gotovo bježeći pohrlio je do mjesta odkle je glas dopirao!

Bježeći dugo i ustrajno već je bio blizu glasa što je pjevao, ali u posljednjem času izdadu ga sile i bio bi pao na zemlju da ga rukom ne pridrža biće, što je u taj čas k njemu pritrčalo i prestalo pjevati. Čuo je samo gdje mu tepa:

— Jest, dugo sam te tražila, dušo moja, i eto našla sam te napokon! Znala sam da te ove gore kriju i nijesam uzalud dugo vježbala glas i grlo u pjesmi tvoje majke i seke. Ti si došao amo za pjesmom svoga života! Sada te više ne puštam. Ti si duša moja, a ja sreća tvoja i život tvoj. Ja imam glas i pjesmu, ti dušu i srce. Nemoj kazati da me ne ljubiš.

A i govor neznane žene bila je divna, ćvetvena pjesma. Petar je Neznani rukama prekrpio prazne oćnice i u svome potpunome neznanju mogao je da sluša odgovor u boji vlastita glasa: »Ako si ti pjesma oca Nikole, ja te mnogo ljubim! — —

— Jeste, upravo ja sam njegova pjesma. Ljubi me velikom ljubavlju. Uđi u moje dvore, što ih jednoga proljetnoga dana sunce sagradi, a mjesec sa zvijezdama ih ukraši jedne zimske noći. Ljepših dvora od ovih na tom svijetu nema! Uđi, dušo moja, u srebreno predvorje, da te odavde povedem kroz mramorne i zlatne odaje u bjelokosnu ložnicu, gdje je zemljana peć ukrašena neizbrušenim draguljima golema, nevidena sjaja. Ondje uz plamen dragulja nastaviću prekinutu pjesmu ljubavi. I kad naše čedo svijetle dragulje ugleda, i ti ćeš onim časom progledati svojim očima, a vid te ne će više do smrti ostavljati.

Petar Neznani nije imao vremena da smišlja protivnu odluku, jer je međutim već bio u srebrenom predvorju. Trebao je proći samo kroz prostranu odaju do bjelokosne ložnice, koja je odisala mirisom livade u cvatu i mirisom bašče sa prezrelim voćkama, a sav se zrak kao okupao u svjetlosti dragulja, kojima je bila u mnogim umjetnim oblicima išarana crvena peć od krute zemlje — — — — —

Što je poslije š njime bilo, to on nije znao niti da sebi u snu predoči. Tek se nejasno sjećao, kako je doista jednoć osjetio gdje su mu šupljine od očiju ispunjene zdravim očima, — a dijete sitno i bijelo s plavim očima smiješilo mu se i pružalo mu svoje nježne ručice, da ga prime u naručaj i nose gore dolje po odajama. I majku od djeteta čuo je gdje tješi čedo svoje kad bi ono htjelo da zaplače. Čuo ju da pjeva divne pjesme nad svojim čedom, kad se približavala tama i noć. Petar je nosao dijete odajama i milovao ga nježnošću srećna roditelja, koji i ne misli na drugu sreću, već na onu što sja iz očiju malenoga djeteta.

Imajući čedo u svom krilu nije kušao da pita majku, kako to da se i ona ne će njemu prokazati u pravom i vidljivom liku... No to mu nije bilo niti potrebno, jer se bojao da mu sreća ne bi bila potpuna kad bi uz čedo i majku gledao. A dječak je na očigled rasao, znao je već i da se glasno smije, ali govoriti nije dugo mogao. Tek poslije mnogih dana i dugih mjeseci dijete progovori i prva mu riječ bila: ma-ma! A majka ga čula čak iz treće odaje, veselo je zapjevala i sada se pred ocem svoga djeteta prokaže u pravome liku... A Petar kad ju je ugledao u vidljivoj slici, malo te iznova ne osjeti crni mrak pred očima! Žena je bila upravo ružna: košcati joj suhi obrazi kao lice zakašnjele zime; boja čela žuta kao vosak neplodne jeseni; a što je još najžalosnije — bila je bez ikakva nosa usred ogavnoga lica; bez kose na bljedoj glavi, tek duge joj uši bile dlakave kao u vještice kake. I čudno — pjesma joj najednoć posta ogavna za slušanje. Kod pjevanja glas joj se izvijao kroz onu šupljinu, gdje bi nos imao stajati zdravom čeljadetu, a usta joj ostadoše pri tome zatvorena kao najdrevnijom dosadom začepljena... Sva sreća, što se nije mnogo ni obazirala na Petra, već samo na dijete svoje. Jednim samo žalobnim pogledom pogleda Petra i začudo — on opazi, da su i u nje kao u dječaka veoma lijepe modre oči. No to je sliku još veoma iznakaživalo. Petar ne izdrža vidljive prisutnosti ove žene, smuču mu se i on pobjegnu u odaju, gdje mu je zlatno lišće šuštal pod koracima. Od jada baci se žaloeno na zlatni ležaj svoj i jedva još nekoliko dana izdrža u kletome zamku. Ubrzo dadne mu se prilika i on upotrebi odsutnost strašne žene, koja ga više i ne pogleda i očito ga sama izbjegavala za sve potonje doba zajedničkog obitavanja; uzme dijete u naručaj i kradom se udalji na drugi kraj gore, gdje svijet počima — onamo, gdje je i on proživio među ljudima prve dane života...

Nade se doskora pred sličnom rijekom kakvu je ono vidio poslije smrti Nikole Pobožnoga. Pregazi vodu u njenoj plićini. Zakorača za tim livadom, udari poljima i napokon se nade u pravom svijetu sa selima i bijelim gradovima, s ljudima i uredima, s crkvama i školama.

I sad mu se sav san iskrenu smjerom jedne zbilje, koja nije nimalo nalik na besvjesno maštanje!

Petar stade u službu dobrim nekim ljudima, a pobožnoj ženi jednoga seljanina povjeri odgoj svoga djeteta. A i sam je bio pobožan i radin sluga, i kad dijete poodraste i pode u škole, bilo je na diču oca i učiteljima. Na svršetku viših nauka bijaše mladić zaređen u svećenika. Poslije Poslije njegove mlade mise odmah mu od radosti umre otac Petar Neznani.

Osta tako u svijetu sam mladi svećenik bez roditelja. Znao je da imade negdje još možda živu majku, koja se pred svijetom krije u dalekim planinama, a nema nade, da bi ju sin ikada mogao naći i upoznati. A neznaći rođene majke, to je mladom svećeniku grozno bilo — i on se po očevu kazivanju zaputi preko polja i livada, da dođe do one rijeke, kojom ga otac iz gore prénio u ovaj svijet, gdje je odrasao. Udario je pravim putem. Pređe rijeku i zade u goru tražeći bajne dvore, gdje je uz majčinu pjesmu sproveo prve mjeseca života svoga.

Poslije mnogih dana i besanih noći, težak od golema umora nađe se pred pećinom široka otvora — baš kao pred kamenitim vratima nekih začaranih dvora. U prvi se mah poboja, da nije na krivi kraj planine zalutao, — ali ipak pokuša sreću i štapom snažno udari do tri puta o kamenitu pećinu, pa će se jamačno javiti, ako li tko živ ovdje stanuje.

I doista. Poslije neugodne i tjeskobne stanke iziđe nešto napolje kao čovjek ili žena nevidljiva, — tek se čulo stupanje ljudskih nogu, teško staračko uzdisanje, napokon pitanje slomljena glasa:

— Tko si opet ti, što me nezvan buniš?! — — Nitko nije ovdje dobro prošao. Ne ćeš valaj ni ti, ako za vremena ne pobjegneš pred zlim duhom, mojim gospodarom i knezom ovoga kraja! Bježi brzo i ništa ne govori, jer davo ne spava, već je blizu zlo!

— A ja ću ipak govoriti! Ne bojim se zla duha! Sin sam Petra Neznanoga. Otac mi je već pokojni i moli se za mene, da mi nitko ne naudi. Tražim pak mjesto rođenja i majku svoju rado bih upoznao prije nego pođem da dijelim ljudima tajne svete vjere i njihovu djecu poučajem, kako treba ljubiti roditelje. Tkogod si ti, nevidljiva sjeno, zaklinjem te naporem mojih pošljednjih dana, pomози mi, da ja nađem majku svoju! Nemoj me proklinjati, što te bunim u tvom miru... Tvoja mi kletva ne može ništa učiniti niti nautiti, jer sam obilježen znakom svećeničkog reda...

— Sinko! našao si svoju majku. Ja sam. Ali jao, ti ćeš prije poginuti, nego li me uzmogneš vidjeti svojim očima! Skloni se brzo u špilju! Možda ću te još spasiti.

I povuče ga majka naglo unutra. A on nije ništa vidio, već samo srebrno predvorje sa četiri mlada mjeseca u visokim uglovima kamenita zida. Prođe kroz mramorne i zlatne odaje i zamalo se nađe u bjelokosnoj ložnici sa golemom zemljanom peći. Sjena ga poljubi u čelo i povede naglo k peći ne rekavši pritom ni suve riječi. Samo da duh ništa ne čuje. On shvati svoju majku i kroz pobočni otvor uvuče se u peć. Vrata se od peći natrag pritvore i odmah je sve bilo u odaji mirno kao obično.

Sjena iziđe napolje da dočeka svoga dnevnoga gosta, koji je k ženi na ručak dolazio...

A kad je ona priredivala ogavni ručak od ljudskoga mesa, davo bi pjevao svakojake pogrde i kletve. Po tom bi trčkarao iz odaje u odaju, fićukao besramne melodije na otvorene svoje roščiće, pa opet sjeo nasred srebrne odaje i pljuvao zelenu slinu na prilike onih četiriju sjajnih mladaka — mjeseca. Konačno bi najveći užitak pokazivao pri tome, što

je šapama oštih pandža gladio odulju kozju bradu na crno obraštenom licu...

Poslije ručka marljivo je prikupio sve kosti od izjedena čovjeka i njima je naložio zemljanu peć u bjelokosnoj ložnici. Kod toga je grijao svoje udove, da može brže odskakutati na stražnim nogama napolje. Pjevajući novu pjesmu najgadnijih psovaka na svijet i ljude odlazio bi do svojih novih dvora malo podalje od ove pećine i tude je s ljudskim lubanjama urešavao visoke plotove oko dvora.

I sada, jedva se mladić uvukao u peć, davao fićukajući doskače u stan ove nevidljive žene —, ali ovaj puta nije donio na ledima nikakvoga mrtvaca. Vidio je amo unići čovjeka, pa se danas i nije skrbio za ručak.

Ej, ženo najvještija svome poslu! Gdje je čovjek, što je k tebi unišao? Aha, i miriše mi ljudsko meso kao nikada! Stanider na ulaz da mi ne uteče. Hoćemo, ha?! — gundao je davo s mnogo zadovoljstva. A oči mu nabrekle crvenom oteklinom i stade ih bljesak s neutažive pohote — i sijevale mu crvene svijeeće do dvije divlje munje, što se netom odkinuše od crnoga oblaka, što smrt i gromove čuva.

— Nema čovjeka nikakvoga. Što to govoriš? Grdno li si ovaj puta sam sebe prevario. Što vonjaš? Spasila se ja ako ga nađeš!

— Dakle, sakrila ga je. Eh, eh — već sam mu blizu... A-ha, u peći je. U peći je, ne ćeš me prevariti, a niti ja sam sebe mogu prevariti da se baš i hoću!

To doreče davo, pun objesti i pakosne radosti te udri kopitom zadnjih nogu pravo u pobočna vrata, koja se odmah odkinuše od peći. Hitro se okrenu i da će se baciti svom silom na skriveni plijen; ali jedva se dotaknu kože mladićeve, vrisnu od neslućena bola, muklo zastanja i koliko je dug nemoćno se sroza na tle. Ipak se sabra toliko, te se odmah pridigne, zaevili ko otrovna zmija u procjepu i poleti kroz vrata pa napolje.

A žena i sin joj, koji se u odlučnom času prekrstio, pohrle odmah za pobjedenim davlom i dostignu ga vani na tratini pred špiljom, gdje se u jednom položaju sviđa i previja ko da ga sedam ljutih groznica trese, te se trsi da jučerašnji ručak povraća. Kao prekošena guja bolno zaciči i hoće da dalje bježi ali ne može — već se kotrlja u klupku prema ponoru u koji se sa strme pećine rušila gorska bujica. Ne ne dospije do otvorena ponora jer ga mladić brzo dostigne i primi smjelo za znojne rošćice, koji su sada sipali nemoćnu kletvu na ženu i sina joj! No mladić ga ni na koje zaklinjanje nije iz ruku puštao već je snažno potresao njime, a napašljedku prigazi ga o tle i zapovjedi mu da najprije hvalu Bogu dade, a onda se neka pokaje barem za ona zla, što ih je bio nakan jošte počinjati (— za prošaste mu i onako nema oprostjenja!) Davao pak upregnu krajne sile i vruća mu pjena navre na krvave žvale, a crna krv poteče kroz otvorene rogove, što su netom prestali fićukati i peovati. Ali ne smože snage da se otme posvećenom čovjeku i pokor je uzalud čekao dragovoljnu žrtvu!

— Kajem se za sve. I zato, što sam zaveo Petra Neznanoga i on umre u uvjerenju da te rodio sa svojom i tvojom majkom zajedno! No majka će ti odmah zadobiti pravo svoje obličje, samo ti mene moraš pustiti iz posvećenih ruku. Majku ćeš vidjeti i odmah je s one proklete gore povedi u svijet i hrani svoju roditeljku, kako ja nijesam htio svoje, već mi u bijedi pred očima umrla, pa sam eto sada zauvijek proklet. Pusti me, tako ti majčine krvi i mlijeka — — boli me, što želiš više od mene? — —, pokorno je ječao davao i čekao i da ga svećenik pusti iz svoje vlasti.

— Pazi, zločko, ti ševrdaš! I to je nešto, što si poganim jezikom slupao, ali ja tebe ne odpuštam, dok se ne pokaješ i za iduća svoja zla djela.

— I zato se kajem, kad baš mora biti! Kajem se, pusti-eti mee —, zajeca tiho, jedva čujno davao, prošapta nešto kao molitvu, a svećenik nad njim načini velik znak svetoga križa... U isti čas nesta davla kao da je u

zemlju propao, a na onome mjestu, gdje je čičao i molio, stajao je odsad golemi kamen kao medaš na granici dobra i zla.

Mladi se svećenik obazre na svoju majku — i poljubi čelo pristale starice ko snijeg bijelih vlasi, što je sklopljenih ruku klečala pred sinom moleći blagoslov i oprost grijeha.

I baš je svećenik podigo ruku, na blagoslov — a Petar se Neznani trže iza sna, obazre se plaho po poznatoj svojoj špilji. Spozna, da je jošte živ pa skoči na noge pa izade napolje da vidi, je li to san bio ili ga Beg kuša užasnom nekom zbiljom .

Otare oči vlažne od suza, pogleda na šumu, ali u prirodi nikakvih promjena. Sve kao i prije, kad je lego da spava. Tek na granama ogromnoga bora ugleda jato divljih golubova, sova i žuna, a na ledini uz gorski potocić skakuću na stražnjim nogama bijeli zečiči i šarene srne kao divlje kokoške u pitomome dvorištu.

Popne se Petar i na gorsko šljeme i pomoli se nad grobom oca Nikole. Onda se opet vrati svojoj špilji.

IX.

(Zbilja.)

Uvjeren je bio, da je sve ono o majci, o svećeniku i davlu — varavi san bio. I nije se tomu čudio poslije golema jada i žalosti što ga snade i eto zamrači mu pamet iza smrti dobrog učitelja Nikole Pobožnoga.

Ipak pođe, da traži hranu u gori. Kao pustinjač tražio je bilje i korijenje kojim se hranio. Ovaj puta namjери ga namjera upravo na onu stranu planine, gdje bi se imao njegov netom minuli san zgoditi. Nade u gori i novu špilju na koju se nikada dosele ne namjери. I ponor nade a do ponora kameniti stup — upravo kao medaš neki ljudskom rukom zasaden na kobnome mjestu. Ali sve drugo kao obično u pustoj gori, — ništa posebno! Samo ovaj medaš činio mu se mnogo neumjestan, čudan —

Tude i nehotice zastade mladi pustinjač, zamisli se, kleknu na oba koljena i skrušeno se pomoli za svoje roditelje, kojih doista nije poznavao. Na koljenima obade kamen do dva i tri puta, ustade, prekrsti se i blagoslovi zrak i šumu. Prekrsti zatim i kamen. I već htjede da se natrag vraća k svojoj pustinjačkoj špilji, kad li u najvećoj blizini nešto lako zalepeta krilima; bijela ptica zlatnih krila veselo zaklikta, vine se u svijetli zrak i u radosnom kliktanju nesta je u modrini visoka neba! Petar Neznani pogleda na kamen-medaš dobra i zla, ali niti kamenu nema više mjesta — u času je nekud iščezao i ni trag mu se više nije razaznavao —

Dr. Maničin: Kulturno tekmovanje.

Majniška deklaracija pomeni tudi za kulturno vprašanje nov vidik. Dve vrsti mnenj slišimo malone vsak dan. V žurnalistiki se bolj ali naravnost razglašajo; da je za dogledno dobo kulturni boj nemogoč. Svetovna vojna je ustvarila razpoloženje, da se bodo življenjska vprašanja našega naroda, ki sicer že dosti dolgo čakajo rešitve, mogoče rešila v jako kratkem času. Ker nam je pa ravno vojna našo mlado inteligenco, ki je

po številu že tako komaj odgovarjala narodnim potrebam, decimiral, bodo vse naše inteligentne moči komaj zadostovale za miselno delo, ki ga bo terjala popolna preureditev naše domovine, našega novega narodnega doma. Ob enem se uvideva precej splošno, da se način kulturnega boja, kakor se je po večini vodil pri nas dozdaj, ne sme na noben način več nadaljevati, ker je bil njegov uspeh v glavnem ta, da je ustvarjal globoko vrzel med dvema deloma našega naroda; sedaj pa ni ločitev, temveč kolikor močje, solidna sinteza narodova življenjska potreba. Na drugi strani se pa ravno v katoliško narodnih vrstah pogosto pojavlja pesimizem. Marsikdo vidi v tesni združitvi Slovencev, Hrvatov in Srbov nevarnost, da bo naša katoliška organizacija trpela vsled pravoslavja, pa tudi vsled hrvaških organizatoričnih in političnih razmer, ki so se popolnoma v drugi smeri razvijale, ko pri nas Slovencih. Priznava se, da se je v tem oziru v zadnjem času pri Hrvatih začel preobrat, da je biskup Mahnič tudi pri hrvaški inteligenci že veliko dosegel glede načelne jasnosti, da je praktični katolicizem gospodarskega in političnega dela dr. Krekovega tudi pri Hrvatih pognal tako globoke korenine, da se za mlado drevo ni treba prav nič bati; vendar imajo posamezni delavci v naši organizaciji pomisleke, da so vsi ti, čeprav krepki, začetki še premladi, da bi jamčili velikopotezno homogeno kooperacijo. Precej bojazni vzbujajo brez značajni utilitarizem v politiki, ki so ga Madžari na Hrvaškem od nagodbe sem smotreno z vsemi sredstvi vzgajali in krepili. Naša tako krepko se razvijajoča organizacija je rodila tudi gotove vrste domačih imperijalistov, strankarsko deloma celo strujarsko zavest je vtolčko pretirala, da je nastalo celo krilo, ki je smatralo vse strankarske in strujne nasprotnike za quantité negligeeable, ki ž njo ni resno računati, k večjemu brezobzirno z vsemi sredstvi zatreti. Za to krilo je grenka zavest, da bo srbska pravoslavna inteligenca z vsem hrvaškim svobodomišeltvom in v precejšnji meri tudi z načelno brezbarvno maso brez dvoma kooperirala z našimi slovenskimi svobodomiseltci, jih numerično, idealno ter moralno okrepila, da jih bo v bodoče treba vse drugače resno vpoštevati.

Slovensko katoliško akademično starejšinstvo z akademiki vred se je ves čas vseh teh momentov jasno zavedalo, vendar se je brez pomislekov enodušno s celim narodom postavilo na stališče majniške deklaracije. In to ne iz omalovaževanja svojega katoliškega kulturnega stališča; nasprotno iz novega položaja sledeče naše kulturne naloge so nam popolnoma jasne.

Tudi mi verjамemo, da je kulturni boj v obliki surove časnikarske, dostikrat osebne polemike v uvaževanja vrednem obsegu za dolgo časa opravljen, dasi bodo posamezniki, ki se do višjega stališča ne morejo povspeti, trdovratno vztrajali v izvoženih kolesnicah, vendar bo vprašanje kulturnega stališča imelo še mnogo večji pomen ko v preteklosti. Svetovnega naziranja nismo nikdar smatrali za poseben del umstvenega in moralnega pojmovanja, ki se lahko spravi v poseben predal, ki se lahko svobodno odpira ali zaklepa, kakor pač nanese razpoloženje ali potreba; vedno nam je bil bistveni biljeg vsega zasebnega in javnega udejstvovanja. Med gradnjo se bo tudi določil značaj naše jugoslovanske države, graditelji ji bodo vtisnili pečat svoje osebnosti, ti bodo merodajni, ali bo zgrajena na trdnem temelju krščanske etike ali ne, ali bodo za javno življenje in delovanje veljali katoliški etični praveci ali ne. Gotovo je pa tudi, da pri gradnji ne bo nihče izključen ali oviran, kdor se ne bo izključil sam s svojo nezrelostjo ali neaktivnostjo. Vprašanje kulturnega značaja naše države se ne bo rešilo s prerekanjem in zabavljanjem, temveč s smotrenim praktičnim delom.

Bistvena razlika v mišljenju med starimi in mladimi v naši struji je, da se mi mladi ne zapiramo z neprodirnimi plotom našega svetovnega naziranja. Sama dosledna negacija in obsojanje vsega, kar je zunaj tega

plota, nam ne more zadostovati. V resnici ta namišljeni plot ne more preprečiti medsebojnih vplivov kulturnih delavcev različnih svetovnih naziranj na celotno narodovo javnost. Posamezne struje različnih svetovnih naziranj se ne morejo popolnoma ločiti ena od druge z zidovi, skozi katerih mala okenca bi bilo opazovanje nasprotnikovega delovanja dovoljeno samo poklicanim kulturnim avtoritetam, ki bi obsojali tuje grehe in napake in potrjevali svoje somišljenike v dobri veri. Mesto namišljenega plota odkrito priznavamo pošteno tekmovanje. Sedaj splošno priznani moči in vrednosti ravno aktualno najmogočnejšega skupnega cilja pripisujemo vsaj toliko uspeha v tem pogledu, da bo za dolgo časa onemogočil neho-netne načine tekmovanja. Tekmovanja se pa ne bojimo. Toliko je v nas vere v naše svetovno naziranje, v naše lastne umstvene in moralne sile, da ta tekma za nas ni boj brez upa zmage. Tudi v naš narod imamo trdno vero. V težjih časih je vero ohranil, ko so sedaj ali kakor morejo priti. Tudi v Jugoslaviji mu je verska in kulturna samoodločba zagotovljena.

Vendar ne bo odveč, če se v tem zgodovinskem momentu resno vprašamo, bratje, kako je v nas? So li naše njive zorane?

S ponosom lahko rečemo, da smo prvo ognjeno preizkušnjo uspešno prestali. Naš učitelj in vzgojitelj dr. Krek se nad nami ni varal. Slovensko katoliško akademično starejšinstvo je v častni meri pripomoglo, da se je v odločilnem trenutku, ko so njegovi strupeni nasprotniki napeli vse sile, da ga pred izvršivijo njegove življenjske naloge moralno in politično ubijejo, ta poskus sramotno ponesrečil, da se ti nasprotniki niti sami niso upali postaviti odkrito na protideklaracijsko stališče in da se jim je kljub njihovemu delnemu prilagoditju pravočasno orijentiranemu javnemu mnenju posrečilo tako neznamen del naše stranke odtrgati od skupne armade za naš življenjski boj.

Kakor že omenjeno, se bo bodoče naše kulturno tekmovanje vršilo na praktičnem polju ob gradnji naše države. Ne bodo igrali glavne vloge apologeti in debaterji, temveč sposobni praktiki; kako pomirljiva mora biti tudi za vsakega pesimista zavest, da je bil ravno na tem polju naš mojster in učitelj tako velik. Kako smotren je bil njegov trud, da vsi teoretično izobraženi njegovi učenci dobe tudi takoj vstop in priložnost za praktično delo in s tem potrebne prakse, čutimo posebno dobro sedaj.

Kulturni boj neposredno pred vojno se je bistveno razlikoval od kulturnega boja v dobi našega narodnega probujenja. Ravno dijaško gibanje je povzročilo boj z resnimi nasprotniki. Prejšnja generacija se je borila žurnalistično. Svetovno naziranje je imelo plitvo znanstveno podlago. Puhlice nemške liberalne žurnalistike so bile orožje in municija. Dijaške struje so boj poglobile in mu dale tudi na zunaj dostojnejšo kultivirano obliko. Časopisi so ostali sicer še v stari obleki, vendar je bil občutek, da niso več času primerni, splošen, za to je vojna ž njim tako lahko in precej čisto pometla. Naše dijaške polemike so nam naziranje poglobile in vtrdile, za to si upamo danes ž njim brez strahu na široko plan za junaško tekmo z vsemi drugimi naziranjmi. Tudi zavest, da bodo naši nasprotniki resni borci, ki so se do svojega prepričanja priborili, nam je prijetna; bolj bi se bali plitvih surovin.

Med vojno je marsikdo kdaj podvomil, ali smo za narodno vzgojo našega ljudstva storili dovolj, da bo v odločilnem trenutku kos svoji nalogi; deklaracijsko gibanje je moralo vsakega pomiriti, dasi so odsotni naši Orli, dasi ni doma naših mož in mladeničev, ki so se vdeleževali mnogo bolj narodnopolitičnih razprav v naših organizacijah, so naše dekleta in žene, ki so se v svojih organizacijah bavile umevno bolj z drugimi vprašanji, pokazale tudi občudovanja vredno politično zrelost. Ali naj se potem še bojimo, da bo naše ljudstvo za novo dobo načelno premalo trdno? Za načelno izobrazbo se je vendar veliko več storilo ko za narodno.

Kljub temu ne smemo prezreti, da je naša kultura med vojno silno trpela. Koliko kulturnih delavcev smo izgubili. Koliko naših fantov je moralo pustiti študij ravno v trenutkih, ki so za kulturno poglobitev najbolj pomenljivi! Koliko časa je moralo počivati vse kulturno in izobraževalno delo po naših organizacijah. Za bližnjo bodočnost se nam obeta toliko praktičnega, podrobnega dela, da marsikdo ne bo več našel mirnega časa za znanstveno poglobitev, kakor bi rad in kakor bi bil potreben.

Zavedati se moramo, da jih je med nasprotniki mnogo, ki jih je neuspešna politika njihove stranke v pretekli dobi odbijala od praktične politike, da so se rajši lotili znanstvenega dela. Ti dobro vedo, koliko moči je v njihovem znanstvenem delu, vedo, da bo nova doba za njihove znanstvene pridobitne nudila hvaležno polje. Pretekla doba s trajnim bojem jih je strnila v zelo solidarno strujo, ki je tudi skupno deklaracijsko stališče ne bo zrahljalo ali celo zrušilo, nasprotno skupno praktično delovanje bo premostilo med njimi marsikak prepad, ki je nastal v teoretičnem iskanju resnice. V praktičnem medsebojnem tekmovanju se bo tudi veliko jasneje pokazala prava vrednost in globina različnih struj. V tem tekmovanju imamo težko odgovornost, naša nezmožnost in neizobraženost bi vrgla tudi slabo luč na vrednost in svetost naših idej, našega svetovnega naziranja, vsaj pri polizobražencih, dočim nam je ravno dr. Krek veličasten vzgled, kako si vse lepo, vse plemenito združeno z globoko kulturno izobrazbo kljub vsem oviram nazadnje pridobi ugled in zmago tudi pred najhujšimi načelnimi nasprotniki. Njegovo delo je najlepša apologija katoliškega svetovnega naziranja.

Naše bodoče kulturno tekmovanje bo obenem najboljša šola za našo novo dijaško organizacijo in zraven ena izmed najtesnejših vezi med starejšinstvom in akademičnimi organizacijami. Nastopamo ga z globoko zavestjo odgovornosti, vendar brez bojzaljivosti.

Vićentije Mikša: Bilo je bolno.

*Tebi, koja si mekom rukom ublažila
okrutnu suzu tamnovanja mojega.*

I.

Evo me, evo — prestani zvati
vraćam se eto — —
Bog zna već koji puta.
I ne znam Ti reći
kako ću dugo
mirovati tude.
Hoće li opet dignut me, trgnut,
potjerat svijetom
te želje bjesne i lude.

Evo me. Sjedim.
Tuj sam kraj Tebe.
Što veliš majko? — da pričam
puta tegobe?

Mani, —
Kladu žaru primakni
studenom je vani
Bliže. — — — Bliže. — —
Nek plamsa vatra,
nek odžak liže — —
Daj majčice sklonit éu glavu
u meko Ti krilo, — —
daj majko da snijem,
jer teško i bolno je bilo.

II.

»Sindirići zveče«
zveče — — — zveče — — —
»Stoj!« — ko kopito grunula šaka
Drhtnula pjesma, i stala.
I duša je drhtnula svaka.
A sila je jedna,
što pravda je zovu
viknula sjedoga starca.

Prašta se starac, polazi teško,
pohod mu zadnji blagoslov prati
Negdje i sunce sprema se leći — —

Veče je palo.
Svijeća se pali.
A kod nas je tuga
i čutanje bolno.
»Vječnaja pamjat!«

III.

I tako vidiš svakoga dana
baš posred ljeta
po jedna zelena otpane grana!
Truni se lišće — osipa cvijeće.
Bura se digla
udarcem bjesnim,
pred kuću našu
sm'jehom vladara
patnja je stigla.

IV.

Na vihora krilu
majka je došla
dovela djecu.
Jadujuć jade
tri djevojke mlade.

Dugo smo tako.

Njihovim smjehom oživjeli dani
Tamnicom kolo vodile lako
Dugo smo tako.

Jesen je prošla — zima je prošla
snijegom i mrakom.
Bašta sunčanim sinula trakom

A kad su u bašti procvale šljive
sud grunu. I plačem
napuni uze.
Jegupke naše — pokopa žive.

V.

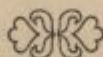
Tako vidiš tekli su dani
bolno i bolno — — —
Mani! —
Ta što je ovo, što život se zove,
il ovo drugo, što pravda se zove!
Daj more da pijem
do smrti da pijem!

Živjet sam htio,
nisu mi dali,
prosto im bilo smijati se sada
pjanoj budali!

VI.

Ja pijem slobodu —
— a oči mi nisu navikle svijetlu.
Došlo je eto da grlim i vičem
da grlim,
da pijem nebo,
da pijem sunce i valove!

Gorko je ovo — mani ga majko,
daj slatka sklonut éu glavu
u meko ti krilo,
daj majko da snijem,
jer teško i bolno je bilo.

Slavoljub Kürschner; Povratak.

(Proljetna priča.)

Prvi su plesni razgovori obični i ko poigravanje sunca o površini nemirne vode. Oni su ko nestašni i ljupki zvuci valcera. U dubine mora prodire tek ljeskutanje mjeseca u ozbiljnoj noći. Onda se otvaraju biserne školjke i pokazuju očima ljudi tajne duše.

Tomo je bio veseo. Zabavljao se i smijao uz ples i glazbu, jer i djevojke, što doduše u dvoranu na Žofijskom otoku usred Vltave, bijahu mlade i nemirne. Bijahu ko jutarnje sunce, a razgovor njihov ljeskutanju sličan. Lagan i površan, kako već može da bude uz netom sklopljeno

poznanstvo. Samo jedna djevojka pričinu mu se bliža i kao da je već pozna. Bila je mlada od drugih, a oči je sakrivala pod dugim trepavicama. Prvi put je susrete nekog maglenog zimskog jutra idući na predavanje. Ona je prolazila s nekim knjigama u ruci i oborenih očiju. On pomisli, da tako izgledu i anđeli, što prolaze rajem.

Plesao je s njom češku besedu. Glazba poče. Dvorana se uskomeša više no obično i umiri, kad se parovi svrstaše za ples. Na povišenom mjestu, gdje su sjedili počasní odbornici, prestane razgovor, jer je pokrovitelj, crkveni knez u crvenom plaštu od svile, ustao i pošao do ruba da iz bližeg gleda besedu. Ona je Česima najmiliji ples pa mu se uprav zanosno predaju. I Tomu je zahvatio njihov žar. A iza plesanja prodoše njih dvoje šutke dvoranom. Kada odahnuše, upita ona:

»Imate li i vi kakav narodni ples? I pleše li se s takovim veseljem? Zbilja, još mi ništa niste pripovijedali o Vašem domu. Pričajte mi.«

Tomo se prenu:

»O mom domu? — Ne! — Dali ste već bili kod rane mise u samostanu Emauzi na Slovaneh? Dok je još mrak i magla nad Vltavom najgušća? Dodite jednom onamo.«

»Ništa mi ne ćete kazati o svom domu?« pitala je Mařenka. Tomo je prvi put vidio njene velike i tamne oči, jer se zagledala u njegove. Misli mu i uspomene dolazile ko utvare, ko sjaj mjeseca u dubini mora i on govoraše:

»Ne priča se o tom u plesnoj dvorani. Groblje ili neložena đaćka soba za to su najbolje. Osobito groblje, jer kod nas je Hrvata sve umiranje i nestajanje. A mi to volimo, mi pjesnici i sanjari. To nam se doima duše. Mi ljubimo mjesecinu i vino i pjevanje, cilik gusle i trzaj tamburice. I zato se kod nas rađaju Lisinski i Zajci, Šenoe, Preradi i Kranjčevići, a samo jedan Ruđer Bošković, jedan Tesla. Svi su kod nas pjesnici. Političari i generali pjevaju nježne pjesme. Mi imamo oduševljenja, ali nemamo jake volje i ustrajnosti. Zbilju života ne shvaćamo, pa zato u nas nema valjanih gospodara i političara, nema trgovaca ni tehničara. Kad nam u mirnoj luci tone brod sa kockastim grbom, pjevamo elegije ko Nero nad upaljenim Rimom, a nitko ne misli, da ga digne s dna, dok more već rastapa željezne ploče i ocalne poluge i kotače. Mi spavamo u zoru, budimo se od žege podnevne, a duše nam se doima samo zapadanje. Vi ste Česi realniji, hladniji.«

»Možda to priroda čini, jer mi smo sjevernije, a ljetna žega mora da je kod vas jača«, mišljaše ona.

»I lišće se jače rumeni i žuti pod jesen«, navraćaoše Tomo govor na drugu uspomenu, koju nađe u dubini Mařenkinih očiju. »Krv je naša većeg žara i rane su u nas južnjaka duboke i peku. Kod vas brzo zacjeljuju, jer su na sjeveru po zimi noći dulje, a po ljetu dani. Ljetne noći ranjavaju, zima donosi pečal. Zato dolazimo na sjever, gdje su sumorni dani kraći nego kod nas.«

»A zimske su noći kazališta i koncerata bezbrižne i lake i plesovi veseli.«

No kad je Tomo bio opet u mraku svoje sobe, mislio je: »Plesovi su tužni. Opajao sam se mirisima i tonuo gledajući cvijeće i svijetlo, ali sve je prazno i sivo. I zimski dani nad Vltavom su takovi i plesne noći. Oče, Oče prirode tužno je srce moje. Pokaži mi mir!«

Jučer je kupio kartu sa slikom Böklinova otoka mrtvih i napisao: »A jedna će duša ovita velom bola i tuge doploviti na otok mrtvih«. Mislio je dušu svoje mladanačke ljubavi. Bijaše to zadnja karta iza mnogih, što ostadoše bez njezina odgovora. I nasmijao se ironički, jer je znao, da će na večer poći na ples i zabavljati se. A eto poslije, kada se povratio s plesa, činilo mu se, da je onaj smijeh bio gorak.

Pred jutro je zaspao i snivao: Bilo je na brdu kraj neke razrušene gradine. Pod njim je tekla mrtva rijeka. Sve je bilo mirno i mrtvo. Neka ptica doleti i padne i zabode kljun u zeleni obronak. Sjedio je na kamenu u ruševini, a uz njeg žena. Plašt je njen boje ko zelena voda u močvari i koža žuta i suha na kostima ruku. Poznao je smrt. Oči je imala duboke. Lice je svoje posve približila prama njegovom domu: »Noći su tamo tajanstvene. Tebi se mladiću činilo, da miris jorgovana i durdica budi ljubav. Ne! On uspavljuje. To je san i priča. A umornom se čovjeku noć čini slatkom ko mir mog zagrljaja«.

»Istina je. Njena je ljubav bila san i priča. Bila je ko zvuci klavira. Kovna žica zatrepti i dađe zvuk, koji traje i nestaje s njenim drhtajem«, odvrćaće on i nije čutio straha pred prikazom smrti. Pružila je svoje ruke. Kada se dotakla njegovih, bude mu neugodno. No onda se priučio na to i smrt je u svojim rukama od kosti i kože stiskala njegove. Za mirisne jedne večeri čutio je sličan stisak tople djevojačke ruke. I prošapće:

»Crna djevice sna i mira, daj da te poljubim u to tamno i hladno čelo!«

»Ne još mladiću!« i nestane.

To je bio san nemirne noći iza plesa. A dani što dolazahu bijahu zimski, magloviti i mirni. Takav bijaše i mir njegove duše, kojeg je našao u radu i učenju. Na dušu mu palo neko mrtvilo. Prije je znao, da uživa u zimi, kada je snijeg pao, i zelenkaste se vode njegovog rodnog kraja zamrznule. Sve bijaše bijelo, a sunce je sjalo i lagan se dim u prozirnom, žučkastom stupu dizao ravno k nebu. Snijeg je škripao pod nogama, a ravnica se ljeskala u suncu. On je onda najvolio da gleda polje, na kojem je bjelina još bila netaknuta, gdje još nije niti zec proletio niti čovječja noga stala. Toga svega ovdje nije bilo, a on nije osjećao želje za gledanjem sunca i snijega, jer ga zaokupila nauka.

No prvi proljetni dan izmamio ga na obalu Vltave. Zime su u Pragu maglovite i teške, a proljetni su dani tim ljepši. Sve onda polazi na ulice i sunce. Tomo se čutio kao Faust, kada iza uskrсне pjesme djece izlazi u prirodu. Napunilo ga blaženstvo, sreća i zadovoljstvo. A ipak je iza dugog vremena baš sada oćutio samoću. Zaželio je u ovom danu, da sluša zvonki i proljetni djevojački glas, zato opazivši Mařenku zapita dopuštenje i pristupi.

»Bila sam ondje kod rane mise«, govorila je ona odmah, »po mraku, a magla nad Vltavom bila je gusta.«

»Zbilja ste pošli?« smijao se Tomo.

»Nisam mislila da se šalite, jer govoraste onda ozbiljno.« A bijaše nešto prikora u njenu glasnu.

»Morate mi oprostiti. Rekao sam ono pod dojmom časa.«

»Razgovarali smo o vašem domu«, sjećala se Mařenka, »smijali ste se i postadoste zamišljeni.«

»Da, jer sam oćutio želju za njime, a ta se gdjekad pretyara u jaku čežnju. Čežnja je bolest, koja čini, da nisam za rad, da govorim nejasno i polazim u crkvu, gdje osjećam trunak doma. Na Slovaneh bijahu negda hrvatski glagoljaši. Na misnikov »gloria« odgovaram »i na zemlji mir človekom blagoslovenia« i pomišljam, da me to liječi. Zaboravljam bol i mir dolazi. Ali Vi niste pošli onamo radi čežnje, jer žuborenja hrvatskog mora ne poznate, niti otegnute pjesme slavonskog momka, niti udaranja bure i zavijanja vuka u snijegu.«

A Mařenka opisivaše glazbu mise:

»Prvi akordi orgulja bijahu čežnja i želja, a ispunjenje u drugima. I molitva i ozbiljnost i prijegor bijaše u nekima. I kraljevski himan bru-jale su orgulje. Onda dođe mir bola i smrti. I slava pobjede ko dolaženje

proljeća. To sam osjećala u crkvi samostana Emauzi za rane mise, ali onoga, što Vi rekoste, doista ne.«

»Glazba je čuvstvo časa, jer zvuk već postajući zamire i nisam mislio na nju.«

»Trajne mi ostavlja dojmove u duši.«

»Pod takovom ste se zvijezdom rodili«, ustvrdi Tomo. »Moje uho podražuju tonovi ali ne prodiru u dušu.«

»Jedna Vam ljepota svijeta ostaje nepoznata«, govoraše Mařenka gledajući u daljinu.

»I neka čuvstva ostaju zatvorena u duši«, dometne on. »Kad mi je ona od čežnje bolesna i mašta rasplamtjela, slušam simfonije čežnje i želje, što se mogu izreći samo glazbom a što dolaze iz tame i odlaze u prazninu i nestaju, jer ih ne mogu da pretvorim u titranje zraka. Nešto je tu puklo neki vez duha i tvari i glazba moje duše ne može u svijet.«

»Niti iz svijeta u Vašu dušu rekoste i nazvaste je čuvstvom časa.«

»Niti iz svijeta u Vašu dušu i nejasno. A slabo i nestalno. Jedna ga pomisao razbija i ništi. Slušao sam Saueru gdje udara u klavir i zanio sam se. U fortisimu pogledah ga. Lupao je rukama i glava mu se tresla. Pomislih kako debele moraju biti tipke da ne popucaju. Došle su mi na um neke formule.«

Mařenka se smijala. Kad dukat pada o brušeni mramor zvoní ko njezin smijeh. No razgovor se pričiní Tomi beskorisnim i on zašúti.

Šetali su obalom od Karlova mosta do spomenika Palackova. Gledali su Vltavu, otoke Žofijski i Střelicki, pa na brdu bijele Hradčane, a gdje kad bi im se pogledi na trenutak sastali da onda opet krenu na otoke i zamrznutu vodu. Ove godine bijaše Vltava puna dva mjeseca zamrznuta. Led je bio debeo i ljudi su šetali po rijeci. Sada već nije bio tvrd i proziran ko za studeni, nego bijel i šupljikav poput krutog snijega.

»Kako je proljeće divno«, govorila je ona.

Tomo se nekako tugaljivo nasmiješio, da ga je Mařenka morala pitati »zašto«. A on odgovori:

»Žalim Vas, što imate samo dio užitka, jer Vi ste gradsko dijete i ne znate što je proljeće. Da, Vi opazite, gdje se po parkovima zazelení lišće i neobično cvijeće procvate. A kad zaželíte, da vidíte breskvu ili trešnju ili kajsiju u cvatu, odvezete se u koje predgrađe, kamo dolaze i tisuće Vaših sugrađana, i divite se vočki u cvijetu. Biva to po jedamput u godini dana. Ali Vi ne znate, kako je živjeti ondje, gdje kajsije cvatu i pčele zuje za medom. Vi vidíte proljeće, ali ga ne proživljavate. Ja sam negda živio tamo. Po cijele sam dane ležao u travi pod rascvalom trešnjom. I kada su bijele lati pale po meni, nijesam se sjećao zime. A u ovo se proljeće sjećam prošlog proljeća. — Kušajte i Vi jednom, da proživíte proljeće.«

»Povedíte me, počéću s Vama u vrt rascvalih kajsija«, rekne ona veselo i kao u šali i pruži mu ruku.

Malo su zatim govorili. Oboje bilo je pod dojmom proljeća, što dolazi. Još prije zalaza sunca zaželi Tomo:

»Podímo ulicama.« I podoše kroz Ferdinandovku do Vaclavskog trga. Tu je ona nenadano stala i rekla plaho i tiho:

»Vratímo se!«

Tomo je pogledao:

»Zašto?« pitao je i »Kamo?«

Ona se šuteći okrenula i pošla. I on je pošao s njome. Kad su kod Karlova mosta izišli iz starih i uskih ulica, opet je stala i gledala naokolo. Zadovoljstvo bilo je na njenom licu i sreća.

»Svirala sam danas mnogo Chopina. On je tako mekan i mio.«

»Slavenska duša.«

»A onaj moderni Prag je kao današnja glazba sa mnogo tonova, buke i misli, ali bez čuvstava. I zato sam Vam rekla »vratimo se« glazbi Chopina, podimo u starinski okoliš Karlova mosta. Stari je Prag sanja. Ali ipak mi nije posve razumljiv. Ko priča je zimske magle nad Vltavom, koja je ili bijele boje neprozirnih bisernih zrnaca, ili ko sivi dim duhana. A sanja je slatka ko gledanje te magle za prozora tople sobe. — Možete li mi reći zašto mi se moderni Prag ne sviđa«.

Tomo je malo šuteći razmišljao, a onda počne:

»Pogledajte Vltavu! Sada je još zamrznuta, a za koji dan će se raskinuti i led će krenuti. To je slika moderne duše«.

»Sante se leda lome uz buku i razbijaju se međusobno«.

»I u nama se uvijek nešto kida, pa nemamo mira. No ima i rijetkih duša, što naliče ljetnoj rijeci kada se ljeskuta i mirno teče. Ali i slomljenih duša ima, koje ih povuku za sobom kidajući im mir, pa se smiju kod toga poput lomljave leda«, reče Tomo i nasmije se.

»A zašto to čine?«

»Neki tek zato, što i drugi tako uradiše njima«.

»I današnju glazbu držite takovom?«

»Čitavi život moderne duše, jer glazba su i stil tek njegovi izvanji znakovi. Naša je duša nesređena. Mi danas nemamo stalnog i određenog pravca. Mi možemo možda da se zanesemo za finoću grčkih gradnja, da časovito planemo nebeskim plamom gotike. Mi razumijemo vodoravne erete renaissance i napirlitanost baroka, ali mi nismo stvorili nikakav osebnjani i individualni stil svojega vijeka. Tek velike ideje stvaraju stil, kada ovladaju čitavim životom. A taj se stil onda ne ističe samo u građevinama, nego u svemu, u odijelu, pjesmi, slici, kipu, načinu života. Mi nemamo stila, nemamo velike ideje. Ipak vidimo pokušaje. Nijemcima se na primjer sviđa ogromnost. Novi Berlin je grad beskrajnih, širokih i ravnih ulica. Zgrade i spomenici su ogromni, teški i masivni i svagde se ističe bogastvo. Rekao bih, da je taj ponosni, nazovimo ga: stil niknuo iz misli o veličini carstva. Danas se gradi razumom, a ljepota stoji u tome, da oblik odgovara svrsi. Zato se klonemo svakog suvišnog nakita. Stroj može prema tome također da bude lijep. Ja uživam gledajući koji moderni stroj, jer svaki šaraf, svaka poluga, sve pokazuje jednu misao, jednu svrhu, jedan cilj. Užitek je taj misao. Tek razum budi osjećaj ljepote. A prije su ljudi gradili srcem osjećajući neposredno ljepotu. Zato nam je stari Prag srednjeg vijeka bliži i miliji, nego onaj bijelog kamena i modernog života. A bolno nas se doima, ako uz stare priče vidimo novi kamen«.

Tako su razgovarali Tomo i Mařenka. I svakog dana, kad zalazi sunce dolazili su na obalu Vltave. Ako su bili oblaci na nebu ostajahu kod kuće. Za takvih dana Tomo nije čutio želje da je vidi.

Oni su počeli da žive sa prirodom i rijekom, na kojoj se slomio led i okopnio, pa je sada mirno tekla šumeći jedva čujno po danu, a jače po noći. Kad je tako Tomo jednom noću prolazio sam obalom, činio mu se šum nekako zamaman kao glas vile. I morao je da se suzdržaje, jer ga nešto vuklo dolje u vodu, u šumorenje. Obuzimalo ga čuvstvo, kao da bi se u rijeci sjedinio s prirodom, da bi ga voda milovala, da bi uživao kao kad u ljetu gologlav stane čelom prama vjetru, a on se poigrava kosom i posve, posve se priljubi uz lice ili kao ono negda kod kuće, kad se u šumi provlačio kroz ljeskovo grmlje, a lišće ga diralo i gladilo po obrazima, po golim rukama i bosim nogama. Tako je sličan šum vode i šume. A onda se prenuo i počeo da misli, kako bi to zapravo bilo samoubistvo, jer je u ovoj vodi smrt. I njegovo mu se maštanje pričinilo grešnim i ludim, pa poče razmišljavati o radu za život, o otporu vode u cijevima i o tom, koliko se postotaka sile radi toga gubi kod cigre, što je sada proračunava i riše. Za koji se dan nada biti gotov sa računima. U njem se probudila

neka osobita znaličnost, tako da je putem do kuće kušao da napamet otpri-
like izračuna rezultat. Stvar ga je posve zadovoljila. I usnuo je promišlja-
jući o svom stroju. Dosada je već nekoliko strojeva po zadanim pretpo-
stavkama konstruirao. Profesori su bili zadovoljni. Još više on sam. Kad
stane pred veliki bijeli list papira s gotovom zamisli, oćuti u sebi nešto
veliko, jer počima da stvara. Iz ničega — iz nekoliko brojeva — rodi se
zamisao. I certu po certu pretvara je on u željezo, bakar, čelik. On je dao
stroju dušu i načinio nacrt za tijelo, a radnik mora da to na desetinu, da
tisućinu milimetra točno izradi zato, jer je on tako zamislio i htio. On
je radio s ljubavlju i zadovoljstvom, jer je znao, da je svrha njegova života
rad za čovječanstvo, želja da milijunima olakša življenje. Još u ranoj
mladosti zadivila ga djela tehnike. Jednog predvečerja vidio je Tomo nad
Bečom prvi put upravljivi zrakoplov. Letio je nisko. Čuo se zuj vijaka i
raspoznavali se ljudi. Došao je iz daljine, zakružio zrakom i vratio se u
ružičastu maglicu predvečerja nad dalekim horizontom. — »Kako je to
veličajno, mislio je Tomo, pa ipak je to zasnovao i sagradio čovjek. On tim
i upravlja. Jer što je zrakoplov bez čovjeka? Igra vjetra, a orijaški je
parobrod igračka valova. A jedna poluga, jedan kotač tih strojeva može
da smrvi svog stvoritelja. Zar je doista čovjek tako neznatan prema svojim
djelima? Njegovo tijelo jest, ali u njem ima duh, koji je veći od njih,
veći od cijeloga svijeta, jer mu ga Bog daje i učini ga sličnim sebi.«

Od nekoliko je dana Tomu opet posve zaokupio rad. I k Vltavi je o
zapadu sunca rjede dolazio. Drugog bi ga dana Mařenka pitala, gdje je
bio, a on bi govorio o stroju, o njegovim osebinama. Mařenka je šutila,
slušala, no malo je čula i razumjela. Ali poslije takova razgovora bila je
uvijek sjetna i brzo bi se rastali. »On nema srca«, dolazila bi joj ko iz
dubine misao. A ipak je on ljubio, svoje strojeve je ljubio, kao kipar
svoj kip, a pjesnik pjesmu što je sačini u svom sreću i proživi u duši.

»Doista Vi nemate srca«, rekla mu je jednog takovog popodneva tiho,
skoro šapćući.

Tomo ne odgovori, a onda zapita:

»Ljubite li cvijeće?«

»Ruže su mi najmilije crvene i žute, jer im je miris ugodan.«

»I ima jakost rumenog i svijetlog vina.«

»A bijele su oku najdraže!«

»Ko smiješak su djevojke i pogled lijepih očiju bez dubokih«, govorio
je on osjećajući se prošlih očiju iz domovine. »Vidite, znao sam da ljubite
ruže, jer su slika prolaznosti i nestalne ženske duše. Rekoste da nemam
srca. Kriva je tomu djevojka velikih očiju s dugim trepavicama sličnih
Vašima, jer je nazivala ljubavlju ono, što ne bijaše ljubav. I Vi činite
tako, jer i ovo u Vašoj duši jest samo proljetno čuvstvo, slično crvenim
ružama, što umire već početkom ljeta, a lako se budi u mladom sreću. Neki
ga poslije zaboravljaju, neki se gdje kad sjećaju uz sjetu i u tim časovima
misle da su nesretni. Onda se rado tuže drugome ili pišu pjesme, jer se
papir ne ruga njihovu bolu. A kad ih ostavi tuga i svijest im oživi, vide
obmanu i sami se smiju čitajući, što su napisali. — Prava ljubav možda
prije naliči breskvi sa ružičastim cvatom i slatkim plodom pod jesen. Sje-
ćate li se, kako ste mi već prvog proljetnog dana lako i bez razmišljanja
rekli »poć ću s Vama u vrt kajisija«, a znali ste, što pod tim mislim. No
kada za koji dan odem iz Praga dalje u svijet, proć će mjesec-dva i Vi
već ne ćete znati da smo se ikada poznali.«

Ona se naglo okrene tražeći u njegovim očima odgovor na jedno
pitanje, no on je govorio kao u šalu i nehajno mahnuo rukom. I jer se
obično pita »kuda polazite«, upitala ga i ona tako slijedeći prvu misao.

»U Zürichu ću nastaviti nauke«, odgovorio je Tomo kako se stranima
odgovara.

»Hoćete li Vi zbilja posve zaboraviti mene, kako rekoste, da ću ja Vas ili ćete mi napisati koju kartu i sjetit me se i hoćemo li se još kada vidjeti?« govorila je Mařenka kao prijatelj svom drugu.

»Sjećat ću Vas se, Vaši mi razgovori bijahu mili, ali pisat Vam ne ću, da me Vi brže zaboravite i bol Vam bude kraći, jer se mi ne ćemo više nikada sastati. Ako se i vidimo ne će biti više u nas proljetnog čuvstva crvnih ruža, odvrti on tvrdo uz ravnodušni smiješak, a ona se okrene da mu sakrije svoje rastuženo lice.

Tako su se rastali Tomo i Mařenka. Ona žalosna, on bez osjećaja ili kakvog dubljeg čuvstva. Možda je bio tek neki osjećaj osvete. On se na Mařenki osvećivao za svoju negdašnju neispunjenu ljubav, za koju je Mařenka jedva i znala.

Iz doba poslije toga ima nekoliko pisama Tominih, što im napisa svom prijatelju. Evo ih:

Zürich 3. kolovoza.

Čudna se neka promjena zbiva u meni ili je već dovršena. Kada smo se zadnji put rastali u domovini, bijah rado šjetan i tužan, jer sam slutio razorenje svoje prve mladenačke sanje, što je ljubavlju zvah, rado sam po noći sam sjedio u svom vrtu i zanosio se do zvijezda. A onda se nijesam čutio ni sretnim, ni žalosnim. Bijaše to neko neodređeno, sanjarsko čuvstvo, maštanje, koje se nije ticalo niti kakve osobe niti stvari. Uživao sam u noći. A kada se moja slutnja ispunila, kad već nisam cvijeća nosio mladoj djevojci, a ona nije zagledala u moje oči, rekoh lako i nepromišljeno: prognat ću srce. Ko da se to može htjeti i učiniti! Sada je to stanje i samo došlo i skoro mi je žao.

Ostavio sam onda dom i pošao na nauke. I što sam god poslije susretao, bijaše bez čuvstva i topline. Onaj tmurni Beč sa tamnosivim, visokim kućama, nad kojima leži dim, zadah izgorenog benzina i vječna buka, pa oni tuđi ljudi, među kojima ne nađoh ni trunka poezije. Gle prognao sam srce, a tražio poeziju! Smij se i ja se smijem! Ta u mladenačkom se zanosu uz prvu prevarenu nadu oštro govori. Poslije sam došao u Prag i među onim tuđim ljudima žurbe i posla ugledao sam dva oka, lik jedne djevojke. Ne! Očiju njenih nisam vidio. A često sam je susretao. Ona je svakog dana prolazila u isto doba Spalenom ulicom. Gledala je pred sebe u zemlju. Na plesu sa je jednom upoznao. A nekog dana krajem zime vidjeh da joj oči više nisu oborene k zemlji. Kad sam odlazio iz Praga, nije mi rastanak bio težak. Ta ona je gradsko dijete i lako će se utješiti i zaboravit me, lakše nego sam se ja za svojom »prvom ljubavi« utješio.

Kad sam došao ovamo opazio sam promjenu. Nisam više sposoban za radost i žalost, za veselje i zanos ili tugu i ne pišem više pjesama. Zanima me još jedino moja nauka, a samo kad mišlim na dom i rod, čutim tugu, zanos, kad o njem maštam, veselje. Jer čuj! Ja vjerujem. Vjerujem u uskrsnuće mrtvih. Sloboda je naša mrtva. Vjerujem u uskrsnuće slobode mog naroda. Vjerujem u ozdravljenje bolesnih, vjerujem u buđenje usnulih. Svijest naša spava. Vjerujem da će se probuditi svijest. Vjerujem u ljubav. Ljubav bratsku. Ona će razoriti mržnju Mačem u ruci srnut će brat na brata i past će jedan drugome u zagrljaj. Robovi biti će slobodni, a tirani robovat će slobodi. Dan će ljubavi doći. On mora da dođe. Od vijekova je tako zapisano u nebesima. Ja vjerujem. Uskrsnuće mora doći.

Ovaj Ti list pišem još pod dojmom oduševljenja, koje me obuzelo prekjučer. Svake se godine na prvi kolovoza slavi u Švicarskoj spomen na ujedinjenje kantona. Onda usplamte krijesovi po cijeloj zemlji, na gori, u dolu, uz jezera, a u isti sat zvone sva zvona od grada do grada, od sela do sela. Bio sam uzbudjen ko da je svu ovu gorsku zemlju zahvatio je d a n

požar, a zvođa na uzbunu zvone. Toli je silna misao o jedinstvu i slobodi. I htio sam da toj misli napišem himan, ali moje je doba pjesme prošlo. Jednog ću ga dana, ako Bog da, izdjelati iz željeza i čelika. Nadam se da će od tog biti više koristi nego od lijepih riječi. — Reci to mojoj domovini i pozdravi je!

Zürich 25. kolovoza.

Gledajući lokomotivu, koju sada konstruiram, upitao me neki dan profesor za gradnju prometnih strojeva, nisam li prije studirao na kojoj pruskoj tehnici. »Vaše su konstrukcije nekako teške, masivne. Računate s prevelikim koeficientima sigurnosti, kako to Prusi obično čine«, rekao je. Pa doista, kad gledam taj svoj stroj, ne čini on na mene dojam lake brzine, već nekog smrknutog diva, premda sam uvjerem, da bi ona svojih 120 kilometara u satu sigurno preletila. Čini mi se, negda sam Ti pisao, da stroj ima dušu, dušu svog graditelja. Zar je moja duša tako tmurna, teška? Ne, to ne može da bude. Istina u meni su dvije naravi. Ali ja baš zato i gradim automobile, željeznice i zračnike, da onaj čovjek, koji uvijek mašta, želi, čezne nekud, a ni sam ne zna za čim, da on ode u svijet, daleko od mene, pa da se tako skoro opet ne vrati. Jer on je nesretan bez uzroka, duša mu plače i u veselju; nikad nije zadovoljan. On smeta onom višem životu rada i nauke, u kojoj nema bolne čežnje duše, nema teških čuvstava, nema uopće nikakovih. Tu ima samo uzrok i posljedica, a nema hirova i pakosti kao kod ljudi. U tom su mi strojevi miliji od njih.

Zürich 18. lipnja.

Evo sam postao inženjer i sada moram da zavapim: miserere. Smiluj mi se Gospodi, oprosti mi zabludu moju. Misljah da nosi ljudima sreću i htjedoh im dati mar. Gospode misao je moja tašta, mira im ne mogu dati. Da li je sreća u udobnosti i bogatstvu? Ja ljudima činim življenje lakšim. Ali je cijena njihova plaćanja velika. Jer donosim oluju i borbu. Donosim besnene noći. I čemu odobnost i bogastvo, koje im darujem, a uzimam mir? Što li su darovi moji? U vrtu djetinjje sreće starci su kao djeca. Ja ih gonim iz tihog vrta. U mojim su dvorovima debeli sagovi ođ obojene vure. Mirisi stranih cvijetova i noći bez tmime i ljeto u zimi. Ali djeca su kao starci, kada stupaju mojim cestama. Oprosti mi Gospode! Oprosti čovjeku, koji donosi borbu i život i djeci uzima djetinjstvo.

Ta borba, taj život tek meni samom daje mir. Duševni mir. I zato mi oprosti. Ja n'eam pošao tom stazom iz egoizma, da svoj mir platim nervozom, groznicom i besanicom drugih ljudi.

Ali čovječanstvo je pošlo našim putem. I nema povratka. Sva se njegova silna djela ne mogu učiniti neučinjenima. Mi moramo naprijed kročiti, stvarati uvijek nova i sve veća djela, dok se ne približimo vječnosti i neizmjernosti sudnjeg dana. Jer naše je stvaranje ko beskonačni geometriški red, koji svakim članom postaje veći i veći i prelazi u neizmjernost.

Ipak ne žalim Prometeja, što je ukrao bogovima vatru. Ne žalim, što naučismo taliti i kovati željezo. Ta zar bi bolje bilo, da je ljudstvo ostalo kod kamene sjekire, drvenog pluga i haljine od zvjerskog krzna?

Mi smo Prometeji, koji u žilavoj i ustranoj borbi otimamo prirodni njena bogastva. Mi se žrtvujemo za ljude.

Nemoj misliti, prijatelju, da žalim, što sam postao tehničarom. Ali mi bilo žao ljudi, koji su također zapleteni u našu borbu, a ne razumiju njene uzvišenosti. Ja sam se ponosim svojim zvanjem i veseo sam, jer ljubim rad i osjećam slast odmora iza naporna posla. Ne pojmiš kolika

je slast odmora iza naporna posla. Ne pojmiš kolika je slast početi satrven u noć poćinka, ali s ponosom u duši gledajući veliko djelo dana. Rad mi daje mir, jer troši one nervozne i buntovne sile u duši.

Prag 23. srpnja.

Zgrada se mojih bolova i umišljene žrtve drma u svojim temeljima. Mišljah da je moje zvanje žrtva za dobro ćovjećanstva. I mislio sam da mi moramo biti pustinjaci, da se moramo odreći svijeta, obićnih radosti i žalosti, pa živjeti samo za ono jedno i u onom jednom. Da moramo biti ko onaj putnik u Saisu, što trga zastor tajnovite slike, da vidi istinu, pa stajalo ga to i života. Mislio sam da u nas nema ni ljubavi, ni srca, ni ćuvstva. Ali ipak je bilo uvijek u meni nešto, što ljudi obićno nazivlju srcem, a nije srce to jest grumen mesa, nego nešto nevidljivo, što kopka po umu i smeta ga u jasnom radu i mišljenju, ako se osjeti zapostavljeno.

Jest i mi smo ljudi i moramo da budemo. Već sama tehnika je ćitav mali svijet. U njoj ima i poezije, a u nas tehničara i srca i ćuvstva. Samo je pjesnićko nadahnuće, koje sada ćutim drukćije. Prije je mojom dušom brujaćo vjećni mol sentimentalnih stihova noći, zvijezda i mjesećine, koja nam se ćini tajnovitom, jer osvjetljnje predmete samo s jedne strane, a drugo je u tami. I mašta to ispunja kako hoće. A sada osjećam radost života jasnog podnevnog neba i sunca. A ni poezija tehnike nije nejasna, maglovita, nego su to jasna i odredena ćuvstva, što dolaze preko uma. Sad vidim, da je i ono prvo, što me privuklo k tehnici bila poezija.

Dć, ima u nas i ljubavi. Ali ona je samo dijelak moga života, a ono prvo i veliko i uzvišeno je rad i nauka.

Ćudiš se možda ovoj mojoj promjeni. A ja se ćutim nekako lagano kao da lebdim u zraćniku visoko u plavom uzduhu.

Ćuj! Prićat ću Ti.

Došao sam po poslu u Prag. Ćini mi se da su već tri godine prošle, što sam zadnji put bio ovdje. Nekako pred zapad sunca prošetao sam se obalom Vltave. Stao sam i uživao gledajući Hradćane u zadnjem suncu. Bio sam u nekom posebnom raspoloženju. I tu se nenadano sjetim jedne djevojke. I gle ćuda! Pogledavši onamo, otkuda je ona obićno dolazila u ovo doba, opazim je. Isto onakovu ko onda. Oborenih oćiju i dugih trepavica. Bijaše ko divlja ruža, što sklapa lati po noći, a otvara ih suncu. Osjetim da sam joj krivo ćinio na dan našeg rastanka. I bude mi žao nje i njene neuzraćene ljubavi. Jer ja sam bio hladan. Žalio sam na život, što je dao, da ovakova mila duša susretne na svom putu mene bešćutnog tehničara. Ali dušom mi prohuji oluja lomeći osušeno granje i ćupajući ćitava stabla i razdirući teške oblake. Prićini mi se kao da se negdje rasprenuo veliki parni kotao, kao da je prevelika napetost munjine prodrła izolaciju i svu onu divlju snagu rasputate sile skupila i uništila u sjajnoj iskri uz jaki prasak.

Htjedoh da se uklonim susretu s Mařenkom, no kad se magla razišla, bila je ona već blizu. Podigla je oći i gledala me smiješćeći se. Bio sam nzbuden, a ona govoraše tako mekano i milo:

»Sjećate li se onog proljeća? Onda ste mi govorili, da je ljubav u vrtu rascvalih kajsija, a nije tako. Ona nije ni crvena ni bijela ruža, a niti voćka u cvatu. Ona je žrtva, ćekanje i prijegora«.

»Podimo zajedno«, rekoh, »da vidimo, što li je ljubav? Nježni cvijet breskve ili žrtva i pregaranje«.

F. S. Šegula: Profesor Anton Bezenšek in jugoslovanska stenografija.

Njegove lastne besede.

Ni moj namen, napisati životopis v jeseni 1915. l. v Sofiji umrlega profesorja Antona Bezenška,¹ slavnega štajerskega rojaka; tak životopis o svojem rajnem prijatelju pripravlja g. Janko Leban, upok. šol. vodja, pisatelj in skladatelj v Bukovici nad Škofjo Loko: za koledar Družbe sv. Mohorja 1919. Osvetliti hočem tukaj le v kratkih potezah delo njegovega življenja: jugoslovansko stenografijo. Navajam doslovno le njegove besede iz pisem, spisov, spominov, ... ki jih imam od njega samega. Vem, da ta oblika pač ne bi ugajala njegovi skromnosti, (»Poglej ga no, kaj mu je pa v glavo padlo!«) a sem se vendar odločil za to obliko, ker stremim v prvi vrsti po jasnosti pojmov; in rajni se bo tudi moral sprijazniti z njo.

O svojem učenju na gimnaziji v Celju (1866—1874) pripoveda profesor Anton Bezenšek:

»Takrat je bilo nastalo v Celju na gimnaziji za stenografijo veliko zanimanje. Osnovne pojme mi je dal dr. Gustav Ad. Lindner, za njim pa je bil moj učitelj stenografije Ivan Krušič, profesor veronauka. Kakor je bil profesor Lindner temeljit v svojih strokah kot matematik, pedagog, filozof in stenograf, tako je bil profesor Krušič vrlo sposoben in mil učitelj, ki je vedel zbuditi veselje do nauka ter upotiti mladino k vztrajnosti. Kot dober matematik in stenograf je bil tudi visoko čislani prof. Anton Šantel, pozneje v Gorici. — Ko smo obhajali slovenski celjski abiturijenti iz l. 1874.² svojo 25-letnico ter smo ob enem imeli slovenski stenografi svoj I. shod, bila sta profesorja Krušič in Šantel zopet med nami.«

Bezenšek v Zagrebu (1874—1879).

»Iz Celja sem se jeseni leta 1874. podal v Zagreb, ko se je tam otvorilo hrvatsko sveučilišče. Vpisal sam se na filozofski fakulteti ter izučeval slovensko jezikoslovje (slavist dr. Geitler), zraven modroslovje ter klasično filologijo v letih 1874—1876. Jeseni 1876 sem šel za en semester v Prago na visoko šolo, slušal tam slavista dr. Hátrala ter napravil državni izpit za učiteljestvo stenografije. Potem sem se zopet vrnil v Zagreb ter nadaljeval in dovršil svoje študije l. 1878.

Kot dijak zagrebškega vseučilišča bil sem ob enem stenograf v saboru kraljevine Dalmacije, Hrvatske in Slavonije, prvi dve leti sam, pozneje so mi pomagali moji učenci A. Boltek, Stanko Miholić in ljudski učitelj Ljudevit Tomšič. Stanko Miholić je postal slej profesor stenografije na vseh zagrebških šolah in na vseučilišču. S tem samim dejstvom že je bil zajamčen uspeh mojega dela na Hrvatskem.«

Kako je tedaj, gospod profesor, s hrvatsko stenografijo? Ali prej Hrvati niso nič delati? Niso imeli stenografije?

¹ Rodil se je v Bukovju (zato pisateljsko ime »Bukovski«) na Frankolovem na Štajerskem 15. apr. 1854. Leta 1860. je začel hoditi v šolo na Frankolovem, 1865. je prišel v »IV. razred« v Celje ter 1866. vstopil na gimnaziji.

² »Spominek Besede, katero so napravili slovenski dijaki v Žalecu 30. avg. 1874. Na svetlo dal in založil Anton Bezenšek, predsednik«. Natisnila Družba sv. Mohorja.

»O dà! In sicer je razvoj hrvatskoga brzopisja³ značilen za vse Jugoslovane. Glejte, tako - le!

1. Prvotno služi stenografija le praktičnim svrham; zato si jo prireja tudi vsakdo po svojem okusu. — 2. Po lètih začnejo nekateri misliti tudi na teoretičen sestav: posamezni stenografi sestavljajo pravila, ki bi se skladala na eni strani z načeli Gabelsbergerjeve stenografije, na drugi strani z duhom jezika; to imenujemo »prisposobljenje«. Prikaže se pa večkrat tudi celo nov sistem. — 3. Če nastopi več takih sestavov ob enem, se začne tekmovanje med njimi: boj. Pravila se spreminjajo, pobolšujejo, skušajo se znanstveno podpreti: zasebni učni tečaji se množijo. — 4. Močni posunek naprej dobiva stenografija, kadar se v dotični deželi začne parlamentarizem. Vendar ima tudi ta le praktične potrebe: sestav mu je dober vsakteri; stenograf pa najljubši, ki je najtočnejši. — 5. Trajno se zasidra tisti sestav, čigar učna knjiga doseže potrjenje učne uprave, ter se dotični sestav ali že fakultativno ali obligatno vpelje v šole; ustanovi se ob enem izpraševalna komisija za učiteljske izpite stenografije.

Te različne stopnje moramo imeti vedno pred očmi, če hočemo začetek in razvoj stenografije pri posameznih jugoslovanskih narodih prav razumeti ter nepristransko presoati.

Na **Hrvatskem**⁴ so se seznanili s stenografijo takoj po letu 1848. Pripomoglo je k temu zlasti, ker je bil učni jezik — v Granici celo do l. 1870. — nemški. Mnogi so takrat rabili stenografijo praktično, ne da bi mislili na poseben sestav za Hrvate. Šele v 60-ih lètih so začeli nekateri Slovenci — profesorji na Hrvatskem — misliti na to; Vinkovič in Magdič sta bila prvoboritelja. Tako poroča v »Jahresberichtu« gimnazije v Vinkovcih v Vojaški granici l. 1862. profesor Vinkovič: da je sam poskusil sestaviti celo nov stenografični sistem za Hrvate. Tudi drugi so po njegovem zatrdilu že delali na Hrvatskem celo samostojno slovansko stenografijo. Pa ker se vsi ti poskusi do l. 1862. niso obnesli, podaja zdaj on prisposobljenje Gabelsbergerjevega sistema za Hrvate. — Pa tudi ta poskus se ni obnesel.

Leta 1864. nastopi profesor Magdič (štajerski Slovenec) s svojim samostojnejšim delom⁵ v izvestju višje realke v Zagrebu, ter zbira učence krog sebe. L. 1871. izide njegova »Stenografija Hrvatska« v prvi in l. 1881. v 2. izdaji.

V drugo polovico tega desetletja spada moje delovanje v Zagrebu. Kakor povedano, sem prišel tje l. 1874. Z letom 1876. počenši sem izdajal tri leta strokovni list »Jugoslavenski Stenograf«. Bil sem ob enem stenograf v **saboru**. Magdič je podučeval na realki svojo stenografijo, jaz pa tudi svojo pet lèt na gimnaziji. — Pri sestavljanju svojega prenosa Gabelsbergerjevega sistema so mi bile na razpolago: češka stenografija, poljski prenos Polinskijev ter Magdičev hrvatski. Dobro mi je služila tudi srbska stenografija, s pomočjo prof. Pražáka v Pragi popravljena po ste-

³ »Anfänge und Entwicklung der Stenographie bei den Südslaven. Von Anton Bezénšek, Officier d' Académie, Professor am Staatsgymnasium in Philippopel, Ehrenmitglied des Gabelsberger Stenographen-Zentral-Vereines und des bulgarischen Stenographen-Vereines zu Sofia, korrresp. Mitglied des I. Prager Vereines czechischer Stenographen u. s. w.« Berlin 1902. vel. 8a, 18 str. (Sonderabdruck aus dem »Archiv für Stenographie«, 53. Jahrg. 1901.)

⁴ »O početku in razvitku stenografije u Hrvatskoj« piše prof. Mihael Vamberger v »Jugoslavjanskem Stenografu« VI. leto. Plovdiv 1895.

⁵ »Prilagodjenje Gabelsbergerova stenografičkog sistema hrvatskomu jeziku«. (Programm der Königl. Oberrealschule in Agram für das J. 1864.)

nografu Nastas Antonoviću. To, pa državni izpit iz nemške stenografije, so bili moji viri.

Kot prva moja učna knjiga je veljala »Nauk o hrvatskoj in slovenskoj stenografiji. Dio I.«⁶ Boljše učne knjige so prirejali potem moji učenci. Učencev pa sem si vzgojil na gimnaziji znatno število. Bili so to med drugimi: poznejši profesorji na univerzi dr. Josip Silović, dr. Rudolf Vimer, dr. Milivoj Šrepel; gimnazijski profesorji dr. Plivelić, prof. Božić, dr. Franjo Salavari; tajnik kralj. vsenčiliščne knjižnice dr. Velimir Deželić in mnogi drugi. Ti so delovali v Zagrebu. V Karlovcu si je stekel velike zasluge za našo stenografijo moj dragi prijatelj prof. Mihael Vamberger (rojen Slovenec iz Ščavnice na Štajerskem), poznavalec vseh slovanskih stenografskih sistemov. Marljiva na polju stenografije sta bila Vambergerjeva učenca Slavo Dragić in Ferdinand Hefler.

Po takih zastopnikih je stenografija na Hrvatskem krasno napredovala. Leta 1882. se je ustanovilo prvo hrvatsko društvo stenografov in začelo l. 1891. izdajati svoje mesečno glasilo »Stenograf« v Zagrebu. — V zagrebškem saboru ter v deželnem zboru so na delu kot stenografi naši ljudje.«

Iz kaj je z Magdičevo stenografijo, gospod profesor?

»Magdičeva stenografija obstoji in ima tudi krog svojih učencev. Glavna divergenca je bila vedno v tem, da se je prof. Magdič upiral vsakemu posrednemu kakor neposrednemu vplivu češke stenografije. V novjšem času pa se ne razločuje več mnogo od naše.«⁷

Gospod profesor, po teh izvajanjih morete veljati pa le kot ustanovitelj hrvatskega brzopisja! Delali ste samo za Hrvate!

»Nikakor ne! Moje delo je veljalo hkrati tudi slovenski stenografiji. Pač prednjači Hrvatska v razvoju in razširjenju stenografije vsem ostalim deželam na jugu. Ta gorečnost pa, ki se je pojavila v tako obilni meri med Hrvati, je dobrodejno vplivala tudi na Slovence. Sicer pa ima tudi slovenska stenografija dokaj samorastlih idej.

Na **Slovenskem** se je začelo zanimanje zlasti za Gabelsbergerjevo stenografijo tudi že takrat, ko je bila 20. okt. 1860 Avstrija proglašena kot ustavna monarhija. Za slovenski prevod pa ni bilo potrebe, dokler se je v deželnem zboru v Ljubljani le nemški govorilo. Ko so se pa tu začeli glasiti k besedi tudi slovenski govorniki, moral je l. 1870. **deželni zbor** Kranjski skrbeti za slovenske stenografe. Taki so bili: Tanšek, Štempihar, Anton Zupan; pomagal je čisto tudi nam že znani zagrebški učitelj Ljudevit Tomšič i dr. Anton Zupan je celo sestavil svoj izvirni slovenski stenografski sistem, objavljen poslej v zagrebškem »Stenografu«, v veljavo pa ni prišel ne prej ne slej.

⁶ Ponatis iz »Jugoslavenskega Stenografa« I. letnik. V Zagrebu, 1876.

⁷ Več nisem mogel izvedeti o Magdičevem delu. Dasi sicer zelo postrežljiv, prof. Bezenšek na tozadevno točko pismenega vprašanja ni odgovarjal; osebno vprašanemu pa se je zmaščilo njegovo sicer jasno visoko čelo. Svoje dni je vladalo med obema strujama ostro nasprotstvo, bile so literarne praske; tekma pa je, kakor povsod, bila tudi tukaj le na korist dobri stvari. Zakaj se pa Bezenšek in Magdič že l. 1876. nista združila, kakor smo želeli, tega nisem mogel doslej zvedeti, ne razumeti. Zelo hvaležen bi bil, če bi mi hotel to pojasniti zlasti kdo, ki pozna takratne razmere po lastnem opazovanju. Pisma na naslov: F. S. Šegula, župnik v p. in posestnik, Pragersko, Štajer.

Zanimivo je delo Franca Hafnerja, ki je l. 1865. dokončal svoj prenos Gabelsbergerjevega sistema na slovenščino.⁸ Slišal sem o tem delu že kot mlad gimnazijec praviti Antona Brezovnika, bivšega učenca Hafnerjevega, rokopisa samega pa nisem dobil v roke, da bi ga mogel porabiti pri svojem delu. Tudi v natis ni nikdar prišlo Hafnerjevo delo. Rokopis se zdaj hrani v knjižnici kralj. stenografičnega zavoda v Draždanah na Saksonskem. Hafnerjeva »štenografija« ni navaden poskus, temveč delo pravega strokovnjaka. V I. uvodnem delu primerja razne nemške stenografične sisteme: Gabelsberger, Stolze, Winter; odloči se za prvega. Za črke č, c, h, f, j, š, t, z, ž pa spreminja znamenja, kakor so za slovenščino pripravnejša. II. del obravnava skrajšanje besed, III. skrajšanje stavkov; IV. del nekako začetno debatno pismo; pridanih je nekaj pismenih vaj.⁹

Leta 1876. je izišel moj »Jugoslavenski Stenograf« ter moj hrvatsko-slovenski »Nauk«. Imel sem že takrat trden namen: Jugoslovane, ki se cepijo v štiri narode z dvema različnima azbukama, sklopiti po mogočnosti v enoten stenografski sistem. Tega cilja se je držala moja reforma hrvatskega brzopisja, s tem načelom enotnosti sem stopil tudi pred Slovence. Dijaštvo zlasti se je te slovenske stenografije z vso vnemo oprijelo. Nastali so stenografski venčki na gimnazijah v Ljubljani, v Mariboru,¹⁰ v Rudolfovem, ki so pa po letih prenehali. Tudi v Celju je nastalo tako društvo.

Pa tudi profesor Magdič je objavil l. 1892. v zagrebškem »Stenografu«, ki ga je takrat urejeval, svojo »Slovensko Stenografijo«. Pa ni bila sprejeta od imenovanih društev, pa tudi za šole ni bila nikdar oblastveno potrjena.

Leta 1893. je izišla 2. izdaja moje »Slovenske stenografije«, ki jo je c. kr. ministerstvo za uk in bogočastje na Dunaju v porabo potrdilo za vse srednje šole. Zdaj so tudi zanikla stenografska društva po Slovenskem povstala k novemu življenju. Pod imenom »Slovenski stenografski venček« je nastalo l. 1895. v Mariboru na Štajerskem društvo, ki ga je vodil dijak Alojz Potrč. Leto pozneje so sledile enake ustanovitve v Ljubljani in No-

⁸ »Slovenska stenografija. Po Gabelsbergerju spisal in zestavil Franc Hafner, nadučitelj šterorazredne ljudske šole v Slavenjem Gradcu na Štajerskem. 1865«.

⁹ Glej tozadevno razpravo prof. Stanka Miholića v zagrebškem »Stenografu« l. 1901.

¹⁰ V Mariboru je l. 1877. slavni Središčan, takratni sedmošolec Ivan Dečko, z dovoljenjem ravnatelja Joh. Gutscherja začel ob določenih urah, ki so nje često nadzorovali profesorji, v šolski sobi prednašati svojim vernim Bezenšekovo stenografijo. Na koncu tečaja je imel skušnje in delil premije. Društva pa Gutscher pod nobenim pogojem ni dopuščal. Ivan Dečko je že v 2. letniku »Jugoslavenskega Stenografa« marljivo sodeloval in objavljeval med drugim rebuse: iz stenografičnih znamenj in znakov sestavljene glave. Z njim, poznejšim glasovitim odvetnikom v Celju dr. Ivanom Dečkotom, sva si do njegove prerane smrti dopisovala vedno le s slovensko stenografijo. — In prof. dr. Fr. Perné piše v »Duhovnem Pastirju« 1917, II. zv. na 136. strani: »Dobro se spominjam, kako sva se pred 36 leti kot gojenca Alojzijevišča skupno vadila s sedajnjim dekanom gosp. dr. I. Kržišnikom po tedanjem Bezenšekovem Jugoslovanskem stenografu, ki je bil predvsem določen za Hrvate, a naj bi ob enem združeval z njimi tudi Slovence«. Zlasti zadnje besede so nam dokaz, da je takrat med dijaštvom vladalo pravo razumevanje Bezenšekovih ciljev. Samo da je ta imel namen, na eni strani spraviti pod en stenografičen klobuk Hrvate in Srbe, na drugi strani pa Slovence in Bolgare; obe skupini pa kolikor mogoče blizu skup podržati.

vem Mestu, v marcu 1896 v Celju. Ta društva¹¹ so dosegla s tem velik pomen in povspesevala razvoj slovenske stenografije, ker so v svojem krogu ne le marljivo gojila stenografijo v teoretičnem in praktičnem oziru, ter se tudi močno pečala s slovenskim stenografskim slovstom. — Dne 13. avg. 1899 na stenografskem shodu v Žalcu¹ so se vsa ta stenografska društva združila v »Zvezo slovenskih stenografov«. Predsedoval je na shodu šol. svetnik prof. Ivan Krušič. Navzoči so bili znameniti poznavatelji slovenske stenografije: prof. Vamberger iz Karloveca, prof. Dragič iz Zagreba, prof. Šantel iz Gorice i. dr. Volil se je odbor za sestavo pravil Zveze, ter naznanila se je za slovensko stenografijo nova učna knjiga, ki jo je takrat za natis pripravljaj prof. Fr. Novak.«

In kaj je Vaše mnenje, g. profesor, o Novakovi učni knjigi slovenske stenografije?

»Prvi del te učne knjige je izišel leta 1900. v Ljubljani z naslovom: »Slovenska stenografija. Priredil Fr. Novak, c. kr. gimn. profesor. Prvi del: Korrespondenčno pismo« (84 str. tiska in 68 str. autografije). Drugi del, z naslovom »Debatno pismo« (64 str. tiska in 28 str. autografije), je izišel l. 1901. Razvrstitev kakor uporaba vzgledov priča o veliki podučni spretnosti. Vendar je ta učna knjiga bolj kompendij ko priročna knjiga stenografije. Kljub temu pa bo menda velike važnosti za učenje ne le slovenske stenografije, temveč slovanske sploh. Prof. Novak se drži bistveno mojega prenosa. Se skrupolozno natančnostjo označuje vse slovke in soglasja, vse priveske in sklanje, ki jih ima slovenski jezik v toliki množini. V abecedi je za črko v zraven v nemškem sestavu običajnega znamenja vpeljal še drugo manjše, ki je podobno navpik obrnjenemu znamenju s. To je njegovo lastno izvorno delo. Sicer se pa Novakov prenos v slovenščino razločuje od drugih prisposoblenj za slovanske jezike le toliko, kolikor to neobhodno zahtevajo nekateri dialektični razločki. Novak torej ni nasprotnik enotnosti slovanskih sestavov. Prof. Vamberger tudi prav ugodno sodi o Novakovi učni knjigi.¹² Je mnenja, da bi se ž njo mogla le prav težko kosati katera druga stenografična učna knjiga za slovanski jezik. Želim pa na vsak način slovenski stenografiji upapolno bodočnost v njenem daljšem razvoju!¹⁴

¹¹ Prof. Bezenšek jih je imel v pregledu ter si stalno ž njimi dopisoval. To je bila krepka dijaška samopomoč! Zanimivo bilo bi zvedeti, kedaj se je vpeljala slovenska stenografija kot neobvezen učni predmet zraven nemške po srednjih šolah? Prav hvaležen bi bil pisatelj za tozadevne podatke! In ali se vršijo kje zasebni tečajji (kurzi) slovenske stenografije? Ali obstoji izpraševalna komisija za izpite učiteljstva slovenske stenografije?

¹² »Petindvajsetletnica Besede slovenskih dijakov in prvi shod slovenskih stenografov v Žalcu. Sestavil in izdal prof. Ant. Bezenšek«. V Celju 1900. Glej spredaj opazko št. 2 »Spominek Besede«.

¹³ V 2. izdaji Novakove Slovenske stenografije pravi pisatelj v uvodu: »... Gabelsbergerjev sestav, odnosno Těšnopis český, po katerem je naša stenografija urejena«, ... Bezenška pa v vsej knjigi niti enkrat ne omenja. — Leta 1916. je izišla v Katoliški tiskarni v Ljubljani prof. Fr. Novaka Slovenska stenografija I. del, »v tretji bistveno nespremenjeni izdaji« ter v posebni knjižici njegov »Zaznamek okrajšav korespondenčnega pisma«.

¹⁴ Pripomnim tukaj, da se je dne 12. julija 1917. v državnem zboru na Dunaju prvokrat stenografiral slovenski govor (drž. poslanca dr. Korošca) ter bil natisnjen v tekočem besedilu stenografičnega zapisnika. Stenografiral je dr. Gregorčič, podtajnik v finančnem ministerstvu. — Op. pis.

In kaj je s srbsko stenografijo, g. profesor?

Srbi ne potrebujejo lastne stenografije! Hrvatsko naj sprejmejo, pa je dejano! Če Hrvat in Srb govorita med seboj, ju nikdo ne razločuje kot pripadnika dveh različnih narodov; šele ko vidimo, kako pišeta, se spomnimo razločka. Le pismo nju loči! Vsaj inteligentnejši Srbi in Hrvati naj bi torej stremili za tem, da se v brzopisju poslužujejo istih stenografičnih znamenj po enotnem sistemu; pa se bodo tudi v pismu razumeli, kakor se razumevajo v govorici. — Tudi skušnja to nasvetuje. V hrvatskem saboru v Zagrebu je nekaj srbskih poslancev, njih govore pa zapisujejo eni in isti hrvatski stenografi. In v deželnem zboru v Zadru je dolgo let moj bivši učenec dr. Franjo Salavari stenografiral srbske ter hrvatske govore po istem sistemu, vse z najlepšim uspehom.

Vendar so šli na **Srbskem** samostojno svojo pot.¹⁵ Leta 1866. je M. Milovuk, profesor na belogradske realni, izdal učno knjigo za srbsko stenografijo. Pravi, da je jemal vse najboljše, kar je našel v angleški, francoski in nemški stenografiji; uspeha ni pa vendar imel nobenega. Ni bilo še zanimanja za predmet, ali pa je bil neporaben sestav. — Potem sta skušala profesorja Jovan Gjaja in Vojislav Bakić s pomočjo hrvatskega sistema Magdičevega prirediti srbski brzopisni sistem; pa se njima ni posrečilo, dasi — kakor sem rekel — v obeh jezikih ni razločka.

Leta 1869. je bila razglašena na Srbskem ustava. »Narodna skupština« je začela delovati. Naravno je postala s tem potreba srbske stenografije že nujna. Takrat v prvem letu zasedanja nove skupštine, l. 1870. je nastopil odvetnik Jurij Gjorgjević z lastnim novim sestavom za srbski jezik. Hote! je baje vpeljati sistem Stolze, v resnici pa je obetajalo njegovo delo najbolj iz samorastlih in samovoljnih znamenj. Gjorgjević je bil istega leta res tudi nekaj čej stenograf v skupštini, vendar so bili njegovi stenogrami tako nepopolni, da protokoli dotičnih sčj niso nikdar ugledali v tisku belega dne.

Spomladi 1872 je poslala vlada Jovana S. Milovanovića v Prago, naj bi tam na podlagi takrat že močno razvite češke stenografije napravil srbsko po Gabelsbergerjevih načelih. Pomagala sta mu dva češka strokovnjaka Leopold Bauer in František Dolejška. Delo se je v dobi od Božiča 1872 do Velike noči 1873 izvršilo. Češki sestav se je zvesto prenesel — kopiral — na srbski jezik; le za nekatere srbske glase, ki jih češki jezik nima, je bilo treba najti nova znamenja. Domù prišedši je postal Milovanović l. 1874.¹ stenograf v **skupštini** v Belgradu, kjer je bil sicer sodnik pri prizivni sodnji, ter si začel vzgajati naraščaj. Prvi pomočnik v skupštini mu je bil Laza Popović, sicer sodnik pri najvišjem kasacijskem dvoru, poznej minister notrajnih zadev. Pokazalo se je, da je nova pridobitev prav dobra ter se dá lahko porabiti. — Vendar pošlje l. 1875. vlada Nastas Antonovića, bivšega učenca Milovanovičevega, v Prago, naj bi še enkrat s pomočjo profesorja Pražáka spopolnil srbsko stenografijo. Domù prišedši je Antonović deloval kot učitelj stenografije, posebne knjige svoje prireditve pa ni dal na svetlo. Pač pa je Milovanović izdal l. 1880. svojo učno knjigo »Srpska stenografija«, ki je poslej doživela že več izdaj. Učno ministerstvo jo je potrdilo za vse šole, ter vpeljalo fakultativno poduk stenografije v vseh srednjih šolah in enakih zavodih.

¹⁵ Prim. »Srpska Stenografija«, piše Laza Popović, v »Jugoslavjanskem Stenografu«, Plovdív 1895., VI. letnik.

¹⁶ Debate srbske skupštine v Kragujevacu (1869—1873) se niso stenografirale, ampak so podajali njih zapisnikarji le skrajšane protokole v navadnem pismu.

Uklonil pa se Milovanović ni Nastas Antonovićevevim spremenbam, daši je ta postal celo njegov naslednik kot predstojnik stenografskega büroa v skupštini in poslej — justični minister. Cepili so se. Zato sta l. 1891. v Belgradu dve stenografski društvi: »Društvo srpskih stenografâ«, ki ga vodi Jovan Milovanović, in »Srpska stenografija«, katere predsednik je Antonović. Prvo društvo je štelo 50, drugo do 40 udov; močno pa se je takrat delalo za združenje obeh društev. — Milovanovićevo učno knjigo so medtem komorni stenografi sami že bili tudi v marsičem popravili ter v srbsko stenografijo vpeljali marsikateri praktičen znak. S tem dejstvom so se znatno približali enotnosti s Hrvati in Bolgari — moji stenografiji. To enotnost pa je še v večji meri dejanjsko pospešila nova učna knjiga »Stenografija srpska«, ki jo je l. 1909. na svetlo dal Mladen Spasojević.«

Profesor Bezenšek na Bolgarskem in sicer: v Sofiji (1879—1884), v Plovdivu (do 1905) ter zopet v Sofiji (do 1915 †).

»Če sem našel povsod drugod že predhodnike, sem pa moral na Bolgarskem orati v tem oziru res pravo ledino! — Izmed vseh jugoslovanskih dežel je Bolgarija poslednja, ki sprejema l. 1879. Gabelsbergerjev sistem. 500 lät je tiščal to ljudstvo turški jarem, ki ni pripuščal nobenega razvoja ne v slovstvu ne v umetnosti. Šele l. 1878., ko je bilo bolgarsko ljudstvo rešeno krutega jarma ter novovstanovljeni državi dana samovlada, so nastala ugodna tla tudi za stenografijo. »Učreditelno sobranje«, da proglasi samostojnost dežele, se je sešlo v spomladi l. 1879. v starodavnem glavnem mestu bolgarskih carjev v Tirnovem, in že tukaj se je zelo pogrješal stenograf, ki bi začul potomstvu važne govore prvega tega zborovanja. Protokoli so se sestavljali le s pomočjo navadnega pisma ter prišli le v borni obliki na svetlo. Druga zborovalna doba postavodajnega sobranja se je določila za jesen istega leta v Sofijo; in takrat, sklenili so, morajo imeti že tudi stenografa. Pa sklep je često lažje storjen ko izvršen. Na vsem Bolgarskem takrat še ni bilo človeka, ki bi bil vešč te umetnosti. Po mnogem iskanju so prišli tudi v Zagreb. Po raznih poizvedbah in predstavah, zlasti vsled laskavih ponudb finančnega ministra Načoviča, sem se slednjic odločil, da prevzamem jaz novo delo. Pa bil sem takrat šef stenografske pisarne pri saboru, katerega mesta nisem rad izpustil. Prosil sem torej, naj mi pošlejo nekaj zmožnih Bolgarov v Zagreb, da jih tukaj izvežbam za praktične stenografe; pa niso privolili. Hoteli so imeti v Sofiji stenografe že v jesenskem zasedanju. Daljše praktično vežbanje Slovencev pa se jim tudi ni zdelo potrebno. Tako se torej podam v Sofijo ter otvorim tam v septembru 1879 učni tečaj za stenografično prakso; bil sem pa hkrati tudi profesor na gimnaziji. Pa prej še ko je bil končan tečaj, sem moral v najtežavnejših razmerah sam začeti zapisovati dolge¹⁷ debate **sobranja**. Nekoliko me je pri tem podpiral iz Češkega došli inženir Juriy Prošek, ki je razumel bolgarski ter mu je bil tudi znan češki prevod Gabelsbergerjevega sistema; ki je pa l. 1884. zamenil svojo stenografsko prakso s proizvajanjem piva.

Polagoma so se izvežbali moji učenci. Ko so že mogli samostojno zapisovati cele govore, sta l. 1884. ministra Karavelov in Zankov ž njimi

¹⁷ Prof. Bezenšek je rad o tem povedal tudi marsikaj veselega. Poslanci, bili so zvečine popi z dežele, katerim je bila kakšna domača cesta važnejša, ko vse državne razmere; zato se je često o takih rečeh debatiralo od zore do mraka, stenograf pa je moral zapisavati vse te govore. Nikdo ni imel sočutja ž njim. Le enkrat se je vzdignil metropolit in »napila zahvalnico neumorno delavnim stenografom!

uredila poseben stenografični büro, jaz sem pa bil poslan v Plovdiv v Vzhodni Rumeliji, ki je posedala takrat svoj deželni zbor »oblastno sobranje«, ki si je tudi želelo stenografa. Pač je bilo v Plovdivu nekaj brzopisceev samorastlega sistema, ki ga je izumil Jovčev za četaše (komitadžije), da je bilo njih dopisovanje nerazumljivo takrat še turškim oblastem; vendar se je pogrešalo pri njih vsako praktično znanje zapisovanja govorov. — Merodajna za mojo preselitev v Plovdiv je bila moja srčna želja, Bolgarom na južni strani Balkana podati brzopis, kakor so ga že imeli Bolgari na severu; šel sem torej zopet za ciljem enotnosti. Ostal sem pa v Plovdivu 21 lët: eno leto stenograf v deželnem sobranju; potem pa, ko je bilo 8. septembra 1885 proklamirano združenje južne ter severne Bolgarije, ko je torej sobranje v Plovdivu prenehalo, 20 lët profesor na gimnaziji istotam do l. 1905.

Kar sem v dolgi dobi svojega bivanja na Bolgarskem to in onstran Balkana nameraval in dosegel, o tem pač sodba ne pristoji meni. . . .

Prosim, prosim, gospod profesor, pripovedajte. Vsepovsod je to znano in priznано, samo na Slovenskem ne!

»Hočem Vam torej našteti nekaj važnejših podatkov iz zgodovine stenografije na **Bolgarskem**. I. doba so začetki vsled potrebe (1879—1884). Po mojem odhodu iz Sofije l. 1884. so bili šefi stenografske pisarne v sobranju zaporedoma: Christo Konstantinov, Jovev, zopet Konstantinov († 1899), Todor Golubov; sodelovali so še: Lazar Sarafov, Tončo Marinov in dr. Vsi smo pa tudi marljivo podučevali po šolah in zasebnih tečajih. Svojo učno knjigo (v cirilici): »Bolgarska stenografija po Gabelsbergrovata sistema ot A. Bezenšek«, sem izdal l. 1880.¹⁸ Pa tudi Konstantinov, Jovev, Golubov in Popov so objavili večje in manjše učne navode, ki so doživeli tudi po več izdaj. Zraven malih razložkov v skrajšavah in znakih, kateri razložki pa tudi vedno bolj zginjajo, imajo Bolgari »jednoobrazen oficialen stenografski pravopis«.

II. doba (1886—1899). Primeroma pozno, šele 1886 se je ustanovilo v Sofiji prvo stenografsko društvo, ki je razvijalo vedno prav živahno delavnost. Za glasilo tega društva je prispevala vlada koj od začetka letnik 600 fr. Za stenografske izobraževalne namene pa je v Sofiji tudi precej drugih ustanov in podpor. — Ob času svetovne razstave v Parizu l. 1889. se je vršil tam tudi mednarodni kongres stenografov, na katerem sem imel jaz referat v francoskem jeziku: O razvoju stenografije med južnimi Slovani. Opisal sem tudi razstavo v posebni knjigi v slovenskem jeziku: »Pisma iz Pariza«. Oboje menda je dalo povod, da sem bil l. 1890. odlikovan od francoske vlade s palmami reda »officier d'académie« (častnik francoske akademije). — Leta 1892. je bila v Plovdivu deželna razstava, na kateri se je nahajal tudi poseben oddelek stenografskih učnih pripomočkov. Takrat je dobilo osrednje društvo stenografov v Sofiji zlato medaljo, moja prva dva bolgarska učenca Konstantinov in Jovev vsak srebrno medaljo, jaz zlato medaljo z državno častno diplomo ter od kneza Ferdinanda še posebej red sv. Aleksandra. To so bila prva javna priznanja, ki jih je dosegla stenografija na Bolgarskem od strani vlade.

Polagoma sicer, pa tem temeljiteje se je širila stenografija v tej deželi. Na visoki šoli se je ustanovilo posebno (drugo) društvo stenografov akademikov, l. 1897. pa je nastalo še tretje v Sofiji pod imenom »Brzopis« z lastnim glasilom in pod vodstvom Teodora Golubova, takrat načelnika stenografske pisarne v sobranju.

¹⁸ Polagoma je izišel I. del (Korrespondenčno pismo), II. del (Debatno pismo), Bolgarska stenografičeska čitanka in dr. L. 1912. sem imel v rokah 6. izdajo I. dela. Hvaležen bi bil, če bi mi kdo podal vsaj seznam vseh Bezenšekovih bolgarskih stenografičnih del. — Opom. pis.

III. jubilejna doba. Zmožnih učiteljev stenografije nam je še vedno manjkalo. Zato sem l. 1900., ko sem bil še v Plovdivu, začel prirejati v Sofiji za visokošolce v Sofiji »počitniške stenografske tečaje«, ¹⁹ da dobimo profesorjev stenografije za srednje šole. Tečajev se je udeleževalo vedno do 30 učencev in med njimi so bili nekateri, ki so pri sklepnih skušnjah diktando pisali do 130 besed v minuti!

L. 1901. se je vpeljala stenografija kot fakultativni predmet tudi na dekliškem liceju v Sofiji v dveh sporednih tečajih, katerih se je z veliko vremenom udeleževalo do 90 učenk iz 4.—7. razreda. Ravnatelj Ivan Lambrev in profesor K. Anastasov imata zato velike zasluge, da je prodrla stenografija tudi v kroge bolgarskih dam.

Prestopila pa je bolgarska stenografija tudi davno že meje Bolgarije, uči se v Odrinu, na bolgarski gimnaziji v Solunu, eksarhatskem učilišču v Carigradu, ... rabijo jo četaši po vsej Macedoniji, ... uči se, kakor se mi je poročalo, v samostanu Budja pri Smyrni; celo v Erzerum in Trapezunt so jo zanesli moji učenci.²⁰

V dnevih 25. in 26. septembra (6. in 7. oktobra novega štetja) 1904 smo obhajali v Plovdivu **25-letnico bolgarske stenografije**, kakor sem jo osnoval l. 1879., in sicer na jako slovesen način. To vse je zapisano v posebni knjigi,²¹ ki Vam jo pošljem in iz katere lahko razvidite, kakšne slovesnosti so bile takrat. Prišli so skup stenografi vse dežele na svoj I. shod, ves Balkan je poslal svoje zastopnike. Moram reči, da so bili dnevi tega jubileja najlepši mojega življenja. Pri tej priliki sem bil odlikovan od bolgarskega kralja Ferdinanda z veliko srebrno svetinjo za znanost in umetnost. — Naslednje leto sem vzel slovo od Plovdiva, slovo od blagoslovljene doline reke Marice, slovo od krasnih Rodopskih planin in divnih rožnih poljan pod Šipka-Balkanom. Preselil sem se v Sofijo, kjer nadaljujem kot profesor na gimnaziji in docent na visoki šoli svoje delo. Polajšano pa je delo zaraditega, ker ni več formalnih razlik različnih šol, odkar je l. 1903. ministerstvo za narodno prosveto, poslužujoč se edino mojih načel, izdalo za poduk v stenografiji posebno navodilo: 'Upotanie za obšti bolgarski stenografski pravopis'.

Vogelni kamen Bezenšekovega dela.

»Na III. mednarodnem kongresu stenografov 3. sept. 1904²² sem najprej jaz referiral o predmetu »Das erste Vierteljahrhundert der bulgarischen Stenographie«; potem je v obširnem govoru predlagal prof. Gajdoš iz Budapešte: naj se priredi sistematični pregled Gabelsbergerjevega sistema v vseh jezikih, ki so do zdaj sprejeli ta sistem, »da se dokaže pred svetom, kako je Gabelsbergerjevo delo vseobčnega pomena«. Ta predlog je bil enoglasno sprejet. Mednarodno stenografsko društvo je priredilo svoje

¹⁹ (V cirilici:.) »Jubilejen otčet za vakacionni stenografski kursove pri univerziteti v Sofija 1900—1904, ot Anton Bezenšek, osnovec na bolgarskata stenografija«. Sofija, 1901, 8a, 16 str.

²⁰ Glej članek »Kako napreduje stenografija proti iztoku« v »Jugoslavjanskem stenografu« 1895, VI. letnik.

²¹ (V cirilici:.) »Otprazdnuvanje ot dvadeset- i petgodišnina na bolgarskata stenografija (1879 — 25. sept. — 1904) i vtori zbor na bolgarskite stenografii«. Sofija, 1905.

²² (V cirilici:.) »Tretijat međunaroden stenografski kongres v gr. Mjunhen, ot Anton Bezenšek, učitelj v Plovdivskata možka gimnazija«. Odpečatek od kn. II na »Izvestija za komandirovkite na Ministerstvoto na narodnoto prosvetšenie«. 1914. 4°, 10 str.

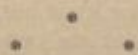
Temeljno knjigo (Stammbuch). Za vse Jugoslovane skupno se je delo naložilo meni.²³ Obsega skupno abecedo, zveze soglasnikov, nauk o samoglasnikih z vzgledi v bolgarskem, srbskem, hrvatskem in slovenskem jeziku. Sledijo prefixi 1. skupni, 2. bolgarski, 3. hrvatsko-srbski, 4. slovenski; suffixi istotako. Slednjič navaja knjižica znake (sigle) 1. skupne, 2. bolgarske, 3. hrvatsko-srbske, 4. slovenske.

Storil sem, kar se mi je naročilo. Et feci, quod potui: faciant meliora potentes!«

In dalje niste skušati prodreti, g. profesor, dalje proti Iztoku, mislim?

»Ne, ni bil moj namen! Pa šlo je skoraj brez moje volje. — Že l. 1882., ko sem v bolgarskem sobranju stenografiral ruske govore ministrov Kaulbarsa in Skobeleva, sem se prepričal, kako lepo se moja načela bolgarske stenografije dajo uporabiti za ruski jezik. Že takrat mi je prišlo na misel izdati malo naučno knjigo ruske stenografije v soglasju z jugoslovansko.²⁴ Predvsem bi bilo treba dognati samoglasnike in glasovne skupine, v katerih se ruščina razlikuje od bolgarščine; vse drugo bi naj ostalo nespremenjeno.

Na III. mednarodnem kongresu stenografov v Münchenu na Bavarskem l. 1904. so poterj nekateri prijatelji silili v me, naj bi v soglasju z izvršenimi brzopisi južnih Slovanov objavil v zelo kratki priložni knjigi prisposobljenje Gabelsbergerjevega sistema tudi za ruski jezik. Celo prispevek za tiskovne stroške so mi ponudili. Tako je čez nekaj let izišla moja »Ruskaja stenografija«.²⁵ Ni bil pri tem moj namen izgotoviti popolni sistem ruskega ozkopisanja, samo da le zadostim dejanskim potrebam in da pokažem, kako se da na skozi 10 let preskušeni podlagi delati dalje. Podlago sem dal, izvršitev dela sem pa prepustil svojim učencem. Mnogo jih je namreč takrat odšlo na ruske visoke šole ter vojaške zavode, kjer so si lekcije profesorjev stenografirali brez daljših priprav. Nekateri so celo otvorili podučne tečaje stenografije za svoje kolege, ki so se zlahka priprijeli bolgarske stenografije. Celo svoje delo s knjigami vred sem torej izročil bolgarskim dijakom; pa nimam pregleda, kako je napredovalo. Mislim pa, da je dobra ta pot: najprej praksa, potem večja stavba!«

Sklepne besede pisatelja:

To je v kratkih potezah razvoj jugoslovanske stenografije, — življenjskega dela prof. Antona Bezenška! Tako imamo zdaj povsod Gabelsbergerjev sistem in sicer: Gabelsbergerjevega sistema Bezenškovo prisposobljenje za slovenski, — hrvatski, — bolgarski jezik. Ali krajše: »Bezenškovo slovensko, hrvatsko, bolgarsko stenografijo«, — »Slovensko, ... stenografijo«.

²³ »Stammbuch des Gabelsbergerschen Systems. Herausgegeben vom Internationalen Stenographenverbande Gabelsberger—Bezenšek. Uebertragung auf die südslavischen Sprachen«. Heckners Verlag, Wolfenbüttel. 1907. 8a, 20 str.

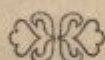
²⁴ »Russische Stenographie nach Gabelsbergers System. Vom Professor Anton Bezenšek«. cfr. Korrespondenzblatt, aml. Zeitschrift des königl. Stenogr. Landesamtes zu Dresden. 53. Jahrg. 1908. No. 7. (Sonderabdruck.)

²⁵ (V cirilici;) »Ruskaja stenografija po sistemu Fr. Ks. Gabelsbergera. Sostavil na osnovanji pjatago izdaniya svojej »Bolgarskoj stenografiji« i vtorago izdaniya »Slovenskoj i Horvatsko-srpskoj stenografiji« Anton Bezenšek, Officier d' académie, prepodavatelj stenografiji v I-j Gosudarstvennoj Gimnaziji v Sofiji itd.«. Sofija, 1907; vel. 8a, str. 40 + 32. — II. dela in čitanke nisem mogel dobiti v roke.

Pa da se še razumemo! Qui bene distinguit, bene docet. Veliko ter malo začetno črko je treba vpoštevati tako le: »slovenska stenografija« je predmet in doslej le ena; če bi pa kdo predelal še sistem Stolze, bi dobili menda »novo slovensko stenografijo«. »Slovenska stenografija« pa je nekaka personifikacija predmeta t. j. učna knjiga, n. pr. »Bezenšekova Slovenska stenografija« i. dr. Želeti bi seveda bilo, da bi pisatelji novih učnih knjig vsaj v nečem z ozirom na obseg in metodo spreminjali naslove.

Na pisateljih učnih knjig je zdaj ležee, da vztrajamo pri tem, kar smo dosegli, **ter da ostanemo složnoedini**. Ne kaže, vedno na novo reči: »Orjem ledino«! Ledine ne more nikdo orati tam, kjer je ni več! Spremenbe pa tudi ne sprejemajmo vsaktere brez prevdarka, še manj kakšen nov »sistem«, in naj bi nam se še tako hvalisal. Dobro si premislimo, zamenjati to, kar se je v teku mnogih let v raznih parlamentih, političnih zborovanjih, v javni ter zasebni porabi dobro obneslo, zamenjati to, rečem, z novimi poskusi, ki še niso prestali nobene preskušnje.

Bezenšekova Slovenska stenografija ni dovršeno delo; če bi bil tudi hotel, bi takrat tega ne mogel storiti. Izpopolnijo naj ga nasledniki, kakor so to že storili na Hrvatskem in Bolgarskem. Naša fonetika ter Gabelsbergerjev »princip svobodnega skrajševanja« daje v tem oziru spisovateljem učnih knjig široko polje delavnosti. Za to torej gre, kdo nam podá najboljšo knjigo slovenske stenografije, ... ne tolstega kompendija za knjižnice, ampak poljudno, kratko, lahko navodilo; da bo učenje prijetno, hitro, zdatno, koristno. In če Bog dá, vidimo se še na tem polju!

Nonca:

Pod pendžere.

Doći ću ti draga kroz bostane snene
kada usne katmer na pendžeru dragom
u mirisu sjena i opojen vlagom
i kad topli vjetar niz cvijeće krene

zakueat ću alkomo na vratima tvojim
tiho i lagano ko kad majka stara
svelom usnom ljubi rub prašnog oltara
— da te ne probudim ja se dnušo bojim

kad zvijezde stanu kapati po travi
i kućama trulim kraj mrtvih mezara,
a u tami zasja srebrena munara
prosut će se mrakom bo i uzdah plavi.

Pa kad mlado jutro s mirisom behara
pjesmom toplih brazda i smijehom sreće
vrane kose tvoje miluje i kreće
jedan uzdah teški pun skrušenog žara

na čelo će tvoje po mirisnoj kosi
uz poljupce pasti i blagoslov njiva.
To je pozdrav noći, što ga tama skriva
i moje ti želje i pozdrave nosi.

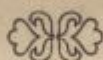
U staroj sobi.

Sa ormara dunje u otmenom muku
mirisne i zlatne po svoj sobi liju
žuti miris voća. U kutu se smiju
kumrikuse dvije u slatkome guku.

Na starijskom satu kraj zavjesa sivih
sati sporo idu i hrapavo tuku
u bonom im molu i prebitom zvuku
jeca mračna starost usnulih i živih.

Po ćilimu starom prašina je pala
i svečanom šutnjom prekrila je davno
već zamrle sanje i sjećanje slavno
u vremena naša tišljiva i mala.

Svake noći tužna tamo baka voli
sjediti uz pendžer u jesenoj tugi
na usni joj šapat i uzdisaj dugi
— mladosti se sjeća i za nas se moli.

*Antun Matasović: Najslada.*¹

Bijaše tiho, mirno i toplo večer ranoga ljeta. Sunce se spustilo na dno horizonta, a s lakih je vjetrićem pobrzala Sava kao da se uplašila sunčanog zapadanja, te se žurila iz dohvata njegovog rumenila. Srebro-pjeni joj se valovi gubili u prvom večernjem mraku, što se polako krao s istoka. Njeni su talasi mirni i sanljivi kao pjesma slavenskog seljaka, što pjeva o krasoti svoga zavičaja. Šum je Savinih valova ugodan i sladak kao melankolična pjesma bosanske raje, što zalud kroz vjekove uzdiše za slobodom.

Ranko je stajao kod otvorenog prozora i gledao Savu. Duša mu se predala veličanstvenomu večernjem miru i čutio bi se sretnim, da nije bio u sobi, u kojoj je na umoru ležao njegov najdraži prijatelj Duško... U postelji među bijelim jastucima jedva se razabiralo Duškovo lice; tako je bilo bljedo, mrtvo, bez kapi krvi. Samo mu je u očima blistalo još nešto vatre kao u svijetle, što dogara.

— Cvate li Sava? — upita naposljetku Duško tiho i s velikom mukom.

— Ne! ne cvate, istom je lipanj.

U kolovozu pokrije se Sava za nekoliko dana nježnim, bijelim leptirićima, koji su sitni poput komaraca, — to cvate Sava. Ovi leptirići dođu jedne večeri, a nakon nekoliko dana izgube se u noći.

— Cvasti će, — reče opet Duško, — vidim veliki, tanki veo, kako se razapeo nebom i poiake njime plovi. — Glas mu je bio sasvim tih i pun neke tajnovitosti.

¹ Ova je crtica prvobitno napisana u njemačkom s naslovom: »Der süsse Tod«.

— To dolazi s istoka suton, — odgovori Ranko, a duša mu se napuni jeze... Prijatelj će mu danas sigurno umrijeti, tako je rekao liječnik, a on je sam s njime. Kad je otišao svećenik, koji je podijelio Dušku zadnju popudbinu, pošla je Rankova majka na kolodvor da dočeka Duškovu sestru, jedini njegov rod.

— Ona će doći! — iza duže će stanke Duško.

— Tko? — pita Ranko misleći, da prijatelj misli na svoju sestru.

— Ona, najslada! Već čujem njene korake, kako lako stupa negdje daleko, daleko... Ne čuješ li ništa?

— Ne čujem... Večer se spušta, a roсни zrak struji kroz otvoren prozor.

— Dolazi... setrica moja, najmilija!... Ne osješac li njene blizine.

— Pod prozorom teče Sava, a na njenoj obali je naša baščica i u njoj cvatu veliki bijeli ljiljani. Sa svježinom večernjega zraka i njihov miris dolazi k nama... — Prošaptao je to Ranko pristupiv prijateljevoj postelji i vidio je, da se Duško pomalo koči, a koža mu je na lieu kao pergament, dok su mu prsti tanki, slabi i pomodreli.

— Ona se bliži! — rekao je opet, a Ranka je obuzeo strah i htio bi otići nekud, jer i on kao da je nešto čuo...

— Ja je vidim, — govori Duško, — i čujem je gdje stupa. Zar je ne vidiš i ti?! Podi prozoru, otvoren je, vidjet ćeš je i ti, jer ona će doći!

I Ranko je pogledao kroz prozor. Vidio je samo, da se nebom pomalo slažu zvijezde, a laki večernji vjetrić lagano ljulja krošnje nedalekog drvlja i strukove cvijeca u vrtu... Plaho se ogledao prirodom kroz prozor i više da sebe nekako ojunači, reče:

— Nikoga nema. Samo ljiljani se ljuljaju u vrtu.

— Naši ljiljani! Što rade oni?

— Prosiplju miris, a vjetar im laticе runi... Već je cio naš vrt bijel od njihovih latica.

— Oni umiru, a lijepa je njihova smrt.

— Ne umiru oni, — Ranko će, — oni ocvjetaju, kada im dode vrijeme.

— I oni umiru, a njihova je smrt lijepa... Ljubiš li ti ljiljane?

— Ljubim ih! Ako hoćeš, poći ću u bašču i donijet ću ti lijepih ljiljana, što su se istom rasevali.

— Pusti ih, neka cvatu, — šaptao je Duško, — neka živu, jer krasan je njihov život... Rodi ih proljeće i u njemu rastu, a kada ono počne umirati, umiru i oni. Ne čekaju ljetnih vrućina... Zar nijesu lijepi ljiljani?

— Jesu! Ali ti danas neobično mnogo govoriš! Nije li ti teško? — Ranka je zaista čudilo, kolik Duško govori, a i plašilo ga. Svaka mu je njegova riječ budila onakav osjećaj, kao da sluša priču o duhovima ili tako nešto tajnovito i nejasno.

— Meni je sasvim lagano, a doskora ću ozdraviti. Osjećam, a moji me osjećaji ne varaju... Ja ljubim ljiljane, jer je lijep cvijet!... On raste i diže se od zemlje, diže dok ga ne okruni bijela kruna... Krasan je njegov cvijet i lijep čist i bijel... Svaka njegova čaška gleda gore, nekud daleko od zemlje... U sutonu mu je miris najsladi, a s proljećem umire...

Ranko je opet došao postelji, a Duško se u sobnom polumraku gotovo izgubio. Zapali stoga svijeću, a bila je posvećena za mrtvaca i njome se približi k postelji. Duškove su usne pomodrile. Lice mu je kao od voska, već mrtvo; jedino se oči još kreću...

— Čemu si upalio svijetlo? — pita Duško, — zar nije lijep i mrak s ljiljanovim mirisom i večernjom rosnom svježinom?!

— Ugasit ću je. — reče Ranko i opazi, kad Duško govori, da mu se usne gotovo ni ne miču, već tihi mu šapat kao da dolazi iz neke dubljine, u kojoj je još vrlo malo zraka, a polako se sve više ispražnjuje.

— Ne ugasi je, jer nju moramo dočekati... Ona već dolazi.

Ranko se trzne, jer silan mu se val neke tajnovitosti zatalasa dušom, a na oko mu htjela provaliti suza. Postavi svijeću na stol i pogleda opet kroz prozor, ne dolazi li zbilja tkogod... Vani je sjao već mjesec. U jednom času zatrepta vjetrić, a gredica se ljiljana zaljulja. Ranku se učini, da su svi ljiljani ostali bez lati.

— Nitko ne dolazi. — reče, — to samo ljiljani umiru.

Duško se kao na smiješi.

— Ne čuješ li, da je netko ušao? ... Ona je tu!

— Tko?

— Ona, sestrice moja... Ne vidiš je?... Lagano stupa, kao mati, da joj se čedo ne probudi... Stala je... Nijesi li čuo, da su se čas prije sklopila krila? Velika krila! ... A prije toga čuo se lepet tih i tajnstven kao lepet golubovih krila u prvom sumraku u blizini gnijezda, u kojem mu spavaju mladi...

Duško nije nikad tako govorio, a Ranka nije čudilo što ovako govori sada, jer jeza, strah i osjećaj tajnovitosti u njemu, sve mu rastumačiše... I gotovo mu se učinilo da je sve čuo i vidio, što je rekao Duško, no ipak reče:

— Ja ne vidim nikog.

— Ne dolazi tebi!... Zar ne čuješ je kako stupa?... Krok joj je lagan... Stala je... Sada je kod moje postelje... Smiješi mi se... Iznad čela je krune ljiljanove čaške; trepavice su joj pune večernje rose, a plašt joj je nježan i bijel; povlaka je njegova duga i daleka kao sniježna jata vodenoga cvijeta nad Savom... Ne vidiš li je?

Ranko ne odgovori.

— Ona je tu! Osjećam njenu prisutnost i sve je ispunjeno njome... Sada mi sjeda na postelju i smiješi mi se, kao jutrom zora... Zar je ne vidiš?

— Ne! — tiho je izustio Ranko i pogled je ustalio na prijatelju, a ukočenim njegovim crtama zasja ponos.

— Ne vidiš je! Ja ću ustati, da je zagrlim svoju najdražu, svoju najmiliju, koja mi je donijela zdravlje, ljepotu i snagu!

Htio je ustati, ali već nije mogao, no nije primijetio toga, nego je dalje govorio:

— Ne trebam ustajati... Ona se sagiba k meni, ruku mi meće pod glavu, grli me... Ljiljani joj s čela mirišu, a trepavica joj rosa kaplje po meni i lijeći mi bol. Teško je kad se lijeći bol! Nešto se kida u meni, sve se trga, dijeli, a ipak je tako slatko... Prijatelju moj, što ti je, što plačeš!

Ranka je prevladala bojazan i strah mu natjerao plač, jer Duškove noge bijahu mrtve, a smrt mu je polako plazala tijelom i već su mu grčevito trzale mišice po ruku i po licu... Duško je govorio naglije, ne polako, a glas mu je bio čudne boje:

— Sretan sam, pjevaj!... Ljiljani mirišu... Ona se sagiba k meni i uvija me u sniježni svoj plašt... U očima joj nešto sja!... Mladost! To je vječna mladost, a ja sam ljubio nju, jer je lijepa i jer sam htio, da vječno budem mlad!... Ljiljani umiru s proljećem i za to su uvijek lijepi u našem sjećanju... Čuvao sam mladost svoju, da budem kao ljiljan, i bit ću cvijet nad njezinim čelom, jer ona je mladost i ljepota...

Kod toga je na čas klonuo kao od umora, i zatvorio oči, ali ih je opet otvorio i govorio je kao u velikom oduševljenju:

— Grli me i uvija u svoje velo, da me ponese, da budem vječno mlad, da budem kao ljiljan ili kao rosna kap na mjesecini. Sada se sagiba, da mi u oči pogleda...

Opet mu popustio glas, a kada je malo dahnuo, čuo je Ranko:

— U oči mi hoće prodrijeti, a noć je!... Svijeću ćeš mi dati... Posvijetlit ću, da vidi... Moli... Ja ću s njome... Ostavit ćeš me...

Ranko uzme svijeću, da mu je utisne u ruku, koju je teškom mukom malo digao. Klonula mu ruka. Ranko je malo namjesti... Duškovo je lice već ukočeno bilo i oči mu se teško micale. Dihao je na kratko i s naporom. I sada je naglo dahnuo i još rekao:

— Ostavi nas same!... Nešto mi hoće da rekne... Čelo mi gladi svojom mekom, baršunastom rukom i u oči mi gleda... Nešto traži u njima... Svijeću mi daj, a onda podi odavde... Proljeće umire!...

Ranko mu utisne svijeću u ruku i namjesti mu je na grudi. Vosak se topio i malo ga padne na Duškovu ruku. Trgne ga malo, makne očima prema Ranku. U njima je sjala sreća i zahvalnost, a s ustiju mu se odviše tiho, tiho, veoma tiho, kao kad padne ljiljanova lat:

— Ljiljan umire, da bude vječno lijep!... Otidi!... Do viđenja!

Ranko ode u susjednu sobu i klekne da moli mrtvačke molitve. Žalosti mu nestalo i suze su mu prestale... Malo je molio, a onda ga zaokupi čudan osjećaj. Učinilo mu se, kao da je netko ušao u sobu i na vrat mu položio ruku, a onda je osjetio lako milovanje po licu. Trajalo je samo hip... Onda mu je netko nešto šapnuo, ali ne u uho običnim riječima, nego nekako drugačije direktno u dušu i duša mu je bila blažena i sretna od toga.

Nakon toga osjeti, da nikoga nema više u sobi, a more mu se milja razlije dušom, jer mnogo su mu rekle posebne riječi duši... Ustao je i pogledao kroz prozor... Mjesec je srebrenio sve... Sava se veličanstveno gubila u dalj, lahor je šetao snenom prirodom, iz vrta su mirisali ljiljani, a iznad mjeseca bljedila je kumovska slama...

Najednom se sakrije mjesec za oblak, kao da nešto dolazi, što on ne smije vidjeti... Kumovska se slama pretvori u lagani fosforni plamen...

Ranku se učini, da se netko diže s prozora u mirnu, tajinstvenu noć. Gasio se fosfor kumovske slame, jer ga nešto skriva, što se diže prema njemu... Ranko je to gledao i osluškivao, te mu se učinilo, da se nešto lagano diže prema zvjezdanom nebu, a u neizmjernim se visinama pomalo gubi tihi lepet nekakovih silnih, a laganih krila...

Još je dugo stajao kod prozora, a kad se lepet izgubio, ušao je u Duškovu sobu, ali on je već bio hladan i ukočen.

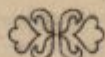
V. *Bitenc-Radoš*: Kyrie eleison.

Trudni in sklonjenih glav, ubogi
se do cerkve stopili,
trepetajočih rok, s strahom
so se odkrili.

Velika je ležala pred njimi
temna preteklost grešna,
dolgo iskali so pota pokore
prišla je misel rešnja.

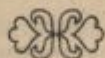
Do samih presvetlih visočin
so se nebеса odprle:
srce je kipelo v molitvi,
oči so začudeno zrle...

In takrat so zapeli glasno
pesem svojo spokorno,
od sten je odmevalo: *kyrie eleison*,
skesano, ne več uporno...

Pavao pl. Gvozdanović: Večer.

Tiha večer . . .
S neba rosa pada,
A kroz lišće
Lahor pjesmu sklada.
Tiha pjesma
Okolinom struji,
A sred grma
Pjevaju slavuji.
Iza brda
Mjedno zvonce zvoní,
A od milja
Nebo suze roni.
Ruže mále
Podizale glave,
Pa slušaju
Sred zelene trave.
Tiha večer
Pjesma milo bruji.
Svadbu slave
Sićani slavuji.

Jože Stabèj: Za ali proti?

Občna studija o obravnavi nagote v obrazovalni umetnosti.

Bodi umetnost pravna ali ne, to vprašanje je — hvala Bogu — za nami, od kar vemo, da so »pravna načela splošno obvezna« in da je »etični zakon višji od umetnostnega«. Stara resnica — ali niso v tem smislu že učili Sokrátes, Pláton, Aristotéles? — vendar velika množica ji še danes ne dá veljave. Da se pa ti spametujejo, ne moremo čakati; mi moramo naprej.

I.

Umetnost mora izpopolnjevati pravnost ali pravstveno stanje človeštva. Ona ga izpopolnjuje, dovršuje, — ustvarja ga ne. Najprej mora

biti pravo нравstveno stanje, drugače je umetnost nemogoča. Táko je mnenje John Ruskina.

In nagota, ali ne nasprotuje нравnosti, ne dela umetnosti nenravne, nedostojne, mučne? Nazori o tem so različni, subjektivni, in se gibljejo med skrajnostjo popolne izključitve in neomejenega pripuščanja.¹

Nikakega dokaza ni treba, da je nagota na sebi že zaradi same sebe vredna umetniškega upodabljanja; saj je na sebi resnična, dobra in lepa. Porabi se torej lahko za predmet upodabljanja. Če pa tudi brez kakršnekoli omejitve, vedno in povsod — posebno pa, če spadajo upodabljanja brez omejitve pred vsako oko — o tem se mnenja lahko zelo ločijo in se tudi lahko izpremenijo, ne da bi si v notranjosti nasprotavala.

Da bi tukaj ločili med svetno in versko umetnostjo, prav posebno pa še krščansko — morebiti celo načeloma — o tem ni govora. Nravni zakon je samo eden, splošno obvezen in »nравnost ne more nikdar in nikjer izgubiti svoje moči in veljave, tudi v lepih predmetih ne.«²

Umetnost pa se poslužuje nagote tudi tam, kjer je ne upodablja zaradi nje same, temveč ima samo formalno vrednost, torej ni več predmet upodabljanja.

Nagota predmet upodabljanja.

Krščanski umetnik n. pr. hoče — in zakaj bi ne hotel? — upodobiti Adama, ko govori k Bogu: »Bal sem se, ker sem nag.«³ Tako ne bi bilo dano samo upodabljanje nagote, temveč umetnik mora nevarljivo predočiti izgovorjene besede, predočiti nam mora poznatno in vidno, da se Adam sramuje biti nag in se pred kom nagega pokazati. V tem slučaju mora upodobiti umetnik nagoto tako, da se spozna kot sramežljiva in sicer sramežljiva v upodobitvi, v pojavu in kot sramežljiva tudi za čuvstvovanje.

Hitro po kdo poreče, da tako nespodobno upodabljanje nasprotuje krščanskemu čuvstvovanju. Ako zahteva dogodba neodrečno tako upodabljanje, potem je njena upodobitev, kljub svetopisemski in človeški resnici, izključena kot delo krščanske umetnosti. Tako, samo iz krščanske umetnosti! Je li »nedostojno« mاری izven krščanske umetnosti dopustno? In sploh, kje je tukaj o »nedostojnosti« govor? Če bi zahtevala upodobitev kaj nespodobnega, bi bila iz umetnosti izključena in sicer ne morebiti samo iz obrazovalne, temveč iz umetnosti sploh.

Kje je torej v upodabljanju nagote meja, bodisi v svetni ali verski umetnosti, prav posebno še v prvi? Kak bodi umotvor, da se nad njim ne bi mogel spotikati nihče?

»Poizkus, dati odgovor v zakoniti obliki in veljavnosti na vprašanje, kako daleč je opravičena iti svetna umetnost v upodabljanju nagote zaradi same sebe, bo pač ostal vedno zastoj«, odgovarja profesor Bone.⁴ »Odločitev se bo sicer od slučaja do slučaja morala zgoditi, in tudi tedaj bo objektivnost sodbe lahko zelo ogrožena potom vsakojake subjektivnosti, mnogokrat celo osebnosti.«

¹ Glavni vir, ki sem ga porabil za prvi del študije, je: Prof. Dr. Karl Bone, Die Behandlung des Nackten in der Kunst, VII. poglavje njegove razprave »Allerlei über Kunst, insbesondere über christliche Kunst« v časopisu »Der Mai«. Illustrierte Jugendzeitschrift. Der Efeuranken neue Folge. XXVI. Jahrgang 1915/16, redigiert von Liane Becker. Str. 293—296. — Članek je izvrsten in v izvlečku sem ga tukaj podal.

² Dr. Francišek Lampe, Cvetje s polja modroslovskega. V Ljubljani 1898. Str. 263.

³ Gen. 3, 12.

⁴ n. m. str. 293.

Tisti, ki sodi, prav posebno pa še, če obenem tudi odloča ali je za druge merodajen, mora biti zelo previden s tem, da išče med skrajnostjo prave sredine. Varovati se mora prav posebno, da ne podtakne umetniku podmene, ki mu je bila popolnoma tuja.

Obrazovalna umetnost poznanja in studija nagotene ne more opustiti; saj je celo pogoj za vsako umetniško upodobitev, ki hoče, da imajo pri njej človeške postave količkaj odličnejšo veljavo. Da umetnik temu pogoju lahko zadosti, mora nagota biti predmet njegovega upodabljenja, mora upodabljati nagoto zaradi same sebe tam, kjer se naj kaže odkrito. Pa tudi upodabljanje oblečenih postav zahteva, da umetnik nagoto pozna in v tem ga morata studij in vaja vedno spremljati. Tukaj mu ne zadošča morebiti samo dozdeven čut pravilnosti, ki ga do gotove mere sicer lahko doseže! Ali naj nadomeščajo celo umetni izdelki živo naravo? Ne, ti umetniku ne morejo zadoščati in so za njega neporabni! On mora videti živo naravo samo, učiti se od nje same, ne pa po posnetkih! Prav posebno pa še je za začetnika temeljna zahteva, da ima strogo resničnost nasproti tistemu, kar oko vidi. In ali se ne bo telesno zaznavanje strnilo takoj z duševnim? Nevede se začne upodobitev preobrazovati v čuten izraz duševnosti že pri začetniku, kolikor bolj še pri napredujočem ali zrelem umetniku. Proti volji umetnika in posebno še tistega, ki vestno upodablja, se dvigne studija akta nad mehanično posnemanje v smeri k umotvoru, da celo naravnost k njemu. Taka studija akta ne onemogoči rasti samo virtuoznega posnemaleca, temuč omogoči spoznati in rasti upodablajočega umetnika. Kje naj najdemo dve studiji akta, ki bi bili umetnostno identični? Torej imajo upodobitve aktov pravico do obstoja in sodijo tudi v umetniške razstave. Seveda ne brezobzirno! Pravilno voljene so pa dopustne, da, naravnost neizogibno potrebne! Kdor se pa nad tem v višji meri spotika ko drugi dostojni ljudje, tisti se pač mora obrniti v stran. Če pa se le preveč nad tem spotika, naj se ne čudi, ako bode slišal o sebi, da on manj spada v umetniško razstavo ko umotvor, ki ga graja. Studija akta pa mora imeti tudi vrednost, ki jo opravičuje, da stopi v javnost.

V nepravem smislu je človek najvišji umotvor božji. »Najlepše vseh božjih stvarstev je vendar človeško telo«, pravi sv. Avguštin. Umetnosti bistvo in namen pa je, »da prosto ustvarja in kaže lepe predmete na podlagi resnice, kakor bi jih ustvarjala priroda sama«. ⁵ Studija in poznanje akta in njega upodobitev so torej umetniku dolžnost, četudi večkrat trnjeva. Tu ne gre morda za suženjsko, temveč za naravno resnično podajanje oblik najvišjega »umotvora« v naravi. Te oblike so pa pri vsakem posamezniku različne in se neskončno raznovrstno izpreminjajo po fizikalčnih zakonih. Pri tem izpreminjanju pa se izpreminjajo ne le plastične oblike, temveč tudi luč in barva in oblačilo, sledijo gibanju in izpreminjanju telesnih oblik, in sicer tudi najnežnejšim, ter odsevajo v njih.

Studij akta je torej neizoprljiv vrecel necenljivih, neizogibno potrebnih pridobitkov, takih pridobitkov, ki privedejo umetnika dober kos bliže popolnosti, in ki se morajo priboriti ne v površnosti in zložnosti, temveč v resnem in neutrudnem delu.

Studije akta pa ne zanimajo umetnika samega, temveč vsakega, ki ima smisel in zmožnost zato, da si pridobi v postanku kakega umotvora obrazovalne umetnosti globlji pogled. Kogar pogled ne sega dalje ko do površine kamena ali platna ali druge snovi, tisti se lahko zadovolji s površnostjo. Vendar resnost je nekaj drugega in ona zahteva od umetnika, da ji pokaže svoje studije akta, ker drugače bi storil sebi in drugim krivico. Da pa ne spada vse pred navadno občinstvo, in sicer

⁵ Dr. Frančišek Lampe, n. m. str. 233.

brezobzirno, smo že povdarili; kajti veliko reči je, ki jih lahko samo tedaj pravilno in pristojno spoznamo, če jih spoznamo v njih nastanku in postanku.

Govoriti o upodabljanju nagote, ki je formalne vrednosti, se mi zdi odveč. Tu ste že govorili narava in zgodovina svojo besedo in »komur nedostaja vodstvo narave in zgodovine, tisti tava v temi, v sodbi kakor v stvarjanju.«⁶ Aurea mediocritas — in nihče naj ne bo občutljiv do smešnosti!

II.

Upodabljanje nagote v obrazovalni umetnosti je torej opravičeno, da, v gotovih slučajih naravnost potrebno. In vendar kljub temu taka odpornost proti njej! Odkod to?

So, ki nagoto iz obrazovalne umetnosti sploh izključujejo, češ da »razgaljeni človek izraža le materijo človekovo.«⁷ Take misli hočemo trezno premisliti in soditi bomo popolnoma drugače.

Upodabljanje nagote v obrazovalni umetnosti ni neomejeno. Konča se tam, kjer bi prišlo z etičnim zakonom navzkriž. Te misli podpiše in jih mora podpisati tudi največji prijatelj in zagovornik nagote. Ako ne, bi s tem samo pokazal, da prave umetnosti ne razumeva. »Če postane umetnost frivolna, potem je samo njena lastna škoda, mi se za njo več ne brigamo«, pravi pametno Hans Wegener⁸ in z njim vsi drugi, ki se nočejo osmešiti. V upodabljanju nagote so torej izključene vsake neslanosti in frivolnosti, kakor iz umetnosti sploh. Taka dela umetnosten užitek in umetniško stvarjanje samo onečašča in jemljejo umetnosti pečat lepote in pravosti. Proti vsem takim polzkim izročkom se mora krepko postopati, kakor tudi proti cenim posnetkom in njihov razmnževanju erotično galantnih rezb in podob. (Nagota »umetniških«!!! razglednic, ki gre mladina na nje kakor koza na eol!!) Hic Rhodus, hic salta! vsem tistim, ki se toliko širokoustijo o »nemoralni« umetnosti. Ne, prava umetnost ne rabi njih pomoči: pač pa tista »umetnost«, ki se tako šopiri po izložbenih oknih in v prodajalnah! To je tista »umetnost«, ki nam kvari mladino in jo obenem umetnosti odtujuje. Prava umetnost pa stremi v svojem postanku za absolutno lepoto, t. j. za popolnostjo in kaj takega obsojati ni mogoče. »zakaj določuje ji pot prava ideja lepote, in ideja lepote mora biti vedno v soglasju z resnico in pravno dobroto.«⁹

Da bi umetniku predpisovali, kakšno nagoto naj upodablja — kar mnogi res zahtevajo — ne gre. On je v umetnostem stvarjanju lastni zakonodajalec v mejah religioznosti in pravosti. Vse kar ustvarja, mora ustvarjati proprio motu, samo tako, kakor je po njegovem čustvovanju, njegovem sreju, vsem njegovem notranjem prepričanju edino resnično, najboljše.

»Mi govorimo vedno o vpoštevovanju sramežljivosti, ki jo ima množica — na sramežljivost umetnika pred svojo notranjo vestjo pa ne mislimo.

To je siromašna časovna prikazen.

⁶ Dr. Karl Bone, n. m. str. 29.

⁷ Mentor VIII. (1915/16) str. 92.

⁸ Wir jungen Männer. Das sexuelle Problem des gebildeten jungen Mannes vor der Ehe. 136. bis 142. Tausend. »Die blauen Büchers«. Str. 126 nsd.

⁹ Dr. Frančišek Lampe, n. m. str. 262.

Čim više človek, tem občutljivejša njegova vest — to ni dvoma. Mi pa radi ravno od največjih, resnično ustvarjajočih, zahtevamo, da stvarjajo proti svoji vesti in malo ugodijo — miserae plebi.«¹⁰

Pravi umetnik mora slediti svoje vesti in svojemu poklicu. Tako so delali in še bodo vsi, ki so vredni tega imena. Umetniki so svečeniki lepote, morajo torej njej edino služiti in ker »v očeh umetnika lepota nima spol«, ¹¹ njim je tudi nagota lepa in kot tako je morajo iskati in jo upodabljati. Stavki kakor: »Razgaljeni udje pač lahko zanimajo anatom, a še ta bo menda dejal, da ni našel duha«, ¹² so lahko prav resnični, a za umetnika to ne velja. Težko verjamem, če anatom duha sploh išče. Umetniku pa studije aktov niso morebiti kak mehanizem, temveč potreba njegove umetnosti.

Ascanio Condivi¹³ pripoveda o Michelangelu, sedinemu slikarju in kiparju, ki mu ni enakega, kako pridno je študiral anatomijo in »za njega ni bilo večje zabave ko to«. A kot anatomu se mu je to delo sčasoma pristudilo in mu celo želodec tako pokvarilo, da mu že jesti in piti ni več dišalo. Ne tako kot umetniku, ki je iskal lepote in stika z njo. Albrecht Dürerjeva teorija o »človeški proporciji«¹⁴ se mu je zdela »slaba« in svoje podobe napravi okorne kakor stebre; o najvažnejšem pa, o človeških kretnjah in premikanjih, ne govori niti besedice, pristavlja Condivi¹⁵ in piše o Michelangelu nadalje:

»Svojega znanja si ni pridobil po posredovanju in prizadevanju drugih, temveč od narave same s tem, da si jo je izvolil kot pravi vzor.

Zato pa tudi ni živali, ki bi se z njeno anatomijo ne bil pečal, s to človeka pa v tako razsežni meri, da so celo taki, ki so vse svoje življenje za to porabili in v tem izvolili svoj poklic, komaj toliko razumeli, kakor on. Govorim o znanju, kije potrebno za umetnost slikarstva in kiparstva, ne o posameznostih, ki jih raziskavajo anatomici.¹⁶

On je tudi lepoto telesa ljubil kot človek, ki jo najbolje pozna, in ljubil jo je v taki meri, da je dalo to ljudem, ki meseno mislijo, ki pojmujejo samo pohotno in sramotno ljubezen do lepote, povod, da so o njem napačno mislili in govorili...

Da se v njem samem ni dvignila tudi nobena grda misel, je lahko spoznati tudi iz tega, da ni ljubil le človeške lepote, temveč splošno vse lepo, lepega konja, lepega psa, lepo pokrajino, lepo rastlino, lep hrib, lep gozd in vse, kar je bilo v svojem načinu lepo in izborno.

Vse to je občudoval z nenavadno gorkoto, pri čemer je lepoto narave enakomerno izbiral, kakor nabirajo čebele sladkost cvetlic, da se jè je potem

¹⁰ Dr. E. W. Bredt, *Sittliche oder unsittliche Kunst? Eine historische Revision*. Mit 50 Bildern. Str. 48. Delo, ki sem ga za studijo večkrat uporabil.

¹¹ Juri Okenosky: *Trilby*. Drama.

¹² *Mentor*, n. m.

¹³ *Vita di Michelangelo Buonarroti*. — Povzeto iz nemškega prevoda »Michelangelo. Des Meisters Werke und seine Lebensgeschichte«. Herausgegeben von Alfred Semerau. Verlegt bei Wilhelm Borngräber, Berlin. Vse moje doslovnice Condivija se nanašajo na to delo.

¹⁴ V mislih ima njegovo knjigo, ki jo je izdal Dürer leta 1528. z naslovom: »Hierin sind begriffen vier Bücher von menschlicher Proportion, durch Albrechten Dürer von Nürnberg erfunden und beschrieben, zu nutz allen denen, so zu dieser Kunst lieb tragend«. Joahim Camerarius (1500—1574) je delo prevedel na latinski jezik in je izišlo l. 1532. v Nürnbergu.

¹⁵ n. m. str. 91, dvainpetdeseto poglavje.

¹⁶ n. m. str. 85, osemindirideseto poglavje. Podčrtal sem jaz.

posluževal za svoje delo, kakor so to vedno vsi storili, ki so imeli v slikarstvu količkaj dobro ime.

Ko je oni mojster hotel ustvariti Venero, se ni zadovoljil s tem, da vidi samo eno deklico, temveč jih je hotel mnogo opozovati in jih porabiti za svojo Venero s tem, da je od vsake posnel najlepši in najpopolnejši ud.

In v resnici, kdor tukaj misli, da bi mogel izven te poti, ki je na njej edino mogoče doseči resnični ideal, v tej umetnosti do česa prispeti, tisti se zelo moti.¹⁷

Kaj naj pripomnimo tem Condivijevim besedam? Morebiti, da Michelangelo ni bil pravi umetnik? Le odobriti jih moramo in zato so se mi zdele za studijo tako važne, da sem jih tukaj navedel.

In kaj o onemu staremu mojstru, Praxitelu? Njegova knidska Aphrodita »bildete den Zielpunkt kunstsinniger Wallfahrer das ganze Altertum hindurch«,¹⁸ poroča zgodovina umetnosti in ne po krivici. Sicer nam njegov izviren umotvor ni ohranjen, vendar že samo marmornata glava, ki so jo našli v Trallesu,¹⁹ nam lahko bolj živo predoči »preprosto ljubkost in nedolžno prostodušnost, ki jo je podal Praxitéles svojemu kipu«. ²⁰ Tako upodabljanje nagote bi pa končno naj ne bilo dovoljeno? Nobeden trezno misleči ne more tega zahtevati!

Da vidimo v upodobljanju nagote pravno nevarnost, je naša lastna krivda, ter krivda dandanašnje omike in prosvete sploh. Če Bredt²¹ trdi »da ni govora o propadu umetnosti, pač pa umetnostnega opazovanja«, ima večinoma prav. Pozabili smo gledati nagega človeka naravno, in s tem se je znižalo tudi naše umetniško čuvstvovanje, znižala se je naša naivnost. Pozabili smo tudi nadalje, da mora biti nagota naravna in zato sveta! »Čistemu je vse čisto«, pravi pregovor in tega smo izgrešili. »Čisti bi moral tudi plemenito, živo nagoto samo z veseljem gledati, ne da bi se zbudilo v njem pozečenje in da vidi kaj drugega, ko naravno in lepo.«²² V naši notranjosti pa ni nekaj prav, in odtod tista pravna strahopetnost. Izgubili smo sled samovzgoje in krenili na pot pačenja s pretirano nežnočutnostjo.

»Upodobitev nagote je umetniški problem največje važnosti in največje vrednosti. Potreba, podajati nago telo možno popolno, znači naravnost najboljšo in najbolj zrele narode, čase in upodobitelje. Iz vedno stopnjejočega se prizadevanja omikanih narodov, upodabljanja možno popolno tudi nagega človeka, govori najresnejša pravna tendenca po stvarnosti in resnici. V tej ljubezni do stvarnosti in v tem pohlepu po resnici triumfira, po očiščenem dejanju in nazoru, čuteče, ustvarjajoče človeštvo, nezmoteno za možne erotične učinke na manj stvarne opazovalce narave in umetnosti²³. Ona ne gleda več človeku, kakor v času najbolj sirovega

¹⁷ n. m. str. 97 nsd., šestinpetdeseto poglavje.

¹⁸ Wilhelm Lübke, Die Kunst des Altertums. Vierzehnte Auflage. Vollständig neu bearbeitet von Dr. Max Semrau. Str. 281.

¹⁹ Τράλλεις, των, αί, mesto v Kariji. — Zdaj se nahaja v zasebni zbirki R. pl. Kaufmanna v Berlinu. Posmetek izvirnika je v Vatikanu, »aus Prüderie noch immer durch ein Blechgewandt entstellt«. (Lübke.)

²⁰ Lübke, n. m. str. 282.

²¹ n. m. str. 101.

²² Hans Wegener, n. m. str. 127.

²³ »unbeirrt um mögliche erotische Wirkungen auf weniger sachliche Betrachter von Natur und Kunst«.

primitivizma, samo na spolne nagone in njih zunanje znake in ona upodablja nagega človeka vedno popolneje kot čudež in hvalo stvarstva v vseh njegovih delih. Vrhutega je pa skoro samoumljivo, da je tak pohlep po reënici popolnoma neodvisen od podneblja in oblačila kakega naroda.«²⁴

Se še bomo tudi nadalje pristoževali o nenravni umetnosti, nenravni v dandanašnjem pomenu? Še rabimo vmešavanja policije, njene sodbe v prepornih točkah?

Nikakor ne več, če se bomo naučili umetnost uživati, se ž njo duševno hraniti! Umetnost nam bo zopet čista in sveta, ko smo se osvobodili spon nizkotnih instinktov in doživeli bomo temeljito prenovitev, ki pa naj ne izhaja toliko od zunaj na znotraj, ko od znotraj na zunanaj, iz čistega globočine srca. »Krasota umetnosti more biti zopet naša, po njej moremo hvaliti in častiti svojega Stvarnika in izpričati lepoto in svetost vsega tega, kar je ustvaril: vendar samo potem, ko smo iz vsega srca hrepneli posvetiti najprej tempelj telesa in duha vsakega otroka, ki nima strehe, da krije svojo glavo pred mrazom, ne zidov, da ohrani svoj dušo pred poginom.«²⁵

Nravnega prerojenja nam je torej treba in tudi »nenravna« umetnost nam bo zopet nravna. Naše umetnostno čuvstvanje se mora zvišati, ne smemo se dati voditi od množice, temuč vladati moramo njo in sebe same. Naučiti se moramo pravičnega opozovanja, varovati se vsakega pretiravanja. Lehka je kritika, težavna umetnost!

Kaj je torej z upodabljanjem nagote v obrazovalni umetnosti? Za ali proti?

Gotovo popolni **za, v mejah nravnosti in religioznosti!** Kar pa to mejo, — ki je še žalibog vedno nedoločena in bo najbrž tudi ostala — prekorači, sploh ni več umetnost. Torej nikakega strahu več. Meja pa ne sme biti niti preozka, niti preširoka; pravičnost na vse strani!

Stjepan Gruber: Slap.

Kad nebo se večernje ospe
Lučima sanja;
Kroz šušani noči
Tisú' oči
Se prospe.
I šaputom gustoga granja
Sve do nas dolaziš bliže; —
Ah, onda!
Biser tobom se niže
Ko djetinjeg prva rijêč tãpanja!

²⁴ Dr. E. W. Bredt, n. m. str. 23 nsd. V izvorniku je razprto tiskano.

²⁵ John Ruskin, Menschen untereinander. Auswahl und Uebersetzung von Maria Kühn. »Die blauen Büchere«. Str. 159. Tiskano je razprto.

I sanja diše ... Ko miris poljskoga cvijeća ...
Sve više — taj šumor milih nam riječi
Biva jači i veći
I nježnog nas sjeća
Tvoga žubora ...
I stô očica mali'
U tvome slapu se ljeska,
Podnožjem tvojim se pali,
I titra i bljeska,
Ko nebrojna varnicâ mora.

Ko čempres sienovit tvoj slap šumôri
I kišom blještavih riječi,
I' priča il' zbori,
I' zvoní il' ječi
Kroz šumu na srebrenoj gori.
Šušti i baca
U stô se svjetlaca,
Ko treptave iskrice male
U sicane vale; —
Tisuću zvekâ
Safirne kaplje vedraca,
I jeka
Se njena razbija ô druge stô,
I glazba se meka
Od tuckanja njini
U čarovnoj tmíni
U mlječni prosipa dô.
Struja ko proljetna daška,
Ko máška djevojke, meka,
Draška nam lice i dira.

U vrelu čuvstva il' vira
Nam čuje se njegová jeka!

Pučinom luna sjajna se, bijela koči,
Nâbeskim morem lágano pliva,
Ko stara lađa i siva
Sred mirne i tihe zvjezdane nóci.

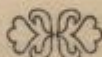
I buji slap — buji i vrije; —
Iz krša se baca i pjeni
U svakoj kaplji od njení; —
Ko srdaca stô da ključa i bije!
I búće ko bezdan crnom u grotlu i jari
Strašna se moćna ta síla,
Lepeću vode orlujskih kríla,
I' crni se otrov ô njemu vari ...

Al' zâ čas opet mirno i tijo
Bijes teče vedar i mio,
Smiren ko zuj, ko pčelice male —
Vali se tvoji i kikoću, — šale! ...

O, nježnosti našega slapa,
Ta rijeć nam tvoja ô dušu kâpa!

I búji i cvjêta
 Već tisuću ljetâ
 Kroz tmušu i radost!
 Krv naša od nje se grije,
 Jedina od nje radost nam žije;
 Ti ponose naš i diko; —
 Naša i zemlje nam sliko;
 Ti plavih brdina naših —
 Riječ!
 S njom znaš da nas nježiš,
 Il' krôz drač i čestu — još da nam réžiš;
 Na dušmana s riječi viknuti, —
 Ubojno plamom mu kriknuti,
 Od kog se pred nama plaši.

Ti diko i silo našijeh gora,
 Ti urese divni našega mora,
 Našijeh vodâ
 Ti sušta oda,
 Mirisa zemlje našijeh njiva,
 Šumore šumâ
 Dò bijelog drumâ,
 Naših ravnicâ;
 Jêko ti naših kršnih litica,
 — Kliktaju sòkola siva!
 Diva, koga svi ruše,
 Nâdo i njeaju novoga cvijeća;
 Krv, živôte i sreća;
 Pjesmo! —
 Naše, ti duše!

Nedjelko Subotić: San gorske noći.

Na mekoj, baršunastoj travici, punoj suza večernjegainja, u sjeni guste lozovine, u vrtu naslada, u dolini gorskog dalmatinskog kraja, počiva naslonjen jednim laktom na struku mirisava pelina — on, zvuk moga sreća, uzdah moje zanesene duše. Sa gorskih visina dopire golicajući mionirisni balsam bora, jela i jablana, uokolo pustog vrta nepravilne krošnje stoljetnih dubova, bajama, vitkih jasena i tamnih maslina bacaju svoje noćne sjene na mrkli, bršljanom ovijeni, zubom vremena rasklimani dvor. Kako se nad mrklom dubravom uz obronak prisoja raskošno smije lijepa i puna mjesečina s krunom prozirna tanana oblačića!... Znam te, znam, sjajna, tajanstvena božice lijepa, zdrave gorske ljetne noći! Ah noći, sanene srpanjske noći, ušikane od mirisa veselog ložda, žute kadulje, sitnog smilja i majčine dušice, probudene od fićukanja neumornih šturaka i sivijeh čvrčaka, koji, razdraženi žegom podnevnog sunca, nastavljaju do kasne noći svoju južnjačku pjesmu na grbavijem stablima mironosnijeh maslina! Runasti oblačići nalijeću bestužno na slatku Selenu obla i puna lica, pa kažu pravac sumorna lahora, što ziblje uspavano granje vitkih čempresa poredanih kako ukleti svatovi na humu seoskoga groblja. I ta drhtava noć teška od mirisa poljskog cvijeća, hladna od sitnog valovja

gorskog zraka, laka i slatka od duboke, duboke tišine, priča, rekao bih, priču o krasnim sanjama uvelih života!

A on čuti i osluškuje prekinuto ozivanje sove iz gusta lišća dalekih stabala: čuk, čuk! — i taj saneni glas mračne ptice zove nježna pjesnika čarobnijih sanja u gluhu sjenu sjajne gorske noći: oh dodi! . . .

Gledam tamnu siluetu njegovu! Kako mu se kriješ velike lijepe crne oči ispod gustih otegnutih obrva na blijedo-jarkim zrakama sjajnoga mjeseca! — a na mekim finim crtama nešto mršavog mu lica sa malim ustima otvorenijem kao u bezazlena djeteta vidim upijenu svu raskoš jedne zamamne srpanjske gorske noći! Sve, sve oko nas nešto žudi, žudi i drijemlje, nepomično, sjetno . . . Preletjeli bumbar zazujio oko nas, tražeći rupicu za nocište, a dalje kadikad cikne usnula ptica, — možda kos ili slavulj — još dalje razlijege se i pokvari taj velebni noćni mir užasno zavijanje čagalja, što se spuštaju u dol, mislio bi, kad ne bi poznao taj lavež, da se javljaju iz paklenijeh svodova proklete duše osudenika! . . . U taj mah, pošto je sve zamrlo, čuje se reski zvuk starog sata kupljena negdje u Levantu: ponoća!

Njegove sanjarske oči, na kojima se cakli ljubav pjesme i samoće, muzike i krajolika, djevojačkih očiju i blistava cvijeća, još pasu po mirnoj Seleni, što tihano baza po nebeskom plavetilu, po kojemu se prostro sag kumove slame i jato dalekih osamljenih zvijezda . . . Minulo je naše slatko zajedničko čavrljanje o začaranim dalekim krajevima, o jugu i sjeveru, o gorostasnom drvetu na obali Gangesa, o krasnim mladima u čudnoj Indiji, gdje se klanjaju pred lotosovim cvijetom — — — Zamire šapat priča naših, da se naše duše natope vrelom milih i bajnih sanja . . . Sjedim prama Čedomilu na surom kamenu nešto obraslom vlažnom mahovinom uza svoje glazbalo, što je toliko puta razgovaralo te vedre južne tople noći! Čedomil se prene i progovori:

- Ne ćeš mi pjevati pjesmu . . . ? — —
- Hoću. — Pjesmu naše duše? — —
- O da: pjesmu noći i mjesecu . . . — —
- Taj noćturno pjesnika samoće . . . ! — —
- Ah neka plače najtanja tvoja struna, neka cvili i drhće! — —
- Htio imati harfu elegije i sužanjstva!
- Kao nad vodama Vavilona . . .

Moje ruke nehote drhću. A u toj noći beskrajne tišine na citari igraju žice i moj se glas izgubio u nježnom i mekom drhtanju i cviliku njihovih sumornijeh zvukova:

Che fai, tu, luna, in ciel? dimmi, che fai!
Silenziosa luna?
Sorgi la sera e vai
Contemplando i deserti . . . — — — —

Bilo mi je u tom času, kao da me nose krila serafa u nepoznato carstvo sjete i žudnje. Moja je duša bila prostor, gdje je odmiđevala vaselena gorske ljetne noći. Najsitnija žica citare trepetom je pričala priču o nemirnom azijskom čobana, što se tuži mjesecu kao svome drugu i čuvaru u nepreglednoj pustari, kuda se vere sa svojim stadom poderan, gladan, bos, mučen od leda, vihra i žege . . . Čutim blizinu velikih dubrava na zapadu moga rodnoga poluotoka po strminama Čašnjika i svetoga Ilije

- 1. Što činiš, mjesече, na nebu? Reci, što činiš.
- Šutljivi mjesече!
- Ustaješ večerom i krećeš se
- I uhadaš pustinje!

u zadahu paljevine nemilosrdnog ognja, što je otrag dana poharao naše bujno zelenilo. Čutim blizinu maloga selâ po hrzanju konja, mazgi i margaraca u oborima i stajama. Oživješe opet šturci i netopiri, kako razigrani i razdraženi sjetnim zvucima slatke citare. Pa opet sve zamrlo i utihnulo zajedno sa jekom moje pjesme. Ah tisuća i — — jedna noći, jedina noći meni rođena, tako mila i ljubljena u gorskoj samoći mojoj!! Nikada se nijesam na svijetu tako milo u društvu krasne Selene sa običnim mrskim ljudima razgovarao kako stobom, bezlična božice moja, koja si me sastavila sada s mojim sebevidom, s njime, Melibejom moga kraja. I on stoji nepomičan, uklet. Grudi se njegove nadimlju i automatično srču nevidljive pahuljice noćne magle. Spava. Kadkada teško uzdahne. Njegov duh tone negdje u vječnoj neizmjenosti. Ah da mi je poći s njime!! U taj mah čini mi se sve gluho i pusto. Htio bih ga probuditi. Ne ću. Kako ga je slatko uspavala pjesma njegove duše! Jeli to ilustracija pjevača Orfeja ili zavodljivijeh Sirena na bajevnim grebenima? . . . Povjetarce lagano čarljija i gladi mi snene oči. Pratim uprtim pogledom mjesečinu na stazi njezinoj. Već naginje zapadu svome. Misao moja tone u burnoj prošlosti mojoj! Kako da na licu Selene čitam povijest svoje boli! Gdje si iskrena ljubavi, još me nijesi poljubila, a toliko sretnih duša uživa čare tvoje! Vрати se, vrati, zoro djetinstva moga, kada sam na zimskom ognjištu, prpajući štapićem ugarke, slušao u po jave i u po sna drage starinske priče starice bake. Tada sam čutio život, ne tražeći ko sada mutnim naočalima razuma njegov zašto! Kako topli, vedri i čisti bijahu dani oni! Iz srea, iz šarenijeh i ludijeh sanja izmiljuje život! Odonda je probudeni, razvijeni razum pokrio stazicu moju draćicom i šikarom gustom! Kao kroz san gledam one trenutke djetinske nevine sigre po tratini zelenoj i cvjetnoj, kada mi nježni vratić grliše one male bijele ručice! Trenuci nesvijesnog blaženstva moga, odoste u nepovrat, zbogom! . . .

A sada čekam dane svijesnog blaženstva svoga, da nađem dušu veliku i žarku, da u čistim kucajima srea utopim ovaj spoljašnji život svoj! Čekam vas i — — nema vas! Možda mi je dano, da vas gledam i uživam u dalekoj, pustoj nadi, da vas gledam kroz tkivo, šareno tkivo besvijesnog snatrenja moga!

Oh, sanje, lijepe moje sanje, u vama se krije nešto života moga, nemojte ići od mene! Jer vi ste pjesma moje duše! Jer vi ste uzdah moga srea! Ah, to si ti, Melibeje moj, ti sanjaš za mene, ti ćeš mi otkriti svetu goricu nepomućene sreće, na koju se uzlazi bosonog, sa tajanstvenijem strahom! Probudi se i daj da se pričom tvojom raspline magla ove tako lažne jave života!

Nemiran sam. Nešto me privlači k strunama slatke citare moje. Imam da svršim pjesmu o luni i čobanu. Opet cvili ona najtanja žica uz tako mile akorde krepkih srebrenijeh struna:

Dimmi, o luna: a che vale?
 Al pastor la sua vita,
 La vostra vita a voi? dimmi: ove tende
 Questo vagar mio breve,
 Il tuo corso immortale? . . .

* Reci mi, mjeseče, čemu
 Čobanu život,
 Čemu tebi tvoj? Kamo hrli,
 Moje skitanje kratko,
 Tvoje lutanje vječno?

Čuju me zvjezdice sjajne, čuju me i smiju se i trepte i mnoge prhnu svojim strašnim plamenim tijelom u daleke, nevidljive nebeske svodove, da pričaju tamo sanene zvukove pjesme, što veliča dražest carske, veljne noći.

Čuje me duša uspavanog Melibeja moga, i ona se vraća iz carstva bogate sanje kako božica mora, što uz veselo pjevanje lire i morskih vala i praćena od čarnih i mokrih Nereida bijelih dojki na blistavim kristalnim kolima od šarenijeh školjki vraća se vodenijem putem svećano i ponosno onamo u raskošnu prijestolnicu morskog božanstva!...

Čedomile, ne ćeš mi pričati san gorske noći...?

To je san moje ljubavi: hoću!

Ne ćeš sići k meni na sag rute i zelene kade?

Sić ću!

Ne ćeš li dirnuti u najtanju žilicu moga bića?

Dirnut ću! Moja je duša prepuna sanje kao jesenska večer sivkaste lijehe magle...!

Položivši bijele i pune ruke na koljena, oborenijem očima i trpkim smijehom na usnama sličan mamurnoj, parama vodenim onesviješćennoj delfinskoj Pitiji stade da otkriva tajanstveno velo svoje sanje kao da mi otkriva novo carstvo života neizmjereno daleko od pustog kraja jednolične jave:

— — — — —
— — — — —
— — — — —

i pjevaju tisuće pomamnih grla malih ptica od prekrasnijeh šara nikada nevidjenih na grancicama jorgovana, procvalih prasaka, gorostasnih ruža, tisuće gđzdavih leptira vrluda zrakom, što struji i šušti prhanjem krila od sijaset šarenijeh očica, pjevaju nježno i skladno kako najslada muzika sve ljudskijem glasom uz pratnju dvogubih frula dražesnijeh fauna pod vijencem loze i grožda u hladnim sjenovitim luzima: Ljubim te, uzdaše svijeh vremena i svijeh divova smrtnih i besmrtnih, majko i gospodarice svih misli i osjećaja, kraljice ljepoto! Ti koja drmaš i vitlaš ljudskijem bićima i nosiš ih u eter zanosa i ludila, ti neizmjereno ljepa i vječno mlada, kraljice ljepoto, posvudna lica, što se zreali u milijunima atoma svekolike prirode zemaljske i nebeske, vremenite i vječne! Oh dodi! Ti, vječno žensko biće, što neodoljivom snagom, jače nego zakon teže, vučeš k sebi malo i veliko, slabašno i zdravo, nesviješno i mudro, ob dodi!... Jer ćešne za tobom dah žića, jer se tebi klanja avet smrti, tebi, ljubavi, slična u čarima svojim crnoj sfinji! Ljubim te, kraljice divoto! vazda neustaljena, neodređena, nepresušna, hirovita! — ustali se, odredi se, pretoči se u jedno vremenito, ljudsko žensko biće, kao odraz milinja i draži, ukaži se žednoj duši, što besviješno te traži, da se napoji na tvome životnome viru!...

Taj umilni pijev sve se jače gubi u dalekim valovima mionirna zraka, kao ganutljivi »smorzando« nadzemaljske kolede, a svuda naokolo po utrtim, i vijugastim puteljcima začaranog perivoja, gdje se sve zeleni, cvate i miriše, uzme da igra mahnito, orgijsko kolo, mnoštvo vila, rusaljki, bahantica, sirena, satira, mimalona, dodola, lupajući jarećim, konjskim i rutavim nogama pjano i snažno zemlju, okvašenu mlijekom, vinom i medom, da se je sve treslo i tutnjilo. Sa crvena lica zapjehanih plesača i sa poplesane zemlje dizao se oblak prašine sa parama vina i mlijeka i znoja, sve više uvis do čudne prikaze Dioniza, boga vina i kozje brade, kojino sa stabla ogromne visibabe zapovijedaše ritam kolu jakim lozovim prutom i snažnim kozjim glasom. Iz nepoznate daljine javlja se glas blagoslovljena zvona, podne! Namah nestaje igre i igrača uz zaglušno psikanje, vikanje i tutanj, kako da je sve propalo u zemlju! Meni se vraća dah

nakon pretrpljena straha. A onda nešto oko mene zazviždi: silan vjetar povije se i nosi me nepoznatim smjerom dalje i dalje zrakom. Suton. Ja sam na obali krasna jezera. Hladi me sjena od tri velika ružina stabla sa granama spušenim do moje glave, a krcatim bijelih, rumenih i žutih ruža svilenih latica. Širi se miris cvijeća i zadah jezera. Naokolo savilo se gusto šikarje i čitavi redovi velikih gljiva, a ispod njihovih mesnatih klobuka veru se pigmeji, sitni čovuljci velike brade i čunastom kapićom povrhnorana čela, to su glasnici sreće. Traci purpurni velike naranče na obzoru, sunca na zapadu, razlili se vrhu šarenih cvjetnatih stabala tisućljetnih tratora, planinčica, tube-ruža, potočnica, petunija i tratinčica... Večernje se rumenilo izgubilo u sjajnim bojama ametista, kalcedona, oniksa, opala, turmalina, krizoberilja i inog dragog kamenja, što se blista po susjednim brežuljcima i prisojima, ne znam dali se možda nalazim u tajanstvenom gradu opisanom u objavljenju Vidoka na Patmosu, u kojemu ne treba sunca ni mjeseca s nebesa poradi čarobnih žižaka na zemlji. Na gornjem kraju jezera ključa u više vodenih jezika živo vrelo, prskajući i bacajući svoje prozirne masure na sve strane zrcalnog jezera, po komu se lelija u širokom krugu red bistrih valića, na početku jačih i gušćih, a onda sve to sporijih i manjih, da nestane u zadnjem jedva vidljivom krugu. Na lagano uzbibanom licu jezera lomi se hiljadu zračnih štapova od hladnih svjetlucavih šara iz dragoga kamenja, što titraju poput oblića nebrojenih varnica po glatkom večernjem moru. Iz duplja tužnih vrba, što kupaju svoje nemarno spuštene grane po obali jezera, čujem dragi romon večernje pjesme, pridušen, ali sladak u meni nepoznatu jeziku. Izgaram od milja i slasti. Po dnu i po vrhu jezera vesla perajama veliki broj ribica, crvenih, ervenih. Tonem u nestalnom čeznuću. Nešto bljesne po zraku iznad moje glave. U obliku srca gore plameni jezici, posrijedi kip genija od plamena, što gori i gori, pa postepeno blijedi plamena boja, i tada se žuti i bijeli i nestade sve najednom. Nešto zaštropota usred jezera: iz dubine se pokaže glava surog mrkog vodenog čovjeka mokra i dlakava lica bijele brade, a onda mu se prikaže čitavo tijelo sa repom od ribe na golemoj školjci. Vozi se naokolo i podignutim kuštravim rukama prama nebu strašnim basom progovara: Na pragu bajne noći klanjam ti se, kraljice divoto, majčice sanja; da si zdravo! — — a onda zaroni i utone...

Gledam u jezero: sve se užurbalo na njegovoj površini. Glavaju ribice i redaju se i smještaju se, dok se ne smiriše glavom uzdignutom nad vodom. Svojim životićima napraviše slova. Čitam: ljubav, smrt! Dolje ispod te dvije riječi piše jedno ime: Nevenka! Jedan lijepi crveni okvir od crvenih ribica! Nevenka — — to je ona — — čežnja i neprestana žudnja moje duše! Moje oko neprestano zuri u ono crveno ime!

Što me to nešto sada iznenađuje? U okviru stvara se glatko i prozirno vodeno zrcalo, što se blista jače od oniksa i opala: za čas ukaže se sjaj njezina lica: velike modre oči, iz kojih vire duži i zumbuli, jabučice bijele kako mljeko a rumene kako latica ruže, iznad čela žuta bujna kosa, što se pružila preko punana labudskog vrata. Nevenko moja, Nevenko!! Stvori se ovdje preda mnom i sakrij me u svoj anđeoski zagrljaj!... A ona se ljupko smiješi i travu me svojim tako blagim i pobožnim pogledom. Iz dna jezera dopiru sitni glasovi vodenih nimfa, što pjevaju i slave zaručke ljubavi i smrti. Dugo sam i dugo uživao blaženstvo u njenom dječvčanskom pogledu. Malo po malo stade blijediti slika njena, dok nije sasvim iščezla!...

I dok je moje srce tužilo u neizmjernoj nostalgiji, probudi me svirka glazbe: zvuci gitare, frule, tambure i sitnijeh gusala dopiru do mene; po sve to jačem žamoru osjećam, da se prama meni približava povorka. Obrćem se prama južnoj strani začaranoga kraja: kroz kitnjastu ulicu obrubljenu nasadom golemih čemina i božura stupa kita krasnih rusalki u

snježnoj bjelini. Upregnute svilenim pojásima vuku za sobom raskošnu kočiju od sedefa optočenu draguljima i urešenu prebijelim lijerima, dok druge rusalke sviraju i pjevaju iza divne kočije i dvore kraljicu svoju, što sjedi ponosno na mekom pozlaćenom dušeku, u plavoj, srmom veze-
noj odjeći, pod vijencem bijelih ružica! Idem da dočekam te blistave sva-
tove, da se poklonim kraljici mamenih rusalki! Noć sjaje od dragulja,
zvijezda i mjeseca, bijeli se kao usred bijela dana. Povorka stane. Kla-
njam se božici ljepote.

Ustani, Čedomile, ti si moj!

Nevenko, uzmi me k sebi, ukaži mi raj ljubavi svoje!

Vini se k meni! Danas slavimo pir! — — —

Kušao sam, da se popnem. Sve je iščezlo: pusta kočija, lijepe rusalke,
glazba, žamor, smijeh i pjevanje, sve, sve je zamrlo. Gdje smo!? U mirnom
gaju i hladu ponosnog ružmarina, karanfila i žutih ruža. Sami smo, sami.
Tišina svuda naokolo. Naslonjeni na sjedalu od ahata počivamo jedno
drugomu do srca. I ona mi sa smiješkom punim blaženstva polaže na čelo
vijenac ružica.

— Ti si moj kralj!

— Ti si moja kraljica!

— U vječnosti!

— Amen!

Na meni se ljeskala plavetna haljina pirna od svile i srebra. U tom
najradosnijem, najsvečanijem, najljepšem, najznamenitijem trenutku, četa
ljuvenih amorina u visokom vazduhu u zanosu i veselju andeoskih obra-
zića lepršajući krilima sipaše iz zlatnih rogova stručice ljubica svuda oko
nas: od kiše obilna evijeća okitiše se stazice i puteljci sagovima tamne
ljubičaste boje, a zrakom je mirio miris neodoljive krepčine.

U slatkom zagrljaju najveće sreće i neopisiva blaženstva naše je srce
plaho i snažno kucalo u orajenim njedrima našim!...

Počivam na njenim djevičanskim grudima kao okrijepljen nektarom
iz kristalne kupe čarne Galateje, blažen kao na krilu plamenog serafa. U
ludom zanosu sreće ljubim žarko koralj i rubin njezinih medenih usta,
alabastar njezinih obrazića, tirkiz i safir njezina oka, klasje i zlato njezine
mekane kose! Ima li slasti veće od moje, oj himbeni, zlobni svijete?...

Čutim toplinu jakih poljubaca Nevenke moje po čelu svome!

Čutim, da me žudi svojim snježnim ručicama sakriti u svome nemir-
nom srdašću! Oh kad bih mogao u njezinom sreću srcem i dušom naći svoje
zatišje vječno! Naša je duša prepuna blaženih riječi i zato naša usta šute i
šute. Naš je božanski zagrljaj divna pjesma bez riječi! Prolaze časovi milja
i omilja brzo, brzo! Da mi je pusto vrijeme obući u stalnu vječnost!!...
Kad bi to bilo moguće, odrekao bih se ončas vremena života, da ga pro-
slijedim i zamjenim sa vječnosti ovako uza nju, uz biće moga osamljenog
bića!

Ne ćeš li ići sa mnom u vrtić bijelih lala?

Ići ću!

Ona udre dlanom o dlan. Opet se pred nama stvore bijele rusalke sa
raskošnom kočijom. Putujemo u slatkoj vožnji, a prati nas žamor, smijeh,
muzika i pjevanje blistavih rusalki. Evo nas na koncu puta: dva stupa od
čelika posuta očima od bezbojnih topaza, uvode nas u vrtić ograđen u
obliku srca od velikih srebrnih lijera.

— Mi smo u vrtiću ljubavi i smrti! — reče — i nestade naše pratnje.

— I smrti?...

— Da! Što vidiš?

— Ah to su bijele lale velikih latica, na svakoj latici slika tvoga
sjajnoga lica!...

— Stani! Obećaj mi nešto!

— Obećajem!

— Nemoj, dragi, kidati struk bijelih lala!

— Ne ću!

Rukom ovijenom oko vrata šetamo se puteljcima vrtića. Ona stupa uza me kao ponosna božica ovoga kraja. Tisuće slika njezina lica zreale se na snježnim lalama i gledaju me sa smiješkom na usnama. Sve me je nešto nukalo i poticalo, da se prignem i uberem bar jedan struk lale i sakrijem ga u njedra. Pa što bi mi bilo, da kradom pogazim obećanje, kad bih to učinio, jer ju tako neizrečeno ljubim? Zar bih je ucivilio? Ne, to ne će biti tako! Evo nas kod jedne česme. Čuje se žuborenje vode, što teče u basen iz otvorenih čeljusti lavlje srebrne glave. Ona se odlučila od mene, i sagne se, da se napije časkom žive vode. Vješto stupam natrag pa kidam tu u blizini struk lale, ali u isti hip čujem njezin krik boli: Ah! ... Meni se zamaglilo! Sve, sve je uminulo, nestalo: i vrtić i lale, i ona! Ležim u nesvijesti pred mramornim kipom u blizini jezerca od crvenih ribica. Vraća mi se snaga duha, pomalo i lagano. Dižem oči u taj mramorni bijeli kip: to je ona, hladna, ukleta, nepomična, bez srca i duše. Stavljam ruku na slabe, izmorene grudi svoje: čini mi se, da mi je neko iščupao iz njedara prije tako obradovano srce moje! Uspravljam klonula uda svoja, dižem se i u očaju duše grlim onaj hladni mermer njezine mrtve slike...

Vidim, vidim, krasna kraljice moja, da je moja ljubav ljuba mračne smrti! Od onoga časa, kad si me osvojila prvijem pogledom svoga plavog oka na hladnom studencu ispod tamne masline i dala mi piti iz svoga krčaga žednu od umora i sunčane žege, sve se dušmanski urotilo proti ljubavi našoj! Kako sam silno čeznuo za tobom, činila si mi se kako moje sunce, što me izgara i nikada ne tamni! Mjesece i mjesece tražio sam ljubavno ročište s tobom i nijesam ga našao. Ti si bila blizu mene, a ipak tako strašno daleko od mene! Samo se jednom u životu silao i žarko ljubi, ja sam osjetio kao veliku i živu istinu, koja je svojina samo velike i čiste duše! I zato se prava ljubav kao i pravda ne može sakriti! Zavidne oči su opazile na nama moć velike i nepatvorene ljubavi, što drma tako bolno kao velika bolest ljudskim dušama! I zato nijesam bio sretan, da te u blizini uživam, da obujnim tvoj krasan struk i cjelujem strastveno tvoje slatko lice! Naša je ljubav bila tako čista i božanska, a kako su podle duše sipale otrov i strijele na naše nevoljno, rastuženo biće! Nijesi se mogla vinuti k meni, nego mi jednom pridruženim glasom jutrom rano, rano dok je sjao blijedi mjesec, na putu, zaostavši za svojim drugama, tronuto rekla: Ljubim te, ljubim te, dušo, i u ovom času volila bih s tobom mrijeti! Nijesam inače drugu sreću, nego da te o večernjem zapadu sunca sa huma gledam na prozoru tvome, teško razabirući tek glavne crte tvogega, meni tako dragocjenog života! Kako su se rumenili obrazi moji, kad sam te sretao slučajno uličicom uz tvoju zastarjelu kuću! Oni naši blaženi i ujedno tužni pogledi bili su kratki, ali vrlo, vrlo rječiti! Znam, ti još živeš, tvoja živa mladost cvate kao najljepši cvijet! Moja je ljubav druga smrti: ti nijesi sudena meni! Blažen, koji bude tebe povesti na sveti oltar kao dragocjenu svojinu! Budi sretna! Slutim, da će mi onoga dana pući na dvoje srce u izmorenim grudima! Jest, jer moja je ljubav ljuba smrti!

Ili će biti bolje, da skočim u ovo jezero i da te tražim u njegovim dubinama, u carstvu božice Amfitrite?, ili da me naprosto nema? ... Ne ću, ja ne ću mrijeti! Ja ću živjeti, za tebe, u misli, u krasnim sanjama, dok me nestane u vječnosti! Ne, ja ne ću mrijeti, o božice mojih lijepih sanja! Daleko, daleko od dušmanske jave ja ću te uživati u slatkom carstvu samotne noći i sumornog mjeseca! Jer ljubav je moja ljuba smrti, a smrt je pralik samotne i mirne noći!

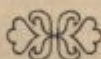
Dugo sam, dolgo tako u mišlima i uzdasima bolnim tužio podno njezina mermernog i hladnog kipa. Propinjem se, da poljubim one njezine beskrvne, nepomične usne. U tome trenutku, kada je uz cjelov kanula sa moga lica jedna vruća suza na njene mramorne grudi, bljesne na nebu strijela i iz modra i vedra neba puče strašnom jekom grom, koji sruši onaj mramorni kip moje divne i ljubljene kraljice: ja sam ležao mrtav na razvalinama svoje neizmjerne ljubavi. I dok si ti, mili Titire, pjevao zadnje riječi pjesme noći i mjesecu na tako nježnoj citari svojoj, ja sam se vratio iz carstva svoje sanje u hladnom znoju čela i sa nemilim kucajima zastrašena srca!«

Cedomile, ti si pričao sanju moje duše!

A ti si pjevao pjesmu moga srca! . . . Prvi pijetli pjevaju. Nečujno se dijelimo i polazimo na željeni počinak! Čujem podalje za sobom duboke uzdahe njegove:

Nevenko moja, Nevenko!

Ah!

Ivan Stanovnik: Dijaška organizacija.

Rastli smo in zoreli. Na goro smo šli in se ustavili sredi pota. Izgubili smo markacijo, vodnikov pa nismo imeli. In zgodilo se je, da smo postali otožni sredi gore v opoldanskem solncu, zroči pred seboj dolge pokrajine, ki smo jih imenovali domovino. Zemljo smo videli in ljudi, pa se nismo zavedali ne svoje sile in ne skupne pripadnosti. V velikem času je moral priti veliki mož, ki je pokazal otožnim pot in očrtal našo domovino, ki ji gremo naproti. Vzgojil nas je, se poslovil in rekel: »Tako, fantje, mladost in zdravje sta pri vas doma. Na delo!« Rekel ji in odšel s pesmijo v srečo, z nasmehom gorenjskega fanta na ustnih.

Pred leti smo povabili pokojnega Evangelista na srednješolski se-stanek. Pozdravil sem ga kot našega združnega in organizacijskega očeta. Okregal me je za ta pozdrav približno: »Ne oče, ampak fant med fanti, mlad med mladimi, danes bi rekel: mladin med mladini. Oče pomeni starost, star pa nočem biti, ker starost je onemoglost in ločitev od dela. Samo mladost je vesela in agilna, zato sem najrajši pri njej.«

Tako nekako. Prav je imel. Ako se hočemo lotiti vprašanja mladinske organizacije, moramo biti mladi, da se zamoremo vtopiti v dušo in srce našega naraščaja, da mu sledimo na njegovi vzgojni poti, pri evoluciji njegovega duha in srca. »Nič ni hujšega, ko če mlad človek obupava nad življenjem, ki leži še nenačeto pred njim«, je zapisala Zofka Kvedrova nekoč mlademu gimnazijcu v oceni njegovih erotičnih pesmi. Mladini pokažimo pot in ji dajmo veselja, da pri delu in izobrazbi ostane mlada, da ne bo treba tožiti o mladih stareih.

V krvavem času raste naš naraščaj. Ta strašni čas mu je zato tudi vtisnil svoj značaj. Površnost, lahkoživost, verska mlačnost ga karakteri-

zirajo. Ni čuda. Včasih si je maturant napravil načrt in idealno zrl svoji bodočnosti naproti in delal za njo, danes pa šestošolec živi od danes do jutri, v strelskem jarku je pripravljen vsako minuto položiti življenje pred Onega, ki mu ga je dal. Koliko mladih življenj je bilo žrtvovanih, koliko solz se ji potočilo za temi zakladi duševnih potenc, naš hlapec Jernej in njegova pravica pa še vedno čakata na pravico.

Poglejmo malo nazaj. Jugoslovanska ideja, problem naše skupne narodne pripadnosti je živel tudi pred vojsko, nedostajalo mu je le konkretne oblike. Dijaštvo vseh struj ga je reklamiralo zase, razglabljaljo in razmotrivalo se je o tem vprašanju, prave oblike so mu zastoj iskali. V politiki je bila stranka, ki je zastopala naša načela, najmočnejša, med akad. društvi najmočnejša po številu Danica, a tako v stranki kakor v Danici je bilo tedaj doma brezdolje in se je vgnezdila zraven tudi stagnacija. Nikamor naprej nismo mogli, kakor da smo prišli na vrh gore, kjer se moramo navpiti in navriskati, da jo skrokani in zaspani zapustimo in prepustimo nasprotniku. Vendar na gori je doma življenje in moč; zakaj jima ne pridružimo volje in dela.

Brez ideje vodnice, brez idealnega poleta je tedaj tavalna naša mladina, hrane ji nismo dajali, ker smo bili preleni in prezanikarni. Duševnega kruha je zahtevala od nas mladina, pa ga sami nismo imeli. V premišljevanju, kako nasiti našo lačno mladino, nas je prehitela vojska, ž njo pa smrt, pomanjkanje, žalost, beda, lahkoživje in — cenzura. Živimo že četrto leto in čakamo, kdaj se zvrstimo do zadnjega pod koso.

Pa kaj bi jadikoval! Ne bojmo se za našo mladino! Dokler bo npravno močna in narodno zavedna, bo na pravi poti. Prvi so bili naši srednješolci, ki so celemu narodu dokazali, da je v njih moč in energija, da narodni ponos lahko združi vse brez razlike svetovnega naziranja. Dijaški štrajk ob priliki slavlja vstoličenja koroških vojvod je dignil najmlajše med nami, da so dali duška svojemu narodnemu čuvstvom. Visokošolci smo bili tega pojava tedaj posebno veseli, ker so mladi ljudje pokazali korajžo in samostojnost. Tega nam je vedno primanjkovalo.

Naš srednješolski disciplinarni red in njegove določbe so zastarele so reakcionarne, za srednji vek. Vsebujejo tudi prepoved kulturnega združevanja srednješolcev. Nič bi ne rekel, ako bi vsebovale prepoved političnega snovanja in sodelovanja; vendar braniti mladim ljudem združevati se v kulturne in socialne svrhe, ni znak napredka in časa, ki v njem živimo. Drugod je drugače, je bolje.

Pedagoška strogost je znamenje napačne vzgoje. Profesor, ki nam je dal v šoli in izven nje največ prostosti, je užival med vsemi največ spoštovanja in nas je tudi največ naučil, ker smo mu vedno s posebnim veseljem sledili. Profesor verouka, ki je pri razlagi verskih dogem dopustil vse mogoče ateistične ugovore, je s svojimi dokazi najbolj poglobil pri nas versko prepričanje in užival enako spoštovanje tudi pri onih, ki niso bil dostopni njegovim dokazom. Zato pa, g. profesorji, ne vzgajajte podložnikov, temveč državljane, može. Mladim treba vzbuditi veselje do dela in življenja in jo navajati k samostojnosti.

Več prostosti našim srednješolcem, preneha naj starokopitna ozkosrčnost!

V lastni državi bomo tudi poskrbeli, da bo imela naša mladina več prostosti, več samostojnosti, ker Jugoslovani hočemo močnih ljudi. S čim pa mladega fanta bolj prepričaš o nevarnosti, ki mu preti, ako ga svariš in zraven držiš priklenjenega, da se ne more v njo podati, ali če mu nevarnost naslikaš in zraven poveš: prost si, le pojdi pa se ubij, če ni škoda tvojega življenja. Brezdvomno mlad fant ne bo zlorabljal svoje prostosti v svojo škodo, ako bo le na nevarnosti pravočasno opozorjen. Zato pa tudi vidimo, da v velikih mestih na visokih šolah velikokrat ravno oni naj-

preje in najlaže zabredejo, ki so prišli tjakaj mladi, neizkušeni, iz samostanov, nepoznavajoči nevarnosti zunanjega sveta.

Vsa naša dijaška organizacija čaka pomladitve. Z mirom bo prišlo novo življenje. Nova doba nam prinese novih misli. Naša naloga pa bo, da mladino vzgajamo na verskonarodnem temelju.

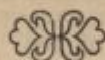
Vsaka dobra stvar mora nujno imeti nasprotnike. Brez »Resnice« bi se ideja jugoslovanske države ne ukoreninila tako globoko v meso in kri širokih ljudskih mas. Katoliških akademikov so se bali nasprotniki in nam niso nikdar zaupali, ker so videli v nas samo hlapce in brezdomovince. Ko so bili pa z nami vred v največji zadregi, ko nismo vedeli ne steze, ne pota, je vstal sredi nas fant, nas združil in pokazal široko cesto. Po tej cesti korakamo skupaj z mogočno zavestjo, da bomo tudi tu spravili svoje ideje do zmage.

Slovensko Dijaško Zvezo bo treba reorganizirati in jo prilagoditi novim razmeram. V vseh večjih mestih naše bodoče države pa bo treba ustanoviti dijaške domove, kjer se bodo med počitnicami shajali in zbirali ter zborovali naši akademiki in srednješolci. V teh domovih bo treba napraviti knjižnico, čitalnico in zborovališča in govorilnico. Pridržim si o teh domovih predložiti svojčas naši Dijaški Zvezi podrobnejši načrt. Za danes samo omenjam, da razmišljate o tem tudi drugi in v danem trenutku pridete s premišljenimi predlogi in nasveti.

Široko hočemo zaorati brazde v organizaciji našega srednješolskega naraščaja, kajti kdor ima za seboj inteligentno mladino, ima pred seboj zmago.

Lotimo se dijaške organizacije, da nam verski nasprotniki ne odtujijo mladine.

Kdor ima s seboj mladino, ima tudi delo in z njim življenje. Mi smo mladi!

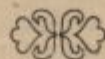

Viktor Mlinarić: Slutnja.

Plakali su poljem vjetri,
Ko da tajom tuži neko
I nosili bijele lati
Vlažnom zemljom na daleko.

Uz slab prasak kidala se
Usahnula krhka grana;
Slavuj šapto jedva čujno
Prvu pjesmu novog dana.

Iz daleke polutame
Dizati se zora stala — — —
Nečija je dobra majka
Tihe suze proplakala.

Dr. Stjepan Pelz: Uspomena na dra. Kreka.¹

1.

Prvi put sam ga vidio kao petoškolač prigodom hrvatsko-slovenskog katoličkog dačkog sastanka u Zagrebu. Sjećam se toga, kao da se dogodilo jučer. Bilo je to drugoga dana onog veličanstvenog sastanka, g. 1907., dakle prije ravnih 10 godina.

Neki slovenski bogoslov imao je da čita referat o socijalnom pitanju, no prije toga predsjednik ustao i pozdravio dra. Kreka. Bura oduševljenja i pljeska zavladała cijelom dvoranom. Sve se dizalo i svračalo poglede na onu stranu, kamo je predsjednik bio upravio pozdravne riječi, ali njega se nije vidjelo. Samo kao da se val ustalasio uz desnu stranu dvorane. Ja sam se također dizao sa svojega mjesta, da vidim njega, o kojemu sam već bio toliko toga čuo. Pred govorničkom tribinom se razbio onaj val daka i klerika, a na njoj je ostao samo on — Krek, malen, neugledan čovjek. Rukom je mahao, da stiša buru oduševljenja, ali one iskre, što su skakale iz njegovih zjenica i bljeskale kroz stakla naočara, same bi za sebe bile dovoljne, da žar ispod pepela rasplamte, a mi bijasmo omladina, koja sa svakim drhtajem srca hlepi za ispunjenjem ideala, što ih je Krek zastupao.

Nastao je konačno muk, i Krek se zahvalio za naše burne pozdrave poznatim riječima: »Čega sam se bojao, to se dogodilo. Bilo što bilo, ne mogu drugačije, nego da iskreno kažem, da sam rado došao ovamo, jer su mladi ljudi poletni, puni ideala — bez materijalnog instinkta u radu i govoru. Kod mladih ljudi lete misli u budućnost, a ne prošlost. Oni su poletni i to bez osobnih interesa. Najogavniji je onaj čovjek, koji sam sebe hvali. Ja stojim na stajalištu sv. pisma: »Maledictus, qui confidit hominī, et est ille etiam dr. Krek«.

Oni dani uznesenja su prošli, ali u srcu mi ostala neizbrisiva, izvanredna pojava Krekova. Bez manšeta i rukavica, protivnik fraza, protivnik uvriježenih konvencionalnih laži, protivnik servilnosti prema gore i dole. Znao je s pokretom ruke da stišava mladenačku neobuzdanost, iz očiju vrealo poput iskara prometejske misli, cijelu mu je pojavu ispunjavao kipući život, ali oko usana mu se okupljao najdobroćudniji autoironijski psmjeh. I takova sam ga nekoliko godina kasnije opet prepoznao. Strastvene svoje misli, kojih bljesak odavahu njegove oči, ublažavao svojim humorom, a svojom živahnošću je sasvim zaokupljao slušatelja. O ovom drugom susretu, koji brojim među svoje najmilije uspomena iz sveučilišnih dana hoću da pričam.

G. 1910. u jesen došao sam u Beč, da učim filozofske nauke, da upoznam razvoj pjesništva i umjetnosti. Stupio sam dakako odmah i u onamošnje katoličko akademsko društvo »Hrvatsku«, zajedno s preko desetak drugova abiturijenata. U društvu je u ono vrijeme — nakon Butkovićeve i Marakovićeve odlaska — zavladała neka stagnacija, pa smo mi »gostovi«, kako je glasilo naš službeni naziv, nastojali da u društvo opet uvedemo agilnost i život, a osobito smo nastojali, da sa članovima slovenskog društva »Danice« dodemo u što živahniji saobraćaj. I naše nastojanje bijaše okrunjeno uspjehom. U ljetnom semestru 1911. preuzeli

¹ Čitano na Krekovoј akademiji u... g. 1917. Hotice nije ništa izmijenjeno, nego je sve napisano sasvim po sjećanju. Samo je (na jednom mjestu) svijesno promijenjena stilizacija, no smisao je ostao isti, a kod anegdote pod br. 3. je na vlastitu ruku dodan uvod, jer je piscu poznat samo konac. Odsječak pod br. 4. nije čitan na pomenutoj akademiji.

smo mi najmlađi članovi vodstvo društva. A najsvjetlija točka u radu tog »brucoskog odbora« ostat će t. zv. »slovenski tečaj«, što nam ga držao drug Mazovec, član slovenskog društva »Danica«. Znajući, da je dr. Krek držao zagrebačkim bogoslovima socijalni tečaj, htjeli smo i mi da sličan tečaj imademo u Beču, gdje se dr. Krek kao zastupnik u carevinskom vijeću i onako vrlo često zadržavao, ali najprije smo htjeli da toliko slovenski naučimo da možemo pratiti svako slovensko predavanje.

I tako smo u ljetnom semestru, kada obično druga, a osobito hrvatska akademska društva spavaju, mi najžilavije radili. Polazili svake sedmice — osim drugih sastanaka i sjednica — u punom broju jezične vježbe, upućivali se u stanje slovenske književnosti i umjetnosti, slušali predavanja o kulturnoj i političkoj povijesti slovenskog naroda i o njegovoj gigantskoj borbi s pangermanskom aždajom. Sada smo tek zamolili drugu Mazovca, da zapita dra. Kreka, ne bi li on i nama držao socijalni tečaj.

2.

I zbilja! Dr. Krek se odazvao: držao nam slijedeće šk. g. 1911./12. svakog četvrtka, ako se dobro sjećam, predavanje. Krekova predavanja smo posjećivali svi bez razlike, da li smo se kanili posvetiti specijalno političkom i socijalnom radu ili ne. Sastajali smo se u dugačkoj sobi slovenskog društva »Danice« u Schönborngasse. Na jednoj strani maloga stolića u kutu sjedio bi dr. Krek, na drugoj strani podpredsjednik »Danice«, kao organ koji se imao brinuti za znanstvena predavanja, a Slovenci, gdje koji od braće Čeha i mi, sjedjeli izmiješani, gdje bi tko mjesta uhvatio, a tko ne bi uhvatio mjesta, taj bi i stajao. Gdje koji su imali bilježnicu pred sobom i marljivo bilježili. Meni je još sada žao, što i sam to nijesam učinio. Uopće više smo cijenili Krekova predavanja, nego mnoga akademska predavanja na sveučilištu i ne bismo ih ni tako lako propuštali. A mislim, da smo kod dra. Kreka kadgod više toga naučili u jednom satu, nego na sveučilištu za jedan semestar. Imao je on i posebnu svoju metodu. Kako bi ušao u sobu, odmah bi se sustavio na vratima, izvadio na čas cigaru, otpuhnuo par dimova i s cigarom između kažiprsta i srednjeg prsta živahno gestikulirajući na odzdrav pristupio k najbližoj grupi i pridružio se momentalnom razgovoru veselo odobravajući ili od šale peckajući. I začas bismo bili svi okupljeni oko njega, dok nas ne bi potpredsjedniko zvonce opet pozvalo svakog na svoje mjesto. Krek bi onda još par puta zavrteo cigarom u ustima, zaokružio veselo, gotovo nestašno svojim očima po nama, kao da hoće svakoga posebice još jednom pozdraviti. Par uvodnih riječi i još par dimova i najednom bi odložio cigaru i pun zanosa počeo da razlaže riječima priprostim ali snažnim kao žubor bistrog gorskog vrutka o pokretnoj sili socijalnoga rada, o značenju Krístovih riječi: »Ljubi Boga svim srcem svojim, svom snagom svojom, svom dušom svojom, a bližnjega — kao samoga sebe«. Te je riječi aplicirao dr. Krek onda na seljačko pitanje, na obrtničko pitanje. Inteligencija treba da svijetli narodu, ona mora da bude ona luč, što se meće na stô, a ne pod sud. A treba da su nam kod toga na umu riječi Gospodnje: »Štogod jednome od malih i ubogih činite, meni činite«. »No onda nemojte zaboraviti onu«, znao nas je Krek često podsjetiti, »tko hoće da ide za mnom, neka se odrekne samoga sebe«.

OVAKO govoreći upirao bi Krek oči u neku zagonetnu daljinu, kao da pun zanosa gleda u nešto, što se ne može vidjeti tjelesnim očima i što smo mi tek naslućujući osjećali u dušama svojim. U takovim časovima je znao govoriti najčišćom štokavštinom naših narodnih pjesama. Pa kad bi bio već završio govor, pogled bi mu znao još čas, dva ostati izgubljen u neizvjesnoj daljini. I čas, dva bi među nama trajala svečana tišina, dok

je ne bismo burnim pljeskom prekinuli. Kod Kreka bi se onda pojavilo neko komično uprepaštenje u očima, a onda superiorni smiješak oko usnica, koji bi u čas prešao cijelim licem, i kao da traži pomoć, obraćao bi se nešto zgrčenim dlanom, a ispruženim kažiprstom, prema potpredsjedniku, koji bi onda energično pozvonio. Krek bi se dotle bio sa svim prstima lijeve ruke primio cigare, turio je u usta i netko bi mu već dodao zapaljenu šibicu. Onda bi sljedilo obligatno pitanje: »Če ima kdo kakšno vprašanje? Želi li tko šta pitati?«

A pitanja je uvijek bilo, i naivnih, i dobro smišljenih, bojažljivih i samosvjesnih. Krek bi onda onako po domaću, sa humorom, odgovarao na svačije pitanje i nastojao da konkretnim slučajevima razjasni teoriju.

Pitao netko: »Gospodine doktore, vi dakle odsuđujete banke, a ipak su potrebite n. pr. za otkup kmetova kod nas u Bosni?«

Krek kao zatečen zamahne nešto svinutim kažiprstom po zraku, potegnuvši ruku prema sebi, i odvrati: »Vi ste dakle iz Bosne? Bravo!« Kod tog pljesne rukama tarući si zatim dlanove: »Vi dakle držite, da su tisućgodišnja hrvatska »braća«, gospoda Mađžari, iz puke samilosti otvorili banke samo zato, da oslobode hrvatskoga kmeta?« Interpelant istisne stidljivo: »Ne!«

»Treba dakle da dobro uočite razliku između banaka i zadružnih blagajna. Banka imade tu svrhu, da za akciorne izbije što masnije dividende, a otkup kmetova kod toga služi samo kao firma, kao sredstvo za umnožavanje kapitala. Što više, mađžarske i njemačke banke u ovom slučaju idu za eksproprijacijom zemljišta i za kolonizacijom stranih elemenata. Kod udružnih blagajna naprotiv nema akcionera; pa svi, cijeli narod participira na dobitku.«

»Ali odakle će zadružna blagajna namaknuti sredstva?« Usmjelio bi se interpelant.

»Čekajte malo! Svako selo ima zadrugu za sebe. Svaki pojedinac ima nešto suviška, ali kada bi s njim htio na trg, možda se često ne bi ni putni troškovi isplatili; no ako se slože suvišci cijeloga sela, sabrat će se priličan iznos; slože li se pak suvišci više udruga: eto vam kolosalnog broja, s kojim će se moći stupiti na veće tržište, kamo će se izvoz bolje isplatiti. Gotovo sav izvoz u slovenskim krajevima imadu udruge u ruci, a u hrvatskim banke, zato kod nas dobitak ubire narod, a kod vas kapitaliste. Mi smo nadalje znali provesti zakone, po kojima državna banka mora udrugama zajamčiti vjeresiju. Taj princip prenesite na radničko pitanje! Kod dobitka neka jednako participiraju i radnici, a ne samo tvorničari i akcionari, a osobito ako se uzme u obzir, da ovi pobiraju automatski svoje dividende bez ikakva duševna i tjelesna naprezanja. Neka se kuša s osnivanjem tvornica na udruženom principu, i poći će se za korak naprijed u uređenju socijalnoga pitanja.«

»Vi, gospodine doktore, stojte dakle na stanovištu socijalne demokracije?« javi se netko.

»Ne, ja stojim na stanovištu kršćanstva, dragi prijatelju!« bio je Krekov odgovor.

3.

Jest, on je i kao socijalni reformator i kao političar stojao na principu kršćanske ljubavi prema bližnjemu, kršćanskog pomaganja slabijih, a prije svega kršćanske samozataje. Od prijatelja sam čuo zgodnu anegdotu, koja pokazuje koliko je Krek svagdje zahtijevao samozataju, pa ču tu anekdotu ispričati. Raspravljalo negdje manje društvanje, u kojem se nalazio i dr. Krek, o odgoju moderne ženske.

»Viša naobrazba, visoke škole su za ženu potrebne«, završio jedan svoje razlaaganje, »radi egzistencije i neovisnosti, osobito za slučaj, da se ne uda«.

»Razumije se samo po sebi!« ukratko će Krek.

»Da, ali nemojte zaboraviti«, javio se drugi, »vi mislite samo za usidjelice; supruge treba odgajati, koje ne će duševno zaostati za modernim mužem!«

»Buduću majku«, upadne treći, »treba odgajati!« Ali već ga četvrti prekine:

»Vi ste njemački analitičari, mi u žensokm odgoju treba da provedemo slavensku sintezu, odgoj supruge i majke!«

»Razumije se samo po sebi«; opet će Krek.

»Ali molim vas, gospodine doktore, što vi onda zahtijevate!« upita ga zadnji nešto dirnut u svom samoljublju.

»Samozataju!«

»Samozataju?!« javi se drugi. »Čemu to? Ta mi smo već davno proklamirali ravnopravnost između muža i žene. Žena nije više ropkinja, pa ne treba više samozataje pokazati.«

Krek mu je odgovorio: »Samozataje će vaša moderna žena pokazati n. pr. onda, ako se ne bude ustručavala iza dinera ustati od stola, poći u staju, rediti i podvoriti blago, očistiti staju, pa ako se iza toga za svoj odmor porazgovori sa svojim mužem u francuskom jeziku o ruskoj književnosti.«

4.

Kao primjer države, u kojoj su gospodarske organizacije na skroz demokratskom principu provedene, spomenuo nam dr. Krek osim Slovenije i kraljevinu Srbiju. O potonjoj nam je u svojim predavanjima u dva navrata govorio. Prvi put je netko pitao: »A kako to, da su naši diplomate bili prije 1. balkanskog rata skroz neorijentirani o snazi saveznika, dok su snagu Turske daleko precjenjivali.«

Krek je odgovorio: »To vam je vanredno jednostavno. Uzmimo n. pr. Srbiju, koja nam je najbliža. Tamo vlada u politici demokratski sistem, u gospodarstvu zadrugarski, a kod vas u prvom slučaju oligarbijski, a u drugom kapitalistički. Na strani su Turske, gdje vlada autokracija na svim područjima, dakle već i radi same ove činjenice bile simpatije naše diplomacije, koja se dakako slijepo pouzdavala u apsolutistički sistem; naprotiv je našoj diplomaciji bio zazoran demokratski sistem Srbije, pa nije zato imala razumijevanja za nj i nije znala procijeniti snagu demokratizma.«

Drugi put nam je donio neku francusku socijalnu reviju, kojoj sam zaboravio naslov. Taj put je dr. Krek bio vrlo ozbiljan, a govorio nam od prilike ovo: »Donio sam vam danas vrlo zanimivu novost. Tu vam je srpski stručnjak prikazao gospodarski razvitak kroz zadnji decenij. Prije svega je izvrsna metoda Srba, da strani svijet znadu zainteresovati za sebe. Njihovi stručnjaci su stalni dopisnici raznih francuskih, njemačkih i engleskih revija. I ovakav prikaz u stručnom listu ne samo da onda ima znanstvenu vrijednost, nego i praktičnu. To je najbolja reklama. A ovaj članak, o kojem vam želim referirati, upravo sjajno dokazuje snagu zadruga.«

Od 1903. dalje nastajale su protivnosti između Srbije i naše monarhije, dok nijesu svoj vrhunac postigle 1908. To su sve poznate stvari kao i to, da su uslijed političkih odnošaja oslabile i gospodarske i trgovačke sveze. Srbija je u monarhiju izvažavala žito, šljive i blago, a uvažala strojeve. Mi smo dakle imali dvostruku korist, a osobito, austrijska pola, jer se jeftino opskrbljivala živežem, a imala izvozište za svoju obilnu industriju.

A što nam je donijelo poznato zatvorenje granice i carinarski rat? Prvo, da je naša industrija izgubila jedno vrlo važno tržište i tako pretrpjela na mnogim područjima veoma osjetljiv zastoј; a drugo, da se pojavila na našim tržištima osjetljiva oskudica životnih namirnica. Neuspjeli eksperiment, da se iz Argentine uvozi meso, koje smo prije dobivali iz Srbije, dovoljno je poznat. Pretežni je broj pučanstva naše monarhije stradavao, ali zato su n. pr. mađarski grofovi sa svojim velikim posjedima pobirali masnih dohodaka kao nikada.

A što je Srbiji donio carinarski rat? Prije carinarskog rata bi dolazili poznati mađarski židovi, pokupovalj uz niske cijene na pr. svinje, što bi se hranile žirom, tovali ih par mjeseci i prodavali uz dvostruki i trostruki dobitak; kupovali žito, koje je bilo slabije kakvoće, čistili ga, ili ga smljeveno miješali s drugim brašnom — dakako opet uz veliki dobitak. Iza zatvorenja granice morali su Srbi sami svinje tovali i žito čistiti. Sada se istom počelo racionalno gospodariti, a posljedica je bila, da je Srbija za dvije godine mogla sama istupiti na svjetsko tržište sa svojim produktima. A osobito se mnogo toga izvezilo preko Soluna u Aleksandriju i Marseille. Uza sve to, što Srbija nije imala otvoren put na more, i Turskoj morala plaćati visoku carinu, državni su se dohoci uvećali, a narodno blagostanje vanredno podiglo. Kako je pak Srbija agrarna država s 80% seljaka, među kojima imade 90% malih posjednika, to se naravno moralo raditi na udružnom principu.

Résumé: Kod nas financiјalna kriza sve ozbiljnija, a u Srbiji financiјalno jaćanje tako, da se javljaju počeci snažne industrije. Ako pomislimo, da su slične prilike u Bugarskoј i Grčkoј, o kojima nemam momentano podataka pri ruci, lako ćemo shvatiti uspjehe saveznika.

Iza tih Krekovih riječi mnogi se od nas duboko zamisliše.

5.

Osobitu je pažnju posvećivao Krek mojim drugovima, koji su se kanili žurnalistički posvetiti. Sjećam se dobro, da je bilo za vrijeme, kada su u Trstu Talijani bili tvorno napadali hrvatske i slovenske đake na trgovačkoј školi Rivoltelli. Kada je Krek došao i pitao, šta ima novo, a mi odmah: »Ej, istjerali smo Talijane iz sveučilišne aule i zaposjeli rampu. Čak ni njemački »burševci« nijesu mogli radi toga svoj običajni »Rummel« u auli obdržavati, nego su promenirali pred sveučilištem.

»Vidio sam vašu povorku, kad je došla pred parlament.«

»Da, a sutra će sveukupno hrvatsko-slovensko đaštvo držati skupštinu za reciprocitet zagrebačke univerze.«

»Lijepo, a vi Joso«, obrati se Krek jednom od mojih drugova, što se pripravljao za novinara »jeste li već učinili svoju dužnost? Treba da intervjuišete sve istaknutije jugoslavenske ličnosti bečkog parlamenta u tom pitanju!«

»Pa ja ću odmah Vas, gospodine doktore, zamoliti, da mi na moja pitanja odgovorite!«

»Bravo!« usklikne Krek. I sjeli njih dvojica k stolu i sastavili intervju. I naše glasilo tadašnje »Riječke Novine« imale su najupućenije vijesti o ondašnjoj akciji za reciprocitet zagrebačkog sveučilišta.

6.

O umjetnosti i književnosti manje je bilo govora. Nego čini se, da da nije mario za ekscentricnosti secesionističkog stila. Sjećam se naime, da je primivši od nas 1. broj VII. godišta »Lućić« upro prstom na »secesionistički« naslov. Pokazao je kvaku, što se nalazila u slovu »Ć« mjesto

nad njim i rekao: »To vam je isto tako, kao da bih ja počeo svoj šešir mjesto na glavi nositi na trbuhu«.

Drugom zgodom nam je rekao: »Demokratizirajte umjetnost. Ne pišite za kabinete i budoare ili u najboljem slučaju za salone, nego za naše vase, za naša sela. Na seosku pozornicu ne zaboravite! U nestašici sam zgodnih komada i ja neke sitnice napisao«. Kasnije sam saznao, da je za takozvani »ljudski oder« (pučku pozornicu) napisao ova četiri komada: »Obćinski tepčeka«, »Turški križ«, »Sveta Lucija« i »Tri sestre«. — Bio sam svakako malo osupnut načinom, kojim je Krek ovako suvereno stavio književnost u službu politike i socijalne propagande. Ali sjetivši se meni dobro poznatih instituta, što opskrbljuju njemačke pozornice komadima, kako ih kapitalistički, šovinistički ili kakovi drugi još motivi naručuju, pomirio sam se donekle i s Krekovim praktičnim stanovištem. Velika djela ne padaju ni onako baš često s neba, pa kada je već pozornica upućena na »srednju robu«, neka bar širi dobre ideje. Prijatelj dr. Izidor Cankar, sada urednik »Dom in Sveta«, s kojim sam onda mnogo o tim stvarima govorio, nije baš bio najpovoljniji, da čisto praktičnim razlozima učini toliku koncesiju.

7.

U nacionalnom pitanju bio je dr. Krek za potpunu ravnopravnost svih naroda prema onoj evandeoskoj »propovijedajte evanđelje svim narodima«; a ljut je bio protivnik ugnjetavača potlačenih naroda, ali je ujedno zahtijevao, da se i u političkoj borbi bori samo sa etički dopuštenim sredstvima. — Kada su se ono Srbi i Bugari složili s Grcima, da svoje potlačene suplemenike oslobode zuluma demoralizovana sistema, veselio se dr. Krek poput malog djeteta. Ta, obistinila se njegova teorija o snazi demokratske zadruge protiv autokratske samovlasti.

»Tamo pod Jedrenom i na Čataldži«, znao bi nam Krek razdragano govoriti. »bore se i za zadnjeg slovenskog seljaka ugroženog koruskog sela. I zadnji seljak, što stoji na braniku naše korusko-štajerske Čataldže, prima nove snage za daljni boj i biva svjestan, da je to jedna te ista borba i da polijediti mora, prije ili poslije«.

Kada je pako došlo do kobnog bugarsko-srpskog razdora, bio je neko vrijeme žalostan jako, i meni je bilo, kao da se sasma u kutu njegova inače uvijek vedra oka sakrivala suza, dok je govorio, — ili je suza bila samo u mojem oku?

Završio je onaj put ovako: »Sjetite se mojih riječi! Kraljevini će se Srbiji ovaj bratoubilački rat osvetiti, — ljuto osvetiti, jer svaka se nepravda u historiji osvjećuje — nesamo pojedincima, nego i narodima. Među vama će biti sigurno koji historik? Molim vas, potrudite se u prošljedite svjetske događaje u povijesti sa toga stanovišta, to će biti veoma zanimiva i veoma korisna radnja«.

O potrebi slovenske uzajamnosti i o potrebi kooperativnog rada Krek nam je rado i često govorio. »Prije svega je dužnost svakoga od vas«, govorio nam je, »da znadete osim slovenskoga i hrvatski, a vi Hrvati slovenski, dok oni, koji se kane posvetiti politici, bezuvjetno moraju znati i češki, a preporučujem vam i ostale slavenske jezike monarhije. Vi ste u Beču eto tako sretni pa imadete u Slavenskoj ligi katoličkih akademičara četiri akademska društva pod jednim krovom: »Hrvatsku«, »Danicu«, »Poloniju« i »Lipu«. — Za parade i reprezentacije nijesam bio nikada zauzet, jer obično ne vode k cilju, pogotovo, ako se dogodi taj nonsens, da se Slaveni moraju sporazumjeti u — njemačkom jeziku. Družite se dakle sa slavenskim kolegama, što uče istu struku. Sklopite lično poznanstvo, a zajednički stručni interesi će voditi do prijateljstva. Ja sam tako radio. Pročuo sam Miklošičevu »Vergleichende Grammatik der slavischen Spra-

chen«, i uz lekturu marljivo sam govorio s Česima češki, s Rusinima rusinski i mnoge veze sa odličnim zastupnicima slavenske inteligencije potiču još iz dačkih dana. Nije dobro, da se sasvim izolirate od Srba. Čujem, da njihovi đaci visoke škole imaju nekakovo kršćansko udruženje, tu bi se našlo možda i s vjerske strane dodirnih točaka. Ne smijete ideje vjerske unije nikada pustiti sasvim s vida, to je dakako teži problem, ali ga radi toga još ne smijete skinuti s dnevnoga reda. Ja sve te probleme kao uopće život, posmatram s optimističkog stanovišta, bez toga nije moguće realan politik

Od Slavena izvan monarkije osobito Bugari dolaze u obzir. Mi ih organički vezemo sa zapadom, a moglo bi se desiti, da Nijemci ondje svojom industrijom i kapitalom izluče sav naš upliv. Nijemci su nama Slavenima uopće jedini opasan neprijatelj. Nijemstvo ima tendenciju, da austrijske Slavene, među koje su se Mađžari poput klina urinuli, stisne svojim obručem, koji bi imao preko Beljaka i Gorice prodrijeti na Trst i istisnuti odavde slovenski živalj, a s druge strane preko njemačkih kolonija u Meravskoj, Galiciji (Lavov), Bukovini (Černovice), Erdelju (Sasi), Banatu, Bačkoj, Srijemu i istočnoj strani Bosne i Hercegovine na Kotor, pa onda duž obale na Trst. Za sada jedino još na istočnoj strani Bosne i Hercegovine nije sistematska kolonizacija još provedena, dok na sjevernoj strani Bosne paralelno sa Savom imade već cio niz njemačkih kolonija. Nijemci punom parom rade u našim južnim krajevima, osnivajući svoje škole i ulažući silan kapital u njemačke industrijalne, gospodarstvene i trgovačke pothvate na štetu domaćih. Skrajnje je vrijeme za nas, da spremimo protuorganizaciju cijelog narodnog organizma, brzu i čvrstu organizaciju. — Kod vas se u Hrvatskoj još uvijek natežu oko stranačkih programa, a ne vide ili ne će da vide kako Nijemci svom silom jurišaju preko Beljaka na Goricu i Trst, na vrata, koja vode na hrvatsko more. I na taj način mi Slovenci zasada sami branimo hrvatsko more, a vi se dotle borite za programe«.

Krek je dakle ne samo na socijalnom nego i na nacionalnom području, ako bi bilo potrebno, znao udarati u radikalne žice. Osobito u vrijeme Cuvajeva žardarskog sistema znalo bi se to češće dogoditi. Pa tako smo ga nekom zgodom upitali za njegovo mišljenje o poznatim našim »veleizdajničkim« parnicama. Krek se stavio u pozu karikirana profesora, i humorističnom važnošću gestikulirajući s kažiprstom odgovorio:

»Da«, prekine ga rezak glas iz jednoga ugla,

Kreku ordena nijesu podijelili, škrletni pojas je sam otklonio, no bilo je ljudi, koji bi mu možda rado bili priuštiti mjesto svećeničkog pojasa redovničko uže. Ali o tom u slijedećem odlomku.

8.

»Slušaj«, rekao sam par dana iza jednog predavanja svom prijatelju dr. Cankaru, »Krek nije psiholog!«

»A kako tumačiš njegov upliv na masu?« zapita me on.

»Ja sam se krivo izrazio. On je psiholog masa, ali ne pojedinca«.

»Zanimivo! Razjasni!«

»Vidiš to ti je tako. Kad Krek govori, promatram često njega i one, koji se najviše oko njega vrte, a među ovima ih imade i takovih, imenovati ih neću i ne mogu, koji napeto paze, kada će završiti, da mogu odmah

upaljenom šibicom poslužiti, kad se maši cigare, a kraj toga misle, hoće li ovo ili ono mjesto kod vaše »deželne vlade« zadobiti, ili da radije nastoje da dođu u koju od vaših centrala u Ljubljani«.

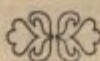
»Malo pretjeruješ«, odvratio mi je onda Cankar. »ali s druge strane se od vođe, koji ne ide za korišću, nego samo za pobjedom ideje, ne može zahtijevati, da se zavlaci u sve prljave zakutke pojedinaca«.

Prekinuli smo daljnji razgovor o toj stvari. Ali sam ga se sjetio, kada su, ako se ne varam u jesen 1913. izbili u protivničkim listovima najuzasnjiji pamfleti na Krekovo poštenje i njegovu čast. Jedna se osoba ekscitirane psihološke konstrukcije ugurala u njegovu okolinu. Krek u početku možda nije prozeo pravu svrhu te osobe, ili se nadao, da će je svojom sugestivnom snagom moći upotrebiti za koristan socijalni rad, a kraj toga je zaboravio, da imade posla s abnormalnom osobom, koja ga može samo kompromitirati. — Pripovijedali su mi učesnici ljubljanskog sastanka g. 1913., da se moglo kod stanovitih elemenata t. zv. »pristaša« opažati neko zlorado šuškanje. To šuškanje je dakako došlo do ušiju protivnika. I Krek je postao nevina žrtva.

Ja sebi ne mogu zamisliti, kako je Kreku bilo pri duši, kada je nakon najnesebičnijeg i najpožrtvovnijeg rada od preko četvrt stoljeća bio naplaćen najcrnjom klevetom. Protivnici su ga zasipavali najbesramnijim pogrđama, a mnogi od t. zv. »pristaša« su ga zapustili. A mi, njegovi učenici? — Sa bolju smo gledali u prazni kut, odakle su se nekad razlije-gale njegove riječi, a nijesmo znali, gdje se nalazi naš mili učitelj. Čak smo čuli, da imade t. zv. »pristaša«, koji misle, da bi bilo najbolje, da se do konca života povuče u kakav samostan. Mi smo svi osjećali i duboko bili uvjereni, da su sve te klevete bile najbezočnija laž, ali smo upravo očajavali radi svoje nemoći prema tim glasovima. Napokon je valjda dr. Krek bio pozvan od »pristaša«, da u »glasilu stranke« dađe kakovu izjavu.

A on, na kojega su se nabacivali i kamenjem i blatom ne pokazuje ni trunka očajnosti, mržnje, osvete. Iznio je samo dva dokumenta od tude ruke, koji su poput sunca jasno razotkrili sve satanske makinacije, da ga unište, a iz ono nekoliko riječi uvoda, tek se dala naslutiti sva zatamljena bol i gorčina. — Obasjan aureolom martiriuma, pričinjao mi se u tom trenu Krek preko svih dimenzija velik i uzvišen. Za mene taj tren znači najveći čas njegova života, jer tu je pokazao, da je ne samo velik filozof, socijolog, politik, nego da je velika, nada sve velika duša. Držim, da razumijete, što sam time htio da kažem.

Da je iza toga prvi sastanak učenika sa njihovim ljubljenim učiteljem bio ganutljiv, mislim, da ćete vjerovati. Nego nadošlo ovo sveopće klanje i razni »faktor« odijeliše učitelja od njegovih učenika. No ideje su slobodne, spiritus flat ubi vult, i učenici su bili duševno sa svojim učiteljem, slijedili su ga na svakom koraku i pratili ga u borbi i veselili se njegovim pobjedama u velikom boju za narodnu ideju, za obranu slabih i pogaženih. Badava neki te neki pripovijedaju o nekakvoj »zmotanosti«. Učenici velikog pokojnika će mimo toga ne obazreo se na takova pigmejska komarčja zujanja i poći će za stopama ljubljenog učitelja, kojemu slava!

Jože Plot: Gospa in gospod.

Reza je skoro nepremično sedela za strojem. Le gibki, mesnati prsti so ravnali blago in ga trdo potiskali pod šivanko. Tóko, tóko, tók, tók: tako je šivala Reza in se ni nikamor ozrla.

V sobi je bilo mračno in mrzleče. Reza je bila zavita v široko, rjavo jopo, tako da je s svojim hrbtom zastirala pol okna. Gospa se je pa tiščala peči in, pručico pod nogami, se je vedno bolj grbila v naročje; z vlažnimi očmi je strmela proti oknu. O kako neprijazna je ta soba! Dolga in ozka je kakor zakoten hodnik in samo eno okno gleda vanjo, da je temno kakor v kleti. Pa vendar sije zunaj solnce in vesel pomladni dan!

Gospa se je dvignila ter si podrgnila obraz. Prestopivši se na sredo sobe, je pogledala na vrt. Tam je stresala veje visoka, zelena smreka; še je bila posejana z mrzlim srezem, a solnce ga je prelivalo v bleščeče kaplje, mladike so zelenele in ptička je poskakovala na vršiču...

»Glejte!« je pristopila k Rezi.

Reza je pa šivala in se ni nikamor ozrla. »Kako pravite?«

»Posekati jo je hotel! Veste, kar posekati je hotel...«

»Že vem, že vem«, je dejala Reza. »Jej, posekati...«

»Ja, onole smreko! Pa je ni in je ne bo! Vi povejte, mar ni lepa?«

»Lepa, lepa«, je pritrdila Reza. Potem je ustavila kolo ter namaknila naočnike na (pravi kraj), sredo nosu, da bi videla tisto lepo smreko. »Jej, jej, pa kdo da bi jo posekal?«

»O saj je ne bo! Rajša zmrznem, a smreke ne bo posekal!«

»Jéhata, seveda«, je menila Reza. »Pa ne...!« je pokazala na drugo plat sobe.

»I no, on, kajpa, moj mož, Belič! Vendar jaz, jaz raje zmrznem! Kar v hosto naj gre, pa naj seka! Vi povejte, Rezika, ali bi je ne bilo škoda?«

»Škoda, seveda... Jéhata, saj ste že slišali, gospa! Pravijo, tako pravijo, smreka je blagoslovljeno drevo; pod njo počiva Jezušček, kadar gre k nam na sveti večer.«

»Saj zato ravno!« je umolknila gospa.

»Ko je tako lepa!«

»Ja.«

»Jéhata, in zelena!« je vzdihnila Reza.

»Ja, zato! In jo je hotel posekati! Veste, pa še več, še več...«

»Jej, jej«, je delala Reza.

»A ni, da bi govorila. Bolje je, da na tihem prenešam...«

»Boljše. Kakor je volja božja, tako bodi!«

»Ja.« Gospa se je napotila spet nazaj do peči. Sredi sobe je obstala ter poslušnila. V kuhinji ropoče posoda, dekla pomiva. In iz sosednje sobe je zazehalo prav naglas: »U-ujaja!« Grdavž...

Še Reza je prenehala s strojem. »Ali ležijo?« je vprašala tiho in vlijudno.

»Leži. Le naj leži! Kadar se bo naveličal, bo pa vstal. Veste, kaj takega... Ne, Reza, tako Vam povem, pri nas je hudo.«

Gospa je prinesla stol od peči, potem še pručico, ogrnila križasto pelerino ter prisedla. In je povedala s pridruženim, spodobnim glasom:

»Pa pride oni dan domov, kar na lepem, še kosila nisem imela pripravljene. Ti, pravi, zdaj je amen! Jaz ga gledam. Ne, pravi, amen je amen. Dvajset let sem delal, dovolj in pošteno sem delal. Kje je zapisano, pravi, da se naj ubijam za čast gospodov šefov? Doslužil sem in pokojnino dobim po vseh paragrafih. Tako pravi. No, kaj čem reči? Potem se je najedel in je legel v postelj...«

»Jej, jej«, je šivala Reza. »Morda so bolni?«

»Nak. Tudi jaz sem mislila sprva. Belič, pravim, pojdi k zdravniku! In gre. A zdravniki, saj nič ne vedo. Našemu je rekel, da se ga starost oprijemlje, drugega nič. Starost, ko jih ima komaj štirideset! A on verjame in leži. Se na izprehod ne gre. Samo sitnari — joj, kako!«

»Áha, áha«, je pripomnila Reza.

»Veste, Rezika, zadnjič prileti v tole sobo. Kar na celem in v spodnji obleki. Zakuri!, pravi. Kako bom kurila, če ni drv in ni premoga? Človek krščanski!, pravim, kdo pa zdaj kuri?« A on, da naj zakurim. Le, sem dejala, samo drv prinesi! Pa je kar v srajci hotel na vrt, da bi posekal tistole smreko...«

»Jéhata!« Rezi je ušlo na smeh; tolste bradavice na čelu so se ji zamajale prav do lice in očali so ji zlezle pod nos. Ko se je pa odkašljala in zresnila, je pristavila v opravičbo: »Glejte no!« Zakaj Reza je hudo nadušljiva...

»Kajne!« se je milo storilo gospé. »Pa ne samo to...«

»Tako? Jemnasta, jej...«

»A ni, da bi govorila. Kakor rečeno, boljše je, da na tihem prenašam.«

»Boljše.«

Rezina obzirnost je gospo prečudno ganila; prav od srea se je potočila gorka solza ter se prikazala v očeh.

»Poslušajte, Reza! Rezika!«

Okorna družabnica se je ozrla iznad očal in preudarno sezala po škarjah.

»Vi ste srečna, o, o, Rezika! Mene pogledjte!«

Gospa se je nalahno tresla in sramežljivo povešala oči; ovila je roko z vogalom svoje križaste pelerine ter obrisala solzo, ki je obvisela na suhi bradici. Potem se je premagala in razodela, kar je še ležalo na srcu.

»Saj bi ne pravila, ker znam potrpeti — o Rezika, jaz sem pretrpela, jaz! Ljudje mislijo: tako pa tako, saj jima je dobro, sama sta in kakor v malih nebesih. Nebesa, ja! O Rezika, samo tole mi povejte: kaj pa Vam, ali Vam je bilo kdaj žal, da se niste možila?«

»Jéhata«, je odgovorila Reza, ki je še zmerom tipala škarje; slednjič se ji je posrečilo, da je nasadila ročaja na palec in sredinec; nato je odprla rezini, položila med nju svoj levi palec in... Ko je tako pretuhtala vso reč, ni ničesar več rekla.

»Kajne, nikoli? O Rezika, saj Vam vidim v sree. Le to Vam rečem, sam Bog Vas je varoval. No, ne bom trdila, se dobijo tudi moški, drugačni... Pa je rekla moja mama: »Glej, on je uradnik, pokojnino dobi, do smrti boš preskrbljena in še črez...! O da bi bila takrat vedela... Glejte, Rezika, Vi pa takole šivate, in kamor pridete, povsod Vas imajo radi, povsod ste doma... Toda, je že tako in je boljše, da vse ostane na tihem...«

»Boljšc, seveda!« se je oddihnila Reza.

Gospa se je nekoliko umirila, se spet obrisala z vogalom pelerine in oči so se vdano povzdignile na vrt. Oj, smrečica, lepa, zelena, ne bo te posekal!...

»Jaz storim svojo dolžnost, več ne morem. Postrežem mu, kakor malokatera, vse storim, če je le mogoče. Pomislite, zajutrek mu kar v posteljo prinesem. Le pogledjte ga enkrat: kako je rejen in rdeč, še las nima sivih! Samo zdravje ga je, pa leže!«

»Aaja?« se je ponižno mrgodila Reza. Vendar bolezen — to je čudna reč. Jej, jej, jaz, ki tako dobro izgledam...«

»Ja. Veete, pa da bi bil zadovoljen. Kaj še! Še renči nad mano! Kar na celem si izmisli, da bo smreko posekal... Pa veste, zakaj?«

»Že vem, že vem«, je odgovorila Reza.

»Ja, samo zato!« je razložila gospa. »Pa pogledjte mene! Lasje mi živé od samih skrbi. In kako hujšam in glava me boli in kar venomer mi šumi tukajle okrog, takole, kar takole mi šumi — da!«

Reza ni nič pogledala, a je vseeno lepo odgovorila: »Jej, jej, pazite se, gospa! Zdravje je prva reč«.

»O naj le umrem — potlej bo že videl! Čim prej bo konec, tem bolje. Saj vem, kaj hoče on. Kar za deklo bi me rad. Sicer nič ne reče, seveda. Že jutri bom odpovedala, Francki namreč. Bo že videl. In bom sama nosila premog, pometala, prala — — o, o!«

Gospa je sklonila glavo v naročje in roke so se ji tresle. Rezi se je zdelo, da ihti — revica, in se ji je zasmilila do srca. »Bolezen — to je huda reč...« je pomislila, a je bila sama tako splašena, da ni mogla izreči primerne tolažbe.

»Bog nas reši boleznii!« je dejala. »Saj že jaz, ki imam naduho... jéhata, jéhata!«

Takrat je zaškripalo tam zadaj pri vratih. Tudi gospa je slišala in je vstala, kakor da se ni nič zgodilo.

»Poslušaj!« je zašepetala in se namerila do peči. Reza je zaropotala s strojem.

Nato je pa gospod Belič pritisnil na kljuko in pomolel roko izza vrat.

»Lenica, še tole copato boš dala Rezi!« Kakor da se ni nič zgodilo... »Pa se nič ne mudi, Rezika, prav nič!«

A reza se ni ozrla. Saj ona je šivala. Tóko, tóko, tók, tók — tako je šivala Reza in dobro se ji je zdelo, da jo imata rada gospod in gospa. »Prijazna človeka... Vendar bolezen — jej, jej, to je huda reč — —«

Narcis Jenko: U ono vrijeme ...

Legenda.

I.

Na Ara Coeli je zvonila Zdravomarija, kad se je probudila kraljica Kata. Prozirno sumračje bijaše u njezinoj prosto uređenoj sobi, ono velebno sumračje, što tako slatko cjeluje oči ljudske. Kroz tanke zastore na prozorima prolazile su zrake mjeseečeve pletući po sobi čipkašte fantome.

Kraljica je Kata užegla svijeću i htjela ustati, da ide na ranu misu u Ara Coeli.

Bjelina razgrnute postelje njezine bijaše bjelina sjevernog, čistog snijega domovine njezine.

I ustala je.

No pod njom su noge klecale, a pred njom se soba vrtjela. Pred njom i oko nje, Velike njezine oči bijahu čudno uprte u jednu točku kao da ju žele pričvrstiti. Lijepa su joj se usta grčevito otvarala.

Cijelu je noć patila sanjajući u snu i na javi o domovini svojoj, koju poplavi turska bujica, o sudbini naroda svoga i pastorka Stjepana i sina Sigismunda i keéri Katarine...

Vidjela je očima svojim u nekoj poluzbilji, gdje joj pastorka i zadnjeg kralja muče, odsijecaju mu glavu, a anđeli mu hvataju krv u zlaćane posude...

... Dok na poljima i brdima kraljevine njezine leže leševi i odrubljene glave. One viču u zadnjem trzaju: »Gdje si, kraljice Kato!«...

... Dok su u niskim kućama seoskim oko prijestolnice njezine strah strahuju ostavljene žene s nejakom djecom neznajući, u koju su im goru pobjegli muževi i braća, i očekujući dolazak gordog osvajača...

... Dok u kutovima kućnim stoje djevojke i dršću od čudnih slutnja...

... A Bosna rijeka teče crvena, valja mrtve leše kao nekad trule klade, uvija se vajna kao zmija i regbi, hoće sama da uteče iz zemlje nesretne... U naručju svome držeći mrtva tjelesa junaka i nevinih žrtava žuri s njima, da ih daleko odnese i sama pokopa, nek ih ne oskrvrnuje Turčin, koji oskrvnu mnoga živa...

Na razorenim gradovima grakće gavran i guli s gnjatova palog boreca svježe meso...

Po Jajcu se širi nečuvena molitva sa tornja sv. Luke, a mnogi se velikaši prevjeruju i mnogi se mučenici muče...

I kralj Stjepan gledao je jade s njome držeći u rukama rođenu glavu:

Propalo, propalo, sve propalo! — više mrtva glava. — Pade Ključ, pade Bosna, pade kralj. Kostí moje bit će amanet zemlji nesretnoj, gdje kraljevah. Izdajom pade snaga! Izdajom pade kraljevina naša! Krvlju svojom perem tu ljagu: oprat je ne mogu. O, majko, o kraljice-majko! Kako je nesretan sin tvoj! Niko ga ne oplaka, niko mu od dragih i milih ne baci na tijelo mrtvo mrvu zemlje rođene! I nikog ne bijaše uza me! Ti mi ode na jednu stranu, kraljica Mara na drugu, a braću — djecu tvoju uze mi uz suze teške gordi osvojitelj...

Kako to peče i muči suhe kosti moje! Kako to boli!...

O pomajko i majko, nek si me poslušala i otišla iz jadne domovine i kraljevine naše! Tebe izjeda samo jedna briga, muči samo jedna bol... A ja ležeći u sreću domovine svoje trostruko osjećam svaki jad njezin i naroda njezina. To je pokora za slabost moju! Gledat ću i mrtav oblačno nebo, osjećat ću i trpjeti oluju, što buči i huči vrh šuma domovine naše i sve lomi, tare, gnječi... Začarana sjena moja lepršat će neupokojena oko glavnog mi grada, što strada i nju će probadati svi mačevi, koji proliju krv podanika mojih i trt će je sva konjska kopita obijesnog osvajača, što gazi ko gazija sve zelene usjeve. Suza naroda i roda moga padat će na kostur moj ko jesenske kiše i više ko zimska smrzno, a uzdasi njegovi bolit će me ko neotvorena rana...

Napola sjeedeći u postelji sjećala se kraljica Kata sna svoga. Sjećala se s bolju i zebnjom, sa suzama i uzdahom. San joj je ušao u srč, razlio se krvlju i srecem i ona to osjećala kao bol.

Na vratima je sobnim lagano kucala gospođa Prvica, snaha njena, a žena sina joj Sigismunda.

Taj je kucaj bio ko guk golubica, što su se vijale i lelijale nad Jajcem. Prvica je kao obično zvala, da idu na ranu misu u Ara Coeli.

Kata je htjela reći kakvu riječ, no nije mogla. Samo je otvorila usta, makla se i — pala na uzrak.

Prvica ne čuvši glasa zadržta i srce joj zakucala jako i snažno. Tišina je povećavala udar njegov... I ona je prisluškiivala... I čula je samo tišinu... I sva protrnula... Zlokobne joj se slutnje umješaše u neredovito kucanje srca. Naglo je otvorila vrata i unišla u sobu Katinu, u kojoj je gorjela svijeća i vladao mir...

Kraljica se prenu:

— Ko je to?

Prvica je motrila bljedoću njezinu — bjelinu voska, pojačanu lakom rasvjetom voštaniće. Ništa nije mogla reći.

— Ah, ti, Prvica! — uzdahnu kraljica, kao da se nećem dosjetila. — Anđele moj, koji se za me brineš! Utjeho života moga!...

— Ti si bolesna, Kato?...

I položila je ruku na čelo kraljičino, gdje se sjajilo nekoliko kapi znoja ko rosa jutarnja: čelo joj gorilo.

Prvica ga razhladivala hladnom rukom još mlada i neiskusna ne znajući, šta će činiti.

— Spremila si se u crkvu, — reče Kata nakon nekoliko časova, — ajde samo! Ja ne mogu jutros. Satrla me noć, nespavanje i sanje... Tako... A ti ajde, pa se moli i za me i za... I za domovinu, Prvica, — kraljevinu našu! I za sve... sve...

— Ne, Kato! Ja te ne mogu ostaviti same. Ti si slaba. Posluge trebaš...

— Jutarnji mi san dolazi na oči, počimut ću i počinak će me okrijepiti! Dok se ti vratiš, bit će mi bolje... Ta i onako nije bogzna što... sanje me izmučile... sanje...

— Trebalo bi liječnika zovnuti, — na to će Prvica zastidjevši se, što se toga tako kasno sjetila. A oblila je rumen kao što oblijeva istočno nebo pri izlasku sunca.

— Liječnika? Šta može meni pomoći liječnik? Bol moja nije prosta bol tijela...

— Zovnut ću o. Žarka. On će nam pričati o domovini našoj i mi ćemo biti vesele... makar za čas. Možda je došlo kakvih povoljnih vijesti iz Bosne...

— O njega zovni, zovni!...

I kad je Prvica izišla, kraljica je osjetila, da su joj zbilja sile oslabile... Varala je samu sebe, da je to samo bol sreća. Žalost i tugovanje njezino ustařilo se u tjelesnoj boli...

II.

Kao nikad prije Prvica se žurno uspinjala stepenicama, koje se koče pred Ara Coeli. — Žrtvenik nebeski. Idući njima redovno je osjećala, da i ona mora doprinijeti veliku žrtvu no čistim srecem. A to nije mogla.

Proživjela je godinu dana sa Sigismundom, sinom kraljice Kate. On ju je paz'o i mazio i ljubio, a ona mu je htjela biti sve... Njim je zasićivala oči svoje, njim je ispunjala srce svoje, o njemu mislila, o njemu čuvala i sanjala... Gledala ga i danju i noću i nije ga se mogla nagledati... Vezla je za nj ubruse i rublje i u njih prelijevala ljubav svoju...

A tada dode katastrofa.

Rastadoše se. Sila ih rastavi — jer njega i sestricu mu dade Stjepan Tomašević sultanu kao taoce.

O kako je ona plakala. Kako je zaklinjala Stjepana da nju pošalju sa Sigismundom mjesto Katice, sestriće njegove.

A Stjepan je pogledao svojim crnim očima, u kojima se uvijek odrazivao strah i bojazan. Pogledao je strogo, žalosno i neumolno...

Taj je pogled rascijepio srce njezino, ustav'o joj riječi, kojim se htjela protiviti — i na koraljne usne njezine tek se izvinuo nijemi uzdah...

I sad je duboko uzdahnula penjući se stepenicama pred Ara Coeli.

— Gdje joj je Sigismund? Šta radi i misli li na nju? Ili je možda mrtav?

Pri zadnjoj pomisli sva se strese i pogleda na sjajno ruho svoje.

— Zar ga ne bih vrijedala, kad ga ne bih žalila.

A on joj je bio posve dobar.

I stade Prvica na jednoj stepenici. Stade i zamisli se: Kad bi sigurno znala, da je umro, uzela bi pokorničko odijelo kao i Kata i molila bi za nj... za dušu njegovu... I činilo joj se, da ga vidi na erkvenim vratima sjajna i svijetla, obučena bjelinom snježnom, a urešena zvijezdama zlatnim: raskrilo je ruke i nju čeka, čeka...

Brzo će ona k njemu... gore... Na nebo... u raj!

Stupila je u crkvu.

Na Gospinu je otaru govorio misu o. Žarko.

Prvica se spustila na koljena. Adoramus te moleći...

... I motreći prsten na ruci svojoj, koji kao da ju je uvjeravao, da Sigismund još živi...

Živi!...

— A jesu li istinite glasine, što kolaju o njemu, da se je poturčio, da je vjeru promijenio? Misli li sad on na nju, kao što se ona sjeća njega?... Ili uživa s drugim ženama?...

Molila je, da joj ga Bog povрати. Iz tame se k svijetlu dizala pamet njena. A ruka joj ticala i pomicala srebrna zrnca na krunici.

Bog će ušlišati nju, čut će molbe njezine... On će joj vratiti njega... I uz njega će sve zaboraviti, makar da je u tudini!

Zvonce je zvonilo: svet, svet, svet! Ona je bila skrušenija...

Samo je za čas i na čas maštala o sreći, koja ima doći...

Gledala je prsten. Lagano se svjetlucao na prstu njezinu. Sigismund joj ga natače i sad ga u tudini nije skidala. To je spomen na njega.

I opet je zvonilo zvonce.

Podizalo se Tijelo i Krv Kristova. Opazila je, da je bila rastrešena. Spoznala je, da ne ljubi Boga, kako bi trebala. Smeta je prsten. Smeta čovjek, koji joj je dao prsten.

A eto za njeg kažu, da je odmetnik... O, da joj je to sigurno znati! Ona bi stupila u Treći red kao i kraljica Kata, rušila bi se, postila i molila... Za njega i za se...

Ljubila bi samo Boga upoznavši, da je nevjeri vjeru dala. Odabrala bi drugoga Zaručnika, uzvišenijega, stalnijega...?

A On uzdignut u rukama svećenikovim i sakriven u Otajstvu kao da je poziva:

— Dodđ, dodi! Sve je zemaljsko nestalno. Ja ljubim i život iz ljubavi dajem. Dodi, dodi! Vjenčaj se sa mnom Najdivnijim. Ja sam Ljepota. Ljepota vječna.

Pala je Prvica u razmatranje i snatrenje... Dugo je ostala u njem. Misa se već svršila. Tada pristupi k njoj o. Žarko, nemiran i blijed. Pitao je za kraljicu, šta je s njom i zašto nije došla.

— Bolesna?

Izlazili su iz crkve i išli kući.

— Bolesna? Ja znam, šta je. I Vi znate... Tuguje za narodom i zemljom svojom i ne može više tuge da podnosi... Shrvala je bol...

— Nemate kakvih vijesti iz domovine? — prekinu ga Prvica.

— Nemam. Sad nit ko ide u nju, nit iz nje dolazi...

— O, kako je teško ništa neznati za domovinu! O, kako je teško...

Pogledala je na prsten i uzdahnula. O, Žarko znao je, šta znači uzdah taj...

— Bog će dati okrjepu!

— Uzdám se.

— A je li kraljica jako slaba?

— Ona veli: nešto prolazno...

Zatekli su je na klecalu, gdje moli. Izgledala je kao nadzemaljsko biće. Divne, velike oči svoje uprla je u nebo. Regbi, da je u tom času že-

ljela i molila, da čim prije stigne tamo, u tu domovinu, vječni stanak, kad ne može u domovinu svoju. A svoju će ostaviti. Kome? Ne zna ni sama. Zar Sigismandu?

— Došao je o. Žarko, — upozori je Prvica.

— Neka moli! — manu on rukom.

I ona je molila, suze lila i molila.

— Vi došli! — reče napokon ustavši.

— Da. Mislim ići u Bosnu i vidjeti, šta ima tamo. Nadam se, da ću Vam, svijetla kraljice, donijeti vesele glasove.

Nesigurno govoraše o. Žarko. A kraljica kao da se preobrazi čuvši riječi njegove. Veselje se razli licem njezinim:

— O Bog će Vam platiti za to!

— On je najbolji Gospod!

— I vidjet ćeš, kako je sada narodu...

— Hoću.

— I donijet ćeš mi vijest, je li zaboravio kraljicu svoju...

— Glas će Vas moj uvjeriti, da Vas narod ljubi i ufanja ne gubi, da ćete se vratiti.

— I javit ćeš mi, šta si čuo o djeci mojoj...

— Gledat ću, da ih vidim i s njima govorim.

— O, kako je teško biti izvan domovine! Samo prognanik zna, kako su krasna brda domovinska, kako tajanstveno šume šume i ljupko romone vrela!...

— Piti ću još domalo vodu izvora naših, udisat ću zrak gora naših! — zanosno kliknu o. Žarko.

Prvica je plakala.

— Što plačeš, Prvico? — upita je kraljica.

— Mač i kolac daju se sad u Bosni mjesto soli i kruha. Njima dočikaju mjesto obilnom trpezom.

— Mene će Krist čuvati, — odgovori o. Žarko.

Glas mu je bio snažan. Kret ruke važan.

— A na koncu znam, da mi ništa ne može biti bez volje Boga moga...

— Ipak ne idi, ne smiješ ići!... — počeo ga sad nagovarati kraljica.

— Ta i čemu? Čuli smo mnogo strahota, zar da još čuti moramo?...

— Možda su pretjerane...

— Ah, možda, možda!

— I znate, ispunit ću Vam davnu želju i donijeti ću Vam ili poslati habit blaženoga Deodata iz olovskog samostana i grumen zemlje...

— ... u kojoj kraljevah...

— Da!

— Sve je utješno i lijepo, — i povjerljivo i uvjerljivo govoraše kraljica Kata. — Ali ne idi!...

— Ja sam to davno odlučio... Nešto me vuče domovini mojoj... Raspršene su ovce... bojim se. Ne mogu više srcu odolijevati. Pošao sam s Vama, da Vas tješim u tuzi, da Vam olakšavam teške dane u tuđini. Vidim da to ne mogu. A to i nije ono pravo, što činiti moram... ja i svi drugi... Mi moramo u narodu podržavati spomen na Te, o kraljice; mi moramo utirati put, da se vratiš. Jer s Tobom će se vratiti Sloboda i Blagostanje...

— Kraljestvo zemaljsko nije više za me... Ne idi!

— Privest ću na pravi put sina Tvoga. Otvorit ću mu oči, da ne bude rob, nego gospodar...

— Da, on bi morao biti kraljem Bosne, Sigismund moj, tuga moja!...

— Plač je Tvoj umekšao srce njegovo. Dovest ću majci pokajna sina, a domovini osloboditelja i spasitelja.

— Bog te čuo!

Prvica je teškom mukom suzdržavala suze u svoja dva duboka oka.

O. Žarko poljubi kraljicu u skut i pode:

— Zbogom! — reče.

— Ipak se jedamput vrati! Ili ne: vrati se brzo i kaži mi, šta je s narodom mojim i sinom dragim.

— Do šest mjeseci biti ću ovdje ja ili glasnik moj.

Pratila ga Grlica do vrata.

— Oče Žarko, — šapnu mu tada kroz suze i stavi nešto u ruku. On osjeti: bio je prsten. — Ako doznaš, da se je prevjerio i s drugom se vjerio, objesi prsten taj pred sliku Gospe Olovske...

— Hoću, uzmožna!

— Pred otarom sam ga primila, želim, da ga na otar stavim...

— ...te se tako zaručite s Nebeskim Zaručnikom, ako Vam nadem zemaljskog, da je nevjeran...

Prvica je uzletjela uza stepeniće, puna tuge i čemera, i otišla u svoju sobu, da se isplače i umanjí tugu, što joj srce plače. — — — — —

III.

Išao je o. Žarko domovinom svojom. Uznosila ga i zanosila ljepota njezina. S početka nije ništa drugo ni vidio, nego samo njezina divna brda, zelene šume, plodne doline i bistre rijeke...

— Sve je kao i prije! — mislio on.

No kad se umorio i htio naći kakvo selo, — našao je samo garište, na kojem se poročao skup povaljanih ognjišta... Više ništa!...

Suza mu se otiskivala od oka.

— Gdje je prijašnja sreća? Gdje prijašnje blagostanje? Zar je sve popaljeno, porušeno, uništeno?...

Kroz tamnu noć brzao je i htio onome mjestu, gdje se kočio samostan. Čuo je šum iste rijeke, šušanj istih stabala, a — njega ne bijaše...

Stari je pastir čučio u blizini pasući krdo volova i krava.

— Mir ti! — pozdravi ga o. Žarko.

— Davno je nestalo ljudi, koji su pozdravljali kao i ti. Bog ti dao mir, dobri čovječe...

— Gdje je samostan, gdje braća?

— Samostan srušen, braća ubijena i rastjerana.

— Mjesto divnog samostana sad samo pustoš...

— Pustoš je svugdje...

— Volovi tvoji kazuju, da si bogat i imućan čovjek.

— Imao sam boljih od ovih, a ovi su tuđi. Ja sam im samo jadni pastir...

I zaplaka starac ljuto i kruto:

— O stara vremena, kad Sloboda vladaše nad nama!...

Razdanilo se posvema.

O. Žarko iđaše dalje,

— Otkud ti, oče? — ću iz šume glas. — Vрати se! Ne idi u ovu prokletu zemlju. Sve je oskrvnjeno u njoj... Sve!... Svetinje poharane, životi uništeni, mladost skrhaná...

Stara žena izađe pred njega.

— Ne idi! — opet ga opominjaše.

— Šta ti radiš tuđe, kukava kukavice?

— Kukam nad sinovima svojim, dikama prelijepim. Odvede ih kleti neprijatelj. Ote mi ih. Zavazda ote. Prevjeri ih nejake, o grdne grjehote! Ostavi mene samu samohranu majku...

Plakala je stara.

Ocu se Žarku činilo, da hiljade i hiljade majka govori na usta njezina. I tješio je tada:

— Ne kloni duhom! Vratit će se stara vremena... doći će sinovi tvoji...

— Oče, ti si jedini, koji vjeruješ...

— Vjeruj i ti... Vjeruj i nadaj se... Onima, koji vjeruju, sve je moguće...

— I ti misliš, da će izaći sunce Slobode? — reče stara.

— I ti misliš, da će oskrvnjena dobiti nevinost svoju? — Zarida mlado lijepo djevojče, koje naglo dođe. — Je li moguće, je li moguće?

I smijaše se smijehom preradosnim.

— Luda je ona, oče, — ubaci stara. — Poludi, otkako joj neprijatelj oduze nevinost.

Otae Žarko nije mogao uzdržati suze. Plakao je. Plakalo je i lijepo djevojče i čudno buljilo u njega.

— O možeš li, možeš li?... Kako ću ja dočekati dragana svoga, kojega sasjekoše Turci... Povrati, povrati mi nevinost... O, možeš li, možeš li?...

— Zlo je, veliko i preveliko! — govorila stara. — A ti se, nadaš oslobođenju. Ko će nam dati i donijeti oslobođenje?...

— Može on! — mislio o, Žarko i sjetio se kraljičina sina. I pošao je, da ga traži.

Sad je samo raspitivao za njega.

Težaci nijesu ništa o njemu znali. Nijesu ni drugi putnici. Nijesu ni drugi stanovnici.

Pitao je i čudne goste — osvajače. Oni su šutjeli. Većina njih. A neki su mu govorili: eulanija!

Jedamput susretne čovjeka s bijelom bradom, a prostriženom kosom. Bijase u narodnom odijelu.

— Zdravo, brate, Mir ti! — pozdravi ga taj čovjek. — Odakle si ti, pa nosiš haljinu sv. Franje?

— Iz Rima... A sin sam zemlje ove, bivši kapelan kraljice Kate.

— Čuo sam za te. Dakle ti si o, Žarko? A i ja sam brat tvoj u Kristu i sv. Franje. Ajde k meni i pričaj mi o kraljici i pripovijedaj mi, zašto si došao...

I o, Žarko mu pričaše. Pričaše o kraljici Kati i gospoји Prvici. Pripovijedaše o svojim odlukama i nakanama. Pitaše za kraljičina sina...

Nujan ga slušao stari brat.

— Sve je to uzaludno... sve... Prijašnji se dani ne će lako povratiti. Kraljičin je sin odmetnik: mi stado bez pastira... Ništa postignuti ne ćeš. Objesi prsten Prvici na otaru Gospe Olovske i ajde, javi kraljici, šta trpi narod njezin. Trpi, a nje ne zaboravlja...

— Ja ću gledati, da osvijestim sina njezina...

— On je čuo više riječi, nego ćeš ih ti reći; vidio više suza, nego ćeš ih ti prolići... Njegovo je sree stijena!

— Ja se ne uzdam u se...

— Gospod mu je otvrdnuo sree.

— Gospod ga može i umekšati.

Došao je o, Žarko kuli Sigismunda, sada bega Abdulgafura. Dvije mlade bule uz prošan i prokšen smijeh pobjegoše pred njim u kulu.

— Mir vam! — ljupko je govorio o, Žarko.

One su slušale riječi njegove vireći iza mušebaka.

— Tražim kraljičina sina! — dolazio je do njih vapaj njegov. One su se smijale.

Dva janjićara pristupiše k njemu. Nijesu ga pitali, šta hoće, nego su ga tukli.

— Ti da smiješ kadune gledati!

— Tražim kraljičina sina!

— Skotu!

Tukli su njega. Tukli i u tamnicu vukli. A kadune su se smijale.

— Vodimo te dvoru kraljičina sina...

I premetali su ga tu. I prsten našli. Prsten sličan prstenu, što ga nosi Abdulgafur.

Odnijeli su ga njemu, a onda je i on s njima došao.

— Otkud tebi prsten ovaj?

— Dala mi ga Prvica, gospoja Prvica...

— Da ga meni doneseš...

— Ne, nego da ga objesim na otar Gospe Olovske, ako ne povратиš u vjeru staru...

Abdulgafur poerveni od ljutine i bijesa. Ha, to ga je ona htjela prokleti. (On se još jednako bojaše srdžbe Velike Gospe Olovske).

— O vrati se! Narodu spas donesi. Obrati se i vrati se. Sreća će s Tobom doći. Čekaju te kao ovce pastira. Čekaju te kao narod gospodara. Vrati se!...

— Ti si mi htio nesreću napraviti. No zapriječio je Akti-Allah! On je jači! — mišljaše Abdulgafur.

I ponovno se razljuti i odljuti i zloba mu dođe u srce i reče:

— Siromah! Prezebao je i promukao na putu! Dajte mu jedno jaje na umak, nek mu se grlo pročisti.

Skočiše dva janjičara. Donesoše posudu jajolikoga oblika, punu olova. Zališe njim o. Žarka. Sve pietaše. Sve cvrkutaše olovo...

— Ovo je žumance ispod obrjezja, gdje je Olovska Gospa! — rugaše se Abdulgafur.

— O vrati se i obrati se! — još jednom jedva jedvice dahnu o. Žarko

Kroz mali je prozorčić na tamnici provirila jedna sunčana zraka.

No nestade je brzo...

IV.

Napeto su iščekivale Kata i Prvica povratak o. Žarka. A on ne dolazase... Nije mogao doći. I u tom očekivanju bijaše i bojazni i slutnje, da nikad doći ne će, da ga je pogubio sin kraljičin.

I plakala je kraljica. I plakala je Prvica. I obe su slabile pod tuđim nebom. Čekajući, a ne dočikajući. Sluteći, a neznajući. I molile su svaki dan Boga u Ara Coeli i utjecale se Gospi nad gospama, da ih riješi sumnje. Činile su i zavjete. Osobito Kata. Ona otada nosijaše oštre cilicije...

A on ne dolazase. Nije mogao doći. Bijaše mrtav. Sanjale su o njemu, da je pogubljen, da je umro kao mučenik. Sanjale, a ništa znale.

Jer od njega ne bijaše glasnika. No molile su dalje. Molile i postile. Osobito Prvica. Ali ipak ona još jednako nosijaše sjajno ruho... Nadala se: Sigismund živi i on će se povratiti. I mislila je: bijaše dobar, kako može on ubiti o. Žarka... I molila se sad samo za to...

A ne bijaše ni glasa ni glasnika... — Hvala Gospodu! — reče jednog dana Kata, kraljica. — Podnesimo i ovaj križ... Uzmimo ga rado! Sve je slatko, što je od Gospoda. Ovo nam je najljepši dar u korizmi — svetom vremenu.

— Hvala Gospodu! — ponovi Prvica.

I tada izbi glasnik. Upravo dana toga. Donese im krvavu haljinu oca Žarka — jedini pozdrav iz domovine...

Kraljica je pala u nesvijest... I dugo je ležala u njoj...

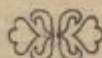
A kad se osvijestila jedva čujno reče:

— Ovo je moj čas... Idem u domovinu — pravu domovinu...

I napravi oporuku i ostavi Bosnu sv. Stolici, ako joj se djeca ne obrate i zaželi, da je pokopaju u haljini o. Žarka, zadnjoj spomeni iz domovine... kraljevine svoje...

A na to umr — kako je rekla — — — — —

Prvica pako obuče njezino pokorničko ruho moleći za nevjernoga dragana i milu, ali tužnu Bosnu ponosnu...

Ljuba Pavić: U jesen ranu.

Čuj! o dušo, cigansku svirku, daleku, strasnu ti'u,
I tamburu gdje zvoní s pjesmom punom čežnje i bola,
A jesen već dođe jesen rana.

I noći pjesme i kōla.

Da jesen dođe nam, dušo, i doskora bliži se berba,
Ciganske ciliču gusle, djevama mala je soba,
Svacomu drago nastade opet

Jesenskih vašara doba.

I kod nas vašar je sutra, pa momci smišljaju mladi,
Kakve li kupiti dare, svojemu svaki će zlatu,
A majke kćer'ma za svāte koji,

Pred svetu biti će Katu.

A nije daleko ni to, vesele misle si mome,
I hrle sokakom pustim, kamo ih tambura zove,
U kōlo, ta svaku noć će tako

Jeseni bogate ove.

Na selskom raskršću uz svirku, kōla već dva se viju,
Kod čeraga ciganin gudi, i on se na vašar sprema,
Ta svatko već zna, da kod nas nikad

Bez eige vašara nema.

A ja pak u doba ovo, po noći slušati volim,
Slavonsku tamburu našu, i pjesmu kad cikće, plače
Za tobom čežnem, uzdišem dušo!

Kad eigo zagudi jače.

Nuz naše šljivike lutam, o tebi sanjarim dušo
I sjetan nešto sam valjda s cigana strastvena poja,
Ta dodi tek oči da ti vidim

Sulamit kraljevno moja.

I voće miriši zrelo, a vjetrić lice mi ljubi,
Što preko livada ravnih sa Save lagano pirka,
Kod čeraga tamo čadavih, masnih

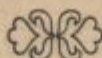
Ciganska zamire svirka.

Tambura naša više ne zvoni, slavonska pjesma mre,
I cike nestade kôla, u selu tišina vlada,
Magla jedino jesenska plava.

Na zemlju sve više pada.

Još gdje gdje sokacima pustim, crne gube se sjene,
Ponoćni izbijaju sati, u zraku lahor plije,
I ništa . . . , tek lišće šušti svelo,

A luna blijeda sije.

Dr. Đuka Kuntarić: Organizacija socijalnog rada i općine.

I. dio.

Temeljna je dužnost države, da osigura pravni položaj osobe i imovine, te da pruža svoju pomoćnicu ruku svojim državljanima u svim njihovim socijalnim potrebama. Pravna je dakle sigurnost osobe i imovinska zaštita te socijalna pomoć najpreči socijalni rad svake države. Dokazuju nam to državni proračuni.

Dok je apsolutistička država vladala centralistično, u modernoj je pravnoj i konstitucionalnoj državi pobijedio nazor, da država ne može na opće zadovoljstvo i za valjano riješenje premnogih socijalnih pitanja vladati i upravljati centralistično, radi čega je gotovo sav svoj rad i upravu decentralizovala u okružja, kotare i općine.

Danas je općina sa svojim vlastitim i prenesenim djelokrugom osnovna upravna jedinica. I kao što država imade svoje svrhe i zadaće i načine, kako da unsprijed moralne i materijalne interese svojih državljana, tako ih imade i općina, dakako u okviru općih državnih svrha. Stoga su i općine sa svojim socijalnim zadacima od vanredne znamenitosti za razvoj i unapređenje moralne i materijalne kulture države i naroda. A kako nema sumnje o tom, da općine kao osnovne upravne jedinice lako mogu u vlastitom svom djelokrugu učiniti mnogo za poboljšanje socijalnih prilika te za uspješno i povoljno riješenje socijalnih nevolja, zabavit ćemo se potanje općinama i organizacijom socijalnog rada u njima (općinska socijalna politika).

I. Organizacioni principi općina.

Samo su dva motiva uvjeta, da općina u svom djelokrugu iz vlastite inicijative valjano i dobro socijalno djeluje odnosno udovoljava svim zadacima t. zv. općinske socijalne politike, a to su: autonomija i demokracija.

Raznolikost gospodarskih i kulturnih interesa u gradovima i selima, u industrijskim i agrarnim krajevima traži, da u različitim prilikama i potrebama državni zakoni budu okvirne norme, opća pravila i smjernica, prema kojoj imadu općine za svoje prilike i potrebe da rade i udovoljavaju svojim socijalnim zadacima. U Engleskoj, gdje su općine vanredno mnogo učinile za socijalni napredak i blagostanje svih staleža, ustaljeno je načelo samouprave poznate pod imenom *self government*. Bez te autonomije, samouprave, ne mogu općine vršiti svojih socijalnih zadataka.

Po tom je autonomija ili samouprava prvi temeljni organizacioni princip općina.

U općini moraju imati riječ svi općinari, jer se općina mora skrbiti za sve i štiti interese sviju. Ako naime u općini odlučuju samo neki staleži lako će se dogoditi, da će doći do snažnijeg izražaja i udovoljenja posebni interesi tih staleža, dapače i stranački interesi, dok će interesi onih, kojih se manje čuje odlučna riječ ili koji nijesu nikako zastupani, ostati nepaženi, nepriznati i neuvaženi radi pristranosti gospodujuće klase. Naravni zakon imperativno zapovijeda, da se u općini prizna zastupstvo svima staležima. Ovo se načelo manifestira općim, tajnim, jednakim i direktnim izbornim pravom. Izborno pravo u općinsko zastupstvo ne može biti tako široko kao za parlamenat, već ga treba ograničiti na one, kojima su radi svog stalnog boravišta u općini dobro poznate njene prilike i potrebe. Zato neki stručnjaci u pitanju općinske politike kao Adolf Damaschke preporučuju za općinske izbore sistem proporcija, po kom bi u općinskim zastupstvima dobila zaštitu i manjina i njeni interesi. To je čisti demokratski princip.

Po tom je demokracija drugi temeljni organizacioni princip općina.

Samo na tim principima konstituirane općine bit će kadre svojim socijalnim radom unaprijediti blagostanje ne samo svoje već i naroda i države ili drugim riječima: samo takve općine htjeti će i moći socijalno raditi.

II. Socijalna politika općina i socijalizam.

Rad općina oko rješavanja svojih socijalnih zadataka i za unapređenje socijalnog blagostanja općinara nazivaju neki općinskim socijalizmom.

Ako državni socijalizam znači nauku, po kojoj je država dužna, da pametnom socijalnom politikom oživotvori sve uvjete, da unaprijedi i stvori socijalno i ekonomsko blagostanje, da je ono općenito, onda je to ispravan nauk, ali je ime slabo. Tako je i s općinskim socijalizmom. Ako je općini zadaća, da ostvari sve preduvjete socijalnom blagostanju općine, onda to nije nikakov općinski socijalizam, već je to socijalna politika općine.

Neispravno je dakle načelo i sistem, po kom država odnosno općina svojim radom privodi svrsi svoje socijalno djelovanje, nazivati državnim odnosno općinskim socijalizmom, jer je socijalizam nešto sasvim drugo i jer je zato ispravan jedino naziv državne odnosno općinske politike.

To je tim opravdanije naglasiti tu razliku, jer socijalisti nijesu začetnici općinske socijalne politike. Rodni kraj je općinske socijalne politike Engleska, a upravo se tamo ona razvila bez socijalističkoga utjecaja. Socijalisti su naime kao odlučni neprijatelji državnog socijalizma, neprijatelji i općinskog socijalizma, jer su općine organizacije u državi te se temelje na istim načelima kao i države. Ovakovo su stanovište proti državnom i općinskom socijalizmu zauzeli g. 1892. u Berlinu inicijativom Liebknechtovom njemački socijalisti, kada je u Njemačkoj općinski socijalizam bio tek u zamecima. Svoje su stanovište motivirali time, što je sada država organizirana kapitalistička tvorba, država klasna, koja stoji na današnjoj formi produkcije i njoj služi. Državni je socijalizam zapravo državni kapitalizam, koji povećava političku ovisnost i gospodarsko ropstvo.

Zastupnici kršćanske socijalne misli dosljedni svojim načelima uvijek su pobijali socijalizam, pa imajući ispravne nazore o državnoj i općinskoj socijalnoj politici odlučno su se borili za priznanje i oživotvorenje pravih i zdravih socijalnih ideja u državi i općini.

III. Općeniti zadaci općinske socijalne politike.

Hrvatski se katolici upće nijesu zanimali socijalnom politikom općina. Zanimanje za nju nije došlo do izražaja ni u našim općim katoličkim kongresima; drugojačije su radili Slovenci i Nijemci.

Među općenite zadatke općinske socijalne politike u prvi red moramo svrstati pučku prosvjetu. U tom je pogledu II. slovenski katolički sastanak (1901.) proglasio ovu rezoluciju: »Avtonomni zastopi, zlasti občine (in dežele), so dolžne skrbeti za izobrazbo ljudstva v najširšem pomenu; zlasti naj ustanavljajo strokovne rokodelske, kmetijske nadaljevalne, trgovske, gospodinjske šole; skربة naj za pouk, s katerim naj se izpopolnjujejo, oziroma na novo uvajajo domače obrti, podpirajo naj ljudske knjižnice in poučna predavanja«.

Obzirom da u nas cvate analfabetizam, a škole se još uvijek zanemaruju, općine bi morale uzeti u svoje ruke organiziranje tečajeva za nepismene, a ne čekati na privatnu inicijativu pojedinaca. U pojedinim bi se općinama ti tečajevi morali konstatno podržavati, dok bi nestalo i zadnjeg analfabeta ne računajući dakako starije generacije. Kako je pismenost elementarni uvjet svakom napretku, to općine ne bi smjele žaliti novčanih žrtava. S tim bi se u savezu morala promijeniti i školska politika općina.

Za podizanje narodnog gospodarstva u općinama navlastito da se digne ljubav k razumnom i naprednom gospodarenju u seoske omladine, morale bi općine osobito podpirati školske vrtove. (Pomislimo samo na voćarstvo, pčelarstvo!). U najnovije se vrijeme čini, da spoznaja o značenosti školskih vrtova zauzima sve šire dimenzije i čini se, da nije daleko vrijeme, kada će u seoskim općinama nesamo iz pedagoških nego i iz narodno-gospodarskih motiva osnivanje školskih vrtova postati živom potrebom.

Školski su vrtovi u najtješnjem savezu s »nadaljevalnim« školama, koje su najmlađi član u redu nacionalnih odgojnih instituta. S četrnaestom godinom nije još nitko zrio. Doba je od 15. do 18. godine za razvoj ljudskog života od najveće znamenitosti pa za to općine ne bi smjele u toj dobi pustiti svoje omladine bez sigurna vodiča. Tima bi školama morala biti svrha, da se omladina gospodarski i kućanstveno izobrazu; da se alkoholizam već u klici uguši i da se omladina očuva i riješi one surovosti, koja je uzrokom tolikim zlima dapače i zločinima u moralnom i materijalnom smislu. Zgodno označuje »nadaljevalnu« školu Sohney: Die Fortbildungsschule erstrebt den Ausbau und Abschluss der Volksschulbildung im Posebnu bi studiju iziskivala poredba tih škola s našim opetovnicama.

U okvir pučke prosvjete ide kućanska odgoja djevojaka i žena, čitaonice i pučke knjižnice s izabranim djelima, širenje dobrih knjiga, jer je lektira vrlo važno sredstvo za opću prosvjetu i odgoj naroda, isto bi tako bilo poželjno osnivanje malih pučkih pozornica, koje imaju osobito značenje za duševni i društveni život u općinama, valjalo bi organizirati i valjana opća i stručna pučka predavanja.

Druga je zadaća općina skrb za javno ćudoređe. Općina treba da svima sredstvima suzbija alkoholizam, pobija raspojasne plesove po kćmama i zatvara zloglasne kuće, u kojima nestaje svaki trag stidu i narpvnom poštenju, a da i ne govorim o najgroznijim posljedicama u pogledu vjerskog i zdravstvenog života. Treba da budno bdije nad razornim djelom kinematografa, koji često računaju na najniže i najsurovije nagonc ljudi, izjednačene s onima životinjskim. Treba da najoštrije kazni i progoni psovače i one, koji pod lažnim vidom poštenja i kulture šire najbesramnije stvari. Osobe razuzdana života, osobito pokvarene seoske (u gradskim općinama gradske) žene, koje stavljaju u pogibao svojim ži-

votom najnježnije strane omladine, trebalo bi staviti pod najstroži policijski nadzor i za najmanji prekršaj suprot javnog ćudoreda osjetljivo i egzemplarno kazniti, udarivši žig sramote na ovakove neljude.

Socijalna higijena (zdravstvo) je također jedna od općih zadaća općinske socijalne politike.

Selo je nepresušivo vrelo, iz koga teku potoci snage i života za sav narod, selo je zdravlje i život. Ono u zdravstvenom pogledu uživa prvenstvo i svaku prednost pred gradom, koji ima sve moguće najraznoličnije i najuzornije zdravstvene institute, no koji su ipak samo nadomjestak za izgubljeno dobro. Usprkos tome valja i na selu misliti na njegu zdravlja i paziti na zdravstvene prilike. Drugi je slovenski katolički sastanak zaključio: »Za zdravlje naj skrbe avtonomni zastopi zlasti s tem, da strgo nadzirajo stanovanja, pomagajo delavskim stavbnim društvom, ustanavljajo kopališča, snujejo ali podpirajo ljudska zdravilišča proti jetiki in pijančevanju«.

Obzirom na javno zdravstvo medale bi općine urediti opskrbu vodom, shodnim odredbama čistoću, u mljekarstvu i kod proizvodnje mlječnih produkata provesti izvjesnu kontrolu, pobrinuti se za dezinfekciju u doba zaraza, subijati uzroke tuberkuloze i veneričnih bolesti, a sve to prikladnim poukama, predavanjima, slikama, oglasima, preventivnim mjerama, organizacijom samaritanki i djelovanjem općinskog liječnika.

Za veće je industrijske općine važno pitanje stanova. Može se ustvrditi, da je pitanje stanova na selu i nesamo u industrijskim krajevima isto tako teško kao i u gradovima. Razlika između potrebe uredjenja ovoga pitanja na selu i u gradu stoji bitno u tom, što se ta potreba na selu jedva spoznaje i za njeno uklanjenje tako reći ništa i ne radi, dok su o toj potrebi u gradovima ispisane već čitave knjižnice. Za uredjenje stambenoga pitanja morale bi općine, ako je dotle došla mjesna potreba, same kupovati prikladna gradilišta, graditi kuće i iznajmljivati stanove odnosno osnivati takove udruge s tom svrhom ili ako već postoje, izdašno ih pomagati. Tim bi se ovo zlo znatno saniralo, a stalo bi se na put i prostoju spekulaciji stanovima i zemljištem. Kako je to pitanje lijepo riješeno u nekim (industrijskim) krajevima Njemačke, Engleske i Francuske, isto i Belgije, dalo bi se puno navesti primjera.

U svakoj bi se općini moralo konstituirati socijalno vijeće kao centralni ured svih socijalnih akcija općine, kojemu bi u glavnom bili članovi strukovnjaci i takovi općinari, koji imaju smisla za socijalni napredak. Ako to nije možda za sada moguće u pojedinim općinama, dalo bi se načiniti u pojedinim kotarima za područje njegovo. Takovo bi socijalno vijeće imalo svoju pučku pisarnu, u kojoj bi svatko dobio besplatan savjet u pravnim i u svim drugim stvarima. Tako bi se stalo na put nadriparstvu, koje je narodu nanijelo silnih šteta, mnogoga uništilo ekonomski, a mogao bi se kontrolirati i rad onih, koji po svom zvanju imaju pravo zastupanja stranačkih interesa.

Konačno bih još ubrojio k općim zadacima općinske socijalne politike suzbijanje lihve i nepošteno izrabljivanje općinara po trgovcima bez konkurencije te takve institute i poduzeća, koja služe općim potrebama i svrhama i koja pojedinci poduzetnici i vlasnici sebično iskorišćuju. Takovi su komunalni instituti i poduzeća u vlastitoj režiji općine, tako električne centrale, vodovodi i druga slična poduzeća.

IV. Posebni zadaci općinske socijalne politike.

Govoreći o općenitim zadacima općinske socijalne politike mogli smo primijetiti, da su ti zadaci općeniti zato, jer se tiču svih općinara bez obzira

na staleže. Posebni se zadaci općinske socijalne politike tiču pojedinih staleža. Prikazat ću ih najkraće.

Seljaci.

Seoske općine neka podupiru gospodarsko zadrugarstvo i osiguranje seljaka, pospješuju osnivanje kreditnih (rajfajznovki), produktivnih i konzumnih, strojevnih zadruga te neka unapređuju nagradama gospodarski razvoj seljaštva, a svim silama zaštićuju od lihve i padanja u dugove te opterećivanje seljačkih posjeda hipotekama.

U granicama je ove rasprave zasada dosta i toliko istaći iako je seljaštvo i seljačko pitanje za nas najvitalnije.

Obrtnici.

Obzirom na obrtnike i na razvoj obrta podupirat će općine strukovne škole, obrtne tečajeve i uzorne radionice. Davat će obrtnicima pod povoljnim uvjetima pogon iz općinskih električnih centrala i sl. Podupirat će skupne radionice i kupovanje strojeva za takove radionice, po tom skupna obrtnička skladišta kao i skupne prodavaonice, a napose obrtno zadrugarstvo (kreditne zadruge, zadruge za kupovanje i t. d.)

Izvršivanje raznih poslova treba da povjeravaju domaćim obrtnicima, a to povjeravanje poslova treba da uredi tako, da se ne razvije međusobna prljava obrtnička konkurencija, koja donosi štetu i obrtnicima i općinama.

No ovom još mjestu treba istaći skrb općina za moralni i materijalni uzgoj obrtničkog podmlatka.

Radnici.

Ako radnici nemaju svoje organizacije u općini, treba je stvoriti; u svakom slučaju neka općine osnivaju i uredi posredovaonice za seoske radnike i poslove; neka skrbe za besposlene radnike davajući im posla i podupirajući radnička udruženja za osiguranje besposlenih i bolesnih radnika. Konačno neka grade radničke stanove i podupiru takova radnička društva, kojima je svrha uređenje radničkih stanova.

Posebnu će pažnju posvećivati općine svojim radnicima. Općina kao poslodavka mora biti uzor svim poslodavcima. Njezina poduzeća moraju biti uzor poduzeća svim privatnicima. Dakle i što se tiče plaće, radnog vremena i radnog poslovnika, radničkih odbora, brige za zdrave nastambe, brige za bolesne, iznemogle i stare radnike i njihove obitelji, — u svemu tome mora općina svojim primjerom prednjačiti.

Uboji i sirote.

Ukoliko ne učini svoje privatna kršćanska ljubav i privatni rad općinska socijalna politika mora ići za tim, da se osnivaju i podupiru dječji domovi, da se uredi opskrba ubogih, ustroje ubožnice i prehrane za uboge i sirote.

Svjetski nam je rat konačno donio i veliku zadaću: skrb za ratne invalide i zaštitu njihovih osobnih, obiteljskih i imovinskih interesa.

II. dio.

I. Krajevi, gdje umire Hrvatska...

Jesen 1913., za vedre zvjezdane noći, skupilo nas se tridesetak domagojaca u društvenim prostorijama. Bilo je to u prvim danima života Firingerove narodno-obrambene sekcije hrvatskog katoličkog akademskog društva »Domagojci«. Sa svih studentskih lica odražavao se tada jedan izražaj, a po njem si mogao razabrati, da se u taj momenat radi o velikoj i ozbiljnoj situaciji, u kojoj se nalaze domagojci, jer se tim radom, koji je lebdio svima u dušama, stupa u novu fazu organizirani katolički pokret.

Sa pročelne stijene pod Isusovim raspelom bacalo je na nas zabrinute i ozbiljne poglede oko Mahnićevo . . .

Glas predsjednikova zvonca razbio je žamor, uveličao dostojanstvenu ozbiljnost situacije, pojedinci se primakli stolovima, s knjigama, zemljovidima, papirom i olovkama . . .

Redaktor »Riječkih novina« Petar Rogulja govorio je o našem narodno-obrambenom radu.

U svojim sam bilješkama našao zapisano slijedeće: Defenzivna akcija protiv invaziji stranih elemenata, organizacija našeg elementa kod kuće i vani i pitanje našeg samoodržanja — to je prva i ishodišna tačka našeg narodno-obrambenog rada. Samo svestrano organiziranim radom spasiti ćemo Hrvatsku, koja je počela umirati i vratit joj energije za život . . .

Prošao sam odonda jedan lustrum, ali niknula je tada i jedna nova generacija u našim katoličkim redovima, koja je primila u svoju baštinu sva obilježja svojih prednika i proširila svoj program. Odonda učim i do-gradujem svoju ideologiju. A to me proučavanje dovelo na izvor, približilo narodu, župama i općinama i tamo sam stekao uvjerenje, da doista imade krajeva, gdje umire Hrvatska. Firingerov članak »Finis Croatiae«, koji je štampan u »Riječkim novinama«, bio je onaj potresni glas, koji je u nama stvarao i stvorio odluke i dao nam snagu, da radimo.

Nedavno je moj dobri i revni prijatelj Pipinić, kapelan orahovički napisao u »Novinama« jedan članak, kao jedan prizvuk o krajevima našega umiranja, a sjetio se i mene, misleći da sam bio možda nesvjestan, kad sam napisao u jednoj »Luči« članak o tome. Mislio je, da možda nisam bio svijestan, kolikoga su zamašaja bile one riječi.

Bio sam, da potpuno svijestan značenja tih riječi. Ta zar može čovjek, koji nije uvjeren, da depopulacija naroda i neomaltuzijanističke ideje i njihove posljedice, propadanje običaja dobrih, zametanje narodne nošnje, s čim je uskoro skopčana i djelomična propast narodne kulture, nerazumno iseljivanje u prekomorske strane, seoba u grad, koja rada jednim izvjesnim proletarijatom gradskim, zaduženost našega naroda, tuđinska kolonizacija, koja se sistematski provada, konačno ovaj rat, koji je osjetljivo opustio naše domove, i koji je stvorio tisuće nesposobnih radnih snaga, koji je tisuće izmučene ratnim nevoljama i gladom spremio na vječni počinak, zar može naš čovjek znajući za sve to kao i za mnogo toga više, nesvijesno pisati i govoriti o umiranju našem? Zacijelo da ne može.

Bilo bi samo suvišno dakle ponovno na ovom mjestu pisati o dezolantnim prilikama, u kojima živi naš narod, a u koje ga je napose ovaj svjetski rat stavio. Počeci zla leže bezuvjetno u temeljnim stanicama državne organizacije, da ne spominjem obitelji, u župama i općinama, premda prve nijesu državne organizacije.

A kad dugo za besanih noći razmišljam o našoj narodnoj budućnosti i o našem narodnom umiranju, tada se sjećam Krekovih riječi: *O r g a u i z a c i j a!* Ta čarobna riječ povest će nas u dvore snage, slobode i života. Time treba da počne i naš rad za naše narodno samoodržanje. Taj rad treba da se provede najprije na ladanju, po seoskim općinama i župama, a najprije upravo u onim krajevima, gdje Hrvatska počinje umirati . . .

II. Dva uzorna radnika.

... *„Neka se rasprostire sveta Crkva cijelim svijetom, neka dodje kraljevstvo Isusa Krista!...“*

F. Frau.

Ako su Vas ikada kakvi velikani mogli svojom slavom zanijeti i oduševiti, ako ste se ikada mogli diviti velikim djelima njihovim, uvjeren sam,

da na Vas mogu tako impulzivno i silno da djeluju tim većma onakovi junaci savremenog modernog svijeta, kakovi su bili jedan Filibert Vrau i jedan dr. Janez Ev. Krek.

Jedan apostol nordskih katolika, duša svekatoličke akcije i obrazovatelj uzornog katoličkog lillskog departementa, drugi vodja naroda, agitator i preporoditelj katoličke misli, nosilac ideja i mučenik.

Ne vjerujem, da nijeste čitali prekrasno životopisno djelo o katoličkom organizatoru Filibertu Vrau. Zato i ne ću da vam potanko pričam pjesmu života toga velikoga sina svete Crkve i francuskoga naroda. Ali zar nijeste prateći rad toga skromnog radnika-velikana na svim područjima javnog i privatnog života, u crkvi, u obitelji, u društvu, školi, tvornici, stvarali u duši svojoj smione osnove o vašem budućem radu i životu? Zar na vas nije djelovala ona duša Filibertova, onaj duh milosti, ono neuzdržano pouzdanje u Božju volju, zar nijeste primijetili, ta to ste morali primijetiti, da upravo u takvom radu i u takvom pouzdanju u Božju volju, u vječnoj želji i ideal, da dodje kraljevstvo Isusovo, moralo nalaziti jedine uvjete svakom uspjehu Filiberta Vrau-a. U tom je i bila veličina njegova i sva snaga njegova, kojom je pobjeđivao sebe i sav svijet i kojom je hrlio opasan milošću Božjom od uspjeha do uspjeha, od pobjede do pobjede katoličke misli...

Ni mrtvi naš vojvoda nije bio drugačiji. Propovjednik ljubavi i propovjednik pouzdanja u milost Božju. Kolikoput se čulo iz njegovih usta riječ, da nas samo pravi duh pravo shvaćenog i prakticeiranog vjerskog katoličkog života može jedino održati, kako nas pojedince tako i čitave naše organizacije. Zato i nije čudo, da nas je putio k vrelima nepresušnim, k vrelima blaga i milosti, k Isusu euharističkom. A gle, neumorni radnik, zar nije baš na tom temelju organizovao čitav slovenski narod, da će njegovo djelo ostati monumentum aere perennius? On je dao nama primjer, kako i na kakvim načelima treba da radimo.

Zašto sam učinio ovu disgresiju? Zato, da vam kažem i da vas oduševim za najtemeljnije principe svega socijalnoga djelovanja i narodnoga rada. Bez odlučnosti i stalnosti bit ćemo popustljivi i mlaki, bit ćemo u zlom smislu koncilijantni, a naš će idealizam popustiti. A htio sam da napomenem ove velikane i radi toga, jer nam oni mogu dati krasan primjer, kako se preporadaju katoličkim i socijalnim radom općine, župe, kotari i cijela domovina.

III. Sistem narodnog organizovanja.

Treba dakle narod organizovati. Ta organizacija treba da obuhvata ne samo najšire narodne mase, već i inteligenciju. Kakova treba da bude ta organizacija? Odgovaram: katolička, izrazito katolička, dapače i bojovna, aktivna, ne reakcionarska. To je jedino moguć odgovor, koji je u skladu s enciklikama vrhovne crkvene glave, sv. Oca.

To je pitanje rodilo za nas i u našim redovima suvišnim raspravama; ono je što više prijetilo raskolom naše organizacije, a posljedice se toga još i danas opažaju.

Narodna je organizacija: vjerska, kultuno-prosvjetna, ekonomska, narodno-obrambena i politička.

Vjerska organizacija mora biti strogo konfesionalna. Katolici dakle samo u čistim katoličkim udrugama. Ona je u prvom redu religiozna: bratovštine, kongregacije, III. red sv. Franje. U drugom je karitativna: konference sv. Vinka, društva majčinska, društva sv. Marte i t. d.

Kulturno-prosvjetna narodna organizacija s razloga, jer joj je svrha odgojna, ne može biti drugačija nego konfesionalna, jer odgoju ne možemo zamisliti interkonfesionalnom ili i nekonfesionalnom, pa je stoga i baža

toj organizaciji konfesionalna. Prosvjetna društva- čitaonice, omladinske organizacije, dječička društva, razna kulturna, literarna, umjetnička udruženja i sl.

Najprepornije je pitanje, moraju li ekonomske organizacije biti konfesionalne ili je dopušteno, da budu i interkonfesionalne. Naglasujem, da je to pitanje u nekim našim grupama smatrano najprepornijim, jer je ono riješeno samo za Njemačku (Singulari quadam).

Moje je uvjerenje, od koga ću odustati samo pred jačim dokazima ili popustiti samo radi discipline, koja me veže na zaključke većine organizovanog katoličkog pokreta, da u tom pitanju treba da slijedimo strožu smjernicu Crkve, koja je iznimice popustila Njemačkoj radi velikoga broja radništva i radi pogibli, da se sve radništvo ne sjati u socijalističkom taboru, i jer je i suviše jasno, da i u strukovnim organizacijama ekonomskim nije moguće odijeliti područja čistih moralnih i materijalnih pitanja, pa ma se radilo i o strukovnim organizacijama. In fuga salus — klonimo se takvih organizacija, kojih mi ne trebamo, a u kojima dolazi ma i u najmanju pogibao čistoća i konsekvencija katoličkih načela.

To je tim ispravnije, jer je naš narod u većini katolički seljački narod, njegovom duhu i načinu života odgovaraju baš konfesionalne ekonomske organizacije i jer je manji dio našega naroda pravoslavne vjeroispovijesti upravo na temelju konfesionalnom razvio snažnu ekonomsku organizaciju. Ako je ta za njih bila dobra i uspješna, zašto ne bi i za nas?

Radi toga treba da je i ekonomskoj, strukovnoj i nestrukovnoj, baza konfesionalna. Tim nije isključena ni mogućnost ni dopustivost kooperacije s drugim, interkonfesionalnim i konfesionalnim ekonomskim organizacijama, pa će o toj kooperaciji odlučiti samo momentana potreba, da se postignu svima zajednički ciljevi (na primjer štrajk, plaće, radno vrijeme, počinak i sl.).

Takovo je stanovište u tom pitanju zauzeo i naš katolički kongres u Ljubljani, a svečano su ga opetovale i proklamirale »Novine« (7. lipnja 1917., vidi »Luč« III. str. 227.).

O narodno-obrambenoj organizaciji, a napose o političkoj ne držim uputnim, da na ovome mjestu o njima raspravljam. Debata o tome pripada u prvom redu »Seniorskom vjesniku«.

Ovakovu sam si idejologiju stvorio kao Domagojac, nju sam izgradio, njoj se priklonio, ovakovu je zastupa velika većina svega organizovanog katoličkog pokreta (ako ispravno sudim), u koji je samo pitanje taktike unijelo tragove cijepanja desada uvijek zbijenih naših redova.

Tko će provesti tu narodnu organizaciju? U izvjesnim pravcima i sama država, uglavnom rad pojedinaca odnosno inicijativa društvena, a jer se radi u posljednjim konsekvencijama o katoličkoj organizaciji hrvatskoga naroda na svim područjima, bezuvjetno organizovani katolički pokret. Zato treba da naš pokret dade narodu sposobnih, spremnih i značajnih ljudi, zato treba koncentrirati sve sile i energije, zbiti katoličke redove, udružiti i okupiti sve naše kapitale i poduzeća.

Ovo mi se činilo potrebitim da istaknem u ovoj raspravi, u kojoj raspravljam o organizaciji socijalnog rada i o općinama, a kako početi raditi, jedan način — sadržaj je slijedećeg poglavlja.

IV. Uzorne župe, uzorne općine, uzorni kotari.

*„Proletari svega svijeta, ujedinite se!
Internacionala.*

Pod tom je lezinkom postala jaka socijalna demokracija.

»Katolici Lilla! udružite se! glas je Filiberta Vrana, po njem je stvorio uzorne župe, uzorni katolički departement lillski.

Krek je govorio: Signatura je naše dobe liberalizam. Toj moći treba suprotstaviti našu ideju pomoću organizacije.

Jedan osvrt na naše župe. Bez života, bez vjerskog duha, bez ikakvih vjerskih organizacija, mogao bih reći, jer je to pravilno, a bolje je da više o tom i ne govorim.

Drugi osvrt na naše općine. Doista bi suvišno bilo govoriti o ljudima, koji sa stolica bilježničkih, načelničkih i blagajničkih vedre i oblače o općinskoj inteligenciji i o njenoj ljubavi prema narodu, pa o shvaćanju socijalnih dužnosti i potreba. Izbrojiti bi se dale općine, koje nešto uzradiše.

Čast iznimkama! Općenito rečeno u župama i općinama bilanca rada i uspjeha je pasivna, negativna.

Mi smo pokretna snaga, naša je dužnost, da već jednom krenemo rad oko socijalne i kršćanske obnove naših općina i župa s mrtve tačke. Posao je to naših učitelja, svećenika, akademičara, sve naše katoličke inteligencije.

U svakom kotaru, gdje je to moguće, gdje imade već sada naših senijora i naših ljudi, muških i ženskih, treba da se obrazuje katolički odbor toga kotara sa svojim uredom.

Opseg rada takvog odbora dosta je jasno zacrtan u ovoj raspravi. Svrha će mu biti, da u evidenciji drži sve potrebe, sve akcije u kotaru, da sudjeluje svagdje, gdje treba naglasiti našu misao, zastupati je i braniti, gdje treba štogod našega osnovati.

A oko sebe treba da okupi sve istaknute svećenike i lajike i da sam bude uzorna katolička organizacija. Iz kotarskog centra, koji je dakako u savezu sa Zagrebom (senijoratom ili H. K. N. savezom) treba da sav svoj rad decentralizira u župe i općine.

U prvom redu treba svojski poraditi oko rekristijanizacije župa, otvoriti crkve i ispovijedavnice, a podjedno raditi na svim poljima narodnog života, polako ali temeljito i sigurno. Posao je ogroman, pun žrtava, ta tu su vjerske, omladinske, gospodarske organizacije, tu je naša narodna obrana, tu dizanje i jačanje narodnog duha i tisuće drugih poslova.

Kotarski je dakle odbor središte svega rada u kotaru. Pomoćne su njegove sile župski i općinski pododbori.

Takav je moj nacrt naše organizacije i našega rada. Ne drijemajmo! Samo je nekolicina ljudi požrtvovnih i katolika na svome mjestu potrebno, da se organizira i to je već dosta za uspjeh.

Znam da nije moguće u svim kotarima već sada provesti ovakovu organizaciju. Tu i tamo se može. Nama je do početka. Ali neka se takvim radom samo nekoliko župa, samo nekoliko općina, dva tri kotara digne do stepena, da ih možemo smatrati i gledati u njima uzorne župe, uzorne općine, tada već ne ćemo biti daleko od pobjede naše misli.

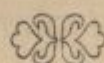
Per aspera ad astra!

V. Pođimo za njim!

Mnogo je od ovih ideja o zadacima općinske socijalne politike izložio naš mrtvi vojvoda u svome govoru »Socialne naloge avtonomnih zastopova« na II. slovenskom katoličkom kongresu g. 1900. u Ljubljani. Kakav duh treba da tim i opće svakim socijalnim djelom vlada, objasnio je vojvoda Krek i u svojoj kritici savremenog društva, koju je dao slovenskom svijetu u literarnoj formi s naslovom: »Iz nove dobe«. Radu treba Božjeg blagoslova pa i kardinalna tačka Krekove socijalne obnove leži u uvjerenju, da svako djelo treba Božjeg blagoslova, treba anđela, koji mole neprestano Božji blagoslov, da slijedi naša djela. I zato je njegov rad bio i ovjenčan uspjesima

i zato mi u radu svome za sanaciju i preporod naših općinskih i narodnih prilika: Podimo za njim, mrtvim vojvodom svojim!...

Preostaje mi da još položim račun o literaturi, kojom sam se služio izrađujući ovaj prilog našoj idejologiji, u kojemu izradku nema originalnih misli. Evo ih: Dr. Ušeničnik, Sociologija. Ob pedesetletnici dra. Janeza Kreka, Ljubljana 1917. — Sonhrey, Wegweiser für ländliche Wohlfahrts- und Heimatpflege, Berlin 1909. — A. Damaschke, Aufgaben der Gemeindepolitik, Jena 1904. — Poročilo II. slov. katol. shoda, Ljubljana 1901. — Dr. Jos. Hobolač, Kulturno-socijalni zadaci naših seoskih i gradskih općina, Mesečnik 1905. — Vanino D. I.: Filibert Vrau.

M. Blašković:

Hriste, dođi!

O dođi, Hriste, slatki vjereniče,
Rastrgni veo plavetnog neba,
Već zora rana sa istoka sviće,
A moje srce gladno rajskog hljeba!

Svu noć sam bdio . . . brojec duge čase,
Kad li će sjene preko neba proći,
I rani pijetli podignuti glase,
I rana zora sa istoka doći.

U mome sreću posteljica bijela,
Za uzglavlje joj ljubica je mala,
Ponjave, dvije latice lijera,
Latice ruže mjesto pokrivala.

O dođi, dragi, u srdašće moje,
Otpočini na posteljici bijeloj,
I mirno snivaj slatke sanke svoje,
O ljubavi nam vječnoj, neuveloj.

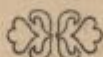
Svud vani led . . . a vjetar urla ljuti,
U mome sreću žarki oganj gori,
Tišine svete nitko mu ne muti,
Po njem se pjesma djevičanska ori.

O dođi, Hriste, slatki vjereniče,
Rastrgni veo plavetnoga neba,
Već rana zora sa istoka sviće,
A moje srce gladno rajskog hljeba!

U polju.

Mirišni lahor cvjetnim poljem piri,
Cvijeće se klanja, maslina srebreni,
Zeleni val po pšenici se širi,
Mladano lišće loze se zeleni.

Lahorac piri... U san me uljulja
Latica šum; omame miris — vali.
Uspavanku mi poje roj metulja,
Štono ih lahor sa cvijeća obali.

V. Grmović:

Modre planine.

Oj vi gofe, mile gore!... Vi ste elegije čežnje, himne slobode!... Zorom, kada bi sunce svojim prvim najčišćim zrakama splelo blistavi vijenac i ovilo ga oko ponositih vrhunaca, izlazio bi poručnih Blaž Goretić iz moga podzemnoga stana. Prvi bi pogled upravio prema dalekim planinama. U oku bi mu titrala čežnja, a iz duše bi mu se izvijala molitva. Kada bi god vidio u daljini onu nježnu ertu ograničnih gora, uvijek bi ga zanosila čežnja k njima i preko njih. Kada bi oblaci i magle zastrli onu poznatu ertu, bio bi tužan i potišten. Ali kada bi samo jednu erticu gorskoga lanca razabrao negdje između magle, zatitrao bi mu oko usana zadovoljan posmjeh. Blažu je bilo svejedno, — da li je vruće ili studeno — samo kada je mogao da gleda svoje daleke gore. Pogled na njih blažio bi žegu sunčanu i grijao cicu zimu.

Duboko mu se je zarinula u kosti memla podzemnih stanova. Već se mjesece i godine povlači po njima, već godine i mjesece gazi blato onih dugih dubokih jaraka, u kojima trune i gine cvijeće mladosti, u kojima umire muška snaga. Ali otkako je spazio one modre planine, podnosi sve patnje lakše. Pregaranje ga i odricanje ne stoji više onako velikih muka kao prije.

Kada bi se Blaž vraćao o podne ili na večer nakon naporene službe sav znojnan i umoran svomu stanu, išao je uvijek gore na rubu jaraka, jer je tako mogao da gleda neprestano svoje gore. Samo bi ga puščani metci i šrapneli prisilili, da skoči u jarak i u njemu nastavi svoj put. Svaki bi čas otkrio po koju novu ertu na planinama, po koju novu ljepotu. Uvijek je nalazio neke promjene. A sve su bile lijepe i mile.

Pred večer bi obično šetao sa časnicima i gledao svoje gore. Svi su ih gledali, divili im se i čežnuli za njima. — Preko široke ravnice, na kojoj su se samo po gdjegdje izdizala pojedina stabla i voćnjaci, preko te dosadne, monotone ravnice, koja im je postala sasvim nepodnosljivom, puzili su im pogledi i zaustavljali se u plavkastoj daljini, na dalekim gorama. Cijelo je obzorje bilo jednolično, bez života, mrtvo, samo mu je onaj gorski lanac podavao života i bio mu je dragocjenim uresom.

Blaž je naslućivao u onim gorama i iza njih čarobno carstvo, onakvo carstvo, kakvo je gledala njegova djetinja mašta u bajkama i pričama. Sve lijepo i ugodno prenio je onamo. Onamo je prenio svoje najslade sanje. Tamo su one evale i njega čekale. Čeznuo je neutaživom čežnjom za onom plavom daljinom. Dan i noć, u snu i na javi...

Poručnik je Blaž Goretić ležao u travi pri zapadu sunca. Zadnje zrake iza dalekih gora odsijevale su u njegovim očima. U njima je plamsala vatra čežnje i bola. Nebom su plovili oblaci. — plovili su prema gorske carstvu. Ptice su zrakom letjele i pjevale. — letjele su prema željenim gorama. I poručnikove su čežnje onamo hrlile. — ali se on nije smio udaljiti sa svoga mjesta. Kao da je lancima sapet, kao da je u tamnici zatvoren — nije se smio maknuti. — samo su mu još misli i čežnje slobodne ...

Kada je bio još regrutom, morao je često da stoji na straži. Zapovijedeno bi mu bilo, kuda mora i smije hodati, kamo smije i mora gledati. Stupao je po dasei, koja je bila duga nekoliko koračaja. Dvije je duge ure morao da hoda po njoj. Nekoliko koračaja, pa »stoj« — okret — opet nekoliko koračaja nazad, pa opet »stoj« — i tako u vječnost. Ni maknuti se nije smio kamo drugamo. Bilo je u njega još volje, žive volje, plamenih želja. I one su mu grizle dušu i nadimale grudi i izlazile su samo u zdasima kao magle, koje se odmah rasplinu, kao neplodno sjemenje, kao uzaludne molitve ... Mōra ga je davila, mōra mu je ubijala volju, lomila krila mislima, sapinjala sve, što je njegovo, u trostruke lance.

I sada je sapet ... Oko njega je široka nepregledna ravnica, oko njega su sela i gradovi, a tamo u daljini plavetne gore. Ali ne smije onamo, mora ostati tude. Možda će mu vječno da gori u duši ona vatra čežnje za plavetnom daljinom, za dalekim gorskim carstvom ... Možda će jednom ležati u travi — na tuđoj grudi — bez daha i bez krvi, ali i tada će mu u oku odsijevati one modre planine i u mrtvim će grudima buktiti plamen neutažene čežnje, čežnje za dalekim gorskim carstvom ...

Neispjevana pjesma.

U njegovoj su duši zvonjeli skladni zvukovi. Misli su se same od sebe slijevale u ritmičke pjesme. Prirodne ljepote, gorde planine, brjegovi, mirisave livade, ubave kućice, žubor potočića. — ljudi i krajevi, — sve je to poprimalo u njemu oblik pjesme, poletne, zanoene pjesme. Sunčev traćak, što bi obasjao na travi mušicu, prešao bi u njegovu dušu i zacilikao tihom, nečujnom pjesmom. Urtanje bure u visokim omorama, urnebesna gromka jeka gromova brujala je poput veličajne himne. U njemu, oko njega — sve je to bila pjesma, pjesma i molitva.

I tude knjige, tude pjesme odjekivale su u njemu posebnim glasovima, dobivale su nove oblike, svjetlucale bi novim sjajem.

I sam je pisao i pjevao ...

Stojao je navrh planine. Oštar mu je vjetar duvao nad glavom, ali ispod njega nije bilo ni daška vjetrova. Božje je sunce blagosivalo svemir.

U duši mu je sve vrjelo i dizalo se, hrlilo na snažnim krilima u visine, visoko, visoko ...

— Gospode! Gospode! Gospode! ...

— Što li je osjetio Mojsije na hridini Sinajskoj u blizini Vječnosti, kada evo u mojoj duši na pogled ovih čara, ovih milina bukti, hoće da jurne, da provali iz zemljane lupine! — — — Ova je planina granitni oltar, što ga podiže zemlja iz svojih dubina, — podiže ga Gospodu. S njega se izvijaju u bijelim maglama, u balzamu omorika, u mirisu ciklama naše molitve, naši vapaji — — —

Htio je da to napiše u pjesmu — — —

Čekao je i slagao u duši veličajnu himnu. Pišući i pjevajući mislio je uvijek na nju. Ona mu je podavala poleta i zanosa za sva djela. Nije znao ni kakav bi joj naslov dao, tako je bila nedokučiva peru, tako je bila uzvišena nad svim. Što je dosada napisao čovjek. Tek je nabacao na papir nekoliko redaka, koji su bili blijeda slika njegove mašte. Kada bi napisao ono, što mu je u duši, kad bi mogao to napisati, riječi bi se iskrile, papir bi se žario, slova bi pjevala i mirisala zadahom Vječnosti...

U zanosu, radu i borbi prolazio je životom.

Jednom — listajući po svojim bilježnicama — naiđe i na kratki nacrt zasnovane himne. Gotovo se zapanji: Ta taj je nacrt uzvišena pjesma! Sam se zadivi svojoj tadanjoj mašti. To nijesu riječi, — to su lake pahuljice, to su prozirne zrake... Nema na njima ni trunka zemlje, nego sam eter, čista poezija...

Tražio je štogod zgodna za svoj list, — a eto našao je.

Onda se sjeti, da je to pribilježio samo kao nacrt. Kako li je poletna i sunčana bila onda njegova mašta! Vijala se je po vrtoglavim svemirskim prostorima lagano nečujno, voljko i smiono. A sada?... — — — Pokušat će da potraži u duši kristalni izvor svojih prijašnjih pjesama, pa da nađe svoju neispjevanu himnu... Lutao je po bezbrižnom djetinstvu, po svojoj zlatnoj dobi; zagledao se u svoje miomirisne ljubavi; puštao se milovanju najzamamnijih prirodnih impresija; dizao se najpoletnijim zanosom za rad; grijao se na vatri najljepših uspjeha... Prošlo je, sve je prošlo, — nema više one svježine njegove lakokrile mašte, da jurne brzinom i sjajem munje u ona evemirska carstva... — — —

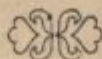
Snuždila mu se je duša. Teško je uzdahnuo i zanio se u svoju nedaleku prošlost, u svoje cvijetne vrtove... Zar je sada doista tako slab? — Zašto? — Zar život, rad, borba —? Zar ga je to slomilo? — Ta u njemu je još snage, još čežnje za radom, — još nije bacio sve u blato...

Zao mu je bilo one veličajne, neispjevane himne. Zašto je nije odmah ispjevao? — — — Sada je kasno, — — —

Svoju bol, tugu i razočaranje složi na papir, — tugu i bol za neispjevanom pjesmom, koja je u njemu živjela i koja ga je ostavila...

Kada su prvi zorini trakovi pali u njegovu sobu, ocvijetlili su njegovu glavu, koja je bila klonula na nekoliko papirića. Na papirićima su se blistale kaplje suza, a ispisana su se slova kupala u njima, pa su se prelijevala i sjajila. A kada je preko njih prešla prva zraka mladoga sunca, zažarila su se i zaiskrila...

Probudio se je, digao glavu. Na prozor je zanio jutarnji povjetarac miris planine i samilono pomilovac čovjeka, koji je napisao svoju najbolju pjesmu... — — —

E. B.: O imperializmu.

Pojem domovine in naroda je brezdomno prastarega izvora; a to, kar si danes mislimo pod narodnostnim načelom, kar se je v obliki nacionalizma povzdignilo v našem času do tako močne gibalne zgodovinske sile, je nastalo šele začetkom 19 tega stoletja, v dobi romantike.

Nastalo je šele v zvezi s silnim razvojem zgodovinskih znanosti, ki jih je duh romantike imel za posledico; moglo se je razviti šele ob napredovanju demokratične misli.

Zgodovinsko znanje je namreč šele vzbudilo v nas ono zavest, da je poedinec tesno vezan in odvisen od preteklosti svojega naroda, in da je dobrobit in usoda posameznika često silno prizadeta od usode ljudstva, ki med njim živi in deluje. S tega stališča je okrepitev in iskrenost narodnega čuvstvovanja posledica napredujoče duševne izobrazbe.

Misel nacije, ki obsega narod v vsem njegovem obsegu, se je mogla razviti le v dobi demokratizma. Razviti se je mogla le v dobi, ki smatra ločitev naroda v gospodarsko gospodujoče in gospodarsko hlapčujoče, v politično privilegirane in politično brezpravne, v izobražence in analfabete, za oviro enakosti in skupnosti, ki sta pogojni načeli demokratizma. Zato je bil boj proti politični in gospodarski neenakosti — to je boj za demokratizacijo javnega življenja — s tem, da je stremel za približevanjem posameznih narodovih slojev, obenem tudi delo za narodno misel. Prvi nacionalisti so bili prvi demokrati in prvi socialisti. S tega vidika je velepomembno, da je dr. Krek, prvoboritelj jugoslovanskega narodnostnega načela, bil obenem nositelj demokratičnega gibanja na našem jugu. Že zgodaj se je moral Krek zavedati te važne resnice, kajti spisal je kar spčetka svojega javnega delovanja svoj »Socializem«. Vedel je, da je razvitik jugoslovanskega narodnega značaja, da je osredotočenje in rast našim nacionalnim silam le tedaj zagotovljena, ako padejo družabna nasprotstva, ki ločijo narod v sovražne si skupine.

Vsekakor se je izednačenje doslej pri vseh narodih izvršilo le v ideji in ga je smatrati za nacionalno zahtevo. A že ta enakost v ideologiji je poleg drugih momentov povzročila utrditev narodne misli. Nacije so se smatrale kot nekaki domovi, ki se v njih zbirajo posamezna ljudstva k skupnemu življenju; v njih spravljajo in gojijo, kar jim je dragega in skupnega: svoj jezik, svojo umetnost in znanost, svoje ekonomske dobrine in politične posebnosti. Vsako ljudstvo ima tak dom in vsak človek ga ima. Razmerje naroda do naroda se očituje v medsebojni plemeniti tekmi. Napredek človeške kulture je vez in cilj, ki družji najrazličnejše narode v višjo celoto. To je nacionalizem v svoji čisti in prvotni obliki, kakor ga je pojmovala še začetkom 19 tega stoletja tačasna kozmopolitična filozofija. Tak kozmopolitičen nacionalist je bil v smislu svojega časa pri nas Prešeren.

Pri velikih, mogočnih narodih se je ta nacionalizem s časom (posebno po doseženem političnem ujedinjenju) razvil v drugačni, popolnoma novi smeri. Nastalo je mnenje, da mora narod v svet; da se mora pred drugimi narodi izkazati, s svojim gospodarstvom in s svojo državo nekaj veljati. Zunanja oblast, politična mogočnost in slično so cilji, ki jih mora vsak narod doseči, ako hoče, da bo njegovemu nacionalnemu častihlepu zadoščeno. Imponujoča silovitost in gospodarsko bogastvo je za narod kategoričen imperativ, ki ga je treba udejestviti in, če ne gre drugače, na račun sosedov, na račun slabših, manj razvitih narodov. Nacionalizem postane bojevit, napadalen, nevaren. Spremeni se v takozvani imperializem. Imperializem je vrhunec, ki ga je nacionalna misel v našem času dosegla; je ekstaza nacionalizma, postavljenega na neetično, egoistično umstveno podlagu. Nadvlada lastnega naroda nad drugimi narodi je priznan ali nepriiznan cilj modernega imperializma. Pri velikih narodih se sublimira narodno stremljenje v vprašanje: Kdo naj bo gospodar sveta? Vsak imperialističen narod si misli seveda, da je on tisti izvoljenec, ki mu je poverila zgodovina misijo svetovnega gospodstva.

Če se s tem nasilnim mišljenjem združi neke vrste verskega čuvstvovanja, tedaj doživi človeštvo prizor, da se proglasi imperialističen narod za izvoljeno ljudstvo. Smatra se za orodje božjih načrtov. Vse, kar tako ljudstvo podvzame, kar v miru in vojski stori, je le izvrševanje božje volje. Logičen sklep za vsakega mislečega človeka je, da se vsak narod, ki se

proti temu ljudstvu bori, ki se mu na bojnem polju vrže v bran, protivi pravzaprav božjim načrtom. Tako mišljenje srečujemo pogostoma v nemški državi. Takò je nedavno, menda po sklepu ruskega miru, povdaril v neki objavi Viljem II., da stoji nemško ljudstvo pod posebno zaščito Boga, da ima Bog ž njim, kakor kaže, »še posebne namene«.

Ker je pa nemški narod ne le veren, temuè tudi uèen, posebno v naravoslovju sila izobražen, nahajamo v ideologiji nemškega imperializma tudi biologièen dokaz za upravièenost nemške ekspanzivnosti. Tudi narod da je organizem, ki sledi svojim posebnim naravnim zakonom. Kakor vsako živo bitje, sledi tudi narod vrojenemu življenskemu nagonu, ki zahteva neprestano rast in neprekinjeno razvijanje. Zato je že nujna biologièna zahteva, da postane narod vedno večji, mogoènejši in razsežnejši. Narod je po svoji naravi ekspanziven in gospodovalen. Le trudni in umirajoèi narodi se omejujejo na to, kar imajo in se branijo. Zdravi narodi so napadalni.

V tej argumentaciji je izražena misel, da se družabno življenje razvija po istih neizpremenljivih železnih zakonih, ki vladajo v rastlinstvu in živalstvu. Ker je pa èloveško sožitje odvisno tudi od proste èloveške odloèitve od svobodnega hotenja èlovekovega in ne le od neizbežnih, nujnih biologiènih zakonov, je ta dokaz pomankljiv in zato napaèen.

Poleg tega je razvoj naroda mogoè na polju kulture, umetnosti in znanosti, kjer se lahko napredek vrši v nedogled, ne da bi se pri tem slabejši sosedje morali usužnjiti ali izkorišèati.

Imperialisti vidijo seveda velièino svojega naroda v drugih stvarah. Vidijo ga predvsem v gospodarski nadvladi, v gospodarskem izrabljanju. Zato se imperialistièen narod s skrbljivostjo razgleduje okoli sebe, da bi našel kje deželò ali nerazvito ljudstvo za speèavanje svojih gospodarskih izdelkov. Dokler se kupèije gladko in dobièkanosno razvijajo, dokler je nerazvit narod navezan na industrijo moènejšega, je imperialistièen narod miroljuben in velikodušen; postavlja se v svetu kot zašèitnik malih narodov. Moèno je namreè na tem zabrinjen, da se gospodarsko odvisna dežela ne zaplete v vojsko; zakaj v vojski so razmere zmedene, trgovina ubita ali vsaj silno izpodvezana; kupèije se ne morejo razvijati in napredovati in tako zamore vojska industrijo imperialistiènega naroda globoko oškodovati. Dotoki denarja so v nevarnosti, da se zamašijo. V tem sluèaju je imperialist pospeševatelj pacifizma.

Še več; z veseljem celò vidi, da civilizacija zaostalega naroda napreduje. Zakaj z narašèajoèò civilizacijo narašèajo potrebe; in èim večje in mnogovrstnejše so potrebe, tem večje je povpraševanje po novih izdelkih, tem dobièkanosnejši je blagovni promet. Zato je imperialist, èe kažejo praktiène razmere, pospeševatelj civilizacije.

Toda s svobodno trgovino, z razširjevanjem izobrazbe in kulture se te odvisne države uèvrstijo in si osnujejo lastno gospodarstvo. Ustanavljajo se domaèe industrije, ki se spustè v tekmo z inozemskim kapitalom. Zašèitne colnine imajo namen, da zaprejo tujim obrtnim izdelkom uvoz v notranjost države. V takem po državnì oblasti zavarovanem zavetju je povzdig domaèe obrti lahek in hiter. Ko imperialistièna država zapazi, da izgublja trumoma svoje odjemalce, priène njeno podjetništvo iskati naèinov, kako bi za prizadeto mu škodo našlo izravnave. Ker je izvoz blaga oviran po zašèitnih colninah, priène izvažati svoj kapital, da z njegovo pomoèjo ustanovi v tuji deželi lastna konkurenèna podjetja, ki naj si jih takoreè od znotraj, preko mejnih colnin, osvojijo tuji t.g. Naèaganje kapitala v tujini je postalo sila priljubljeno gospodarsko naèelo; izvaja se tudi tam, kjer ne sili k temu colninska politika tuje države. Tako so n. pr. Angleži prepletli ves svet s svojimi podjetji; Nemci jim sledijo. Poslednji se mislijo s svojim kapitalom usidrati tudi v naše, v jugoslovansko narodno življenje.

Znano je, kako so sporedno z Madžari posejali Srbijo in Herceg-Bosno s svojimi bankami, ki naj ovladujejo gospodarsko življenje teh dežel. Posebno jim leže na srečo premogovniki in rudokopi, ki obljubujejo velike dobičke po vojni. Znano je, kako se trudijo, da bi pokupili ob Jadranskem morju zemljišča, ki jih rabijo za raznolika gospodarska podjetja v bodočnosti. Tako umeta ta dva imperialistična naroda, brezšumno in spretno, izrabiti našo gospodarsko zaostalost v svoj prilog. Z milijoni, ki prihajajo iz naših dežel leto na leto v nemške in madžarske roke, si zidajo palače, krasijo svoja mesta, ustanavljajo kulturne naprave, pospešujejo svojo umetnost in tudi ti milijoni tvorijo končno gnotno podlago vsem proti nam naperjenim bojnim organizacijam, kakor Südmark in Schulverein. V trenutku, ko bi se osnovala jugoslovanska država, bi se razmere silno spremenile. Z državno pomočjo bi se zamogli mnogo laže in hitreje osamosvojiti na gospodarskem polju in s tem bi zadali nemškemu in ogrskemu imperialističnemu stremljenju občuten udarec. Zato je zagrizeni in ljuti odpor teh dveh narodov proti našemu ujedinjenju z gospodarskega stališča zelo umljiv.

Imperializem utira pot svojemu kapitalu tudi v prekmorskih deželah; s silo zaseda pokrajine neciviliziranih narodov in jih podreja svojemu političnemu gospodarstvu. Tako nastajajo kolonije, ki služijo gospodujoči državi v dvojni smeri: z ene strani ji nudijo nove in sicer zagotovljene odjemalce, z druge jo zalagajo s ceneninimi surovinami, ki jih ta za svojo obrt neobhodno rabi.

Kolonijalne politike so se lotile v zadnjih desetletjih vse imperialistične države. Necivilizirana plemena Afrike, Indijskega in Tihega Oceana so postala blago, ki z njim »krščanski« narodi neomajno razpolagajo. Delijo in zamenjujejo si ga poljubno, večkrat se zanj trgajo in pretepajo.

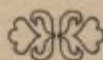
S silo zavojevane kolonije je treba s silo držati. Močno vojno brodoge, izvežbana armada čuva nad nemotenim potekom blagovnega prometa ter brani industrijalca in trgovca pri njunih kupčijah. Vsled medsebojne tekme imperialističnih držav se je v zadnjih desetletjih svet oboževal v vedno višji meri. Da bi mogli veleobtrniki in kapitalisti teh držav nenadlegovani kopiciti svoje dobičke, so morala ljudstva skoro vsega sveta nositi neznosno pezo militarizma.

Tako se razgali imperializem kot sistem izrabljanja, izžemavanja in izkoriščanja slabjših po brezobzirnih, egoističnih skupinah mogotcev; razgali se kot neprestana nevarnost in silno ogroženje malih narodov, kot krivično poseganje v človeške pravice in svoboščine.

Ne le socialna demokracija, temuč v prvi vrsti katolicizem je po svoji nalogi poklican, da ta sistem napada in ga skuša izločiti iz mednarodnih odnošajev. Politične naloge katolikov se v tej točki popolnoma skladajo z onimi mednarodne socialne demokracije.

Zato bo morala stati v prihajajoči demokratični dobi na programu vsake katoliške stranke deviza: Boj imperializmu in njegovi opori: militarizmu.¹

¹ Izvrsten članek o imperializmu je napisal prof. dr. Jos. Srebrnič v »Časua« zv. 3—4., 1918 XII. l., str. 97—119, ki nam pojem imperializma prav jasno razbistri. Istotako je vredno, da ovažujemo razpravi »O ozemlju južnih Slovanov« in »Raziskava o samoodločbi narodov«, ki sta natisnjene na nadaljnjih straneh istotam. — Kam in kako obsoja sv. Cerkev imperializem, o tem je napisal škof dr. Anton Mahnič v zagrebških »Novinah« članek »Ideali in imperializem«, ki ga je priobčil nato tudi »Slovenec« (27. V. 1918). — Op. ured.

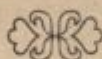
Žitimir: Nereide.

Stakleno je more. Sunce zrnca sije
Od bisera sjajnog po ravnoj mu ploči.
Nerej svoje drage Nereide roči.
Od b'jele im pjene sitne v'jence vije.

Dugačka se lada ko saona skliže:
Safiri joj sjaju na krmi i provi;
Božica pedeset u koralj se povi,
A bogo ih zove: Amo, amo bliže!

Zapjevajte pjesmu punu vonja smreke,
Punu smilja gorskog i planinske jeke,
Sutonske tišine, mjesečeva srebra!

Zapjevaše djeve, od čuda se sunce
Utopilo negdje za oštre vrhunce —
I suton se spusti nizá gorska rebra...

Čedomil Čekada: Odabranima između tisuća.

*Motto: „No, što se skanjuješ, da joj povjeris, toj
blagoslovljenoj rijeci, ladicu života? Pjesmu
vječnosti pjevaju njezini valovi!“*

*Dr. Franjo Novak: Pogledi u svećenički i
bogoslovni život.*

V eć odavna konstatovala je naša katolička javnost neugodnu činjenicu sve to osjetljivijeg manjka svećenstva. Nažalost najnovije doba nije položaja nimalo poboljšalo; naprotiv nestašica raste od godine na godinu i prijeti, da će u najskorije vrijeme zauzeti strogo ozbiljne oblike. Tko imalo prati svećeničke prilike raznih hrvatskih dijeceza, susreće redovito gorke pritužbe zabrnutih starih boraca, koji se uzmičući s arene zaludu ogledaju za nasljednicima, što će im namrijeti baštinu svećeničkih svojih tereta. Nije potrebno, da govorim brojkama. Spominjem samo upravo žalosno stanje u hrvatskim dijelovima Istre, u senjskoj biskupiji, te kod nas u Herceg-Bosni. Mjesto da se doskače novim potrebama savremenih prilika i povećane pastoralne djelatnosti, mi moramo i stotine godina stare župe puštati bez svećenika, vraćati se u primitivno stanje misijonskih pokrajina. Srednje škole izuzev biskupske zavode ne daju nopće više bogoslovijama podmlatka; konsekventno i rekrutiranje viših sjemeništa postaje iz dana u dan problemom sve to težim i akutnijim. Ilustrovat ću zorno žalosno stanje stvari, ako spomenem fakat, da u 28 godina, otkako opstoji vrhbosansko bogoslovno sjemenište, nije iz njega izašlo nego najviše pet ili šest svećenika, koji nijesu apsolvirali svojih gimnazijskih studija u malom travničkom sjemeništu ili bar na kojem od redovničkih zavoda. Bože daj, da je i u drugim krajevima bolje; svakako nigdje ne čuh, da su u kojoj biskupiji u neprilici, kud će s klerom. A da to ne znači ništa dobra, jasno je. Ostaviti danas, u teško ovo i u svakom pogledu kritično doba, narod bez brojnog i valjanog klera, to znači potsjeći korijen religioznom

životu, tom stupu čudoreda i nepatvorenog svestranog blagostanja, lišiti javni naš katolički život srea, što pokreće cijelim organizmom, radikalizmu praktičnog katoličkog uvjerenja začepiti usta, to znači jednom riječju prelomiti štap nad narodnom budućnošću, turiti domovinu u propast. Ili zar Francuska ne govori i odviše očito?! Pogreške ove vrste, sada zanemarene dužnosti, mogle bi, da nam se jednom u budućnosti krvavo osvete, urode katastrofom, što bi mogla da postane fatalnom za tieć-ljetne tečevine slavne naše kršćanske prošlosti.

Napose je ovaj čudni simptom karakterističan za naš katolički dački pokret. Kolikogod on bio odgojen, spreman, požrtvovan, ipak još nije došao tako daleko, da bi doskočio toj — ja se usudujem reći — najurgentnijoj od naših potreba. Što je tomu uzrok? Tko zna? Svakako bi bilo zanimivo podvrći ovaj pojav temeljitoj psihološkoj analizi! Manjak prave volje, poleta, idealizma; slabost, nedoraslost duha, kazat će tkogod. Možda do stalne mjere. Ali reći to za sve, općenito, bilo bi presmjelo; baš za naše ljude ja se ne bih usudio takovo što ustvrditi. Sva je prilika, da tu ne djeluje samo jedan uzrok; izgleda mnogo vjerojatnijim, da se radi o rezultatu čitavog sistema faktora, više ili manje uplivnih. Ovaj će se člančić ograničiti samo na jedan, po mom mišljenju najglavniji: ne poznavanje uzvišenosti, važnosti, sreće, prave cijene svećeničkoga zvanja.

Manjka nam duha kršćanskoga, vjerskih pogleda; još uvijek. — mi toga valjda i ne opažamo —, hvataju nam se nogu poput more eksotični importi jamzenizma, racionalizma, jozefinizma, nesvijesnog komoditeta, što poput nametnica jedu živo meso našeg katoličkog oevjedočenja. Još uvijek tresemo se mi pred sablasnom aveti askezom vonjajućih crnih mantija; još uvijek naši roditelji misle, da je svećenički stalež samo za djecu seljaka i siročad, hranjenu po orfanotrofijima. Kako li smo daleko od onog kršćanskog ideala, što ga je bio izradio srednji vijek! Većeg ponosa ne bijaše na zemlji nego biti svećenik ili roditelj svećeniku. Kraljevi odlagali krune, a grofovi i vojvode viteško oružje, da postanu vojnicima, vojvodama Kristovim. Crkvena povijest stotinama pripovijeda o muževima iz najviših obitelji — svećenicima, da ni danas, gdje još živi katolicizam punom dušom, ne iščezoše posve takve pojave. Barun Ketteler i graf Szeptycki i markiz de la Chiesa i lord Benzon i knez Sapieha i princ Hohenlohe samo su primjer za stotinu jednakih.

Preporodismo se u duhu! Primijenimo svestrano i u praksi principe, koje u teoriji ispovijedamo! Srušimo predrasude! Svijetlo čistih pojmova. Božja istina i ovdje će nas spasti. Budimo katolici na djelu, potpuno, cijelim sream! Tada će nas ogrijati žar čistoga, punoga, nerazvođenoga kršćanstva, a na ruševinama ništetnih tuđih obzira sagradit će mnogi pozvani sreću života, sa kojom u dubini srea uzdiše čitava njegova duša, cijelo njegovo biće. »Veritas liberabit vos!« (J. VIII. 32.)

U stvarima ekonomije milosti polaziti sa naravnog gledišta isto je što i pogrijesiti. Među vrhunarnim i naravnim redom, među milošću i naravljju prestaje evaki omjer; te su dvije stvari — kako se u teologiji obično kaže — »toto ordine diversae«. I svećeničko je zvanje po biti svojoj stvar »per eminentiam«, isključivo svrhunaravna — Kristov sakrament. Hoćemo li dakle, da njegovu veličinu pravo ocijenimo, gledat nam ga je u svijetlu vječnosti, mjeriti mjerilom vrhunarnim.

A kakva izgleda pojava njegova u sjeni tih viših, nadzemskih pogleda? Visoka do neba.

Svećenik je odabranik Gospodnji, pomazanik njegov, izlučen od običnoga puka, subjekat najviše časti, koja može da u dio pane smrtniku, one časti, koju »ei nitko sam ne uzimlje, već ko je od Boga pozvan kao Aron«. (Hebr. V. 4.), časti, da bude odabrani dio Gospodinov, a Gospodin njegova baština: »Dominus pars hereditatis meae!« (Pr. XV. 5.)

Svećenik je novozavjetno levitsko koljeno, izabrano pleme, što je preuzelo baštinu čistog i svetog vječnog svećenstva po redu Melhisedehovu, sretnik, što je milostivom odlukom Providi uzet iz naroda Božjeg, pa neizbrisivim karakterom zauvijek i neopozivo pridijeljen knezovima njegovim, u hierarhiju, učećoj Crkvi: »suscitans a terra inopem... ut collocet eum cum principibus«. (Ps. CXII. 8.)

Svećenik je posrednik, »mediator« među Bogom i ljudima, među Božanstvom, što se gnjevi i čovječanstvom, što griješi i kaje se: »jer svaki svećenik se uzimlje od ljudi, a za ljude u onom, što smijera na Boga«. (Hebr. V. 1.); on je od onih, što su pobrani »iz sredine sinova Izraelovih, »ut sacerdotio fungantur mihi«. (Ex. XXVIII. 1.)

Svećenik je sluga, pouzdanik i prijatelj Božji, što uvijek kô Samuel bdije na vratima hramskim i boravi u svetinji nad svetinjama, pa prinosi tamjan čistih molitava na žrtvenom oltaru i u pouzdanu razgovoru na grudima svoga Spasitelja kô Ivan sluša kucaje njegova euharističnog Sreca, grije se na žaru njegove ljubavi, otkriva mu svoje potrebe i rane i nade i čeznuća, svoje i svoga puka: »Jedno prosih u Gospodina i prosiť ću, da ostanem u domu Gospodnjem kroz sve dane života svoga. (Ps. XXVI. 4.)

Svećenik je žrtac, što prinosi za narod svoj žrtve, zahvalne i prozbuene i pomirne, čiste nekrvne oltarske žrtve i krvne — sebe sama sa svim svojim zemskim nagnućima i osjetnim radostima, sa svim onim, što je drugima milo i drago; žrtac, što ostavlja sve, samo da Spasitelja svoga slijedi teškim križnim putevima odricanja i samozataje: »ut mortuus sacculo soli Deo vivat«, slijedi ne samo uz pijev Hosane i na gori preobraženja, već i na sramotnoj Kalvariji, kad mu pljuju u lice i viču »Crucifige«, kad ga prikazuju kao sina Belzebubova i zavednika puka: »Za tobom ću, kudgod pođeš!« (Luc. IX. 57.)

Svećenik je čudotvorac, moćniji od anđela Božjih, čovjek, na čiju riječ slazi s neba na oltar sam Božji Sin i boravi među sinovima ljudskim: »Deliciae meae cum filiis hominum!« (Prov. VIII. 31.)

Svećenik je odvjetnik Kristov na zemlji, branitelj Božje istine, širitelj Mesijina kraljevstva, »posuda odabrana, što nosi ime svoga Učitelja pred plemena i kraljeve i sinove Izraelove« (Act. IX. 15.), apostol, što bez straha propovijeda pred nadutim bezvjerjem uvijek istinitu i sveta kršćansku nauku. »Krista propetoga, židovima sablazan i poganima ludost, a pozvanima silu i mudrost Božju«. (1. Cor. I. 23. 4.) »Kao što mene Otac posla, i ja šaljem vas!« (Jo. XX. 21.)

Svećenik je propovjednik pokore, prorok Boga živoga: »prophetam in gentibus dedi te« (Jer. I. 5.), glasnik Božje srdžbe i osvete, vjesnik budućega života, gdje će se svakomu odmjeriti mjerom jednakom, vječni Memento grijehu i odmetnuću i nevjeri i zaboravi i preziru. »Tko vas sluša, mene sluša!« (Luc. X. 16.)

Svećenik je vojvoda Kristove vojske na zemlji, što okuplja oko sebe Kristove čete, da brane svetu njegovu stvar, da svijet opet osvoje Bogu. »Ja te učinih danas gradom utvrđenim i stupom od željeza«. (Jer. I. 17.)

Svećenik je »svijetlo svijeta« i »grad postavljen na gori« (Mat. V. 14.), što će uvijek i sred mraka i tmine, i usred pometnje i vrijetnja, visoko u vis dizati nikad ne zamračenu, sjajnu zastavu Kristova križa, uvijek, u javnom i privatnom životu, stojati sveder na braniku neokaljanih i čistih kršćanskih načela, uvijek, riječju i primjerom svojim, biti iskrenim du-

šama putokaz i svjetionik. On je »sō zemlje« (Mat. V. 13.), što brani Kristove redove od nutarnje truleži, traži uvijek čitave ljude, trajao odgaja potpune karaktere, karaktere, koji će svagdje i primijeniti načela, što ih ispovijedaju, vijernu na sebi izraditi sliku ideala, na koji prisižu: »donec formetur Christus in vobis«. (Gal. IV. 19.)

Svećenik je napokon nastavljač Kristova djela na zemlji, dionik i posrednik u djelu otkupljenja, pomoćnik onog Isusa, koji sade na zemlju, da bude »cornu salutis nobis« (Luc. I. 69.) i »da spasi, što bješe izgubljen«. (Mat. XVIII. 11.) Duše spasavati, za njih revnovati »opportune, importune« (2. Pim. IV. 2.), to je glavna odlika apoštolskoga svećenika, to je ono, što ga podiže daleko nad ljude, sve do Krista, čiji postane službenik i »radstvo milosti: »pro Christo ergo legatione fungimur« (2. Cor. V. 20.); to on, što neku božansku notu daje svećeničkom djelovanju: »Divinorum omnium divinissimum est cooperari Deo in salutem animarum!« (Sv. Dionizij.) »Da mihi animas, cetera tolle!« (Sv. Bernard.)

On dijeli tajne Božje, preporada u Duhu i vodi grijesni Adamov rod, kō anđeo mira dovodi palo čovječanstvo do prijestolja Božjega milosrđa u životvornoj kupki ispovijednog sakramenta, kō milosrdni samaritanac vida duševne rane i nevolje i dvojbe blagom i milom evanđeoskom naukom, mekom rukom podiže srea, da ne klonu, upravlja njihov pogled put nebeskog Jeruzalema, kō dobar pastir brani stado svoje od zasjedača, glasom ljubeznog prikora zove zalutale ovce natrag u Kristov ovčinjak, duše gladne i slabe hrani »krubom jakih« i uzgaja do punoljetnosti kršćanske: »in virum perfectum« (Ept. IV. 13.); otvara im Božji raj.

Propovijednik, ispovijednik, misnik; »minister Christi et dispensator mysterium Dei«. (I. Cor. IV. 1.)

Samo nekoliko misli, ali kako mnogo je u njima sadržano sveta, velika, idealna, uzvišena, božanstvena! Kakvo onda čudo, da je baš vrhunjavno poimanje svećeništva ona čudna sila, što je privlačila najveće muževe svijeta, da ga ogrle slijepom, strastvenom ljubavlju, da neprestano piju na njegovim izvorima opajajući velike svoje duše nikad nepresahlom veličinom njegove poezije. Jer odista samo ograničen ili predrasudama posve zaslijepljen čovjek moći će da zatvori oči pred činjenicom, da nijedna ideja, što ju poznaje svijet, nije brojila među svoje bezuslovne obožavatelje (koliko silnih, dubokih, ženijalnih duhova kao ideja svećeništva. Pavao, Augustin, Hrisostom, Grgur VII., Inocent, Bernard, Ignacij, Franjo Saleški... Svi ovi počev tamo od Grgura Nazijanskog i Hrisostoma, pa dalje preko Bernarda i Tome Kempema do kardinala Manninga i našeg Novaka nijesu našli ničega, što bi većma zavrijedilo njihovo pero, već da kō trubaduri njegove ljepote veličajnim ditirambima svojih besmrtnih djela postave vječan spomenik tom najvišem idealu nesebičnih svojih duša.

»Nema možda uzvišenije ideje od ideje čistoga, Bogom prožetoga, Bogu sličnoga svećeništva!« (Novak: Pogledi.)

Nego, ovi su razlozi dalji, duhovni; treba puno oštroumlja, treba i odgajanja, da na dušu uzdjeluju neodoljivo, moćno. Kod mladića, koji si tek odabire stalež, ostaju obično nezapaženi, sakriveni u pozadini, bez utjecaja. I ako posve krivo, ipak je tako. Na mladost djeluje ono, što je blizu, što se očima vidi i rukama pipa; ona je nestrljiva i brza u odluci; nju privlači zamjetljivi, javni rad. Rekao bih, da je ovaj momenat kod naših katoličkih daka osobito odlučan. Seoski župnik! Propovijeda, čita misu i ispovijeda; eto ti svega njegovog rada! A ja bih htio raditi, ja bih se htio žrtvovati; ja bih htio preporadati! Ne varajmo se! Krupni sofizmi sakriveni su tu pod plaštem čistih namjera, župnik, svećenik da ne radi?! Valjda arški

župnik nije radio za dobro Francuske?! Njegovati vjerski i duhovni život, odgajati ljude za kršćane po Srcu Božjem, to je najljepši, najvažniji, najuzvišeniji posao. Sve katoličke akcije, sav javni rad, sve literarno, socijalno i parlamentarno djelovanje, sva društva i organizacije samo jedan imaju zadnji cilj — vječno spasenje duša. Obratno misliti, to je prevrnuti ideologiju kršćanstva. A evo, svećenik tom zajedničkom, jedinom zapravo i posljednjem cilju sviju nas pridonosi neposredno, upravo, svi ostali samo posredno i neupravno. Prava veličina čovjeka je nutarnost njegova, veličina je krepost: »Sva slava kćeri kraljeve iznutra je!« (Ps. XLIV. 14.)

Uzmimo istu stvar s drugoga gledišta! Je li moguće rad za katoličke ideale bez katolika, hoće li napredovati naša stvar bez značajeva, da li se pomisliti prava sreća i svestrano blagostanje jednoga naroda bez temelja zdrava, čista, pobožna, vjerom oplemenjena puka? Jamačno ne da. A katolike, značajeve, zdrav i čestit narod stvaraju nam, odgajaju i čuvaju ispo- vijedaonica i propovijedaonica — svećenici. U rukama ovih su temelji, o kojima cijela zgrada stoji i pada. To je jasno.

No još je ovdje jedna stvar, koja odlučnom jakošću pada na temelju. Prema kršćanskom nazoru o svijetu Bog je onaj, koji sve daje i ravna; bez njegova blagoslova sav je naš rad badava, jer »niti je onaj, koji sadi, što, niti onaj, koji zaljeva, već koji daje da raste — Bog« (1. Cor. III. 7.); »sva sposobnost naša od Boga je!« (2. Cor. III. 5.) Ne vrijedi li ovaj princip i u pitanju katoličkih akcija?! Bez dvojbe! Nego, što je baš ono, što na naš rad donosi Božji blagoslov? Molitva i žrtva. Za Mojsija govori sv. Pismo, da u doba, kad se je Izrael borio s Amalećanima, nije ništa drugo radio, nego neprestano boravio na gori i dizao ruke k nebu. A evo baš molitvama njegovim pripisuje Bog pobjedu Izraelovu, jer »dok bi Mojsija dizao ruke, pobjeđivaše Izrael, a čim bi ih malo spustio, okrenula bi sreća Amalećanima«. (Ex. XVII. 11.) Za sv. se Tereziju opet pripovijeda, da je svojim molitvama, svojom trapnjom i svojim svetim životom obratila više ljudi, nego mnogi drugi veliki sveci svim svojim silnim apoštolskim trud- bama. Smijemo li ovo smetnuti s uma, kad govorimo o djelovanju i uspjeh- sima svećenstva?! Oni su naš Mojsije, postavljeni od sv. Crkve, da se mole za Božji gut i njegove borbe, da odricanjem i samozatajom pružaju zado- voljštinu za grijehe svoga stada i opet razvedre lice Gospodinovo, kad se spremi, da nas zapusti i kazni: »Oprostih im po riječi tvojoj!« (Num. XIV. 20.)

Konačno, je li doista istina, da je svećenstvo element pasivan u ja- vnom životu?! Svaka čast vrijednim i požrtvovnim laicima; no, budimo objektivni, dobru polovicu i više — da se najjednije izrazim! — javnih katoličkih kulturnih radnika sačinjava kler. Mimoilazim ovdje katoličku znanost, jer glede ove nema dvojbe. Kroz stoljeća i stoljeća bio je kler jedini zastupnik znanosti i prosvjete uopće, a i danas najviše solidnih uče- njaka, bar u katoličkom taboru, jest baš iz svećeničkog staleža. Svećenstvo je ostalo i ostat će uvijek vjerno zapovijedi Gospodinovoj: »Sabia enim sacerdotis custodient scientiam et legem requierent ex ore eius« (Mat. II. 7.). Reći ću samo, što mislim glede javnoga rada u užem smislu. Jest, pri- znajem, među đacima ima valjda više radnika svjetovnjaka, s jednostavnoga razloga, što su klirjcima, dok su u sjemništu, zatvorena vrata u arenu; nu u praksi, tu se odmah mijenjaju uloge. Na laike padaju obiteljske brige, društveni obziri- službena vezanost; i mnogi je već u tjeskobi odložio pero i napustio aktivan rad, Kler naprotiv tek nastupom u život počinje pravo djelovati; slobodan od svih obzira, prema jedinoj normi općega dobra, čiji je isključivi i potpuni službenik. Usto je rad klera već po njegovom du- hovnom položaju obično nesobičniji, ustrajniji, dosjetljiviji, te osobito —

radikalniji. Svećenici pod egidom episkopata čuvaju katoličke redove od zastranjenja.

Nije potrebno, da dalje govorim. Tko lista crkvenu, a tako jednako i svjetsku povijest, morat će priznati, da je uvijek i svagdje svaka akcija, koja je smijerala na dobro Crkve i naroda, imala za jedinog ili bar glavnog pomagača — kler. Novak jamačno ne izriče samo ovoga mnijenja, kad veli o zastavi svetoga svećenstva: »Najčistiji su ideali ljudstva na njoj napisani«. (Pogledi.)

U dubini ljudskoga srca usadena je neodoljiva čežnja za srećom. Samo ono, u čem nalazi sreću, može čovjek da ljubi. Nije drukčije ni kod zvanja svećeničkoga. Hoćemo li, da se oduševimo za nj svom dušom, moramo ga iznajprije pojmiti kao vrsno, da nas upokoji i usreći.

Ludo bi bilo kukavički prekrivati oči pred zbiljom. Gledali mi s ove ili one strane, svećenički stalež ostaje »in fine finali« ipak žrtva, i to trajna, neprestana žrtva. Neću, da to dokazujem. Malo reflektiranja osvjedočit će o tom svakoga. Nego, što odatle slijedi? Valjda, da je svećenički stalež i trajna nesreća? Nipošto! Istina, u leksikonu svijeta spadaju pojam žrtve i pojam nesreće među sinonime; no ne zaboravimo, da je Krist svladao svijet! Po evangeoskoj nauci nastupio je posve novi odnos među žrtvom i srećom. Krist je po žrtvi ušao u slavu svoju. Kod svećenika, koji Krista slijedi, obnavlja se isti proces. Žrtva tu postaje uvjetom i izvorom veselja i sreće. Slatka žrtva: to je otajstvo, misterij svećeništva. Žrtvovati sve, da dobiješ sve. Žrtvovati naravno i tjelesno, da dobiješ svrhunaravno i duhovno. Žrtvovati tijelo i svijet, da dobiješ Krista i Boga. »Sve smatrati blatom, da Krista zaslužiš« (Phil. III. 8.)! Velike se u tom kriju tajne i svijet ih ne razumije: »tjelesni čovjek ne shvaća onoga, što je od Duha Božjega« (1. Cor. II. 17.); nu ne smetnimo s uma, da smo pripadnici one religije, koja u otajstvu križa ima svoje i religije, koja je »Židovima sablazan, a poganima ludost« (1. Cor. I. 23.)! Baš žrtva, kojom se je svećenik popeo visoko nad svijet, izvor mu je najčišćih radosti, radosti duhovnih, onih radosti, kojih ako tko okusi, nikad više ne će poželjati svjetovnih želja, radosti: čiste savjesti, blizine svoga Isusa, nutarnjih utjeha, nesebične ljubavi prema dušama bližnjih, nade u blaženi raj i bolju sretnu budućnost: »Ja sam plaća tvoja prevelika!« (Gen. XV. 1.)

Tko nije vidio sijedu, srebrom okićenu, u svećeničkoj vijernosti osjeđelu glavu? Ne titra li posmjeh svetoga blaženstva uvijek na takovu licu! I titrao je na licima tisuća i desetaka tisuća! Blažene sjene svetih svećenika pripovijedaju tajna o onoj sreći, što je sakrivena tamo negdje daleko iza gora u čarobnom kraju, koji se zove — žrtva. Tko je sreo dobrog svećenika, a da mu se taj jadao nesrećom svoga zvanja?! Za sve žrtvosne radosti ne bi vam takav dao jedne plemenite misli, jednog nadahnuća, što ga je primio za plaću ispunjenih dužnosti i nesebičnog žrtvovanja za druge!

Što je koja duša dublja i idealnija, to teže osjeća vlastitu nevrjednost prema visini svojih zadaća. Sličan osjećaj može da obuzme i kod svećeničkoga zvanja nježne, čuvstvene duše. Veličina zadaće, težina žrtve, pogibeljnost puteva, slabost osobe! Pa onda oni uvijek novi i uvijek česti primjeri pada i mlakosti!

Na ovu poteškoću davno je već adekvatno odgovorio apoštol, kad je napisao riječi »Omnia possum in eo, qui me confortat« (Phil. IV. 13.); »non ego autem, sed gratia Dei mecum!« (1. Cor. XV. 10.) Koga je Gospodin pozvao, onoga će On i voditi milošću svojom; s naše strane jedno je

samo potrebno: sudjelovati, sudjelovati s pouzdanjem i poniznošću: »Qui coepit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu!« (Phil. I. 6.)

Sv. Pavlu, kad se tužio Gospodinu, da mu je previše kušnja, bi rečeno: »Dosta ti je moja milost!« (2. Cor. XII, 9.) Na ovaj univerzalni remedijski vraća se napokon sve. Milost je učinila od Savla Pavla! Za posebne zadaće svećeničkoga zvanja dobivamo i posebne sakramentalne milosti sv. reda! Djelovanja ovih nipošto ne smijemo poteizirati! I odveć jasno iskusili su toliki i toliki moć njihovu! Nek nam uzvišeni primjer svetih svećenika, koji su se jednako kao i mi sastojali od krvi i mesa, uliju srčanosti, uzdanja i snage! »Potuerant hi et hac; cur non tu Augustine?!«

Napokon imamo molitvu — taj izvor spasa; imamo i svoga Isusa u svetohraništu — zalog jakosti; imamo i Mariju svoju — kraljicu apostola: »Aspice stellam, voca Mariam!«

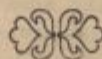
Na stranu malodušnost! Koga je Bog pozvao, neka ne časi časa, da srećana koraka, bez straha krene naprijed na Sion! Ravnat će nas Provid, a voditi zvijezda milosti. Uprimo u nju pogled svoj: »U ruci tvojoj je budućnost moja!« (G. XXX, 16.)

Čime da zaključim?

Kô glas na pozor zvuče lijepe riječi u 2. lujnskom broju »Luči — Dačkog Vjesnika« (»Na polasku u visoke škole«): »Ima jedan stalež, za koji je vrijedno požrtvovnu i nesebičnu, mladiću žrtvovati svoj život i budućnost. To je zvanje svećeništva. Biti Kristov svećenik, raditi za Crkvu i narod — jest najuzvišeniji ideal, što ga može imati hrvatski katolički omladinac... Drugovi abiturienti, neka vas neprilike svijeta, životne brige i težak položaj Crkve i svećenstva ne straše, da ne uzmete na se svećenički Kristov križ i ne povedete svoj narod njegovim putem!« Krasna misao, koju je ovaj članak imao tek da nadopuni i akcentira!

Manjak poelenika opaža se u Gospodnjem vinogradu. Glasan ori se Božji glas po Hrvatskoj: »Koga da pošaljem?« (Is. VI, 8.) Katolički pokret pozvan je, da tu pomogne; ako ikad, to danas, pruža mu se zgodna, da si izdade svjedodžbu muževne zrelosti: »Tempus urget!« Oči svijetu u nj su uprte; iz njega mora da nam izadu ljudi, koji će požrtvovno odgovoriti s Izaijom: »Evo ja, pošalji mene!« (Ibidem.) Dokle to ne učini, nije nigda potpuno postigao svojih ciljeva! U tom smislu apelira ovaj članak na idealizam i katoličku svijest naših ljudi diljem Hrvatske. »Na ždrijelo, junak tko je!«

Nijesu ipak za sve napisani ovi reci: »non omnes capiunt verbum istud« (Mat. XIX, 11.). Oni su namijenjeni onima, na čija je vrata već pokucala milost Božja prstom mekim i nježnim: »Otvori mi, setro moja, prijateljice moja, golubice moja!« (Cant. V, 2.), onima, kojima je u tihom zatišju srca već šapnuo milim glasom božanski pastir: »Ti mene slijedi!« (Jo. XX, 22.), onima predređenima od vijeka, »electis ex milibus« (Cant. V, 10.) — od a b r a n i m a i z m e d u t i s u e a...

Pavao Matijević: Isus i apstinencija.

1. Sveti Marko¹ pripovijeda u svom evanđelju, kako je Božanski naš Spasitelj pozvao Levija Alfejeva, da mu bude učenikom, a ovaj iz velike zahvalnosti sazove svoje prijatelje i priredi gozbu na čast Učitelju. Svijet se kupio oko kuće Levijeve, slušao Isusa i divio se, što se On toliko ponizuje, da dolazi u kuću carinika i sjedi među »carinicima i grješnicima«. Dodoše i farizeji i književnici. Zavidni su bili, što je tim činom Isus još više predbio puk, pa ljuti podruguju se učenicima Isusovim: »Zašto s carinicima i grješnicima jede i pije učitelj vaš?« A pobijeni odgovorom Isusovim: »Ja nijesam došao, da zovem pravednike nego grješnike«, htjedoše pobuniti puk, pa Ga javno napadoše poradi zanemarivanja zakona: »Zašto učenici Ivanovi i farizeji poste, a tvoji učenici ne poste?«

I danas se ponavlja ta slika. Dolaze nekatolički apstinenti i rugaju se: »Taj vaš Bog mogao je bar to znati, da su opojna pića otrov, a on javno dolazi na svadbu, pretvara vodu u vino i pije po gozbama!« Mnogi iz redova katoličkih odvrću im: »Baš pilo Isusovo najbolje dokazuje, da su alkoholna pića vrlo potrebna, a apstinencija nepotrebna i štetna!« Oba prigovora još i danas nerijetko čujemo, pa ćemo ispitati kakav je odnos Isusov prema opojnom piću, da ne bismo i kao apstinenti i kao katolički đaci usvojili koje od tih pogriješnih mišljenja, a ujedno ćemo se poradi cjelovitosti obazrijeti ukratko i na sud sv. Pisma o alkoholu i apstinenciji.

2. Odnosaj Isusov prema apstinenciji razjašnjava nam ponajprije pisma nje sv. Pisma staroga zavjeta, jer Isus sam reče: »Nemojte misliti, da sam došao ukinuti zakon i proroke; nijesam ih došao ukinuti nego ispuniti«. Sv. Pismo staroga zavjeta ni jednom riječju ne zabacuje potpun apstinenciju, nego je hvali, a na premnogo mjesta osuđuje pijanstvo. Tako već prvi puta, gdje se spominje opojno piće² donijelo je ono loš plod: Noje je prokleo svojega sina i njegovo potomstvo; a odmah slijedeće mjesto³ pripovijeda, kako je poradi pića Lot sagriješio sa kćerima svojim. A jeste li čitali, što mudri Salamun tvrdi o opojnom piću u svojim pričama? »Ne gledaj u vino, kad se rumeni, kad u čaši pokazuje lice svoje i upravo iskače. Na poslijetku će te ujesti i kao apsida upeći. (XXIII. 21. i 32.) »Tko vino ljubi ne će obogatiti« (XXI. 17.), pa opet »Pijanica osiromašit će« (XXIII. 21.). A kao da završuje sa riječima: »Podajte silovita pića onima, koji hoće da propadnu«. (XXXI. 6.) Oštro govori i prorok Amos: »Teško vama, koji pijete vino velikim čašama... Zato će sada otići u ropstvo i prestat će radost onih, koji se goste« (VI. 6.); a Izaija, veliki rodoljub Izraelskoga naroda, još jače kori svoje suplemenjake: »Teško onima, koji rane, te idu na silovito piće i ostaju do mraka, dok ih vino ne raspali. I na gozbama su im gusle i bubnji i svirale i vino. Zato se narod moj odvede u ropstvo«. (V. 11.)

Kao što imade osim ovih još premnogo mjesta sv. Pisma st. zavj., koja osuđuju prekomjerno i nepotrebno pilo, tako se isto često puta hvali i uzvisuje trijeznost a i potpuna uzdržljivost. Najjači dokaz ovome jest, što je Bog izrično naredio⁴ preko Mojsija: »Kaži sinovima Izraelovim i reci im: »Čovjek ili žena, kad učine zavjet, da se posvete i hoće da se prikažu Gospodu, neka se uzdržavaju od vina i od svega, što

¹ Marko II. 18.

² Postanak IX. 20.

³ Postanak XIX. 30.

⁴ Brojevi VI. 2.

može opojiti!« Takvi ljudi zvali su se nazireji, a bilo ih je mnogo i vrlo uglednih. Svima su sigurno poznata lica: Josip Misirski, Daniel i njegova tri druga, Samuel, pa jaki Samson — a svi ovi potpuno se uzdržavahu opojnih pića.

Istina sv. Pismo se gdjegdje i pohvalno izražava o piću kao: »Vino razveseljava srce čovjeka«, »Dajte pića žalosnima i vina onima, koji tuguju«, ali poradi takvih mjesta mi ne možemo dopustiti nikome, da omalovažava katoličku apstinenciju.

Ona ne pobijaju potpunu apstinenciju, jer ne tvrde ništa protivna. Takve izreke dakle kažu samo to, da vino razveseljava srce čovječje, a ne govore o tom, da li je savršenije i bolje piti ili ne piti, pa se ne protive onim mjestima sv. Pisma, koja preporučuju odricanja od opojnih pića. Nigda napokon ne smijemo zaboraviti, da tu pohvalu izriče sv. Pismo samo umjerenom uživanju opojnih pića, a to odobrava i kat. apst. pokret, kako dobro primjećuje pisac u »Vrhbosna«:⁶ »Međutim ni današnji (kat. hrv.) protivalkoholni pokret nije protiv toga, da se u mjereno uživaju alkoholna pića, dapače to mu je svrha!«

Neke zgode iz Isusova života, a napose Kana Galilejska, govore nam, da je Isus pio katkada opojnih pića, pa gdje koji iz toga žele dokazati, da je piće bezuvjetno nužno, Isus da je bio protivnik apstinencije i da se potpuno uzdržavanje od opojnih pića ne slaže sa naukom i djelom Isusovim. Kako te tvrdnje ne vrijede mnogo, najočitiije nam to dokazuje, što je Crkva Kristova oduvijek hvalila i preporučavala uzdržavanje od opojnih pića, i što je vazda bilo i najodličnijih kršćana, koji su potpuno uzdržljivošću svijetlili za primjer ostalim vjernicima. No mi ćemo ipak ispitati, kako treba tumačiti ova djela Isusova.

U Isusovo doba nije bio alkoholizam ni iz daleka tako velik kao danas. Od alkoholnih pića bilo je poznato samo vino, a i to se pilo dosta umjerenom (Zidovi su uopće vrlo umjereni) i to samo u privatnim kućama. Danas međutim veliki kapital, da izrabii puk, sagradio je tvornice, koje proizvadjaju mnogovrsna alkoholna pića, a preko birtija, točionica, privatnih agenata, pa i samih drž. zakona prodro je alkoholizam u najzabitnija sela i među najsiromašniji puk, gdje silno obara kršćansku čudorednost. Već poradi toga moramo suditi sasna drugačije djela Isusova onoga vremena i naroda, nego kad bi on to danas činio. Ipak ta djela ni u sadanje doba ne bi mogli osuditi a niti ih navesti kao dokaz protiv katoličkoga uzdržavanja od opojnih pila.

Spasitelj naime došao je na ovaj svijet, da propovijeda i osniva kraljestvo Božje na zemlji, pa zato alkohol — i mnoge druge stvari same u sebi — njega se ništa ne tiču, jer »kraljevstvo Božje«, kaže sv. Pavao, »ne sastoji u jelu i pilu«. On je svojom božanskom naukom samo zidao temelje i postavio osnovna pravila, kako treba rješavati pitanja, koja se izravno ne odnose na samu nauku kršćansku, ali u pojedinim narodima i vremenima mogu biti za kršćansko čudorede važna. Na temelju tih osnovnih načela Crkva izriče sud. Tako n. pr. Isus nije držao vatrene govore za zaštitu radnika niti je osnivao radnička udruženja, ali je u svojoj nauci dao svim ljudima pravo na opstanak; Isus nije zapovijedao, da gospodari oslobode robove, ali njegova »nauka ljubavi« očito govori za to; On nije dapače ni korio divlje brakove i civilne ženidbe (jer ih nije bilo), ali je ustanovio sakrament ženidbe i nerazriješivost braka. Iz tih načela odlučno je Crkva, koliko su prilike dopustile, tražila zaštitu radnika i zahtijevala

⁶ Vrhbosna: »Alkohol i sv. Pismo« g. 1915. str. 334.

od kršćana, da pomognu radničkom stališu; Crkva je najviše doprinijela oslobađanju robova; ona svim sredstvima nastoji zapriječiti divlje brakove i civilne ženidbe. Isto tako traži Spasitelj od svih kršćana samo umjerenost. Zato i Crkva danas traži umjerenost, dok odobrava i preporuča potpuno odricanje »za ljubav Kristu«. Preporuča dakle katoličku apstinenciju, koju je i Spasitelj savjetovao, jer i ovdje vrijedi ona: »Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est«⁶ t. j.: nijesu svi dužni potpuno se odricati od opojnih pića, ali tko može i hoće, neka se potpuno odreće iz ljubavi prema Kristu«.

Ova k o v o m r a z l a g a n j u nauke kršćanske o apstinenciji ne protiv se ni jedan čin Isusov. Spasitelj je ustanovio presv. žrtvu pod prilikama kruha i vina, i u tom nigda ne će biti zloporabe s vinom. On je pristupovao svatovima u Kani Galilejskoj, a i u tom ne može biti nikakve predsude za apstinenciju. Ondje je pretvorio vodu u vino, ali ne zato, da izopija svatove, nego da mladoženju izbavi iz neprilike. Tim Spasitelj nije ništa učinio protiv apstinencije. Tai mi katolički apstinenci zastupamo to mišljenje, da svaki čovjek smije umjerenopiti, ako hoće, ali mi tražimo »ljude dobre volje«, koji su pripravni žrtvom i primjerom spašavati kršćansku čudorednost u narodu ne od alkohola i pića, nego od alkoholizma i pijanstva. Želimo da se povrate trijezna vremena Isusove dobe, kad je i On — bez bojazni, da će se Židovi opiti, potući i poklati — htio pretvoriti vodu u vino.

Imade očitih dokaza, koji će još jasnije potvrditi, da je Isus baš i apstinenciju odobrio. Dozovimo si upamet jedno lice. Proroci navijestije unaprijed Spasitelja koji će otvoriti ljudima nebo, al nesamo njega, nego i Preteču Njegova, koji će pripravljati ljude za dolazak Spasiteljev. Taj čovjek veliki po svojim djelima, uzvišeni po molitvi i postu, moćan po milosti Duha Svetoga — Ivan Krstitelj — također potpuno se uzdržavao od opojnih pića, Njegovu ocu Zahariji andeo unaprijed to proriče.⁷ »Jer bit će velik pred Gospodom; i ne će piti vina i pića silovita i napunit će se Duha Svetoga!« Veličinu njegovu i svih djela njegovih — dakle i apstinencije — Isus priznaje i hvali pred velikom množinom naroda: »Zaista vam kažem, nije ustao između rođenih od žena veći od Ivana Krstitelja!«⁸

Ali nesamo Preteča Gospodinov, nego i najmiliji učenik Isusov sv. Ivan apostol bio je vjerojatno apstinent kaošto i njegov brat apostol — sv. Jakob mladi, koji je bio za cijeloga svoga života nazirej. U vrijeme Isusovo još uvijek bijaše među Židovima dosta nazireja, a još raširenija bijaše sekta esenaa, koji se također uz ostalo odricahu i opojnih pića. I gle, Isus toliko prekorava mane židovskoga naroda javno, osuđuje licumjerce, oštro i bez sustenzanja na stotine mjesta iznosa i kori pogriješke farizeja i saduceja, a o nazirejima i esenima ne reče ni jedne pogrdne. A sigurno bi upozorio narod na njihovu pretjeranost, da ih je takovima smatrao, kao što upozorava narod na štetnost pijanstva: »Čuvajte se, da kako sreća vaša ne otežaju žderanjem i pijanstvom i brigama ovoga svijeta!«⁹

Još se moramo dotaći sv. Pavla. On, oduševljeni Židov, postaje vjesnikom poganskih naroda, putuje Azijom, Afrikom, Grčkom i Italijom, upoznao je sve te narode, dobro je dakle znao zaprijeke i koristi, koje su pomagale ili odmagale kršćanstvo. I kolikogod je poslanica Pavlovih, svaka spominje vino, kori pijanstvo, al ni jedna ne osuđuje apstinenciju, nego

⁶ Matej XIX. 11.

⁷ Luka I. 13.

⁸ Matej XI. 11.

⁹ Luka XXI. 34.

jedino preporača učeniku Timoteju, da uzme malo vina (»utere modico vino«) — radi bolesti u želucu.

4. Sasna su dakle krive tvrdnje bilo nekatoličkih apstinenata bilo nekih katolika, kad tvrde, da je Isus bio protivnik apstinencije.

Sveto Pismo nije sastavljeno od dvoiličnih odgovora Pitijskog proročista, nego jasno sadržaje i tu istinu: umjerenopilo opojnih pića dopušteno je, ali odricanje »Bogu za ljubav« — djelo je savršeniije. Drugačije tvrditi može samo zloba ili nepoznavanje sv. knjiga, a protivno razlaganje može se dokazivati, ali se ne će dokazati. Zato mi kao katolički apstinenti možemo mirno braniti ovo stanovište, jer odobrava sv. Stolica i katolička bogoslovna nauka, a potvrđuje ga svojim primjerom neprekidni niz kršćana iz redova svetaca, papa, biskupa, učenjaka, redovnika i ostalih vjernika. Ta istina čuvat će nas od svakog zastranjivanja, a ne tobožnja protuslovlja sv. Pisma i na neozbiljne prigovore protiv kat. apstinencije možemo odgovarati riječju našega velikoga zemljaka — sv. Jeronima: »Dicat quisque quod vult; ego loquor conscientiam meam: scio mihi abstinentiam et nocuisse intermissam et profuisse repetitam« — »Nek kaže tko što hoće, a ja ostajem kod svojega uvjerenja: spoznao sam naime, da mi je apstinencija koristila, kadgod sam je prihvatio i naškodila, kadgod je zabacih«.¹⁰

Vrlinov:

Ljetno jutro.

Vije se pod br'jgom u dalj red topola —
Jutro puno čara i uzduha čiste
Nad vršcima šuma i brdima sniva,
A topola granje šumori i blista.

U dolima šume i nad njima brda
Šute sve u sjaju sunca jutarnjega.
Ko od čežnje tajne lišće samo dršće,
Šušti na topoli vitoj ispod br'jega.

Tako u osami dršće srce moje,
Koje zemlje ove pritište težina...
A nad bregovima blista more sv'jetla
I sunčana tamo sm'ješi se daljina.

Mećava.

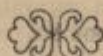
Čuj! poljem sn'ježnim kako šumi —
I vijor hući i zavija,
A magla b'jela i prozirna
Sav predjel širom obavija.

¹⁰ Osim napomenute »Vrhbosne« služio sam se djelima O. Kocha: »Die Alkoholfrage«; biskupa Waitza: »Sanctificate jejunium« i »Zlatom Dobom«.

Sa sn'jegom vjetar burni, ledni
Po klancima se mota pustim;
Ko kroz dim b'jeli u vitlanju
S pahuljama se igra gustim.

Ko huk valovlja neznanoga,
Što lomi se o drvlje goło
Ja slušam ... slušam jak zvojni
Kroz grmlje gusto naokolo.

I od bijesne divlje huke
Drveće goło sve se trza —
To šume ... huče preko polja
Ko munja vihra krila brza.

Narte Velikonja: „Deveta deželca“.

„Človek, ki greš po cesti, kaj misliš?“

Razmišljanje in premotrivanje je rodilo »Deveto deželca«,¹ razmišljanje o vsem tem, kar je in kar bi moralo biti. Človek je neznamen drobec v svetu, sam odmev in odsev življenja, ki ga ne obdaja samo, temuč prešinja; sredi vsega vrvenja in žitja je on srce, v njem se vežejo niti vsega zavednega in nezavednega stremljenja, njegova misel je žarišče vesoljstva, poudarjam: misel, kajti za Lovrenčiča je to ravno značilno. Zato so Lovrenčičeve pesmi čisto svoje vrste pojav, zahtevajo od nas duševnega napora in razglabljanja. Kar vidimo in čitamo, vse zrcali samo odnos, tesni, neposredni stik s čudnim pojavom, ki mu pravimo življenje, in sam pojav čudne prikazni, ki mu je ime človek. Kar Lovrenčiča muči in vznemirja, je združenje slepe narave z zavedajočo se človeško mislijo, kar bi rad doumel in dognal, je spojenje umerjenosti neumrljive človeške duše s slepo neomejenostjo in silo minljive narave.

»Večkrat me dolgočasni naš čas
in grem in odpiram piramide in mumije budim
in ž njimi govorim o Sfingi, ki je blizu
in ji je ime Človek.

Oči ima — daljo merijo iz biti v Biti:
dolga pot.
Oči ima — daljo merijo na znotraj:
dolga, dolga pot.

In vprašam: Kedaj okameni zver štirih nog: mesó,
kedaj bo v eno samo pot zamišljeno oko?
Skozi Saharo življenja divja vihar:
nikdar, nikdar!²

¹ Joža Lovrenčič: »Deveta deželca«. Trst 1917. Izdala knjigarna J. Stoka.
— Tiskala tiskarna »Edinost«. Broš. 3 K, vez. 4 K.

² Sfinga, str. 15.

Iz tega izvira vsa razdvojenost in hrepenenje po deželi:

»ki bo vredna sanj in hrepenenja
in vredna smrti in življenja! — —«³

In ko človek stoji v tem odnosu do vesoljstva in njegovih pojavov v življenju ter vidi tudi svoje lastno razmerje do samega sebe, ne doživlja vseh teh pojavov, temuč beleži samo one, ki se bistveno tičejo teh odnosov in problemov. Lovrenčič, pravijo, je ekspresionist; jaz se bi rad izognil vsaki taki opredelbi, ker napotuje reproduciranje v dognano in zapaženo miselno obzorje, in bi rajši dejal: Lovrenčič nam samo odkriva, kar se mu zdi najnujnejše in najvažnejše, da nam predoči življenje, ki ga sam gleda, ki ga sam misli in čuti. Čitanje njegovih pesmi nas prepričuje o nevsakdanjosti njegovih doživetij z ozirom na sočloveka, sveta in večnosti. In že v tem je neki poseben mik. Silni stud pred vsakdanjostjo vede pesnika nujno do tega, da zamolči vse dognano, da začrta samo postaje, ki jih mora naša misel prehoditi, da reproducira in doživlja njegove predstave. In ta pot nam kaže križevi pot človeškega življenja ter nam osvetljuje s še neodkrita strani človekovo bistvo. Pesnik nam vedno zamolči prehode med raznimi slikami, in vrzeli med njegovimi predstavami si moramo izpopolniti s pomočjo le narahlo označenih črt in sami iskati vezi in sorodnosti, kakor nam jih odkriva življenje.

Že način, kako nam razporeja misli, razodeva globokost njegovega pesniškega razglabljanja, a pri vsem tem so njegovi refleksi kratki: tu samo vzdih, tam samo vprašanje brez odgovora ali nova nepričakovana slika.

Koliko gorja in bolesti in strahu je v kratkih verzih:

»Vračal sem se domov,
Drevó, ki so ptiči v njem gnezdili,
so oklestili.

Obstal sem in kakor da je od doma prišla,
na drevo se je slutnja naslonila.«⁴

Koliko spoznanja v peemi: »Sence«.⁵

»Zlato solnce črno riše
zelena drevesa, bele hiše
in nas —

Zakril sem si obraz.«

Koliko upanja in radosti v »Pomladni«.⁶

»V vrtu cvete breskev.
V breskvi ptička gnezdi, poje.

Kaj?
V vrtu je maj!«

³ Deveta dežela, str. 77.

⁴ Slutnja, str. 11.

⁵ str. 22.

⁶ str. 39.

In ob vsem tem vprašanje v uvodni pesmi:

»Človek, ki greš po cesti, kaj misliš?«⁷

Pesnik motri velikomestno jutro:

»Praznota zehajočih ulic čakala je dan.
Po trotoarju votlo pesem pel je moj korak,
ko zastrmele so oči v jutranjo stran:
v vijoličastem mraku nad goró
visel je črn oblak.
In — ni še vzbrstel misli pelin:

Dva snopa žarkov sta oblak prodrla
in zrastle plameneča čez nebo
in njima je sledilo čelo,
ki božje je bližine vse žarelo:
povrnilo se je raz Sinaj solnce — Mozes,
pogledalo na svet in razočarano je vrglo
iz rok
čez morje hiš ponošnih luči dekalog —

Srce mi je vzdrhtelo: Bog, moj Bog!«⁸

Ali »Deveta dežela«⁹ s svojimi drznimi stiliziranimi prispodobami:

»Pravljica v mislih je cvetela,
oči so govorile hrepenenje:
življenje!

In šel sem v svet,
prišel v deveto deželo lepih let.

V rdeče modrem drevesu krvi
ptička ljubezen si gnezdo je spletla
in dan za dnevom žgoli...

Pravljica zori.«

Nekaj posebnega tiči v teh pesmih, ker je vsa pesnikova misel, vsa ideja izražena v slikah samih, ne da bi jih pesnik še hotel obrazložiti. Značilen je zanj jedrnat kratki sklep, ki nas preseneti in se nam vedno odkrije kot končni stavek zamolčanega daljšega odgovora na odkrito ali prikrito vprašanje. Lovrenčič je pesnik-mislec, sovraži samo igranje z besedami, še več, večkrat mu niti ni za rimo in blagoglasje verza, večasi rima besede eredi verzov, večkrat so bolj asonance ko rime, predvsem mu je za harmonijo predstav in idej. Iz verzov sije disciplinirano zapoznavanje, ki ni vsakdanje, pesnik stilizira sorodnosti in sličnosti iz navidez tujih elementov in doživlja, kar se zdi drugim neverjetno.

»Del sem roko na svoje srce in ga nisem bil vesel,
videl sem svoje misli in sem jih proklet:

⁷ str. 5.

⁸ str. 10.

⁹ str. 45.

Bodi človek! —
In ko sem človek postal,
svetá sem se in sebe sramoval.«¹⁰

Njegove pesmi so izpoved neomajne vere v Krepost in Lepoto, priznanje in zavedanje človeške ničnosti in onemoglosti očigled večnosti.

»Nad mano milijon zvezd blesti,
pod mano milijon luči gori.

Milijoni zvezd
pojó melodijo končanih cest,
milijoni luči žarijo
nekončanih poti melodijo.

Milijoni zvezd, vašo pesem poslušam:
molčim in jo sanjam;
milijoni luči, vašo pesem okušam:
trpim in se ji klanjam.

Med milijoni luči in milijoni zvezdá
je temà —
daleč, daleč je do nebá.«¹¹)

Klic so po resnici in konfesija iskajočega, nemirnega duha, ki hoče vse razumeti in objeti:

»Šel sem eno premišljevanje daleč,
začetka ni imelo in iskal sem konca.

Oči so gledale v temo, ki se je v doma gostila
in so motili jo samo koraki.
Ob kamen sem zadel in se je zakotalil
ob drugega in se ropotujoče z njim pošalil.
Drevje ob cesti je pritajeno šepetalo —
poslušal sem ga — nauk mi je dalo:

Pojdi devetkrat devet premišljevanj daleč
z enim začetkom — pred stoterimi konci obstaneš
in vsak ti bo klical: Slep si
in tvoje úho je gluho! —

Vrnil sem se z enega premišljevanja,
vzdihnil in zaželel po Gospodu:
pljunil bi v prah in mojim
in nas vseh očem bi dal videti in ušesom slišati.«¹²

in z besedami, ki priznavajo božjo veličino in vsepričujočnost, se pogovarja njegov duh z Večnim:

»Priznam, v nemočni uri sem predal se že temàm:
na trhli vrbi dvoma strune misli so visele
in Tebi so sovražno pesem pele.

¹⁰ V dveh, str. 16.

¹¹ Pogled na mesto, str. 31.

¹² Meditacija, str. 33.

A Ti — približal si se mi in temo si razsvetil,
 sam večnoživ živ ogenj v večnost si zanetil.
 Raznel se je v plamen: Verujem Vate
 in vem in čutim: v vsem si ti in vsepoysođ.
 Jutranji zarji naj bi vzel peruti zlate
 in se ponesel, blisk, pod noč rdeči svod:
 pri meni si, Gospod,
 nad mano bi blestela Tvoja dlan:
 Iz vekov v veke v mojo misel si vkovan!¹³

In prežet žive vere, ki poje psalme, je izraz hrepenenja po neskončnosti:

»Večnost, pesem pesmi.
 Drhteli bomo, misel, in jo bomo peli
 in živeli v eni besedi:
 Gospod.

Velika, velika je naša pot.«¹⁴

Ob tem pa neznatnost človekova, ki se peha in trudi za ničnostjo:

»Knjiga s sedmimi pečati,
 zaprta si bila — rad bi te bil odprl,
 zdaj — pečat za pečatom se je strl —
 rad bi te zaprl — a moram brati.

Prvi dan — trpljenje,
 drugi dan — trpljenje,
 tretji dan — trpljenje:
 iz dneva v dan se plete,
 od ure do ure cvete.

Zadnji dan — vzdih, hrepenenje:
 Ostani, življenje! —
 Bog je dober in ga sklene.«¹⁵

In če na koncu IV. dela, v »Deveti deželi«, vzklikne:

»Kedor je videl in doznal je vse,
 mu ni več do življenja in umr! —«¹⁶

ni to izraz obupa in resignacije, temuč vzklik zadoščenja in umirjenega, dopoljenega hrepenja; samo zanikanje, da življenje samo na sebi brez višjih ciljev ni vredno, da se živi. Po mojem mnenju je IV. del samo dopolnitev in sinteza vseh misli, ki vejejo iz prejšnjih delov, samo potrditev svetovnega in življenjskega nazora pesnikovega, ki ga razodevajo le prikrito druge pesmi, Kdor hoče popolnosti, mora umreti, mora odmrati vsemu, kar nudi življenje Vsakdanjosti, preživeti, pretrpeti in preiti vseh osem dežel, da se očiščen v kreposti, odpovedi, potrpljenju in milosti posveti samo Lepoti. In Lovrenčič nam to razvija, ne da bi usiljeval in pridigoval. Kako razumljiva nam je boleest matere, ki ne ume sinovega hrepenenja ne spoznanja:

¹³ Confessio, str. 34.

¹⁴ Pesmi, IV. str. 28.

¹⁵ Življenje, str. 14.

¹⁶ str. 91.

»Kedor se s tem zadovolji,
kar drug je videl in spoznal,
najboljše, kar imel je v sebi,
za prazno vedro je prodal.«¹⁷

ki ne ume, da za zadnji cilj, za deveto deželo Lepote, očiščenja, večnega in brezimenega doznanja:

»besed ni več — zdaj konec je sveta!«¹⁸

Toda sin ni doživel razočaranja, niti ni klonil na poti, samo oči so se mu odprle, da je gledal, in ušesa, da je slišal Večnost. Samo s slikami nam pesnik razgrne problem ničnostnega pehanja vsakdanjega človeka in onega, ki si v odpovedi in kreposti pribori zadnje spoznanje brezkončnosti.

Moram povedati svoj lastni doživljaj: Prvi hip, ko sem prebral dramatično sliko »Deveta dežela«, sem jo nejevoljen položil na mizo in menil, da kvarji zbirko. Šele po pazljivem listanju, po pravcatem doživetju in preživetju se mi je odkril njen pravi pomen, njena obsodba vsakdanjosti, površnosti, obsodba tehtanja vsega samo z ozirom na svet in življenje. Zdaj vem, da je to klic po prenovljenju, po plemenitem čustvovanju, ki ni samo čustvo, temuč odsev hrepenenja po višjih ciljih, ki daje človeškemu bistvu vsebino in vrednost. Zdi se, da človek gleda v misli srednjeveškega mistika, ki so žarele v spoznavanju večnih resnic in niso čutile ne sveta, ne njegovih vab. Vse prenoviti, prenoviti v duhu krščanskega svetovnega nazora je Lovrenčičev klic, zato ga bo bral iz začetka samo ozek krog ljudi, ki čuti in misli ž njim.

In če nam razodeva njegova pesnitev ta razvoj misli s ozirom na prenovljenje nazorov, nam odkriva druga stran njegov nazor o življenju in krščanski etiki. Mene so silno prevzele njegove ljubavne pesmi, njegovo razumevanje visoke in čiste ljubezni in razmerja med spoloma. Vsepopovsod samo himna na plemenite, čiste vezi, ki družijo dvoje zvestih vdanih sre, ki ju je Bog ustvaril drugo za drugo:

»... Tvoje misli beseda:
Hrepenenje rože po solncu, kedo ga pové,
nje sreča, kedo jo umé,
ko žarek jutranji ji v kelih pogleda?
Tako jaz. Na svojih dni gledam nebó,
vem zate in čakam, da solnce bo vzšlo — —

Moje misli beseda: Z bliski računam bom čas in z viharji
in hrepenenje tvoje ne bo merilo poti,
ko rada bi ljubeče mi zaupala, kaj vse sem ti,
prelepi južni roži v mladi zarji! — —«¹⁹

ali: »P e s m i i z p i s e m e:«

»Ves svet, vse življenje se mi zdi pesem
le za naju peta — za naju.
Srečna sem, presrečna, ko jo poslušam.«²⁰

¹⁷ str. 80.

¹⁸ str. 83.

¹⁹ Pisma, str. 37.

²⁰ str. 42.

ali: v »Rezijan«:

»O zemljica, zemljica, ko bom na svojem,
zavriskam, zapojem
in ljubljeno mojco, ki čakala name je leta in leta
in niso ljubezni ji vkradla, čeprav ko zakleta
počasi so tekla, z veseljem
k oltarju popeljem! — — —«²¹

ali »Nenapisano piemo«:

»Pred menoj je bel list, čist list tebi namenjen.
Bel list, čist list zate. — Bukve košate
me senčijo s svojim zelenjem in mi šumijo
sinfonijo
korenin, debel, vej, listja, gnezd v vejah,
solnca, pomladi, žejne suše, dežja, jeseni,
vetrov, snega, zime, smrti.

O! —

Pred menoj je bel list, čist list tebi namenjen.«²²

V »Visoki pesmi« je hrepenenje doseglo svoj cilj, so se pota ljubečih
srca strnila, leta čakanja in leta upanja so se dopolnila:

»Zlate roke ko dva plamena
skozi noč do mene bleščé;
v njih žari tvoje srcé,
žena!

O svetlobe! —

V njej je vzrastlo drevo spoznanja in drevo življenja
in drugo v drugo stikata mogočne veje
in zreli sad izmed zelenih listov
veselo se iz časa v večnost smeje.«²³

Berem »Oki in Oku«, pesem o družinski sreči, pesem in molitev
vsakega ljubečega očeta, ponos in molitev vsake dobre matere, izročilo in
naročilo očetove in materine ljubezni modrim očesom in nežnim sanjam
svojih otrok:

»Oki,
kakor pravljica si iz devete dežele —
da mi je dano jo doživeti,
v molitev sklenil bi roki:
Bog, vredno je živeti!

²¹ str. 55.

²² str. 46.

²³ str. 49.

Oku,
vidim te, utelešeno moč, ki mlada
prorokuje prihodnjost, ter jo hoče
kakor zor dan, ko zasveti na vztoku
in noč preganjajoč zavlada.«²⁴

berem in vedno bolj se poglobljam v čudovito pesem »Gledanje«, apoteozo močeve ljubezni do ideal-žene in otroka. V tej pesmi je porabil pesnik znani princip eksperimentalne psihologije, da se nam ob gledanju v bele ploskve predočijo žive slike kakor v fati morgani. Iz slik, ki jih gleda pesnik, zori ideja o harmoniji človeškega rodu, harmonija polarnega bistva človeške narave:

»Mož povesi glavo in misli. Misli na ženo
in sklene: šele dva sta eno — —«²⁵

toda ne, pesnik razmišlja dalje in pravi po novi viziji:

»Kedor bo za menoj strmel v ta strop, ki ga pleskar
le z apnom je pobelil, bo videl novih barev žar
in slišal trojno življenje ene besede.«²⁶

Tako nas vodi pesnik skozi galerijo svojih spoznanj in dognanj, po čisto posebni poti, s čisto posebnimi sredstvi svojega ustvarjanja. Ivan Dornik je napisal v »Čas« besede: »Deveta dežela« je pisana za človeka, ki pride... Knjiga je namenjena mladini, ki molči; mladini, ki leži pokopana v Galiciji, Rumuniji, Italiji...«²⁷

Res je, mladina, ki se je borila z ramo ob rami za isti izraz kulture in doživetja, kakor ga je deležen Lovrenčič, bi ga bila sprejela s prekipajočim navdušenjem, toda ob vrnitvi — dasi so najboljši padli! — ga bo pozdravila še z globljim spoznanjem in razumevanjem, ker bo videla v knjigi živo utelešeno pričo svojih sanj; a knjiga sama je vsebolj namenjena onemu, ki v razbiti, izmučeni uri, sprt sam s seboj, z ljudmi in z Bogom, išče vzklika srčni stiski in besede razjedajočemu dvomu, ki išče kažipota nazaj v raj neposrednega razodetja, kjer se Bog pogovarja s človekom v slikah kakor z otrokom.

Posatsky: Ti.

Dugo sam te isko u vjetru, oluji,
Da mi tamu skineš, ozeleniš grane,
Zraku meku pustiš u te bolne dane
I pjev već da mojim šumama zabruji.

Veće mišljah: eto prvi znamen uji!
Vrhu moje kule, magle u bijeg dane,
Cvatu ruže dosad nikada ne brane,
Da po njima sjednu proljetni slavuji.

²⁴ str. 18.

²⁵ str. 25.

²⁶ str. 26.

²⁷ »Čas«, zv. 1—2., letnik 1918/XII, str. 77.

Silazit Te vidjeh po blistavoj stazi,
Ponosna mi nosiš izgublenu radost,
A ja pelud sabrah, da Ti pospem mladost,

Med najljepšeg cvijeća iz svog sisah sâda,
Al Ti naglo stade. Žučī mržnjom tada
Okrenu se, sanju i srce mi zgazi.

Josip Andrić: Hrvatska katolička književnost.

Prilog k historiji mladog hrvatskog katoličkog pokreta.

*Posvećeno Krekovu učenicu
PERI ROGULJI.*

U našem je pokretu lanjske godine jedan njegov mali jubilej prošao neopažen. Prvih dana kolovoza 1917. prošlo je deset godina, kako je na zagrebačkom hrvatsko-slovenskom kat. dačkom sastanku g. 1907. jedan od prvih pokretača i vođa našeg gibanja dr Ljubomir Maraković, tadanji slušatelj filozofije i urednik »Lući«, istupio pred našu katoličku javnost s pozivom, da se okupe hrvatski književnici, koji katolički misle i osjećaju, te pokrenu protiv nastojanja i rada liberalnih modernista na polju hrvatske književnosti jaku struju katoličkim duhom zadojenih literarnih težnja osnutkom vlastitog književnog časopisa prema tada još mladom »Savremeniku« i okupljanjem mladih sposobnih sila iz katoličkih redova, koji bi tako našli jako uporište za razvoj svoje literarne sposobnosti i široko, otvoreno polje umjetničkoga rada u duhu načela, što ih modernisti pogaziše. Bez obzira na to, što je taj Marakovićev poziv ostao bez odziva, i što se njegova zamisao, iz koje je potekao onaj njegov apel, nije ostvarila, jer je nehaj u redovima tadanje generacije starijih katoličkih književnika bio prevelik, a da bi mu impuls k aktivnosti te vrste bio mogao dati dak, filozof i čedni urednik dačke »Lući«, — nije to bio događaj bez značenja, s kojim historija katoličkoga gibanja u Hrvatskoj ne bi morala da računa kao s jednim iz niza onih faktora, koji su utjecali na razvoj našega pokreta, da se on razvio tako, kako to danas možemo iza podrug decenija njegova razvoja da konstatujemo. Od tog momenta naime zapravo počinje unutar mladog katoličkog pokreta i u okviru njegove sve većma proširivane jake organizacije posebno mlado literarno gibanje, kojemu je katolički pokret prve svoje (»literarne«) perijode dao svoje ponajljepše sile, i koje je možda većma nego isto drugo pomoglo, da je mladi naš pokret ubrzo stekao toliko simpatija u dačkim redovima i da se tako naglo raširio. I mi, koji danas stojimo usred vira ili možda već na kulminaciji druge (»nacionalne«) perijode katoličkog pokreta, iako se čini, da je cijelo ono prije jednog decenija tako krasno započeto mlado naše literarno gibanje momentano potisnuto u pozadinu, s ponosom gledamo na dosadanje rezultate njegove, koji će se konsolidacijom novih prilika, što i našem pokretu dolaze oslobođenjem i ujedinjenjem svega naroda jugoslavenskoga, samo umnožati i potencirati, kada teškom sadašnjošću sputane sile naše udahnu svježī zrak narodne slobode.

Rezultatima je prvog decenija mladog katoličkog literarnog gibanja posvećen i ovaj prikaz kao prvi pokušaj pregleda, štogod je na tom polju učinjeno. I to nesamo ono, što je tu učinjeno direktno u literarno-pro-

duktivnom pogledu specijalno naših mladih sila, iako se tome obraća najveća pozornost, nego i ono, što je nada sve silna centripetalna organizacija snaga mladog katoličkog pokreta mobilizovala iz prošlosti ili njenih zaostataka, pa skonstruisala organizaciju i historijski pozadinu vlastitoj literarnoj energiji, što se izvija iz mladih katoličkih redova. S obzirom na sve to dobivamo cjelokupnu sliku one pojave najmlađe hrvatske kulture, kojoj dajemo ime hrvatske katoličke književnosti, i to otprilike takovu, kako je ovdje iznesena.

Organizacija pozadina.

Kad je ono Marakovićev istup g. 1907. ostao bez direktnog uspjeha među starijim katoličkim književnicima, promijenio je i on sam ponešto svoje predašnje nazore o načinu, kako da dodemo do jake katoličke struje u hrvatskoj knjizi: vidio je, da stariji, već gotovi pisci katoličkog uvjerenja ne svraćaju tome osobite pozornosti, da se dakle u njihovu pomoć ne može osobito uzdati, pa je zato odlučio da pođe k cilju postepenim razvojem nove generacije, koju za taj cilj treba okupiti, oduševiti i odgojiti. I odonda počinje on da oko »Lučića« sve više okuplja mlade pjesnike i literate, istražuje i odgaja jače literarne talente, stvara od njih cijelu mladu književničku generaciju, kojoj nastoji brojnim člancima o literaturi usaditi svoju misao o izgradnji katoličke literature, koja bi u razvoju hrvatske književnosti značila posebnu epohu. Bila je to misao, u kojoj se Maraković odavao za odlučnoga pristašu smjera njemačkih novoromantikâ oko »Grala«, pa je u svojim književnim razmatranjima, što ih je iznosio u »Lučića« prvih njenih godišta, uvijek zastupao ideje toga književnoga smjera. Uspjeh je tih Marakovićevih nastojanja uza sve čedne prilike počeo bivati sve očividniji, broj je mladih literarnih pregalaca oko »Lučića« iz dana u dan rastao, a tim je uspjesima pridonosila mnogo i sama organizacija katoličkog pokreta, što je svaka dačka lokalna jedinica te organizacije pokrenula svoj posebni mali literarni list, u kom su se ogledavali prvi pokušaji onih, koji bi u sebi osjetili mladenački poziv na literarni rad. Bilo je jedno vrijeme, kad je preko dvadesetak takovih dačkih literarnih listića izlazilo širom mlade katoličke organizacije, a na čelu njihovu sjala »Lučić« pokazujući izabranima put u novu literarnu Hrvatsku.

Međutim katolički pokret nije specijalno literarni pokret, nego pokret opće narodne organizacije, kojemu nije jedino i glavno polje rada literatura, nego ima da snažno segne u sve grane narodnog života vjerskog, kulturnog, gospodarskog i političkog, pa da svuda unese novi duh katoličkog i narodnog demokratizma te privede narod k preporodu. Zato ni organizacija mladog katoličkog pokreta, ni glavno glasilo njegovo »Lučić« nije moglo da ostane samo na literarnom polju, nego je trebalo poći i dalje. A to je bilo i učinjeno, kad je »Domagoj« počeo da vodi glavnu riječ u katoličkom pokretu i da bude centrom njegovim. Za razliku naime od bečke »Hrvatske«, prvog hrvatskog katoličkog akademskog društva (osnovano u svibnju g. 1903.), iz kojeg je potekao prvi impuls za akciju mladog katoličkog pokreta, i koje je pokrenulo i »Lučić« (g. 1905.), »Domagoj« (osnovan 9. XI. 1906.) karakterizira to, što se od prvih početaka postavlja na bazu šire narodne organizacije, i dok »Hrvatska« otvara mlade katoličke dačke redove vjerskom i literarnom organizovanju, »Domagoj« ide za korak dalje te otvara poglede i putove tome organizovanju i na polju socijalno-gospodarskom te narodno-političkom. A kako je katolički pokret u narodan pokret, to mu ni centar nije mogao biti izvan narodnoga područja. Vodstvo je dakle posve prirodno moralo preći s »Hrvatske« na »Domagoj«. I tim, što je vodstvo prešlo na »Domagoj«, počeo je i cijeli pokret dobivati pomalo drugi karakter, koji je za razliku od

pređašnjeg apstraktnog idealizovanja počeo dobivati realnija životna obilježja. Razumljivo je jednako, da ni glavno glasilo pokreta »Luč« nije moglo ostati izvan centra pokreta, da je morala preći iz »Hrvatske« u »Domagoje«. To se dogodilo, kad je Maraković svršivši univerzu morao ostaviti »Luč«, koja je imala da ostane dačkim listom. Prve je godine doduše iza toga još drži »Hrvatska«, ali druge godine već je dijeli s »Domagojem«, da treće godine iza Marakovića pređe posve u domagojske ruke. S novom formom i novom sadržinom stupa tu pred nas sedmo godišće »Luči«, prvo čisto domagojsko godišće. Doista domagojsko. No prelaz je bio prenagao, s tradicijom se nije dalo samo tako prekinuti. I to je onaj dublji razlog, što se slijedeće, osmo godišće »Luči« vraća k staroj formi pa dobiva opet i jaču literarnu sadržinu, i to takovu, da »Luč« najedamput postaje literarnom revijom dosta znatne umjetničke visine. Bilo je to godišće 1912./13. za uredništva Petra Grgeca, literarnog kritika vanredne potencije i jednoga od najdarovitijih i najizrazitijih pristasa cijelog mladog katoličkog pokreta. Njegov je utjecaj postao najedamput tako snažan, da je njegova »Luč« postala uzorom za sva daljna dosadanja godišta, samo što je definitivno ustaljena bila tako, da je uz nju kao dačku literarno-znanstvenu reviju uvedeno kao njen prilog i dačko organizaciono glasilo »Đački Vjesnik«. No utjecaj je Grgecov bio i mnogo dublji, dalekosežniji, jer je svojom jakom individualnošću dao nastojanju o izgradnju hrvatske katoličke literature nove svježije ideje, novu sadržinu: on više ne će, da ta literatura bude imitacija Gralove škole, nego kaže, da hrvatska katolička literatura mora prije svega biti nacionalna, mora rasti direktno iz psihe hrvatskog naroda. S obzirom na to možemo dakle uzajamni odnošaj Marakovića i Grgeca kao vođa mladog katoličkog literarnog gibanja ovako formulovati: Maraković određuje osnov mlade katoličke literature s obzirom na njenu katoličku stranu, a Grgec s obzirom na nacionalnu. I tako se oni, iako su među njima i druge nekoje razlike u shvaćanju katoličke literature, krasno nadopunjuju, pa nam se tu, promatramo li razvoj našeg literarnog gibanja u savezu s razvojem čitavog našeg pokreta, Maraković prikazuje kao literarni predstavnik prve specijalno katoličke i literarne perijode mladog katoličkog pokreta, a Grgec kao literarni predstavnik druge specijalno-nacionalne perijode.

Godinom Grgecove »Luči« počinje mlado katoličko literarno gibanje iza prvog pripravnog lustra dozrijevati već pravim umjetničkim plodovima. Donosi nam ih na jednoj strani Grgecova »Luč«, a na drugoj Marakovićev književni almanak »Naše kolo«, koji je te godine pokrenula »Hrvatska«, i u kom su prvi put imali da reprezentativno istupe mladi katolički književnici. Nije bez posebnoga značenja, što se baš dr Maraković prima uredništva toga almanaka. On ide posve prema svom programu naprijed. Što je prije pet godina predlagao drugima, izvest će on sada sam s izrazitijim i nekim već gotovim literatima mladog katoličkog pokreta: osnovat će katolički književni časopis. Počet će iznajprije s almanakom, koji će se tijekom vremena razviti i pretvoriti u časopis. To je otprilike bio plan Marakovićev, kad se dao na posao, da pokrene almanak »Naše kolo«. No stvar se odmah iza prvog sveska almanaka razvila posve drukčije.

Valovi mladog katoličkog gibanja počeli su da prelijevaju i poljane šire hrvatske katoličke javnosti, koja u mnogo navrata nije više mogla da ostane pasivna videći često vrlo očite uspjehe ove jake mlade katoličke generacije. Dolazi do momenata, gdje sva naša katolička javnost, drukčije tako nemobilna i troma, istupa na poprište izazvana mladim katoličkim pregaocima i prežeta snagom njihova neodoljivoga idealizma, koji ne da, da nad katoličkim glavama pauci paučine predu. Jednim je takovim mo-

mentom i osnutak »Kola hrvatskih književnika« u svibnju g. 1913. Marakovićev plan od g. 1907. došao je, iako šest godina kasnije, ipak do ostvarenja, jer su se tu eto okupili stariji hrvatski katolički pisci, da zajedno s mladima stvore svoju organizaciju književnika i da pokrenu poseban katolički literarni list »Hrvatsku Prosvjetu«, koja je početkom g. 1914. doista počela da izlazi. Vrlo je značajno, što njeno uredništvo dolazi odmah u ruke urednika »Luć« Petra Grgeca, jer je to jasno odavalo, da njezin smjer ima da bude što više prilagođen idejama mladog katoličkog literarnog nastojanja, koje su eto tako brzo došle do prve pobjede. No s cijelom se tom akcijom oko »Hrvatske Prosvjete« nije slagao dosta velik dio mladih katoličkih redova. Tvrdilo se naime, da je taj korak bio preuranjen, te da se tim skokom samo prekinuo naravni organski razvoj mlade katoličke literarne generacije, i zato da mi ne smijemo odustati od puta, kojim smo pošli za Marakovićevim »Našim kolom«. I doista se s izdavanjem »Našega kola« nije odmah prestalo: proljeće je g. 1914. donijelo drugi svezak almanaka, koji prema prvom svakako znači napredak. I tako dolazimo do momenta, gdje se na dvije razne strane otvaraju vidici u razvoju hrvatske katoličke književnosti.: jedan putem kompromisa između starijih i mladih katoličkih književnika, a drugi putem radikalizma samostalne mlade literarne generacije. Uz prvu je grupu stao Grgec, drugoj stoji na čelu dr Maraković, pa kako je ispočetka mnogima bilo u tim prilikama teško da se snadu, imalo se tek daljnim razvojem stvari pokazati, uz koju bi stranu pristala većina mlade katoličke literarne generacije. Iz fakta, da se sve do danas razmjerno vrlo malen njezin dio javlja u »Hrvatskoj Prosvjeti«, možemo slutiti, da bi većina bila ostala uz Marakovićevo »Naše kolo«. Svjetski je rat međutim prouzročio velike promjene i u tim našim unutrašnjim prilikama: »Hrvatska« je u Beču prestala da funkcionira, prestalo je dakle i izlaženje »Našega kola«, a u »Hrvatskoj Prosvjeti«, ako i nije prestala izlaziti, nastala je vrlo znatna promjena tim, što je njen urednik Grgec morao u vojsku, pa je redakcija njena prešla u starije ruke, dok domagojevi opet izdaju »Luć« kao godišnji organizacioni i literarni almanak, te je ovo već njezin peti ratni svezak. Iako se i »Luć« i »Hrvatska Prosvjeta« sve ljepše razvijaju, osjećamo, da su sve to još uvijek provizorne prilike i da ne će tako ostati. O tom ima nedaleka budućnost svoju da kaže.

Historijska pozadina.

Od dviju generacija, što ih razlikujemo u hrvatskoj katoličkoj književnosti, mladoj je direktnim ishodištem mladi katolički pokret, a ishodište drugoj, starijoj moramo tražiti u općim prilikama, u kojima se nalazila hrvatska literatura devedesetih godina. Dodoše iz Praga hrvatski učenici Masaryka i Machara te donesoše slobodoumni naprednjački pokret, od kojega dakako ni literatura nije ostala pošteđena. Rušili su na svakom koraku stare vrednote a mjesto njih postavljali svuda nove, moderne. Tadanja je literatura, kojoj je ocem bio najveći hrvatski pisac romanâ August Šenoa (romantika), bila već dobrano prodrmana navalom ruskoga realizma (Šandor Gjalski) i francuskog naturalizma (Evgenij Kumičić), pa kad su se još pojavili i modernisti, koji hoće da literaturu oslobode svih spona, osobito spona vjerskih i nacionalnih, uspjelo je, da je t. zv. Starima bio otet literarni primat, koji odsad imaju t. zv. Mladi. Iako su tako Stari bili od Mladih potisnuti, boj nije prestao još dugo i u prvom deceniju ovoga stoljeća, dok nije predosjećaj novoga doba, doba novih ideja odstranio prvobitne manje-više formalne razlike pod pritiskom jačih razlika idejnih. I baš u doba, kad se rada mladi katolički pokret, taj nosilac novih snažnih ideja, bitno (nipošto formalno) dijametralno oprečnih razmahanom na-

prednjaštvu, jenjava i prestaje borba između Starih i Mladih, organ prvih »Vijenac« prestaje iza 35 godina izlaziti, a na njegovo mjesto dolazi organ Mladih »Savremenik« g. 1906., kad je dakle već bila tu mlada katolička »Luč«, ta prva zraka novog doba u katoličkoj Hrvatskoj. Veći se dio Starih pomalo stopio s Mladima ili ga je bar nestalo, dok je manji dio, koji je katolički mislio i osjećao, sad najednom ostao po strani osamljen. To je ta starija hrvatska katolička literarna generacija, koja je dakle kao dio bivši Starih, t. j. reprezentanata konzervativne literarne struje, i sama u jezgri svojoj konzervativna. Dok je trajao boj između Starih i Mladih, nijesu ti katolički književnici imali nikakove posebne svoje organizacije, nego su svi Stari imali oslon u »Matici Hrvatskoj«, dok su Mladi sebi g. 1900. osnovali svoje »Društvo hrvatskih književnika«, a kad je boj prestao, pala je malo pomalo i »Matica« u ruke Mladima, tako da su katolički pisci ostali i bez ikakova oslona, a kamo li da bi imali svoju posebnu organizaciju. Isto tako nijesu imali ni pravog svog organa, jer obiteljski list »Prosvjeta« (osnovan g. 1893.), iako su se ponajvećma oko njega kupili, nije imao značenja organa jedne literarne grupe ili struje. Mladi je katolički pokret morao da dođe, da ispuni ove nedostatke u redovima starijih hrvatskih katoličkih književnika.

Nestorom je te starije literarne generacije Đuro Arnold, silno plodan pjesnik, koji po biti svoje umjetnosti spada u vrstu onih pjesnika hrvatskih, koji su vladali osamdesetih godina, te tu zauzima, dosta znatno mjesto. Ističe se lakoćom i prirodnošću svoje osjećajne lirike i mnogim baladama. Izdao je dvije knjige pjesama pod naslovom »Pjesme« (1899.) i »Čeznuća i maštanja« (1908.), od kojih je prva po općem sudu bila uspješlija od druge. Premda je njegova poezija već preživjela, stvaralačka mu ambicija ne jenjava te je jedan od najrevnijih saradnika »Hrvatske Prosvjete«. Otprilike k istoj vrsti pjesnika spada i Jovan Hranilović, pjesnik iskrenih, nekomplahiranih osjećaja, kojima skladno pristaje njegova laka i stroga verzifikacija. Istakao se najvećma tim, što je bio prvi pjesnik, koji je u hrvatsku poeziju unio socijalni ton (još prije Kranjčevića), a najljepšim su mu tu pjesničkim produktom »Žumberačke elegije«, koje se ubrajaju među najljepša pjesnička djela te vrste u čitavoj hrvatskoj literaturi. Osamdesetih ih je godina izdao u svojoj zbirci izabranih pjesama, izdanih u »Matici Hrvatskoj«. Saradivao je u »Vijencu«, Maticinu »Kolu« i dr., a u boju je proti Modernoj istupao i kritičkim radovima, u kojima je posve otvoreno zastupao konzervativne nazore o pjesničkim principima.

U opreci prema ta dva pjesnika, koji su općenito priznati, ostaje Marin Sabić u pozadini, još »neobjavljen«, premda se iz njegove poezije osjeća već dah mladega pokoljenja. Izišao je iz Kranjčevićeve škole te je od njega baštinio značajni socijalni ton (pjesma »Sveljudski barjak«). No pjesnik se odatle malo pomalo razvio u mistika, a od mistika u religiozno pjesnika, kad se oko g. 1907. u njegovu životnom naziranju dogodio prekrat u smjeru vjerskom, katoličkom: kod masabjelske mu se pećine otvorio put, kojim je izišao iz predašnje tame i lutanja. Taj se momenat odražuje osobitom pjesničkom ljepotom u njegovu ciklusu crtica pod naslovom »Lourdes«, koje su mu možda najkrasnijim umjetničkim djelom. Uz spomenute je vrste pjesništva prilično gojio još obiteljsku i ugodajnu idiličku poeziju. Njegove zbirke pjesama »Trenutci«, »Pod domaćim krovom«, »Moderne balade«, »San i java« i dr. nijesu još do danas valjano ocijenjene, pa je tako čitava njegova poezija ostala gotovo posve nepoznata. I baš u tom je imao više sreće biskup-pjesnik dr Ivan Šarić, koji je u neku ruku reprezentant religiozne poezije u ovoj starijoj generaciji hrvatskih katoličkih pjesnika. Religiozni su osjećaji jezgrom njegove poezije i izvorom, iz koga teče obilje njegovih pjesama. Nailazimo tu i na utjecaj narodne pjesme, psalama, a ponešto i klasičke poezije, ali stvara-

lačka snaga pjesnikova nije tolika, da iz tih raznih elemenata stvori izrazitu jaču umjetničku individualnost i poeziju posebne umjetničke snage. Uza sve to su njegove pjesme postale dosta poznate, a pomogla je tome mnogo i njihova glatka dikcija te laki, upravo naivni ton, koji je za njegove pjesme dosta značajan. Izdao je dvije knjige pjesama: »Pjesme« (1911.) i »Sunce i oblaci« (1914.).

Umjetnički se mnogo jače od biskupa Šarića istakao dr Velimir Deželić stariji, pa je od njegovih zbirki pjesama »Pjesme« (1899.), ciklus »Kopnom i morem«, »Žvuci iz katakomba« (1905.) i dr. osobito ova zadnja puna svježih pjesničkih krasota. Iako se još uvijek češće znade kojom pjesmom javiti, mnogo su mu poznatiji postali romani, po kojima je on glavni reprezentant romana u starijoj generaciji hrvatske katoličke literature. Tu nam se on pokazuje kao nasljednik Šenoe i Szienkiewicza: prvoga zato, jer iza njega nastavlja pisati historijske romane romantičkoga smjera, a drugoga zato, jer i on tu analogno Szienkiewiczu uzveličava hrvatsku prošlost i kršćanstvo, a i inače je očito, da je svojim romanima htio Hrvatima dati po prilici ono, što je Szienkiewicz dao Poljacima. I premda toga, što se umjetničke strane tiče, nije dosegao, a i prema Šenoi mu djela umjetnički zaostaju, ipak je stvorio djela, koja su u srednjim slojevima veoma obljudljena i čitana, čemu sigurno pridonosi mnogo i njihova bujna i živa romantička radnja. Izdao je svega pet romana: »Dioklecijan«, »U buri i oluji«, »Prvi kralj«, »U službi kalifa« i »Hadžibova koba«, i to sve u »Prosvjeti«, kojoj je on više godina bio i urednikom, a i u posebnim knjigama. Neki su mu od tih romana prevedeni na slovenski i češki. Danas je dr Deželić predsjednikom »Kola hrvatskih književnika«, a drugim je glavnim funkcionarom toga društva, urednikom »Hrvatske Prosvjete«, F e r d o R o ž i ć, koji već prema tome zauzima znatno mjesto među katoličkim piscima. Njegova je glavna zasluga, što »Hrvatska Prosvjeta« za čitavo vrijeme rata nesamo da nije prestala izlaziti, nego se što dalje sve to ljepše razvija. Literarni mu je rad dosta opsežan: piše pjesme težega refleksivnoga karaktera, od kojih su se neke, osobito starije, veoma svidale, napisao je tragediju »Dioklecijan«, socijalnu dramu »Sin«, knjigu novela »Ratni drhtaji« i dr. Simpatizira s novom poezijom, koje se utjecaji opažaju u njegovu izražajnom aparatu i koncepciji njegovih pjesama, gdje umije dosta snažno da istakne i naniže pojedine momente, ali ostavlja nepotpun dojam cjeline. Uspješan mu je rad i na polju literarne, umjetničke te kazališne kritike (»Novine«).

Uz Deželića se kao drugi reprezentant romana u starijoj generaciji hrvatske katoličke literature istakao dr Milan Kovačević, pisac realističkih romanâ »Polomljena krila« (1912.), »Val« (»Riječke novine« 1912.) i »Zlotvore« (»Hrvatska Prosvjeta« 1914.) koje možemo, apstrahiramo li neke nedostatke u kompoziciji, koji su rezultat brzoga stvaranja, zbog njihova zdravog i krepkog realizma ubrojiti među najbolja djela, koja su na tom polju uopće u zadnje vrijeme stvorena u cijeloj hrvatskoj literaturi. Uz te je romane napisao i neke manje pripovijesti te je dokazao, da bi na tom polju s vremenom sigurno dosegao znatnu umjetničku visinu. I u to je ime bio osobito od naše mlade katoličke generacije srdačno pozdravljen. Nego u zadnje je vrijeme napustio polje literarnog rada te zašao u politički vir, gdje mu ne cvatu baš ruže, te se nesamo nama otudio, nego mu je i umjetnički renomé tim veoma pao. Stiže ga tradicionalna sudbina onih pisaca, koji ostave muzu odabranicu te podu za glasom političkih sirena.

Mimoilazeći druge katoličke starije pisce, kojih se umjetnička individualnost nije toliko istakla (pjesnik »Krvavih behara« Marušić, pjesnikinja Evgenija Šah, pisac crtica Jakov Tomasović i mn. dr.), mogli bi među kritike ove literarne generacije ubrojiti Č e d o m i l a J a k š u (zadarski kanonik Čuka), koji je u doba bojeva proti Modernoj cijenjen bio

kao najbolji kritik, a u boju se tom istakao kao jedan od glavnih naših propagatora Brunetićevih ideja o preporodu idealizma. Pisao je vrlo dobre studije iz novije hrvatske, talijanske i francuske književnosti, osobito o Gjalskomu, Kumičiću, Fogazzaru, D'Annunziju, Taineu, o slikarima Medoviću, Bukovcu i mn. dr. Pristaše su Moderne veoma cijenili njegov kritički sud. U posljednje je vrijeme nažalost pisao samo talijanski. Kao vrijedan literarni kritik treba da bude svakako spomenut i Ante Petraović, koji je po književničkoj sudbini donekle sličan pjesniku Sabiću, jer je literarnoj javnosti sve dosad ostao dosta nepoznat, iako je izdao tri lijepe kritičke knjige, vrijedne, da se ubroje među bolja djela naše kritičke literature, koja je ionako vrlo malena. To su knjige »Studije i portreti« (1905.), »Nove studije i portreti« (1913.) i »Treće studije i portreti« (1917.), gdje među ostalim iznosi dobre kritičke prikaze i nekih naših katoličkih pjesnika i pisaca (Deželića, Sabića, Šarića, Pavelića i dr.) te je prvi kritik, koji ih dostojno ocjenjuje.

U cijelosti dakle nije bio baš neznatan broj pisaca starije katoličke literarne generacije, pa je samo nedostatak organizacije smetao, da se nije razvila kao kompaktna cjelina. Tu je organizaciju donijela tek mlada katolička generacija.

Mlada poezija.

U mladoj katoličkoj literarnoj generaciji sretamo pjesnike »Lučić« i »Našega kola« na prvi pogled u tolikom broju, da nam se od proze gotovo sva pozornost odvraća na pjesmu ovih mladih naših pjesnika. No u prikazivanju tih pjesnika nastaje dosta znatna poteškoća u tom, što tu osim kod nekolicine, koji su već posve umjetnički izgradili svoju pjesničku individualnost, općenito ne nalazimo gotove pjesnike s jasnom umjetničkom fizijognomijom, nego kako su većinom u stadiju prve faze svoga pjesničkog razvoja, ne dade se svaki tako točno i jasno ni karakterizirati, pa se često moramo zadovoljiti s pukim konturama pjesnikove budućnosti, kako je možemo da naslućujemo iz onoga, što je dosad stvorio. Prirodno je, da se kod mladih pjesnika — osobito kod pjesnika iste dobe, istih prilika, istih misli, osjećaja, a i temperamenta — pojavljuju mnoge i znatnije umjetničke oznake kao zajedničke, pa je otud otežano razaznavanje njihove pojedine osobne karakteristike. A tijekom se razvoja lako može dogoditi, da će se osobne karakteristike kod pojedinog pjesnika utopiti u mnoštvu zajedničkih oznaka (utjecaja), da će ih nestati, pa je razumljivo, da se takav pjesnik nikad ne će osobito istaći. Istaknut će se samo onaj, kojemu njegova prirodna umjetnička snaga pomogne, da sačuva svoju vlastitu pjesničku osobitost, svoj posebni pjesnički karakter, da se uzmogne razviti u određenu i samostalnu pjesničku individualnost. Neki su od mladih katoličkih pjesnika tu svoju individualnost već izgradili do nimaloga pjesničkoga značenja, a kod drugih, osobito kod najmladih, ima tek vrijeme da riješi taj njihov umjetnički problem. A što tih baš ima mnogo više nego li onih, razumljivo je odatle, što je sva ta poezija pjesnikâ »Lučić« i »Našega kola« još posve mlada. Drugom je oznakom mladosti cijele te literarne generacije, što u njoj velikom većinom preteže lirika, dok su ostale literarne vrste bilo tek u počecima (roman), ili ih uopće još nema (drama). Iako prema tome ova mlada generacija zaostaje za starijom, što se tiče opsega, kojim je jedna i druga obuhvatila svoje literarno područje, nije tome tako, što se tiče unutarnjega bogatstva. Tu se razlika mlade od starije generacije može uglavnom ovako označiti: profinjenje osjećajnoga sadržaja, bujnije pjesničke životne impresije, raširenje idejnih vrela, bogatiji izražajni aparat, veća formalna gipkost i sloboda — sve postaje toplije te na jednoj strani zbijenije, tvrde, snažnije, slikovitije, a na drugoj mekše, intimnije, melodičnije i muzičkije.

I baš prema ovoj posljednjoj karakterizaciji mogu se po općim potezima uglavnom razlikovati dvije skupine među mladim katoličkim pjesnicima: za jednu je skupinu nada sve značajna snaga i slikovitost, a za drugu intimnost i mekoća. I dok pjesnici prve skupine vanrednom ekspresivnom snagom stvaraju slike jakih poteza otkrivanjem skrivenih tajna vanjskog ili unutrašnjeg svijeta, u koje samo oko silne pjesničke mašte može da prozre, te obasipanjem pjesničkog blagoslovenog blaga do krajnje simplizacije svega sadržajnog i izražajnog materijala, dotle se pjesnici druge skupine predaju i m p r e s i v n i m ugodajima svoje pjesničke duše te ih prenose u melodičke tonove svih mogućih skala i harmonija, što izranjaju plivajući strujom najraznijih osjećaja u momentu jakog pjesničkog unutrašnjeg uzbuđenja. Nazovimo dakle poeziju prve skupine ekspresivnom, a poeziju druge impresivnom, pa prođimo kroz oba ta reda naših mladih pjesničkih gajeva, da promotrimo divno cvijeće, kojim im nebo tlo i stabla osu!

Prva skupina, pjesnici ekspresivne poezije na prvom su domaku, da hrvatskoj javnosti otkriju sjaj mlade katoličke poezije, za koju ona većinom i ne zna ili ne će da zna, te da i toj poeziji otvore vrata u svetište općega hrama hrvatske književnosti. A pred svima ide Mila n P a v e l i ć, koji je općenito cijenjen kao prvak među mladim katoličkim pjesnicima. U svojim je pjesmama najznačajniji ondje, gdje veliča kakvugod snagu, energiju, pa su zato za nj tipičke pjesme »More«, »Oluja«, »Junaci«, od kojih ističem osobito ovu posljednju zato, što ju je posvetio hrvatskoj mladosti, te nas se čojima kao veličanstvena oda mladom katoličkom pokretu. U takovim je pjesmama pjesnikova riječ kao iz kamena snažna, plastična, izrazita i živa. Sve mu tu diše čistim, proćudnim, puninom novog života prodahnutim umjetničkim nacionalizmom, uz koji se visoko diže element religiozni. A što se više predaje tom elementu, to više zalazi u religiozni misticizam pjesama »Kraj prozora«, »Mir«, »Vječno proljeće« i dr., pa je kao pjesnik religiozne mistike najjači predstavnik te vrste poezije u cijeloj hrvatskoj književnosti. Izdao je dosad dvije knjige pjesama: »Iz zakutka« (1902.) i »Pjesme« (1913.), te je iza ove druge proglašen nesamo prvakom mladih katoličkih pjesnika, nego i jednim od najboljih hrvatskih savremenih pjesnika uopće. A uz Pavelića dolazi odmah I s i d o r P o l j a k, jer njegova poezija uz Pavelićevu može doista biti najvećim ponosom mlade katoličke literature. Poezija je Pavelićeva dijete Velebita i hrvatskoga mora, a Poljakova dijete Hercegovine i njenih kršnih, tvrdih kamenih gora. Takova poezija mora dakako biti isto tako tvrda i ko od kamena da je, a Poljakova je i uistinu takova. »Oremo tvrdu, prokletu zemlju... Sijemo sjeme, ljubavi sjeme... Iz njeg će niknuti ognjene palme... Planut će gore i modre vode svih okeana« (»Orači«.) I njegova pjesma »U osvit« zvuči ko neka oda mladom katoličkom naraštaju, koji će pod zastavom Križa i kralja Tomislava podići Majku domovinu, iz groba, jer su svi ko orlovi i lavovi smjeli, koji su »s n a g u j e l i s a B o ž j e g a s t o l a«. Takova je u jezgri svojoj Poljakova poezija, no tim nije rečeno, da ona ne zna da bude i nježna, meka. Baš naprotiv: kao što se događa, da se u tvrdim prsima kremenitih hercegovaca krije srce najnježnijih osjećaja, tako i Poljakova poezija zna da se pretvori u najnježnije lirске pjesme (»Tiho idu« i dr.). I baš za razliku od Pavelića, koji često naginje epsko-lirskoj poeziji, Poljak je čisti lirik, pa kakogod Pavelić zna da zade u formalnom pogledu u epsku širinu, Poljaku je draža manja forma pjesme; a osim toga on nije religiozni mistik ko Pavelić, ali zato ipak jak simbolik. Bogatstvo mu je pjesama međutim vrlo teško pregledati, jer je dosad izdao samo jednu zbirku pjesama »Pjesme« (1907.), a poslije su mu pjesme izlazile ponajviše u »Lući«, »Našem kolu« i »Hrvatskoj Prosvjetici«. No u posljednje se vrijeme pročulo, da će izdati novu knjigu pjesama. Ta bi

bila sa svih naših strana s oduševljenjem pozdravljena, jer bi sigurno bila novim uresom mlade katoličke literature. Do Poljaka treba odmah spomenuti i mladoga pjesnika Stanka Tomašića, koji je postao poznat pod pseudonimom *Don Kerton* (i *Vicentije Mikša*), jer i njegova poezija nekako najprije ovamo spada k *Paljakovoj* i *Pavelićevoj*. Najtipičnijom mu je pjesmom »Daj pritisni čelik-ralo«, koju postavljam uz *Poljakova* »Orača«: Zauvijek su već usnuli stari slavenski bogovi, a na njihovim je grobovima izrasla krošna lipa u deblu joj križ, iz njeg pjesma nova, koja nov život daje . . . , a gorom se glase vile, što su slavskog sina pobratile proljetnom pjesmom *snage*, koja je ures domu njegovu, i kojom su mu nabrekle mišice i vrele grudi, da čelik-ralom, lemešom tvrdim para zemlju, te sve »puca kamen, škripnu jedra i katarke; sa oltara blagoslov će pasti zemljom na vinograd, na planine i na barke, bit će sretan svoj u svomu«. U takovim je pjesmama, gdje opijeva slavski rod i sagu, što mu buji (»Oj Dodolo«), ili »junaka, koji će slomiti lanaca trista« (»Robijašev pjev«), neobično jak, pa mu je i pjesnički izražaj pun i snažan. Objelodanio je vrlo malo pjesama, ali one, kojima je utisnuo duh, kakav je ovdje istaknut, odaju već jaku pjesničku individualnu energiju, pa se možemo nadati, da će se razviti u istaknuta katoličkog pjesnika. Istakao se i kao feuilletonist svojim duhovitim »Karlovačkim portretima« te najnovijim feuilletonima u »Novinama«. Na *Kertona* već svojim egzotičnim pseudonimom potsjeća *Roman Tieck* (*Kuzma Petković*, † 1915.), a sličnost je donekle i u tom, što od obaju pjesnika imademo vrlo malo pjesama. Od ovoga možda samo desetak (dakako ako mimođemo početničku mladost), ali zato mu je svaka pjesma pravi biser, doduše tu i tamo još neistesan, neizgladen, ali i tako nedotjeran svejedno svijetao i sjajan. Ne ću da pretjerujem, ali i kraj gdje koje formalne i izražajne neizravnosti ne može nitko njegovoj poeziji poreći silan potez idejne strukture. Što se tog tiče, pjesme mu »Ko porod oblaka« i »Peripetiju« treba pribrojiti k ponajboljim pjesmama *Pavelićevim*, *Poljakovim* i *Kertonovim*, te su pravim uresom mladog katoličkog pjesništva. A prva ujedno spada u isti red, kao i *Pavelićevi* »Junaci« i *Poljakovi* »Orači« (donekle i *Kertonova* »Daj pritisni čelik-ralo«), t. j. i to je jedna pjesma, kojom pjesnik apostrofira pregaoce mladog katoličkog pokreta kao »porod buntovnih oblaka, sred zemlje začeti i nebesa plavih, noseći šum grama-prokletstva u glavi i lik munjevnog mača grebštaka . . .«, svaki će za svojim određenjem poći, dok »zatočje ne mine«. Misaona grandioznost ovog soneta svjedoči, da je *Tieck* imao postati velikim pjesnikom. O tom još bolje svjedoči spomenuta »Peripetija«, koja je zapravo samo dio (monolog) iz nedovršenog idiličkog eposa. A kakav je to imao da bude epos, možemo tek da slutimo, iz ovog odlomka. Sadržajem mu je trebalo da bude obraćenje pjesnika naturaliste na kršćanstvo i prikaz cijelog duševnog procesa, koji ga je do tog doveo. Pozadina samoj radnji imala je biti priroda, koju već u ovom odlomku divno ispoređuje s veličanstvenim hramom. Vječna šteta, što je ovo djelo ostalo nedovršeno, jer bi, da je dovršeno, sigurno bilo od velikoga značenja za mladu katoličku literaturu, a još je veća šteta, što je pjesnik, koji je polazio tako sjajnoj umjetničkoj budućnosti ususret, tako rano kao svršeni bogoslov, no ne dočekavši ni primicije, umro. Sklonost njegovu k romantici pokazuje već sam pseudonim, što ga je sebi odabrao, a pjesme mu svjedoče, da je bio simbolist posebne pjesničke snage i to jedini svoje vrste između svih mladih katoličkih pjesnika.

Tieck je bio dalmatinac, a Dalmacija, zemlja toploga juga i mora, rada pjesnike vanredno bujne mašte, a često i još bujnije dikiije. I baš se sjajem pjesničke dikiije istakao *A. Vijolić-Ljubičić*, koji je neko vrijeme, u doba svoga »Triumfalnog pjeva« (ciklus) i »Moga triptiha« (ciklus) bio ponajboljim aktivnim pjesnikom »Lući«, kad su se drugi već

više počeli kupiti oko »Našeg kola«. Pošao je, da nam iz prošlosti dočarava kraene pjesničke slike kršćanske mistike i da ih obaspe srebrnim blještavilom svojih stihova. Gledali smo za njim puni nade, kako se obavlja mističkim velom svoje poezije, poezije romanskih utjecaja, da nam odanle pjesničkim draguljima obaspe poljane mlade katoličke poezije. Uto zastade. Dekadencija njegovih pjesama u prošlim nam godinama odvratila pozornost od njega, pa nam ni njegovi pokušaji u pjesničkoj prozi ili noveli (»Srebrni ljiljan«) nijesu mogli da obnove predašnje nade. A hoće li na toj mrtvoj točki ostati, pokazat će vrijeme. I baš nekako u doba, kad je Vijolić-Ljubičić pao u dekadenciju, pojavljuje se drugi dalmatinac, koji na prvi pogled na onog donekle potsjeća: Ljudevit Matković, samo što je ovomu izražaj tvrdi, i to tako, da nam se često čini, kao da se pjesnik veoma bori s izražajnim zaprekama. Ali zato mu je dubljina pjesničkih misli veća (Iz knjige »Najljepšoj među ženama«), pa uspije li mu, da svlada izražajne poteškoće, mogao bi postati jednim od boljih naših pjesnika, kakovim ga uostalom već danas držimo. A pogotovu je takovim pjesnikom cijenjen Ante Delalle, koji se u opreci prema Matkoviću, ističe baš formalnom i izražajnom dotjeranošću. Kod njega se jasno vidi, da mu se zajedno s pjesničkom predodžbom nameće i njena forma. Nema tu onog traženja kao kod Matkovića i Ljubičića, nego je forma ko isklesana. On je očiti formalist, i to kao nijedan drugi od mladih katoličkih pjesnika, pa je možda i od svih najviše pod romanskim utjecajem (»Dioklecijan«, »Sveti Diptihon« i dr.). Šteta, što se više ne javlja.

Time smo otprilike prošli prvu skupinu mladih katoličkih pjesnika, koju smo s jedne strane označili pjesničkim pojavama Pavelić-Poljak-Kerton, na drugoj pojavama Ljubičić-Matković-Delalle, a između obiju tih grupa kako stoji umjetnička pojava Romana Tiecka osamljena. A sve nam te pojave pjesnika progovaraju poezijom pomno biranih boja, tu jačih i skladnijih, tu opet bljedih i rastresenijih. U opreci prema njima dolaze pjesničke pojave druge skupine svojom poezijom ugodajne intimnosti muzike i osjećaja.

Druga spupina, pjesnici impresivne poezije prestizu prvu brojem pjesnika, a još više brojem pjesama. Kao dobar se pjesnik dobrih pjesama ovdje u prvom redu istakao Ljuba Ivić (Ferdo Galović), koji je — usput rečeno — bio iza Marakovića urednik posljednjeg bečkog (V.) godišta »Lučič«. Kako su žice Ivićeve pjesničke lire meko ugodene, odaje sva njegova poezija, iz koje diše svježih dah slavnskoga kraja, slavnskijh polja i selâ. U tom zraku evate njegova poezija puna proljetnoga mirisa, u tom je sunčanom kraju, punom svega obilja i veselja, usisao pjesnik u sebe one osobite melodičke elemente, iz kojih njegova pjesma raste. Ivić je cio, gotov pjesnik s jasnom pjesničkom fiziognomijom. Pretežno je pjesnikom idiličkim, umije krasno zahvatiti momenat osobitog životnog i pjesničkog ugodaja te ga opjevati u najljepšem ruhu osjećajnom i formalnom. Voli jesen (»Jesen stiže«, »Priča«, »Oj jeseni« i dr.), proljeće (»Proljetne elegije«, »U maju«), večernji seoski mir, mjeseevo svjetlo, a osobito maj, toga kralja mjeseci i boga cvijeća (»Antikna slika«). Zato mu poeziju obavlja neka melankolija i čežnja za nečim neodređenim (»Ja ne znam«, »Na polasku«). Sve to karakterizira Ivića svega kao pjesnika njegova kraja, i samo onaj, koji se uživio u život tog kraja, znat će posve da pročuti i ljepotu njegove poezije. Šteta, što još nemamo nikakove zbirke Ivićevih pjesama, i što nam se on više i ne javlja. Posve nam je pak prestao da se javlja drugi pjesnik idilâ Gavro Kostelnik, koji je ostavio hram hrvatske poezije, tek što je u njem primio posvećenje, da kao svećenik ljubavi pođe poljanama ukrajinskog naroda, sijući to nebesko sjeme, kudgod dode. Bio je jednim od prvih

pjesnika »Lučić«. Izdao je u posebnim knjižicama »Romance i balade« (1907.) i »Žumberak-gorske simfonije« (1909.), a zadnji mu je ciklus pjesama »Trenuci« (1910.—1911.) izišao cio u prošlom godištu »Hrvatske Prosvjete«. Poput Ivića i on je u biti idilički pjesnik te se od onoga razlikuje glavno tim, što je u njega manje melankolije, a više vedre radosti. To su znakovi posve različitih pjesničkih temperamenata. No ima još i druga osnovna razlika između oba ta pjesnika: u oba znade doduše dosta snažno da izbije duh narodne poezije, samo što Ivić nastoji da na sadržaj, uzet iz naroda, aplicira svu modernu pjesničku tehniku, polazi dakle nekako s visoka, tako da mu na pr. pjesma »Jesen stiže« postaje modernom pjesničkom improvizacijom, fantazijom na narodnu, ili zapravo ponarodnjelu temu pučke pjesme istoga imena, — a Kostelniku je ishodištem pučka pjesma s čitavom svojom pjesničkom fakturom, tako da se gdje koja njegova pjesma čini pukom imitacijom pučke pjesme (»Pastirica Jela«, »Mrtva dika« i dr.). No on se ipak ne zadovoljava s takovim pukim imitiranjem pučkoga pjesništva, nego polazeći od tog vrela nastoji se riješiti pučke naivnosti i pučke priproste fakture te u duhu narodnom stvoriti umjetnost višega stupnja sa širom, umjetničkijom pjesničkom fakturom. To mu je donekle i uspjelo u zbirci »Žumberak«, koju svakako moramo ubrajati među bolje pjesničke knjige dosadanje mlade katoličke literature. Mnogo su mu manje uspjele »Romance i balade«, što je uostalom posve razumljivo, jer je baladička umjetnost mnogo teža i kompliciranija od lirske, dojmovne i ugodajne, te je dakle logički trebala druga zbirka doći tek iza prve, a ne prije. A što se tiče »Trenutaka«, koji su izjev života mlade ljubavi i ljubavnih sanja, dakle čista erotika u opreci prema pređašnjim zbirkama, teku doduše lijepo te su puni tople iskrenosti, kao što su iskreno potekli, ali građeni su starijom pjesničkom tehnikom te nas se tu i tamo slabo doimlju. U cijelosti je pjesnička pojava Kostelnikova značila jednu od jačih individualnosti na osvitu mlade katoličke poezije, te valja iskreno žaliti, što je s obzorja te poezije nestala, no tješimo se, da će drugdje izvršiti drugu, možda i mnogo važniju misiju. Jednako je s obzorja te poezije otišao i **Dragan Dujmušić** († 1916.), prvi pjesnik »Lučić«, koji je, iako s formalne strane nije tako izrazit, kako to Kostelnik zna da bude, ipak umio i konvencionalnim oblicima dati neku puninu, te osobitu mekoću, koja je za nj veoma značajna. Bila je to pjesnička duša posve glazbeno-lirska, pa joj je tu i narodni ton bio jednim od pjesničkih vrela, iz kojih su tekle njegove pjesme, a koja je on tako brzo ostavio. Izdao je naime knjigu pjesama »Iskre srca moga« (1910.), zatim je još neko vrijeme pjevao, ali je liru kasnije odložio, da se posve preda svom redovničkom zvanju, gdje je umro u trideset i trećoj godini života.

Kad u čisto lirske žice udari, potsjetit će te na Dujmušićeve stihove i **Branko Strahimir Škarica**, koji lakim stilom i nemalom svježinom umije da opjeva bosanski sujet bilo čisto lirski ili epsko-lirski. U pjesmama mu preteže tradicionalni utjecaj, osobito u epsko-lirskim (»Sjenama bosanskih plemića« i dr.), a iz čisto se lirskih već osjeća i duh mlade generacije (»U čardaku drevnome«, »Ledena vila« i dr.). Izdao je dosad jednu knjigu pjesama, za koju je nekoć Grgec rekao, da je najbolja iza Poljakove i Pavelićeve u cijeloj mladoj katoličkoj literaturi. Uza nj je pojava drugog našeg bosanskog pjesnika **A. Čičića** već bljedega pjesničkog lika. Lakoća stihova Škarice prelazi tu u široku monotoniju, kojoj posve odgovaraju i široki stihovi njegovih pjesama. I on voli pejsaž poput Ivića, premda mu u tom nije ravan (»Večernja slika«, »Iz knjige soneta: Kreševo i okolica«). U njega se već pomalja tmurni, sjetni ton, koji je za bosanske pjesnike tako značajan. Još više se tome tonu odaje u svojim pjesmama **Pavao Senjić-Tvrtković**, pjesnik umorne misli, blijedih sjenâ, krvavih stihova, razorene sreće, sumraka, čežnje i

davnih uspomena slatkih i gorkih («Misô će doći» i dr.). Pjesnička mu je duša osjetljiva osobito za tamniju stranu života, premda znade da i mladenačkoj radosti daje oduška («Kreševčice»). Drukčije je on od onih pjesnika, koji su se razvili do određene visine, a onda ostali na mrtvoj točki, da padnu u zaborav, ako im jedamput ne uspije da krenu i dalje. A ne će to više uspjeti onima, kojima kruta životna proza previše otupi ili poraskida žice na pjesničkoj liri. Da li se što takova i Senjiću-Tvrtkoviću dogodilo, ne znamo, kad ga nema više da se javlja, tek tu i tamo možda u kojem literarnom zakutku, kuda oko kritikâ obično ne seže. Najtipičijim je ipak pjesnikom tmure i nostalgije te reprezentantom te poezije u mladoj katoličkoj literaturi Nonca (Zvonko Šprajcer), jedan od najpoznatijih i najobjavljenijih mladih katoličkih pjesnika. Pjesnikom jeernih molova, krvavih bolova, vječne tuge, bolnih akorda, umrlih nada, slavujeva plača — ukratko sve mu se, i to najdivnije proljeće, prikazuje u tamnim bojama, sve proćućuje bolnim osjećajima, svuda vidi samo sjene. Ali sve to u njega nije nikakav idejni pesimizam, nego samo dojmovni, jer u magli, što mu obavlja poeziju, i rak svjetlucaju iskre nade u budućnost. I onda ga obuzima čežnja, silna čežnja, da sva ta crna sadašnjost što prije prođe, te stigne onu ljepšu, sretniju budućnost: čežne za dragom i domom, tužan je, što daleko od njih mora da živi, ali se nada, da će se vratiti i biti sretan. Uopće svojom poezijom više nego ikoji od mladih katoličkih pjesnika potsjeća na Domjanića, koji mu je bar u prvo doba bio najvećom pjesničkom simpatijom, tako da su se utjecaji tog pjesnika kod Nonce dosta jasno opažali i u sujetima, i u formi i u dikciji. A taj odnošaj Noncin prema Domjaniću vrlo dobro karakterizira pjesma »U proljeće«, što je izišla u Grgecovoju »Lučić«, a onda ponovno u drugom svesku »Našeg Kola«, jer je ta krasna pjesma shematskom imitacijom Domjanićevih »Glogovih cvijetaka«, jedne od najljepših pjesama tog pjesnika. A uza sve to i ta pjesma kaže, da je Nonca ipak ostao svoj, pa se i doista što dalje, to samostalnije razvijao te je vanrednim obiljem svoga pjesničkog stvaranja izgradio izrazitu pjesničku individualnost u mladoj katoličkoj poeziji. I elemenat bosanski umio je krasno da prekali u svoju poeziju, koja tolikim životom buja ko u malekojeg drugog našeg pjesnika. Pa iako je najplodniji od svih mladih katoličkih pjesnika, nemamo do danas nažalost još nijedne posebne knjige njegovih pjesama, a ipak sam uvjeren, da bi takova s mnogih strana bila srdačno pozdravljena. A taj momenat ne bi možda ni za samog pjesnika ostao bez značenja i utjecaja. Tako nam se samo često čini, da pjesnik u razvoju zastaje te ne može naprijed. No nikako ne možemo vjerovati, da bi nam bio sve rekao, što je imao da kaže.

Kako se prema toj Noncinoj poeziji tužne nostalgije blago dojima u svojim pjesmama Zlatko Milovan (Lovro Knežević), koji je uz Dujmušića i Kostelnika također bio među prvim pjesnicima »Lučić«. Poezija mu je posve melodičkog porijekla, zvuči kao slatka glazba zlatnih snova, sve u njoj kliče, cvate, miriše, treperi ko ivanjska noć u naručju maja. Nježan je to sanjarski pjesnik, kojega je osobitošću svijetao ugodajni čar, u koji gotovo ni sjenka da bi se ušuljala. Jednostavnost njegova u sadržaju, ugodaju i izražaju svuda se pokazuje, ali nitko ne će odoljeti čarobnom koloritu i iskrenom osjećaju njegovih pjesama. U tom je donekle sličan Iviću, samo što mjesto Ivićeve plastičnosti kod ovog pjesnika dolazi pojačana nježnost osjećaja te neki osobiti i za nj vrlo značajni svijetli čar. Šteta samo, što se tako malo javlja. U pjesmi se doduše »Iskri se polje i bliješti« potužio, da mu »ljudi gaze srebrnu lir«, ali ne vjerujem, da bi ga nedostatak priznanja mogao odvratiti od pjesme. U prošlom se godištu »Hrvatske Prosvjete« javio opet s nekoliko pjesama. Ovom je pjesniku po karakteru poezije nekako najbliži Stjepan Šimunović († 1915.), pjesnik isto tako nježnog sanjarskog tipa, od čijih je pjesama valjda naj-

ljepša »Svibanjska večer«, gdje jasno osjećamo, da je pjesnik tu u svom elementu. I zbilja je to pastel osobitog ugodajnog čara u meko ugodenoj formi soneta. U drugim mu pjesmama, kojih i nema baš velik broj, već nema te finoće. Šimunović je poginuo na talijanskom ratištu, pa je tom ranom njegovom smrti mlada katolička literatura izgubila osobito nježnog pjesnika. Bio je odlučnim pristašom gralovskog smjera, što ga je Maraković propagirao, te se znao za nj svom toplinom zauzeti. Nekako između Zlatka Milovana i Šimunovića s jedne strane, a Noncine poezije s druge strane javlja se J o s o B e n a c, koji na Noncu potsjeća osobito vanrednom plodnošću, samo što nije došao do tolike pjesničke izrazitosti kao onaj. Što se karaktera naimе njegove poezije tiče, valjda baš to, što nije ni izrazito vedra, ni izrazito sjetna, najviše čini, da podliježe nekom bljedilu, pa ga ne izbrisa ni šarolikost u formi i dikciji, ni raznolikost pjesničkih sujeta. A ipak jest nešto, što nam pjesnika čini simpatičnim i što bi nam sigurno i pjesme njegove približilo, da mu uspije stresti onaj teret, što mu ne da da se vine u visine, koja bi njegovu pjesničkome poletu odgovarala. Mora da on to i sam čuti, pa otud ono, da luta, ko da traži izlaska, za kojim svom pjesničkom željom čezne. I biva, gdje ga nalazim u blizini Vijolića-Ljubičića ili kojeg drugog pjesničkog druga mladog katoličkog kola, a onda se opet vrati. Ali konačno mora ipak ili pobijediti ili podleći. Benac je jedan od najredovitijih saradnika »Lučić« i »Hrvatske Prosvjete«.

U nijednu od triju grupâ ove skupine intimne mlade katoličke poezije, označenih s jedne strane pojavama Ivić-Kostelnik-Dujmušić, s druge strane pojavama Milovan-Šimunović-Benac, a između njih bosanskom grupom Škarica-Čičić-Senjić-Nonca, nije mi uspjelo uvrstiti religijoznog pjesnika o. B o n u Z e c a, pjesnika male zbirke pjesama »Euharistijsko Sunce« (1916. drugo izdanje, a 1917. i treće izdanje pod naslovom »Mir vam!«), koja doduše nije prve vrijednosti, ali je dostojan prilog našoj religijoznoj poeziji, koja ionako nije osobito gojena. A onda, da bude slika što potpunija, trebalo bi spomenuti i druge neke pjesničke pojave, od kojih se jedni gube ili tek slabo napreduju (Pavao pl. Gvozdanović, Viktor Mlinarić), drugi se prerijetko javljaju (Milka Orlić-Rožić, pjesnikinja tipa Zlatka Milovana), a treći još nijesu zauzeli izrazitije mjesto među našim mladim pjesnicima (Josip Zdunić). Zatim dolaze najmlađe mladiće naših pjesničkih gajeva, koje put tek uvodi ili će ih tek uvesti ovamo, gdje se u svetištu mlade katoličke poezije kupe po izbor-miljenici muzâ, da uz divnu muziku orguljâ tamjanom i kadom prinose svoje darove i žrtve...

Mlada novela.

Iako brojem mladi katolički novelisti pjesnike ne dostižu, te premda je dosad mlada katolička pjesma dalje doprla od novele, u novije se vrijeme sve veća pažnja posvećuje našoj literarnoj prozi, koja doista počinje da se sve ljepše razvija, te se kraj pojava najizrazitijih naših pjesnikâ Pavelića, Poljaka, Ivića i Nonce počinju sve jače isticati i najizrazitije pojave mlade katoličke novele.

Pred svima tu dolazi Đuro Vilović, prvak među mladim katoličkim novelistima. Već prve su njegove novelističke radnje odavale umjetnika većeg umjetničkog gesta, što se samo čim dalje, tim više potvrđivalo (»Za očevom stazom«, »Priča dalmatinskog žala«, »Priča uvelih đurdica« i dr.). Vilović je realistički pisac, ali taj svoj realizam umije da prodahne takovim ugodajnim čarom, da će sigurno baš po toj osobitosti postati jednim od prvih hrvatskih romanciera, kad dode njegovo doba. Još nije došlo, ali daleko jamačno više nije. Od njegova je prvog romana »Uz more« izišao samo odlomak, koji se međutim odlikuje već tako živom

plastikom i tako izrazitim stilom, da je prava šteta, ako je taj roman možda uopće ostao nedovršen. U zadnje je vrijeme, kako se čuje, Vilović napisao dva romana i cijelu knjigu novela, pa se od sreća radujemo, da će ta djela u najskorije vrijeme ugledati svjetlo. Za prvi roman, koji nosi originalni naziv »Priča sedam brda«, i koji bi imao biti u neku ruku osnovnim kamenom Vilovićeva umjetničkog rada na polju romana, znade se samo, da je to roman hrvatskog svećenika, čiji je tip uzet iz posebnih dalmatinskih prilika, ali da ima tako realističku ili gotovo naturalističku pointu, te je to glavni uzrok, što roman još nije izišao. Nadamo se međutim, da će ta zapreka, bila ona u autoru samom ili izvan njega, biti ubrzo uklonjena, te da će djelo ipak što skorije biti izdano. A bit će sa svih strana srdačno pozdravljeno, jer baš u Vilovića polažemo toliko nade kao u izabranoga romanciera mlade katoličke literature. O drugom njegovu romanu, za koji se također veli, da je gotov, kola verzija, da mu je grada uzeta iz naših mladih katoličkih redova, te bi to prema tome bio specijalno naš roman, novelistička analogija Pavelićevim »Junacima«, Poljakovu »Oraču« i Tieckovu »Porodu oblakâ« iz naše poezije. A takav bi roman mogao biti od silnoga značenja za cijeli naš pokret. O trećem novom djelu Vilovićevu, o knjizi novela njegovih nije dosad ništa potanje poznato. Uz novelistički rad goji Vilović i feuilleton (»Novine«), pa je i tu stekao lijepih uspjeha zbog izrazita stila i prirodene duhovitosti. Uz Vilovića je novelističkim radom svojim postao poznat i L o v r e K a t i ć, koji se od onoga razlikuje glavno tim, što u njegovim pripovijestima nema toliko pjesničkog i ugodajnog čara kao u Vilovića. Njegov je realizam realističkiji od Vilovićeve idealističkog realizma. Prema toj se osnovnoj razlici u karakteru Katićevih i Vilovićevih radova razlikuje i stil Katićev od Vilovićeve, što nije tako izrazit, individualan, nego se bliži više običnom stilu realističkih pisaca. Od novela su mu najbolje »Staze života«, »Ana« i »Ljubo«, po kojima možemo u opreci prema ranijima (»Prognanik«, »U blagajnici« i dr.) slijediti njegov razvoj k očitom napretku. Do Vilovića se i Katića ubraja obično i M. V e l a g a (Martin Gudelj), koji u svojim radovima ima neke oznake zajedničke s Vilovićem, neke opet u Katićem. Imao bi dakle da svojim pripovijestima reprezentira neki prelaz između ona dva mlada katolička pisca, ostaje međutim nekako sve više u pozadini, jer se ne javlja, a prema ono malo njegovih objelodanjenih radova ne da se ni posve točno karakterizirati njegova razvojna linija. Za nj je možda još najznačajnija crtica refleksivnog karaktera (»Majka«, »Kod gaze«, »Kraj mlina«, »U proljeće« i dr.), pa umije lijepo reproducirati situaciji i psihološki momenat te ocrtati glavnu osobu, kojom se redovito skoro isključivo bavi.

Dok ta trojica mladih katoličkih novelistâ potječu direktno iz redova pisaca »Lući« i »Našeg kola« te su glavni zastupnici pripovjedača u tim redovima, javlja se N a r c i s J e n k o (fra Eugen Matić), koliko znam, prvi put izrazitije u »Hrvatskoj Prosvjetici«, i to odmah kao gotov pisac. Njegova je novela »Pod jesen« postala odmah jednom od najboljih novelističkih radnja mlade katoličke literature. Koncepcija joj je izuzevši nekoje sporednije nedostatke uistinu majstorska. To je posve zrelo djelo, koje svjedoči jasno, da je autor sam sebe našao. Čim se ta novela razlikuje od svih ostalih novelističkih radova mlade katoličke literature, jeste glavno to, da ona sav interes čitaoca vraća i usredotočuje na razvoj radnje, a u radovima ostalih mladih katoličkih novelistâ bore se s osnovnim elementima radnje drugi pjesnički elementi (lirski, simbolički, filozofski i dr.), da možda kasnije tijekom razvoja splinu u novelistički tip posve novoga karaktera. Zasad su ti razni elementi većinom još neizravnani, neizgrađeni do savršene umjetničke arhitektonike, pa odatle ono, da u tim radovima osjećamo, gdje preteže sad ovaj, sad onaj elemenat, tako te često dobivamo dojam, kao da je djelo previše rastepeno, mozaičko. Kod svih tih mladih

pisaca očekujemo u njihovu razvoju momenat one umjetničke snage ujedinjavanja, koja će im dati, da jednako zavladaju svim komponentama svoje umjetnosti te da se stvarajući savršena djela dignu potpuno na njenu visinu. Ni sam Vilović, koga cijenimo kao reprezentanta specifički mlade katoličke novelistike, nije te visine još dosegao, bar koliko možemo da sudimo po objelodanjenim mu dosad djelima, pa samo tako možemo protumačiti fakat, da svi oni brojni umjetnički dragulji, kojih su puni njegovi radovi, uza sve to još ne daju njegovim novelama karakter savršenog i u cijelosti posve skladnog umjetničkog djela. No čitimo svedjedno, da od toga Vilović nije više daleko, možda samo da prvog ili drugog romana. I baš što se te umjetničke ucijeljenosti i dotjeranosti tiče, treba priznati prednost Narcisu Jenku. I on je realistički pisac, i to realist turgenjevskoga soja. Novela mu je »Pod jesen« posve turgenjevska, pa se odatle odmah vidi, da se donekle priklonio k starijoj generaciji realista u hrvatskoj književnosti, kojima je svima bio literarnim ocem Turgenjev. To ni pošto ne ističem, da ga možda poteijenim, nego vidim u tom samo umjetnikovo ishodište, koje mi se ni za posve modernoga pisca ne čini, da bi bilo neispravno. I eto njegova romana »Spiritus procellarum«, što izlazi u novom godištu »Hrv. Prosvjete«, da nam to potvrdi. Čitamo mu početak i čitimo silnu umjetničku snagu, koja iz tog djela progovara i koja nas osvaja. Vjerujemo u odlučan uspjeh toga romana, koji poče da izlazi još prije Vilovićevih te će, ne pretekne li ga još prije svršetka koji Vilovićev, tako značiti prvi roman mlade katoličke literature. To je vrlo znatan momenat za cijelu tu literaturu, a osobito za njenu novelistiku, koja će odatle tek da se počinje javljati u jasnom svom sjaju. Iz same radnje tog romana razabiremo, da se radi o nekom socijalisti bezvjercu, čiji materijalizam ima da doživi bankrot u sadanjem svjetskom ratu. Dakle i po sjetu posve savremen roman, koji će bez sumnje na se svratiti i pozornost šire javnosti, osobito ako bude otštampan i u posebnoj knjizi (i s pristupačnijim hrvatskim naslovom!), što se sigurno ne će propustiti učiniti. Iza novele »Pod jesen« te iza drugih manjih novelističkih stvari (»Kočijaš«, »Naš čovjek« i dr.) sretamo tu Narcisa Jenka na velikom usponu njegova umjetničkog stvaranja, u djelu, iz kojega čitimo, da u njemu vrije snaga, koja će znati da u svim bojevima pobjedonosno svlada zapreke do vlastite individualne umjetnosti.

Sasvim posebno mjesto zauzima među mladim katoličkim piscima Vid Blažinčić, koji u opreci prema spomenutoj četvorici realističkih novelistâ stupa stazom čistoga artizma. I baš zbog tog je njegov »Divan vitez« pobudio toliku pažnju, kad se pojavio, a mnogi i danas drže, da mu je to najuspjelija dosadanja stvar. Simbolizam je za nj nada sve značajan, u njemu je jezgra njegove umjetnosti, i što se tiče grade i što se tiče stila. Njemu on sve podređuje, tako te se često čini, da mu je najviše do toga, da mu sve pliva u bojama i svjetlu, da se sve samo što ljepše cakli — pa doista i umije da postigne taj efekt obavijajući glavnu gradju posebnim artističkim sredstvima izražajnim i stilističkim. A taj njegov simbolizam biva u svakoj daljnjoj novelističkoj radnji sve više potenciran (»Priča o bijelim gavranima«, »Kad večernje sunce zalazi«, »Dvori kneza Vladislava« i dr.), tako da već postaje pretežak i nerazumljiv. Vidi se očito, da upravo nastoji, kako bi najtežim simbolizmom i mistikom stvorio poseban novelistički tip u mladoj katoličkoj literaturi te da tim postigne odlučan uspjeh. Hoće li mu to poći za rukom, pokazat će još budućnost, u koju mu i mi gledamo s mnogo nade. U kritici je mnogo manje uspio, nego li u pripovijesti, u kojoj je kao reprezentant posebne vrste ostao dosad osamljen.

Isto je tako osamljena pojava u našoj novelistici i Antun Matašović, iako ne nastupa u tako silnom kontrastu sa svojom umjetničkom okolinom, kao što to čini Blažinčić. I baš je zato i pristupačniji od ovoga,

te se njegov »Chant du printemps« bez sumnje može ubrojiti među one stvari mlade katoličke literature, koje se najradije čitaju. Već sam naslov te novele odaje neku piščevu sklonost k egzotici, koja se u njegovim djelima silno ističe, te mu je nekako glavnim ishodištem i u građi i u stilu. I često kao da se boji, da je uzeo prekonvencionalnu radnju svojoj pripovijesti, te nastoji, da joj da posebno obilježje, boju, vanjštinu tim, što traži najrazličnija egzotička sredstva u izražaju pomoću imenâ, najnepoznatijih stvari i dr., čim bi u čitatelja pobudio dojam neke neobičnosti. K tomu dolazi, da se nekad i previše zaustavlja kod raznih razmatranja sporednoga značenja (»Korna«) te tim samo škodi umjetničkom jedinstvu svojih stvari. Uza sve to iz njegovih djela progovara jaka pripovjedalačka individualnost, zasad doduše bljeđa od Vilovićeve i one Nareisa Jenka, ali zato i mnogo mlada, te se s pravom možemo nadati krasnom pozitivnom uspjehu njegova umjetničkog zrijenja, i to usprkos tomu, što mu zadnje stvari pokazuju neki nazadak (»Gemma«, »Dvije duše«, »De profundis«, »Kraljičin paž« i dr.). Te će manje uspjele stvari biti možda samo intermezzo pred novim usponom na njegovu umjetničkom putu, gdje će nam se pojaviti s djelima umjetnički konsolidiranijim od predašnjih. Neke je dosadanje s drugim novijim stvarima skupio u zbirku »Susretaji«, koju kani izdati u posebnoj knjizi. Uz to je napisao još i drugu knjigu novela pod naslovom »Osvrt« (trilogija), u kojoj prikazuje najnovije političke i kulturne hrvatske prilike. Amo je valjda uvrstio i novelu »Naši«, kojoj je građu uzeo iz života mladih katoličkih redova. Valjda je jedna od ovih knjiga ona, za koju »Kolo hrvatskih književnika« objavljuje, da će je izdati kao drugi svezak svoje nove biblioteke. Ta će knjiga biti sigurno s interesom primljena te ćemo po njoj moći prosuditi, koliko je Matasović od onog vremena, kako je ponešto umuknuo, u svome razvoju napredovao. Svojim je pokušajima na polju kritike doživio neuspjeh, pa je to polje rada sigurno napustio, da se što većma posveti novelističkom stvaranju, gdje ide ususret znatnim uspjesima.

Kraj novelistâ, koji su dosad spomenuti, pojavljuje se u mladoj katoličkoj literaturi samo sporadički još po koje pripovjedalačko ime. Tako je Marijan Regis (Milko Kelović), koji je na tom polju pobuđivao toliko nade i koji se istakao osobito ciklusom izrazitih feuilletonâ »Djermovi i uspomene« (u »Riječkim Novinama«) te je vrijedio u neku ruku kao reprezentant našega feuilletona, danas već potpuno iščeznuo s polja predašnjeg svog uspješnog rada. Od njegova duhovitog pisanja u feuilletonu starog »Hrvatstva«, zbog kojega su se te novine osobito rado čitale, i u feuilletonu »Riječkih novina«, od njegovih lijepih ertica i pjesama ostala je samo prazna uspomena neostvarene jedne naše nade i dokaz, kako se krasna lada idealizma razbija o tvrde bridi krute zbilje. Naprotiv je mladi Slavoljub Kürschner još tu, iako se voma rijetko javlja te iako se prijeti, da će pero baciti u zapećak. Bilo bi šteta, da to učini, kao što je šteta, da se ne javlja bar donekle više. Lijep stil i poetička građa njegovih malih pripovjedalačkih stvari (»Rujana«, »Priča mladog ribara«, »Priča o bijelim ružama« i dr.) odaju svakako jaču pripovjedalačku individualnost, kakovih mlada katolička literatura nema baš napretek, da takav gubitak ne bi osjetila. Uostalom umjetnička sposobnost nije samo preduvjet stvaranja, nego je i izvorom jake stvaralačke potrebe, kojoj se ne da tako lako oprijeti. Ta ima i tu da odluči. Odlučila je već valjda kod Paule Marošević-Belić, koja iza njene »Hides«, »Božićnice« i dr. biva sve više zaboravljena kao negdanja literarna pojava. A tako se to i kod drugih dogodilo i događa, kao što se opet s druge strane javljaju nove literarne pojave, da nastale praznine u našim novelističkim redovima ispune te našoj mladoj katoličkoj noveli pomognu do potpuna uspjeha. Takovom je pojavom i Nedjeljko Sabitini-Subotić, koji se u lanjskoj

»Hrvatskoj Prosvjeti« javio novelom »Lila«, u ljetosnjoj »Zerkom« te iako njegovu pripovjedalačku osobnost sretamo tu u nekom stadiju konvencionalnog patetičkog vrijetanja, ipak ne će neopaženo proći poljem mlade katoličke literature, ako se razvije, kako to obećaje. Ne će neopaženo ovuda proći ni V. G r m o v i ć (V. Strauch), koji se osobito u zadnjim godištim »Lući«, kojoj je on u prvom domagojskom godištu i urednikom bio, redovito javlja manjim crticama, u kojima pogada prilično ugodan ton pripovijedanja. A onda dolaze najmlađi...

Mlada kritika.

Štogod i poezija i novela daje mladoj katoličkoj literaturi, to tek njena kritika upotpunjuje do krasne cjeline. Pa kakogod među pjesnicima imademo Pavelića i Poljaka, među novelistima Narcisa Jenka i Vilovića, tako i na polju mlade katoličke kritike idu pred svima Maraković i Grgec, i to nesamo da budu prednjaci drugim kriticima, nego i vođama cijele mlade katoličke literature i u pjesmi i u prozi. U tom je ono njihovo posebno značenje za tu literaturu, istaknuto uostalom već u prvom dijelu ovog prikaza. Potanji osvrt na njihov kritički rad ima samo da nam jasnije predoči individualnost i jednog i drugog od njih te nam pomogne osvijetliti cijelo, iako još neveliko područje mlade katoličke kritike.

Radom potpuno zreloga kritika i pisca neobičnih literarno-kritičkih kvaliteta ističe se dr Ljubomir Maraković sve većma. Bio je i pjesnikom sa značajnom karakteristikom dekadentne intimne lirike, ali čini se, da je to polje ostavio izabranijima te se posvetio posve kritici, u kojoj je opet on jedan od najizabranijih. U »Lući« je prvih godišta iznio mnogo literarnih razmatranja u duhu gralovaca njemačke nove romantike. Principe je te literarne škole nastojao aplikovati na naše prilike, na našu narodnu psihu, pa je analizirao, razglabao i tražio dodirne točke, da toj aplikaciji tako nade dublje razloge. Cijeli je studij toga problema zgrnuo kasnije g. 1910. u knjižicu »Novi život«, koja još i danas vrijedi kao najbolja priručna knjižica najmlađim katoličkim pjesnicima i piscima, koji tek dolaze. S novoga je tu svoga stanovšta Maraković ukratko prikazao najznatnije pojave hrvatske literarne prošlosti te je opirući se o njih proglasio novim životom literarne budućnosti hrvatske novu romantiku katoličku. Kasnijim je dakako kritičkim radovima nastupio šire polje te se osobito kritičkom ocjenom Nazorove poezije (»Hrvatskih kraljeva« i »Novih pjesama«), literarnom studijom »Gospodar svijeta« i velikim esejom o savremenom hrvatskom romanu »Ljudi naših dana« istakao dubljim kritičkih sudova i neobičnim bogatstvom zrele literarne inteligencije širokog opsega. A to, što neki drže, da je Maraković svoje negdanje književne nazore prilično promijenio, dalo bi se stalnije odrediti samo prema njegovu novijem sudu o mladoj katoličkoj literaturi. Izakako je naime izišao drugi svezak »Našega Kola«, o toj temi skoro i nije više pisao, premda bismo voljeli da jeste. Članak o pjesniku Draganu Dujmušiću, što ga je iz smrti ovog pjesnika napisao u »Vrhbosni« g. 1916. kao dio kritičkih djela o svim pjesnicima »Našega kola«, obećanog uostalom već za drugi svezak »Našeg Kola«, samo nas je utvrdio u uvjerenju, da bi trebalo da dr Maraković tu opširnije progovori. Ono naime, što je dao u dodatku drugog almanaka »Našeg Kola«, danas više ne dostaje za orijentaciju. Lanjske je međutim godine u »Hrvatskoj Prosvjeti« bilo najavljeno, da će se spremiti i izdati posebna knjiga mlade hrvatske katoličke lirike, da se tako javnosti na vidik iznesu najljepši plodovi te mlade krasne umjetnosti, koja je dosegla već priličnu visinu. Misao je ta prekrasna, uvjeren sam samo, da tu knjigu ne može i ne bi smio nitko drugi urediti, nego baš dr. Maraković, jer samo u njega vidim sve uvjete, da ta knjiga doista bude

što vjernija i što uspjelija. Maraković je duševnim ocem tih pjesnika, on poznaje svakoga gotovo u srce, svakoga slijedi u njegovu razvoju od prvih početaka, pa može jedini sustavno izabirati iz tog pjesničkog blaga, da doista bude izabrano ono, što je najvažnije i najvrijednije. Takovu knjigu ćemo onda s najvećom radošću dočekati. Iza te će publikacije sigurno opet sve oživjeti u mladim katoličkim pjesničkim redovima, a posljedicom će toga biti možda i rehabilitacija »Našeg Kola« te čitavog njegova umjetničkog gibanja. Bilo nam sve to od srca pozdravljeno!

Petar Grgec, drugi glavni reprezentant mlade katoličke kritike, dao je dosad premalo pisanih dokumenata, a da bismo prema njima mogli točno karakterizovati njegovu literarno-kritičku fizijognomiju. Treba prije svega znati njegov odnošaj prema mladim katoličkim pjesnicima, kakav je bio njegov utjecaj na njih, i kako cijene njegov kritički autoritet. Grgec je od g. 1912. duhovni vođa »Luči« i cijele generacije mladih katoličkih pisaca, što se odonda oko »Luči« kupi, raste, razvija, zrije. Marakovićeva je »Naše kolo« došlo samo na čas, i opet ga je nestalo, a »Luč« je neprestano tu, živi, izlazi i djeluje na razvoj te literarne generacije. Iz nje pak diše svježiji duh Grgecove tradicije, tradicije njegovih nazora. No i drugi je tu razlog, što je Grgec mladoj našoj literarnoj generaciji zadnjih godina bio ponekud bliži nego Maraković, a taj je razlog prije svega u jezgri Grgecovih nazora o hrvatskoj katoličkoj literaturi. Karakterizovao sam te nazore istakavši prije svega njihov nacionalni element. A svatko danas zna, što današnjoj mladoj katoličkoj generaciji znači čisti nacionalizam; on karakterizira cijeli njezin život, čitavo njezino djelovanje i nastojanje. Prema tomu je i Grgecov odnošaj prema mladoj našoj literarnoj generaciji zadnjih godina posve razumljiv. Svoje je literarne nazore Grgec iznesao sustavnije samo u razmjerno kratkom članku »Našim književnicima«, koji je izišao u prvoj domagojskoj »Luči« i koji je slično kao i Marakovićev »Novi život« posvećen baš mladim katoličkim literatima, koji tek dolaze. U njem je ukratko izražen Grgecov literarni credo: naši ljudi i naši krajevi! O toj temi nije više potanje pisao, nego je samo aplicirao svoje principe u praktičnom literarnom radu kao urednik, vođa i svjetnik mladih talenata u njihovu zrijenju. Od drugih njegovih članaka treba svakako istaći »Novije pjesništvo Vladimira Nazora«, gdje je, što se tiče vejrskog problema Nazorove poezije, o kom je bilo mnogo raspravljano, svojom strogom kritičnom analizom jasno otkrio pjesnikov panteizam, a onda studiju »Stjepan Varga«, što ju je napisao o tom mladom katoličkom talentu, koji je prvi iza Grgeca došao u redakciju »Luči« te pošao smjerom, što joj ga je Grgec dao.¹ Stjepan Varga († 1915.) je prvi učenik Grgecov te se kao i Grgec odlikovao vanrednom kritičnošću, upravo filozofski produbljenom. Tipički je za nj članak »Umjetnik vječnog pera«, u kom se obraća na najmlađe od mladih katoličkih pisaca, što tek dolaze, iznoseći im literarnu direktivu za njihov umjetnički put i djelovanje. Još je opširnije istakao svoje literarne nazore u studiji »Mlada hrvatska katolička knjiga«, u kojoj je dao sintezu nazora obaju prvaka mladih katoličkih književnika, i to tako, da je od Marakovića primio samo ono, čim je Grgecove nazore mogao nadopuniti, a ove je prihvatio u cijelosti. U svojim je manjim i prigodnim kritikama odavao osobit stil, duhovitost i stvarni sud. Bio je i pjesnik, ali pjesnikovanja se brzo ostavio. Umro je nažalost brzo iza svog uredničkog djelovanja, a da nam se nijesu ispunile nađe, što smo ih polagali u njegovu budućnost. Spomen će njegov sadanjem

¹ Danas je Grgec u talijanskom zarobljeništvu te svi željno čekamo čas, da nam se vrati te nastavi svoje djelovanje nesamo k uspjehu našeg literarnog nastojanja, nego i svega nastojanja našeg pokreta.

mladom katoličkom literarnom pokoljenju, kojemu je i on znao biti vrsnim savjetnikom i vođem, ostati nezaboravljen i drag.

Sasvim posebno mjesto zauzima u mladoj katoličkoj kritici V i n k o J u r k o v i ć, kritik matoševskih manira i glavni propagator artizma u mladoj katoličkoj literaturi. Osim toga, što se s manjim uspjehom okušao i u pjesmi stihovima i prozom, bavio se samo kritikom momentano aktualnih stvari te je znao pokazati mnogo duhovitosti i literarnog ukusa. Slabija mu je strana, što se u svom živom temperamentu znao upuštati i u polemiku o škakljivim stvarima, gdje njegov sud nije dostajao, a i to, što nekad hoće biti autoritetom, povišenim nad polagani razvoj mlade katoličke literature, pa se tim dosta neugodno dojima. Mogao bi baš toj literaturi u mnogočem koristiti, da više piše i radi te njoj posvećuje više pažnje. U opreci prema Jurkoviću T. D r a v s k i (fra Jeronim Tomac) otvoreno vojuje proti svakom artizmu. On je kritik stroge realnosti, pa poriče vrijednost umjetničkim djelima, koja ne stoje s tim realističkim principom u potpunom suglasju. Silnom hvalom obasipa na pr. Šarićevu liriku, a bori se proti Noncinoj. Tim je svojim stanovištem izazvao otpor u većine mladih katoličkih pisaca, a u polemici, što se zbog tog razvila, podlegao je svojim literarnim protivnicima. Drukčije valja istaći, da se iskreno zauzima za razvoj mlade katoličke literature. Iza Marakovića je on bio prvi, koji je javno za nju istupio, te je još prije Marakovićeve »Novog života« izdao knjižicu »Za preporod beletristike« (1909.), zbirku članaka (štampanih najprije u »Hrvatstvu«) o beletristici s osobitim obzirom na novu pojavu hrvatske katoličke literature. Tu opetuje ono, što je već Maraković tražio: da se počne izdavati katolički književni list, samo što je već konkretno stavio predlog, da urednikom tog lista bude Rožić, a uza nj Maraković. Danas Rožić i doista uređuje našu »Hrvatsku Prosvjetu«. Dravski se nije spezijalizovao u literarnom radu, pa djelujući i na drugim poljima rada samo višak vremena posvećuje literaturi. Tako eto u zadnje vrijeme piše u »Hrvatskoj Prosvjeti« karakterističnu studiju o Merežkovskim romanima. Od najmladih literarnih kritika svraća na se osobitu pažnju D y o J o t a (Ilija Jakovljević) svojim oštrim i zdravim sudom, pa ima nade, da u njem mlada katolička literatura stječe novog budnog strazara na svom umjetničkom horizontu.

Uz literarnu kritiku javila se pogdješto već i kritika iz drugih umjetničkih područja. U o slikarskoj umjetnosti lijepe studije iznio dr Dragutin Kniewald, a isto tako i Ivan Dellale, brat spomenutog već pjesnika. Na polju glazbene kritike znatnih je uspjeha postigao V i n k o Ž g a n e c, koji je uostalom izdao i zbirku »Međumurske popjevke« (1916.) te je njom postao poznat kao najbolji mladi sabirač i izdavač hrvatskih narodnih popjevaka uopće. Usput neka bude spomenuto, da je takovu zbirku narodnih popjevaka istarskih izdao Stojan Bajša, a podravskih Zlatko Špoljar, nijedna međutim Žgančeve ne dostiže. Žganec će na tom polju sigurno još mnogo učiniti, a da će sve to s još ljepšim uspjehom biti ovjenčano, jamči osobita solidnost njegova rada, kakove na tom polju kod nas još nije bilo.

*

S ovo pèdesetak je književničkih pojava hrvatske katoličke književnosti ovaj prikaz, iako ne posve, a ono ipak približno iscrpljen, da svakom bude otvoren i jasan pogled lijepim i širokim tim poljem, kuda prolaze izabrani sijači divnoga sjemena, te iz njeg klija, niče, raste i cvjeta zlatno klasje katoličke misli, ustalasano svježim dahom narodnog osjećanja, kojim sve poljane jednoga roda dišu. Doći će dani žetve njegove, i mi ćemo biti dionici obilja njezina. Prvim ćemo izabranicima njezinima

oviti čelo vjencem prvih ubranih klasova, i radost će biti općenita, što nam ih nebo posla te im daje moć, da govore govorom duša naših, osjećanja našega i želja naših.

A danas smo još u čekanju. I u tom nam čekanju izmiču pogledu oni, koji već odlaze, jer je nestrpljivost naša prevelika, a da bismo duže mogli odvratiti pogled od onih, koji dolaze zaogrnuti mladošću istoga pokoljenja, s kojim i mi dođosmo. Gorimo od želje za onim, što nam ni donose i što će tek da nam donesu. O tom sam ovdje progovorio onima, koji jednako misle i osjećaju. A drugi će doći, da ispuni praznine ovog pokušaja, da bude pravedniji prema prošlosti i stroži prema sadašnjosti, ako to drži potrebnim. Jedno će i on morati konstatovati: da se prije katoličkog pokreta i izvan njega moglo govoriti samo o katoličkim književnicima, a jedinstvena je pojava katoličke književnosti mogla da dođe samo kao organski produkt općega katoličkog gibanja, kao što je to mladi katolički pokret, s kojim je ona u tako uskom organskom spoju, da i sama erpe snagu svoju iz snage njegove te će biti jasnim odrazom cijele energije, što u njemu buja. I kakogod je katolički pokret sastavni dio opće naše narodne kulture i njezina razvoja, tako i katoličkoj književnosti našoj pripada mjesto u općoj našoj narodnoj književnosti, bilo to mjesto označeno kao pojava posebne literarne škole ili kako mu drago drukčije. Danas se s tim još ne računa, pa se tome ne moramo ni čuditi. Razvoj mladog katoličkog pokreta nije još dotle došao, da prema vani uzmogne pokazati tako eminentnih uspjeha, koje bi uza sve predrasude stekle opće priznanje. Ali i do toga već dolazimo i moramo doći. I baš dani sadašnjosti, gdje i unutar katoličkih redova svi osjećamo dizanje nove, dahom narodnih ideala osvježene energije, počinju da progovaraju i o mladim pregaocima katoličke misli na putu do narodne slobode. Na prag njezina stvaranja stupit ćemo i mi među prvima. I onda će tek svi da upoznaju sve, što je naše, i što mi damo za to veliko ostvarenje.

A sad smo u radu za nj i u čekanju onoga dana.²

Kaštelanski vitez: Kod šumskog izvora.

... Začuh nekakov šum i upravih korake k njemu... Nadoh se kod šumskog izvora, iz kojega je tekao mali gorski potok. On se spuštao sad kroz cvijeće i travu, sad oko stabla i kamenčića. Nad izvorom je bilo gusto stablo. Kroz njegovu je krošnju prodiralo sunce u tankim, zlatnim zrakama, a jedna ptičica pjevala je na grani... Obrišah znoj sa lica, poklikoh i slatko se napih... I proljetna voda ocaži i osvježi me...

Ogledam se naokolo. Gorska tišina... Bacih se pod stablo u travu da se u miru odmorim. No baš kad počeh nešto misliti, prene me lagani nekakav šum, zatim jedva čujni koraci. Žensko čeljade. Curica. Jest, mlada, lijepa, rumena djevojka došla je k izvora. Gledajući je nije sam se maknuo: raspuštenih kosa, rastvorenih njedara, zagrnutih rukava i bosa sličila je šumskoj vili. Priroda u prirodi — — — U rukama je nosila posudu za vodu... Uto je na stablu zapjevala ptica i ona je htjede vidjeti. Oko joj zapne o mene. Prostdušno mi nazva: »Hvaljen Isu!»

² Ovaj je članak na poticaj s češke strane pisan za češki kat. literarni časopis »Týn« te ga ponešto promijenjena donosimo i u ovoj »Luči« za njene slovenske i hrvatske čitatelje

Bez drhtaja i uzbune...

»Neka bude hvaljen«, odvratim.

Nato je prišla k izvoru, poklekla i stala puniti posudu vodom. Digoh se i dodoh do nje.

»Odakle si ti, mala, a?« Ljubezno je upitam. Malom sam je nazvao, ne zato, što uistinu nije bila velika, već zato, što mi se na prvi pogled učinila tako nježnom, dobrom i lijepom, da je nijesam mogao drukčije nazvati: crna joj se kosa razvalila sve do koljena, a nekoliko pramova ovilo se okolo čela, ispod kojega su virila dva oka. Bila su kao da je netko otkinuo dva komadića proljetnog neba, i umetnuo ih u jamice. A vlažne su bile te oči, kao da je u svako pala kapljica rose. Pa onaj niski, mali nos, usta sa zubima bijelim isto kao kamenčići na dnu izvora. Sva ta njezina dražest i ljepota učiniše, da je nazovem »Mala«.

Ona nije podigla očiju na mene, nego je ulijevajući vodu u sud kratko odgovorila: »Tu od R...«

Gledao sam te ruke, koje se vidjele čiste i bijele sve do iznad lakata, tu lijepu, bijelu i zdravu djevojačku püt! Svidje mi se zdravlje i mladost, pa mi se prohtije, da je još časak gledam, da s njom govorim.

»A molim te, slušaj! Da li je daleko odavle selo R.« upitam je opet nakon oduže stanke.

»E, dragi, dobar sat hoda!«

»Sat hoda!« ja ću začuđeno. »Pa je li ti teško nositi tako dugo?« ...

»Šta ćeš, dugo i teško, nauči se, mora se...«

Posuda je bila puna. Ona se je digla i otrla maramom lice.

»A imaš li koga kod kuće, da ti pomaže?« nastavim pitati, da je zadržim.

»Nikoga, sama sameata...« odvrati i uzdahne.

U kratkom, ali dubokom uzdahu nešto se krilo. A i njezinim licem preletila je lagana, crna sjena; kao kad sunce zađe za mali, crni oblak, te na zemlji ostane za čas mračno, tužno — — — Postadoh znaličan i htjedoh odgonetnuti njezino srce, njezin bol — — — Zato je odmah nastavim pitati: »Kako to nikoga? Ni oca, ni majke? Pa zar ni braće?«

»Nikoga, nikoga, milo moje. Prošlo je moje najljepše doba, a da ga nijesam ni oćutila. Otac, starac, umro. Hvala Bogu! Ostala ja najmlada uz majku i uz tri brata. Tri brata, rano moja! Živjeli smo složno, u miru. Njih trojica zaradivali, hranili nas. Pak eto, Bože, eto rata... Grom ga živa ubio, koji ga je začeo; kosti mu se u grobu okretale... I oni svi, sine moj, svi podoše — — — Oh! — — — Umuknula je. Suze ju zaliješe. U njima čitah svršetak. Gledajući u vodu opet je nastavila: »Prve godine poginula dva. Čim su ušli naši u Srbiju E, Srbijo, Srbijo!... Uništila si nas... A mati jadnica!... Zalosti moja! Deset dana iza toga umrla. Dobra moja starice, mila moja mati!...«

Djevojka se gušila u suzama. Došao sam bliže do nje, pogladio je po kosi. Nijesam mogao ništa govoriti. Razumio sam njezinu tugu. Bez suza plakah — — —

Iz daljine doprlo ovčje zvonce do naš. Prenuo sam se ja i ona.

»A što je s trećim bratom?« zapitam je, premda se odmah pokajah. Ta zašto joj spominjah prošle boli? Ta to su bili za nju neiskazani udarci! ... Ali izustih; ne mogoh povratiti...

»Jest, zaboravila sam, tugu moja, zadnju žalost ti reći! Njega, jedinu nadu, pokopala je talijanska ruka u talijanskoj zemlji... Ranjena ga zarobili i ranjeni rob umro... Eto sve moje što imah, pošlo je u zemlju...«

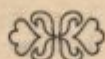
Prestala je plakati i otrla suze.

»Ne boj se, ne plači, bit će bolje, dat će Bog i dobri ljudi« — — —
Počeh da je tješim.

»Otkuda će mi biti bolje? Tko me pozna? Zar će me oni pomoći, radi
kojih poginuše moja braća?... Ma zašto, Bože, zašto?... Ah!« — — —

Uzevši posudu lagano otide. Gledao sam za njom, dok je zamaknula.
Ali onaj zadnji »Ah«, dobro sam razumio.

Još i danas ga držim kod srca — — —

Dušan K. Petrović: Vjeri.

Imam zv'jezdu, al ni pramen
Sunca s njom se takmit' ne će,
Silniji je njezin plamen,
Njezino je sv'jetlo veće!

Kad zamrači nebo tama,
Ona gori, bukti, s'jeva;
I kad zamre narav sama,
Ona živa pjesmu pjeva.

Kad mi gorka sjeta pane
I na čelo i na grudi
I na oči zaplakane.
Ona me na život budi.

U srcu joj plamen ćutim,
Pa se smijem ljutoj zimi.
Uv'jek čarno ljeto slutim
U zrakama njezinimi.

Stog' se dižem licu njenu,
Da me jače sv'jetlom pali,
Jer u njenu tek plamenu
Živjet' će mi ideali!

Nando: Čuj, kad kroz noć — —

Čuj, kad kroz noć sv'jetlu, meku
Dok po granju biser pliva,
Dok mistične magle teku,
A u vrtu ruža sniva —

Kad najednoć lako, tiho
Prođe trzaj noću bijelu
Kao da je San zanjih
U svom krilu narav cijelu:

Sjena drhtne, list se makne,
Odnekale miris pirne,
Val se vala nježno takne,
A zvijezda se zvijezde dirne.

Ko da mjesec zatitrao
Tajnu strunu boli tada
Čežnjiv jecaj zadrhtao
Ko kad suho lišće pada.

Ja znam, čedo, to je Genij
Svoja rosna krila stresao,
Na kojih je uzdah meni
Iz daljine Tvoj doneso.

Marko Vunić: Za učiteljsku organizaciju.

Malo historijata.

U posljednje vrijeme mnogo se pisalo i raspravljalo o organizaciji učiteljskih pripravnika i učitelja, a da se u tom smislu nije ništa konkretnoga ustanovilo ili stvorilo. Ima tomu više uzroka, a najglavnije je teško i nesnosno stanje, u kom se nalazimo cijelo ovo vrijeme rata. Pred početak rata bio se učiteljski pokret, kao i pokret pripravnika, počeo veoma lijepo razvijati u zajednici sa braćom Slovencima. Taj je pokret, osobito pripravnčki, dosegao bio svoju kulminaciju prigodom ljubljanskog sastanka 1913. god., kad su hrvatski i slovenski kat. abiturijenti(-ice) i pripravnici(-ice), imali svoje posebno zborovanje s nizom predavanja.

Već prije ljubljanskoga kongresa, bila je osnovana »Sveza hrv. i slov. kat. učit. pripravnika i pripravnica«, koja je s uspjehom bila provela organizaciju učiteljskoga podmlatka u južnim zemljama. Rat nam je i u tom pogledu pomoreo račune, osujetio proizvodbu tih osnova i razrijedio naše redove, jer je većina mladih drugova morala da nastupi vojničku službu. Staleški, organizatorno-odgojni rad, zamijenili smo sa ubojitom puškom. Slovenski pripravnici i pripravnice izdavali su svoje glasilo »Pripravnik«. Ono je oko sebe okupilo evijet slovenskog učiteljskog podmlatka, kojemu je bila glavna deviza: »Preporod slovenskog naroda u Kristovim načelima, S Bogom za narod!«

Analogno slovenskomu pojavio se i u Hrvatskoj te i u ostalim južnim našim pokrajinama pokret hrvatskih kat. učiteljskih pripravnika i pripravnika. Hrvatski kat. učiteljski pripravnici izdavali su svoje veoma lijepo uređivano glasilo »Vrelo«, koje su velikim samoprijedorom i idealizmom uređivali drugovi: Zličar, Sudeta i Cvrtila. Po lijepoj vanjskoj opremi i bogatom sadržaju, »Vrelo« se isticalo među svim našim srednjoškolskim listovima. U to doba iziaze u narod i prvi učitelji, koje je odgojio naš pokret i kojima je bila zadaća, da u narod unesu naše ideje i da djeluju na načelima hrvatstva, katolicizma i demokratizma. Mladi, idealni drugovi započeli su da u zajednici s kapelanima osnivaju omladinska društva, koja su se počela s uspjehom razvijati.

Pripravnice su već prije izdavale svoj listić »Proljetnocvijeće«. Osim pripravicama list je bio namijenjen i ostaloj školskoj kat. ženskoj omladini. Napominjem, da je bilo premalo koncentracije u redovima učiteljskim.

teljskih pripravnika i pripravnica, jer nije bilo bližeg organizatornog dodira među obim grupama, kao kod Slovenaca. Tu pogrešku treba čim prije ispraviti. Nama je potrebna koncentracija, kontakt i zajednički rad po istoj osnovi, pa je upravo stoga potrebno zajedničko glasilo hrv. kat. pripravnika i pripravnica. Tu bi zadaću imalo da preuzme »Vrelo«. No o tom kasnije.

Dužnosti učiteljskih pripravnika i pripravnica.

Uzvišen je i plemenit poziv narodnih odgajatelja. Oni stvaraju nove generacije, koje će zamijeniti starije; generacije koje daju nove pravce narodnoj prosvjeti i vode narod k njegovu usavršavanju. Oni, kojima je dužnost da vode narod k usavršavanju, moraju se svestranim odgojem, pojedinačnim samoodgojem i usavršavanjem potpuno pripremiti za taj poziv. Cilj, koji nas mora da vodi k umnom i čudorednost usavršavanju, jest Isus Krist, koji je čovječanstvu dao najbolji i najsavršeniji pravac i svrhu odgoja. »Budite sveti i savršeni, kao što je svet i savršen vaš otac nebeski« veli On apostolima, koje šalje, da propovijedaju Njegovu nauku i naučavaju narode. Te riječi neka se evim našim mladim drugovima duboko usade u srce i dušu već na školskim klupama. Tako će imajući taj cilj pred očima, odgajajući same sebe tražiti sva sredstva, načine i puteve, koji će ih privesti k tom cilju ili svrsi.

Sam školski odgoj nije dostatan, da se učiteljski pripravnik potpuno pripravi za svoj poziv. On treba da zato upotpuni školski odgoj s posebnim studijem, poglavito studijem iz socijologije, psihologije, dotično filozofije, narodnog gospodarstva i t. d. Slobodno vrijeme u školi ili preko praznika, koje će u tu svrhu upotrijebiti, bit će mu od nedogledne koristi. Mi moramo imati dobro obrazovanih jedinica, jedinica koje će se specijalno baviti pojedinih predmetima: socijologijom, pedagogijom, glazbom, organizatornim radom, proučavanjem narodnog života, narodnih običaja i t. d. Baza samoodgoja i posebnog studija, moraju nam biti vjerska i narodna načela i težnje. Hristova načela jesu ugaoni kamen, na kojem treba da zidamo zgradu narodne prosvjete. »Ja sam svijetlo svijeta« veli On. Zrake svoje svjetlosti, poslat će nam On, koji je ujedno i Duh Sveti, i obasjani tim zrakama možemo da postanemo »so zemlje«.

Tražeci nauku, tražimo ujedno i istinu. Bog je najveća istina. Stoga se vjera i nauka potpuno slažu, pa je prava vjera i prava nauka u potpunom suglasju. Zato kaže S t r o s s m a y e r: »Istina je dakle, da je vjera sa znanšću u najužem savezu; istina je stoput u životu narodnom posvjedočena, da gdje god propelo moć svoju gubi, da iskvarenost srca i potištenost uma slijedom slijedi«. R o u s s e a u je u svojim djelima tvrdio, da je kultura škodila čudoredu. To je nepobitna istina. Ali mi treba da nasuprot ovoj istini, postavimo drugu istinu, koju je izrekao filantrop P e s t a l o z z i, kad je kazao, da uzrok nesreće i pokvarenosti svijeta ne nalazi u kulturi ili prosvjeti, nego u tom, što je kriva prosvjeta uništila vjeru u Boga i tako učinila prazninu u srcu čovjeka. »Ohola i kriva prosvjeta«, piše Pestalozzi, »pogruđuje hramove i evetinje, otimlje narodu štap, kojim je mirno i pobožno putovao k vječnosti, otimlje mu načela, na kojima se dosad temeljila dobrota njegova srca, domaća njegova sreća, svaka radost života i nada na samrtnoj postelji. Mjesto toga mu nije dala ništa nego lakoumnost, nemir i oporu čud. Samo religija može čovječanstvu sačuvati pravu slobodu«.

Stoga treba da se sav naš odgoj temelji na nepromjenjivim istinama Onoga, koji reče: »J a s a m p u t, i s t i n a i ž i v o t!« Jer samo ovakova kultura i usavršavanje, koje se osniva na ovim principima, može da od nas stvori prave karaktere. Po ovoj kulturi možemo narod preporadati i dovesti ga u luku narodne sreće i vječnoga Spasa.

Dužnosti kat. učitelja i učiteljica.

»Uzgajajte ih u nauci i strahu Gospodnjem« (Ef. 6. 4.). Iz ove rečenice jasno proizlazi, da su nauka i religija osnov odgoje, pa je i dužnost odgajatelja da djeluje u duhu ove izreke sv. Pisma.

Osim rada u školi, učitelj treba da radi i izvan škole za prosvjetno i gospodarsko pridignuće naroda. Agilni će učitelji u tu svrhu osnivati prosvjetna i omladinska društva, te će obdržavati analfabetske tečajeve i tečajeve za gospodarsku pouku. Ovakovim radom steći će učitelj povjerenje i zahvalnost naroda. Analfabetski su tečajevi od osobite važnosti, a naša je dužnost, da veliki postotak analfabetizma umanjimo. Pripravljaju se veliki događaji, koji će odlučiti sudbinom naroda kroz stoljeća, a ti nas događaji ne smiju zateći nepripravne. Opća pismenost glavni je preduvjet narodnom osviještenju. Narodu treba prikazati narodne težnje, raširivati u njemu ideju narodnog jedinstva i narodnog samoodređenja te ideje tolerantnosti i međusobne ljubavi.

Narodnu prosvjetu širiti će učitelji dobrom štampom, odgojnim pučkim spisima i knjigama, u prvom redu izdanjima »Društva sv. Jeronima«. Marljivo neka svaki sakuplja pretplatnike, doživotne članove, a do potrebe neka osnuje i povjereništvo.

Proučavanjem narodnog života i običaja, upoznat ćemo sve narodne mane, ali i narodne odlike i individualnosti. Mane ćemo trijebiti, a odlike usavršavati i širiti. Naša je narodna umjetnost bogata, pa je naša patriotska dužnost, da je promičemo i gajimo. Tuđinskom, nenarodnom umjetnošću, koju uvlačimo u naše domove, trujemo i kvarimo domaću umjetnost. Iz naših narodnih domova treba da istisnemo sve ono, što ne odgovara narodnoj psihi i narodnim osjećajima.

U tom pogledu mogu mnogo da djeluju učiteljice šireći pučku umjetnost, poglavito vezivo. Sada kad imamo biblioteku narodnih umijeća (Naklada »Krijes-a«), koju je pokrenula prof. Božena Kralj, učiteljice su dužne i prve pozvane, da je rašire i potpomognu suradnjom.

Vjerski odgoj seoskih djevojaka zahtijeva osnutak ženskih nabožnokaritativnih organizacija. I tu mogu učiteljice da učine mnogo koristi svojim uputama i predavanjima.

Učitelji i učiteljice, koji iziđoše iz naših redova, neka osobitu pažnju posvete mladim drugovima i drugaricama po učiteljskim školama. Iskustvo je najbolji učitelj. Na temelju stečenoga iskustva neka im savjetuju, čim da se najviše bave, kojim pravcem da pođu, kako će najbolje djelovati u narodu i kojim će načinom najbolje steći povjerenje i ljubav naroda.

Nacrt naše organizacije.

Nacrt naše organizacije zahtijeva i zajedničku organizatornu centralu, kojoj je svrha, da okupi naše učiteljske sile u radno kolo. Nije mi bila svrha, da ovdje iznesem potanji nacrt i pravila naše organizacije, već ću se ograničiti na najnužnije, da time zainteresiram drugove za ovo važno pitanje. Nama su potrebite dvije centrale: »Savez hrv. kat. učit. pripravnika i pripravnica« i »Hrv. kat. učiteljski savez«. Pitanje zajedničke pripravničke organizacije Slovenaca i Hrvata, koja je i prije bila, ne smije time zamrijeti. Na jednom općem sastanku, to bi se lako dalo riješiti. Zajednička pripravnička organizacija lakše je provediva nego učiteljska. Nastojat ću da drugom prigodom iznesem potanji uređaj jedne i druge organizacije.

Sijelo jednoga i drugoga Saveza imalo bi biti u Zagrebu, gdje je ujedno sijelo Senijorata i »Hrv. kat. nar. saveza«, kao općeg saveza svih hrv. kat. organizacija. To je potrebno radi jače koncentracije.

Organizacije na učiteljskim školama, odnosno kongregacije sa raznim sekcijama treba nanovo oživiti, osobito one, koje su tijekom rata zamrle. Katehetama stavljamo na srce ovo pitanje, da budu kongregacijama pri ruci obzirom na njihovo djelovanje i razvoj.

Predsjedništvo pripravničkog saveza može da bude sastavljeno od predsjednika, potpredsjednice, tajnika-blagajnika i nekoliko odbornika i odbornica. Svaka organizacija treba da u Savezu bude zastupana po jednom odborniku, koji ujedno može da bude dopisnik i izvjestitelj organizacije. Na glavnoj godišnjoj skupštini, koja bi se obično držala preko velikih praznika, prikazuje se rad Saveza, kao i novi nacrti, te se održavaju i eventualna predavanja. Preko praznika mogu da lakše dođu drugovi iz drugih mjesta, gdje je učiteljska škola.

Ova organizacija izdavala bi i svoj list »Vrelo«, koje treba da postane opće glasilo svih kat. učiteljskih pripravnika i pripravnica. Ako bi ženske htjele i nadalje zadržati svoje listove »Prolječno cvijeće« i »Ljubice«, to mogu da i učine. Ali »Vrelo« bi svakako moralo biti zajedničko glasilo obzirom na pretplatu i suradnju. Slovenci su, kako prije spomenuh, ovaj nacrt bili već proveli prije rata. Zalim, što mi nije potanje poznato, kako je sada kod njih u tom pogledu.

Pitanje posebne kat. učiteljske organizacije, još je uvijek pitanje. Pristupom naših drugova u Senijorat nije pitanje ipak potpuno riješeno. Jasno je, da učitelji imaju stupati u Senijorat, ali kod toga neka se ne napušta zamisao oko osnutka »Hrv. kat. učit. saveza«. Taj bi Savez bio opet jedna sekcija »H. K. N. Saveza«, a ta bi sekcija zajedno sa Senijoratom sačinjavala njegovu glavnu radnu srčiku. — Broj učitelja, koje je odgojio naš pokret nije velik, rasijani su, a da bi se ubrzo mogao ostvariti Savez. Trebalo bi, da je bar nekoliko naših mladih učitelja u Zagrebu kao centru Hrvatske. Oni bi zasada u krilu Senijorata uredili posebni učiteljski odsjek, koji bi vodio organizovani rad i dopisivanje među svim našim drugovima. A svim je našim drugovima dužnost, da marljivo surađuju u »Senijorskom Vjesniku« i ostalim kat. listovima, »Senijorski Vjesnik« mora da je palestra naših ideja i rada. Pojedinci neka izvješćuju u njemu o svom radu i prilikama u okolini.

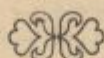
Ovo bi u glavnim potezima bio nacrt za našu organizaciju. Potanje pak (pravila, učit. list i t. d.) imalo bi se odrediti na što skorijem sastanku hrv. kat. učit. pripravnika (-ica) i učitelja (-ica). Zato bih želio, da se o tom izraze nekogi drugovi u »Vrelo« ili u »Senijorskom Vjesniku«. Više glava više zna, pa će nama svaka dobra opaska ili savjet biti od koristi. — Donosim izvratke iz pisma druga J. C. iz Hrvatske, što je pisano još g. 1916. Ono u sebi ima mnogo lijepih upita, na koja bi se trebali drugovi, da opširnije osvrnu. Jednu samo manu ima ovo pismo, a ta je, da je preveć pesimistično. Evo nekih stavaka:

... »Mi o našem programu govorimo odviše neodređeno. Mi bismo htjeli preporod naroda u Kristu, mi smo katolici Hrvati, demokrate. To je sve, što mi znamo o našem programu i što smo toliko puta čuli i toliko puta sami rekli. Kad se pitamo, kako da se izvede taj preporod, koliko se naše hrvatstvo razlikuje od drugih, zašto i kako da postanemo demokrate — onda odgovaramo opet s nekoliko, ali vrlo općenitih — fraza. Dā, pa se bojim, da ne ostanemo frazeri. Opažаш li Ti neku sterilnost našega pokreta? Ja vidim vrlo malo napretka, pa idemo li tako naprijed, postat će naš pokret anakronizmom, nečim, što će nas sjećati na prošlost, jer mu u sadašnjici ne vidimo aktivnosti. . . . Mi sami bi morali nešto raditi. A što? Tu smo i organizirat ćemo se. Što hoćemo? To, to i to. A o tom ne valja tek daleko natucati, nego s njim u program. U čem se razlikuje učit. organizacija od drugih? Treba točno naznačiti putove, kojima ćemo do svrhe. Budimo u našim shvaćanjima više realniji. Mi bismo trebali više

praktične i izvedive programe, nego pjesničke. Što ćemo sa Slovencima? Očito je, da su oni u našem pokretu vrlo važan faktor, ali naš odnošaj prema njima još je uvijek neodređen, neizjašnjen. Ono što je bilo, ne može nas nikako zadovoljiti. Onda naš odnošaj s dalmatincima, istranima, bosancima. Jedno smo, ali raditi prema tome? ...»

Na sve se ove stavke danas pismeno ne da odgovoriti s više razloga. Prestankom rata izmijenit će se prilike u opće, i tad ćemo moći, da jasno i točno odredimo potpuni uređaj naše organizacije. Danas je nemoguća svenkupna organizacija, kako bi mi željeli.

Glavno je, da se sada odgojem i radom pripremamo za skoru budućnost.

M. Tugomir Tepešić: U tuđini.

Prvi dani.

Sumorni, kratki, bolesni jesenski dani. Onamo gore miču se teški, tmurni oblaci. Nebo postaje sivo, tamno, neprozirno, mutno kao isplakano oko.

Šećem domaćim vrtom — unutar visokih, pustih zidina. Sâm sam. Nekako volim tako. Zamislim se, zanesem onamo dolje, sanjarim; opajam se prošlošću. Nekako mi lakše tako.

Kao nekom čežnjom sjetim se čarobnog južnjačkog praškozorja, blagih onih toplih večeri i tihih, besnenih noći, onih mirisavih noći, kad sam slušao slatku pjesmicu sitnog slavuja — vruće njegove želje, što ih otkrivao uspavanoj okolini.

A sve onamo dolje.

Zamišljen tako ni ne zamijetih, kako oko mene šuštilo lišće, što ga laki stresao povjetarac; ne vidjeh, kako je drhtala trava, a sirotno kako se pognulo cvijeće.

Bio je prvi mraz.

Šećem tiho, polagano. Čitav zabavljen sobom sjetim se ruže, što sam je sebi ovdje prisvojio, da mi bude umjesto one u vrtu kod kuće. Svakog bi je jutro nadgledao. Danas još je ne vidjeh. Nehotice malko požurim. Uz put je. Pogledam desno. Prignuh se do nje. Lijepa, svježeg još rumečila. Neka jesenska vrsta, jače otpornosti.

Prvom je odoljela mrazu.

Kako je s onom kod kuće?

Njegovao sam je, tetošio. Bila je moja. Uvijek sam je pazio, za sušnih dana rano bih je zalijevao. A ona mi uvijek donosila novoga cvijeća. Kadšto mi se majka smijala. Rekoh joj: Mamo, to je moja ruža. Ja ju volim.

Na odlasku je njoj preporučih.

Kako je sada?

I opet se zamislih.

Srce mi nemirno, tužno za ostavljenom domajom. Rođenje, prva me mladost spaja s njome. — Smrt će završit.

Ondje sve je drugačije. Tamo je beskrajno svijetlo, vječiti dan...

Tiha, otajstvena glazba lišća, što pada, kao da me probudi.

Većernji se spušta mir nad visoke dvore. Suro nebo šušti kao rosa da rominja; osuho granje plače, dršće trava i posljednje umiru ruže.

Obuze me tuga — — —

Oдох do drugova svojih.

Ždralovi.

I opet sam sâm.

Noć je. Večernje se nebo osulo sitnim zlačanim zyjezdicama, što nemirno trepte. Onamo nad starosnim, granitnim Budimom protegao se u Dunav Veliki medjed, te odsijeva u mutnim valovima tromerijeke. Doba meditacije.

Do prozora sam. Gledam — u tihu noć. Tamo o zapadu skrivao se mlad. Zvijezde kao da su nemirnije. Inače svud tišina, mir. Tek noćni, blagi povjetarac zadirkao bi još u nespalo, suho lišće grmušatog bukvića, što se jadno trese do puta. A onamo dalje lelijao se sitno, jedva opažljivo tužni strmogled. Kao da će cjelivati loše imitacije neke gradine, što ne nijemo koči za ures u krajnjemu kutu. Njegovo me sjetno leljanje zanijelo, uspavalo. Kao iza sna probudi me krik iz visina. Protrnem.

Darak, darak! — začu se glas.

Dâ, to sele ždralovi...! Lete visoko, visoko... Kuda ćete, kamo? Što vas na put mami?

Ah, onamo, gle, na jug topli idu...

Zabolje me srce.

Zar onamo na jug, gdje mi dom je dragi, vječna gdje mi proljet bila! U meni sva se duša strese.

Zavidam vam, bezazleni putnici, što ćete vidjeti zemlju onu. Kud ćete krenut? Kojom li njezinom stranom? Možda baš nad rodnim mi predragim domom? Je li, onamo, gdje se na pitomim brežuljcima kupaju u bljedu mjesječevu svijetlu nijeme, sjetne zidine zagorskih uresa...

Ne, ne trebate onuda, pođite ravno, dolje prema jugu. Onamo preko Drave, u zemlju nesretnika. Javite joj pozdrav moj, čežnju moju. Čežnju, kojom čežnem za njom kao žedan što čezne za kapljom vode, kao uvenuo cvijetak za sićušnom kapljicom rose, kao bolesno čedo za zdravljem, kao golub za golubicom svojom, kao dragi za miljenicom svojom. Kao što se žuta sunčanica kreće za suncem nebeskim i smjelo u nj gleda, tako i ja vječno gledam onamo dolje, put juga, prema sinjem Jadranu.

Pogledajte tu zemlju. Ima li još života u njoj, snage? Nije li i priroda zamrla!

Poletite dalje, onamo preko Save, u zemlju žrtava, gdje ljudima suza hljeb je, trpljenje utjeha. Pođite onamo, u zemlju djedova mojih. Visoko poletite, da ne zapnete o vrhove vrletnih gora. Možda će vas ljepota zamamiti.

Ne sustajte! Pođite dalje, u zemlju ljepšu, divotniju — u kolijevku djedova mojih — pođite do divskog diva, plavog, sinjeg Jadrana, onamo, gdje beskrajno širi se nebo.

Do mora domaja je moja.

Ne ostavite mi zemlje domaje bez pozdrava moga. Na obali toploj spustite se. Otpočinite na Velebitu kršnom. Brzokrilna pošaljite druga u krajeve gornje, onamo, gdje valovi Sutle o slovenske udaraju bregove, vodeni gdje Sutlini bozi sa slovenskim ašikuju vilama. Onamo i dalje domaja je moja — — —

O, letite, zlačani ždralovi! U ljepši pođite kraj i bolji gdje su ljudi. Ne slušajte ostavljene djece tužna plača... I nestalo ih onamo daleko, daleko.

Sveta noć.

Sve pusto, osamljeno.

Sjedim uza svoj pisaći stol. Prebirem po njemu, čitam ono nekoliko prispjelih čestitaka po drugi i treći puta. Mile su mi. Sjećaju me na mnogo.

Htio bih što god da čitam, ali ne mogu. Onamo iz druge sobe glasno dopire pjevanje. Svakake pjesme. Kako mi je težak, dosadan čitav taj dan.

Več od jutra. A kako mu se nekoč radovah. Dok sam bio sićušno dijete, gimnazijalčič — — —

Onamo ispreko zaori mila mi pjesma; u alegretnom germanskom napjevu:

»Die Vöglein im Walde, die sangen
so wunder — wunderschön,
In der Heimat, in der Heimat,
dort gib't's ein Wiedersehn.

Nehotice ustanem. Odem do prozora — — —

A vani na tihom, otajstvenom ponoćnom nebu treperi bezbroj sitnih zvjezdica. Klonu mi glava — oči u dalj zure. Tihi, nježni lahorić mrsio mi odugu kosu, a misli, teške misli nosio mi onamo dolje — — —

Upravim se.

Usta mi nesvijesno šanu, a ruka se mače na gestu:

»Adieu, charmant pays de France,
Que je dois tant chérir!
Bercean de mon heureuse enfance,
Adieu! te quitter, c' est mourir.«

France — Croatie!

Zvona na našoj sveučilišnoj crkvi zazvone. Skoro ponoć. I druga širom velikog grada zajeknu. Odanle sa visokog Budima. Poput jeke.

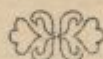
Sveta, mistična noć.

Ponoćka započe. Moja prva ponoćka u tudini. Služba započe, pjesme se izviju — jednoličnost dosadne neskladne božićne pjesme. Sjetih se onih naših, velebnih — — —

Bio sam nezadovoljan, turoban.

U starim, vješto izrađenim pavlinskim klupama, u andeoskoj bjelini, prebire sam koštana zrnca. A onamo iz puka gledalo me maljušno plavokoso čedo, što dođe uz nelijepu pjestinju svoju.

Možda me ono razumi — — —

Jože Plot: Malenkost.

V zatohlem, tesnem lokalu kolodvorske restavracije je dremala množica vojakov. Premraženi in lačni, z jezljivo besedo za stisnjenimi zobmi, so omahnili po klopeh, se sesedli na prtljago, ali se zleknili na škri-pajoče mize. »Kdo bi mi zaupal skorjico kruha, ogorek cigarete?« so mislili, srepeč si v tuje obraze, vzmahovali z rokami in zapirali oči. Prečudno strašna podobnost je nemela s teh obrazov. Od čutja nabuhla lica so bila ploskato napeta, glupa in kakor mrtva s svojo jetično, rumenkasto barvo. Le na podočnicah so se neprestavno zgibale bradavičaste gube. V vodenih, temno žalostnih očeh se je nabirala vedno nova vlaga. Kadar se je utrnila solza izpod vek, je spolzela v globoke, krivenčaste brazde kakor s nožem vrezane do koščenih, štrlečih čeljusti, kjer so viseli nad striženo brado resasti, divji brki. Če se je potočila solza do ust, se je streslo celo telo, glava se je zvrnila vznsk in izpljunila ogabno tekočino.

Samoposebi se razume, da je gospod narednik, ki ima gladko okrogel, obrit obraz, orlovsko oblikovan nos, v junaško zvite repke se končujoče

brke, pogumno in veselo se smejoče oči, nekaj čisto drugega, ko ti zatepeni, omejeni infanteristi, ki vseh njih pogledi čudoma strmijo vanj... Predvsem: na prsih gospoda narednika se blišči zlata hrabrostna svetinja! Zato je stvar čisto v redu, če je danes malce pijan, zato je tudi povsem pravično, da ima dekleta ob sebi, cigarete, vino... Hudirja, to je logika, zgolj logika! Sicer je zanj takova zabavica takorekoč humbug — a ti bedasti infanteristi, kako jim že zdaj izstopajo oči! O, kako sovraži on to leno, potuhnjeno maso, te mršave, plesnive starce! Hoj, tepeci, poglejte, kaj se bo zdajle zgodilo!

Gospod narednik je dvignil oči pod strop, vzvrnil z belo manšeto opremljeno desnico, prijel kozarec in ga nesel do ust. Srebnil je par kapljice in izpljunil: »Fej te bodi, kislica!« Potem se je malomarno naslonil natakariici na rame, jo poščegetal s prstom pod nosom in ponovil: »Kislica!« Gospodična se je glasno zasmejala, dejala: »Falot!« in ročno namerila zaušnico. A isti hip je gospod narednik s sloko kretnjo odskočil in izbruhnil v vriskajoč krohot: »Ha, ha, gospodična Kislica!« »Nak, tega ti pa nikoli ne odpustim«, je zažugala gospodična, nato pa zategnila: »Razven...« Gospod narednik je takoj z gibčnim priklonom ponudil gospodični iz odprte tobačnice. Ona je pa nalašč obrnila hrbet. »Ha, ha, pa ne, moja kisl Dorca!« je menil ter je vendar svojeročno vteknil cigareto med zobe.

Ko sta doigrala, sta se ozrla po občinstvu. Uf, ta zoprna, grda masa! Gospod narednik je ostentativno zazdehal. Tam doli iz najtemnejšega kota čakalnice se je čul polglasni razgovor.

»Zakaj te ne pustijo na dopust?«

»Bogve!«

»To je krivica. Pa kaj pravi stotnik?«

»Nič. Saj niti ne vem, če me razume. Samo to pravi, da nisem za nobeno rabo in da me bo kmalu salutirati naučil.«

»A doma ti je umrla žena... Človek, kaj misliš?«

»Ni prav, bi rekel človek, a zdaj nič ne rečem.«

»Krivica!« je zastokal prvi.

Gospod narednik je pa puhnil dim iz cigarete, kakor da ni nič slišal. Če bi se mu zdelo vredno, bi stopil tja v tisti kot in bi povedal, kakor se spodobi! A ni vredno...

»To so vojaki, kaj, Dorca? Če ne gre na dopust, se pa emeri. Kam bi prišla domovina, če bi ne imel cesar boljšega materijala!« Kot predstavnik takovega boljšega materijala je gospod narednik tlesknil z rokami in zažvižgal: »Če oče s svojim sinom kroatat gre, oj kroatat gre...« Potem mu je sedla Dorca na kolena in začel ji je praviti zanimivo, pikantno zgodbo.

Ni še končal s pripovedovanjem, ko ga je zmotil tisti predrznež tam doli v najtemnejšem kotu.

„Ali pride ura, ko bo svet izpregledal in se bo zvršila vesoljna, javna sodba... Zakaj Bog je reket: Ne ubijaj! „Koga smo ubili mi?“ bodo vprašali, „ali vas ni ubila vojska: Mar nismo delali tako in natanko po pravici, kakor je zapisana v paragrafih, črno na belem?“ Ti in jaz veva, da se nama je zgodila krivica. In tisoči in milijoni, ki so prežgodaj mrtvi, bodo molče povzdignili svoj glas: „Kako da se ne bere v vaši postavi, ki je postavljena za nas, nič o naši pravici? Kako da ni zapisano in je kakor pozabljeno, kdo je ubil milijone ljudi, ki bi radi živeli? Za vsako zrno, ki še ni bilo v kašči, ste vedeli, vsako bilko, ki je rasla v polju, ste zapisali...“

Tisti nesrečnež, ki je to govoril glasno in očito v javnem lokalu, je moral sanjati... Kateri infanterist se tako neprevidno izpozablja in govori o prepovedanih rečeh? Mrtva, zapuščena gneča se je zganila, dvignile

so se okrnele glave in v mrkih motnih očeh so se utrinjale iskre življenja. Nekateri so položili prst na usta in vsi so plašno zrlí, kako je vstajal izza točilne mize gospod narednik . . .

»Ha!« je siknilo v nemo pričakovanje. Tudi v kotu je zastala beseda. Kakor na povelje se je razpolovila gneča po sredi med mizami. Narednik je stopil do zadnje mize in zapíčil oči v povešene poglede.

»Zdaj čeka!«

Molk.

»Kdo ščuva proti vojski, a?!« je nato zarjul gospod narednik, v danem položaju najveljavnejši predstavitelj postave.

Izpod mize, kjer je molelo dvoje nog, se je vzmahnilo in zravnalo krepko telo orjaškega fanta. Kdo je ta strašni človek? Edini mladenič, edini še lepi, zdravi fant — ne! Krog usten mu je zatrepetal prečuden izraz in, ko je umaknil roko z obraza, je zazevalo izpod očne dvoje praznih jam.

Gospodu naredniku je obtičala jeza v grlu in se je za korak umaknil pred čudno prikaznijo. A slepec ni imel ne zvezde, ne hrabrostne svetinje . . .

»Si ti ščuval?«

»Kdo si, ki vprašuješ?« je v nemirni zadregi velel slepec.

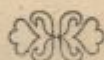
»Ha, ha, ali misliš, da se bo radi tebe svet podrí? Mar naj tebi na ljubo končamo vojsko?«

»Tudi meni na ljubo . . .«

»Neumen si, saj pravim, da si neumen«, se je velikodušno odstranil gospod narednik. »Ha, ha, si slišala, Dorca?«

Slepi fant je pa stal vzravnán nad gnečo, strmeč s svojimi praznimi očmi: lice mu je utripalo v žalostnem usmevu. Kaj pravite, prijatelji?« je vprašal, polagajoč roko na sklonjenega soseda. »Kaj menite, prijatelji?«

A nihče mu ni odgovoril.

Josip Andrić: Glazba roda moga.

Proljeće narodâ ustaje zaogrnuo velom novoga, pomladenoga života. Posljednja oluja ide pred Njegovim korakom, huji kroz krošnje sitnih pupova i rumenih cvijetova, kida zaostale suhe grane i juri u daleku, nepovratnu daljinu praćena divljom glazbom razjarenih duhova, koje je ona štitila. A tu već šušte u svježem zelenilu širokih poljanâ koraci ovoga sa svih strana iščekivanog Proljeća, kojemu Mladost poje himnu Dolaeaka, zlatovlasa ih Sloboda prati srebrozvučnim akordima sferških Harfa, tihim, slatkim i milozvučnim ko tajne prve ljubavi koja još nikad nije prešla iz dubine dušâ da postane zbiljskim životom, a Melodija te himne oblijeće oko bijeloga čela Njegova i vije mu vijenac biser-tonova, što nikoše u krvi narodâ, koji najviše i najželjnije čekaju kraljevski taj Dolazak . . .

Doći će doskora da i jugoslavenskom zemljom prođe na sve četiri strane, da miljem svojim ospe kraje toli opjevane, da sa njihova površja izbriše krvave ljage Smrti i Prošlosti te da krv Života usplamti u Div-Snagu narodne Budućnosti, kojoj puće uskršlo carstvo jednoga jezika i jedne pjesme.

Narod se jednoga jezika diže, da svojoj kroz stoljeća pokopanaj Slobodi sagradi veličanstven hram, u kojem će da je dočeka o Uskrku Njezinu,

koji više nije daleko. Jedna pjesma, što se budi u milijunima srdaca iste krvi, bit će kruna, kojom će je ovjenčati, da joj sja kroz vijekove. Kupe se odabrani, da u zlatarnici roda svoga saliju krasnu tu krunu Njezinu, a među njima kao da je već i onaj veliki Došljak, koji će joj dati oblik, da bude najčišćim odrazom jednoga osjećanja, što ga sav narod jedne krvi hoće u nju da prelije u velikim ovim časovima narodnoga Uskrsa.

Ne vidimo ga, ne poznajemo ga, ali slutnja nam kaže, da je tu ili da će dočkora doći i pokazati se pogledu našem: uzbibat će silne probudene valove naših duša i razliti po njima bujicu slatkih osjećaja, što u nama skrivene čekaju, da im On nađe izlaska. Prepoznat ćemo ga po čaru zvukova, u kojima će nam dati sav sebe, i koje ćemo proćutjeti ko dio naše krvi, našega srca, dio naše duše, koji nas milijune veže u jedinstvo jedne velike biti. Doći će, da u velikom carstvu zvukova, što se razliježu po krajevima jedinstvenoga naroda, stvori vidljivo jedinstvo jedne pjesme, kao što smo jedinstvo jednoga roda, jedne krvi, jedne misli, jedne težnje . . .

I bit će proslavljen On — naš jugoslavenski Smetana!

Davno je, kako je ovuda prošao prvi preteča njegov. Devedeset i devet ljeta već je na izmaku, kako ga je rodila hrvatska majka domovina, da joj bude tumačem osjećaja, što pozdraviše i popratiliše Zoru jedne misli na prvome Uranku trojednoga naroda. Šezdeset i peta već teče, kako svojim tužnim cvijećem grob mu okiti, a drugom ostade, da dovrši započeto djelo, što jadno zape u zamecima i počecima njegova stvaranja. I kao što prošlih dana jeknu stogodišnja slava velikanu naše Pjesme, koja u dane ove postaje činom, tako će druga godina da pronese istu slavu prvom velikom preteči onog našeg velikna, koji će da stvori carstvo našega Milopoja. Glazbenu Jugoslaviju!

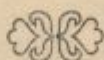
Preradovičeva proslava ove godine bila je manifestacija naše Jugoslavija, koja je u postajanju, ali je već preko po stoljeća ostvarena pjesmom njegovom, a Lisinskova će proslava do godine biti manifestacija našega glazbenog narodnog ujedinjenja, kojemu je on na umjetničkom polju postavio prve pečetke. Odonda se rasu djelo njegovo, kao što se rasu i prva Jugoslavija — Ilirija. Ali misao njena ujedinjenja i ostvarenja ostala je i dalje, živjela je tu u naponu, tu ko zapretana žeravica, da plane ispod raspršenoga pepela, što ga je oluja Sadašnjosti podigla i odnijela. Iz tog se užarenog silnog plama izvija ko feniks-ptica pomladena Lisinskova Misao, da dolaskom velikog narodnog Došljaka stvori jugoslavensku muzičku slobodu, samostalnost i ujedinjenje.

Svoje slobode nijesmo ni tu dosad imali. Bilo ih je koji su i iza Lisinskoga znali da kidaju verige, u koje nas sape zapad i Germanija, ali raskinut ih ne mogoše, da krenu slobodno glasom naših lugova i gajeva. A onda se predavahu vlasti tuđih veličina, kojima zbog sjaja njihova i blještavila žrtvovahu svoju narodnu glazbenu samostalnost. I dolazahu manji za većima, a da Velikoga ne dočekasmo. Pa i danas se oko nas razvija kolo tih manjih i većih, ali onaj Očekivani dići će se samo na krilima ujedinjene narodne energije u visine, iz kojih će sav narod svojim umjetničkim pogledom da obuhvati. Kad ne bi došlo do te ujedinjene narodne energije, ne bi se ni Njemu mogli da nadamo, ali baš zato, što vjerujemo u to jedinstvo, znađemo, da i On mora doći i da taj dolazak ne može više biti daleko.

Milopoj svih naših krajeva bit će jedna jedinstvena Njogova velika vlast. Istrijebit će iz čistog biser-zrnja naših zvukova trunje romansko, germansko i orijentalno, pa da ono najčišće i najsjajnije sabere, stvori njime tip svoje umjetosti i umjetosti svega naroda Bit će to umjetnost jedna, kao što je i narod jedan s jednom budućnosti. Zasjat će na obzorju te budućnosti jugoslavenska Opera, jugoslavenska Simfonija, jugoslavenski pjev i orkestar u sjaju nevidenih i nečuvenih osebina i ljepota. A bit će ponosom

narodne veličine i narodne kulture, kao što će i Onaj, koji nam to stvori, biti ponos i dika narodna ko jedan od najvećih junaka njegovih.

Sadašnjost nam kaže, kako da mu pripravimo dolazak o općem Uskrsu narodnom. Česi nas naučiše, kako ćemo najsigurnije izvojevati narodne ideale. Najveći Čeh neka nam bude uzorom u radu za naš muzički narodni ideal, dok nam ga ne donese Onaj, koji će nama da bude jugoslavenskim Smetanom u potpunom opsegu djela, što ga izvede i stvori svome narodu Najveći Čeh. Smetana! On je najsigurniji kašiput na putu, kojim će doći i veliki naš Došljak. Tim pravcem mu pripravimo put u Jugoslaviju, koju će On glazbom doći da ostvari i da ju ostvarenu okruni najvećim blagom naših duša! Ovuda će doći, I zaorit će aleluja narodnog Uskrsa u punom jeku Milopoja, kojim dršće srce svega naroda velike Jugoslavije.

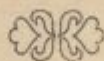
Bolsky: Iz „Južine“.

O da je meni poći u kuću kraj mora
u jesen ovu kasnu, decembarske noći
i gledati jugovinu, što joj na prag skače,
do pendžera se propne, pa se nizdol toći!

O da je meni slušat fijuk vala njena,
što drma posteljinom morske braće moje!
Oćutio bih silu, klikotala bi duša,
i cijeli ovaj život — evijeće bašte tvoje.

O moja majko stara! Da je meni nazrijet
tu pjesmu jugovine na borovoj grani!
Prožela bi me vatra zanosa i vjere,
i pune bi mi noći, jedri bili dani.

O da je meni doći! Ne vjerujem, majko,
e ne bi mene more uslišalo sinje —
da reče kostima mrtvim praotaca mojih:
žal opet vaš je; vaše — gore, vaše inje!

Mab: Jedan pjesnik „Luči“.

Uvijek, kadgod sam dosada mislio o našem pokretu, nametnulo mi se je pitanje: hoće li on uistinu preporoditi naš narod i hoće li se to doskora zbiti, ili će još mnogo proći, dok se realizuju poleti i ideali, što drmaju grudima tisuća hrvatskih đaka? U duši nisam nigda bio pesimista, pa sam uvijek našao sretan odgovor na pitanje, koje odlučuje o sudbini generacija čitavoga jednog naroda. Sazidani na čvrstom kamenu, razvijali su hrv. katolički daci svoj rad postepeno, nisu nigda tražili efemerni uspjeh, već su odgajali ljude za život, koji će znati opće dobro pretpostaviti vlastitom, i danas je hrv. kat. daštvo sa svojim senijorima kul-

turna falanga, koja imponuje. Od jučer su, a svagdje ih ima. Traže ono, što može da usreći; njihova deviza ne strepi pred olujom, prošli su ih dosta i s njima se mora računati.

U ovo trinaest godina što izlazi »Luč« daval je ona dacima direktivu, kojom im je udariti, i uvijek im pokazivala točku, o koju treba da upiru svoje žarke i smjerne poglede. To je uvijek bila vjera i narod. Vjera, jer su naši daci odmah uvidjeli, kamo se ide bez nje; narod i njegovo podignuće, jer im je to ona diktovala, ona, kojoj je početak i neposredni objekat Bog. Ako se dakle specifikacija djela uzima od svrhe, onda je naš pokret eo ipso veliko dobro, koje čeka i mora imati svoju nagradu, što je vidim u ostvarenju njegovih ideala. No kad će se to zbiti? Na to su već mnogi odgovorili: kad budemo imali silu »velikih ljudi«.

Po starim godištima »Luči« naći ćeš članaka filozofskih, teološko-apologetskih, socijalnih i uopće znanstvenih, ali tu ima najviše beletristike. Naravno, da je svaki urednik dao »Luči« ono, u što se je sam najviše udubio. Tako je onda na pr. za urednikovanja pok. Ekerta bila više socijalna; Maraković je volio beletristiku; sam je napisao mnogo i najviše se trudio, da odgoji valjane radnike. No beletristika je u njoj, kako lijepo opaža Pišta, dosegla vrhunac za Grkca. Tu su najljepše pjesme Galovićeve, tu imamo Kostelnika, Čičića, Noncu, Zlatka, Đon Kertona, a da o Poljaku i Paveliću i ne govorim, Gudelja, Vilovića, Matasovića i mnogo drugih, koji već svi uživaju prilični renome.

Otada su naši ljudi pošli nekako drugim pravcem. Počeli su da konkretnije rade, poslaše starije u pionire, da se trse i pripravljaју put za ozbiljniju rabotu, nego li je pjesma. Izvršno! Ali — oportet unum facere et aliud non omittere —. Ne tražimo mi sada pjesnike, pa niti idejno, kakovi su bili oni za ilirskog pokreta, jer bi njihove pjesme danas zvučile tiradama. Još manje tražimo Körnere, Petöfije ili Mamelije, ali trebamo utjecati na javni život; odgojivši religiozno-moralnu stranu naroda, treba ga obrazovati, a za to apsolutno potrebujemo snažnih literata, jer je današnji svijet odveć površan, rastresen, nervozan, a da bi čitao ili slušao filozofska i uopće dublja predavanja. On hoće ljepotu, ona mu je uvijek na jeziku, estetski užitak, to je fraza, vapaj modernih ljudi. Ta imamo ih silu, čočče Božji! Neka! Nisu to čeljad na mnogo višem nivou od onih prvih; njihove su želje malene; oni nisu nigda nastojali da shvate veličinu svoje misije, te su dosad većinom davali ono, po čemu mi nismo mogli vidjeti, da su oni nešto drugo, nego mi ostali. I recite, o kojemu vi mladome čovjeku mislite, da će dostići ne baš najveće luminare: Nazora, Tresića, Vojnovića, Ogrizovića i t. d., a kamo li one veličajne kat. književnike drugih naroda, ili obraćenike Verlainea, Jörgensena, Huysmansa, Bensona i druge? Ne govorim, i bilo bi ludo zahtijevati, da to svaki naš književnik, napose pjesnik, bude, ali on treba da želi, nastoji da bude aut Caesar, aut nihil. I mislim, da bi se kritičari morali najviše ovdje kod mladih ljudi zaustaviti, jer oni ne smiju njih apsolutno cijeniti, kao, recimo, jednoga, koji se formirao, pa stvara u naponu duševne snage. Ako je mladić spjevao dobru pjesmu, on može još bolju napisati, ako mu nešto ne uspije, to ga se ne smije već a priori zabaciti. Treba da mu onaj, koji je za to pozvan, pokaže sve vrednote, ali tako, da on ne misli, e mu više ne treba, a mane će on popraviti, ako bude imao strogu autodidaktiku po uzorima kraljeva poezije, jer to traži njegov umjetnički instinkt, koji ga imperativnim poklikom drma: *duc in altum!*

Imamo li mi ljudi? Petković je umro, Ivić zamukao ili promukao, šta li? Kostelnik ostao pri »Trenucima«, Nonca je bolestan, Poljak se rijetko javlja, a Pavelić još i rjeđe. Hajde da vidimo one, što su došli iza njih.

Jedan od najsnažnijih pjesnika, koje je odgojila »Luč« jest bez sumnje o. Arhandeo Vijolić. Počeo je svoj književni rad za Grka. Odmah u prvim radovima opazila se njegova težnja za samostalnošću, što je svakako dobar znak. I nije se on poveo za Tresićem, kako je to dosad skoro svaki njegov kritičar natuknuo. Takva je narav njegovih pjesama, da bi čovjek rekao, e on nije nigda mogao da dočita Tresićeve zbirke. Ne slijedi iz toga, ako je on misao, da se je morao ugledati u pjesnika filozofa, već bih radije rekao, da je bolje od onih, koji mu to predbacuju, shvatio ozbiljnost stvari i da je imao dosta lijepih pretenzija za svoj umjetnički rad.

Nazad nekoliko godina upoznah ga lično. Tada je on udario bugariju u jednom tamburaškom zboru, što se valjda nije ni slagalo s njegovim pjesničkim temperamentom. Premda nisam nigda s njime razgovarao, vidio sam odmah, da je taj čovjek »namjerkao na visu luč sažgati«. Tu misao čitao sam kasnije u njegovome »Idolu života«, što je, mimogred budi rečeno, jedna od najljepših njegovih pjesama. Duboko proučenu iznio ju je onako, kako mu je u duši spavala. Tu vidimo njegove osnove za budući rad do smrti: »O vilo tajna sveta, što se ko uzdah božanstva uz moju svijaš dušu, puneć je nadzemnom snagom, na zlatnom ti me krilu vini u zvjezdane kruge, da pojuć himne krenem snježanih heruba tragom«. — On želi poći: »kud dva su prošla muža — pjesnici Vergil i Dante«. U ovoj je pjesmi i osobito nježan, što se najbolje može vidjeti iz zadnje kitice, gdje iako sa malo samodopadnosti veli:

A kad bi noga koja skvrnula groblja tišinu,
Gdje cvilit samo može mrtvačkih psalama ton,
Sa ploče uzvij glavu kroz suze klikni: »Oj stranče,
ovuda tiho stupaj — sanja pod mramorjem »On«!

Težnju za visinom zadržao je Vipolić do danas, ali ne u onoj mjeri kako prije. Već u prvoj ratnoj knjizi »Luč« nije on onaj, kakvoga smo običavali prije rata čitati. Premda je pjesma »Dodi kraljevstvo Tvoje!« lijepa i jedra, ipak osjećamo nekakvu nategnutost, da bismo skoro rekli, da je ona više plod volje, nego li izraz žarkog čuvstva i jake pjesničke emocije. Ovome je ovdje kriv valjda muški srok, koji je on htio do skrupoloznosti točno provesti, što je naravno na uštrb misli i ljepote izražaja. I prije sam kod njega mjestimice opazio, da nešto napiše, ne, jer bi napisao, nego radi sroka. U drugoj knjizi je slabiji nego li u trećoj, a u četvrtoj najslabiji. Svakako vidimo napredak, pa dekadencu i ovome bi trebalo tražiti uzrok, jer sam uvjeren, da to ne proizlazi iz gubitka ili pomanjkanja duševne energije, nego iz časovite indispozicije ili indiskretnih kritika, pa još vjerujem u njegovu budućnost. Pogledajte, molim, samo ono, što je Stipa Ančić, per accidens, o njemu napisao: »A što da kažem o Arhandelu Vijoliću i t. d. (Luč god. 1916./17. str. 155). Čovjek bi rekao, da je to prvi naš književnik. (Ne govorim, da to on ne bi mogao postati)«. Koje dakle čudo, ako je on mislio, da je dopro do kulmena? Eto — valjda se za čas zaboravio. Čovjek, veli, inače ekscentrični Kern, u Kosorovoj »Tužnoj obitelji«, gdje smatra, da je porastao i stao, propao je... Veliki duh ne poznaje uspjehu sustalosti, ni nagrade... On se vazda obraća svojim postignutim uspjesima, rođenoj djeci svojim misli i veli im: Ništa ste, trice prema novima, koje stvaram. Tu je nekako isto kao u duhovnome životu. Ovo sam htio spomenuti, jer smatram, da mu se krivo čini, što ga se u zadnje doba nekako odveć zapostavlja. Uostalom zadnji prikazi mogli bi mu više koristiti, nego li prijašnja uzdizanja.

Predmet Vijolićeve poezije, kao uopće svakoga pjesnika, koji se ne bavi erotikom, jest vjera, život kršćanskih svetaca, domovina i vlastita

individualnost. I sada valjda Vijolić s ponosom otvori »Luč«, da pročita »Triumfalni pjev«, prvi proizvod svog duha većeg zamašaja. Tu se u minijaturi razabiru nekoje vrsnoće njegova pera, koje su se kasnije mogle razviti do zamjerne visine. U svim trima dijelovima tog pjeva našao je, možemo reći, adekvatnu formu za onako lijepe ideje. Tu imademo i dosta plastike, što ćeš rijetko naći kod mladih ljudi, a uvijek je od velike vrijednosti, osobito u baladičkim pjesmama:

Rumenio se istok, Golgota sjala u rosi
Pod praznim križem Smrt je ležala mrtva na kosi,
Vrh cvijeća rosnog, Vjere sanjao mladahni lik.
U sjaju Krist je došo. Trgne je. »Ustani« — šane;
A ona skoči hitro: okrilje snježano gane:
Visoko s brijega letne — Zorin je cjelune cik.

U drugome dijelu osobito je lijepa »Apoteoza«, gdje na upravo pjesnički način izrazuje pobjedu kršćanstva nad poganstvom, bez pustog opisivanja lica i beskorisnog naklapanja:

Već stižu metu — S praga novog stana
Obaziru se: dolje u dubini
Pup ruže puca: Roma christiana.

Valjda se ne prevarih, ako rečem, da je uprav »Triumfalni pjev« Vijoliću pribavio velike simpatije mladih ljudi. A nije ni čudo, jer je on s tom pjesmom istupio kao glavni pjesnik IX. godišta »Luč«, pa sam opazio, da ga je gdjekoji poletarac htio, barem u formi, i imitovati.

Za »Triumfalnim pjevom« nimalo ne zaostaje »Sv. Cecilija«. Treba priznati, da se Vijolić znade lijepo uživiti u vizijama pobjeda katoličke Crkve, pa nekud žalimo, što je u zadnje vrijeme napustio obrađivanje tema iz tog perivoja. Sv. Cecilija, kako većina njegovih pjesama, počinje maestetičnom intonacijom, koja nas raspoloži tako lijepo, da čutimo pobožnost, što nam se kroz daljnje strofe uvećava, dok nas pointa može da osvježi i ulije ljubav za život tako svet i nježan:

Pa i ja padoh kraj te rake velje,
ko putnik strani kam daleko meta,
k Ljepoti vječnoj da mi vine želje
kroz nadah rajski Cecilija sveta i t. d.

U zadnjoj »Luč« (god. 1916./17. II.) izišla mu je »Euharistija«, pjesma, koja jedva dostiže njegove manje uspjele pjesme iz prošlih godina. Tu nema ništa osobita, ni nova, osim nekog jačeg isticanja njegovih običnih pogrješaka, koje nam inače u nekim pjesmama nisu toliko smetale radi vrsnoća, što smo ih u njima našli: Ah ljublaše nas On! Oj dodi! zvasmo. Ču nas, I dode. Ljublaše nas tako. To Nazor znade da sličnim izrazima podade silu i ljepotu, koju i osjećamo, kad nas uspava kao na pr. u »Jeseni«, ili kad nam jakost u sve žile lije, kao na mnogim mjestima u »Novim pjesmama«: »Ja brat Vam nisam!«

Ovdje mi je natuknuti malo bolje, što sam već u početku opazio: Vijolić je misaon, ali filozof u pjesmama nije, osim ako sve, što netko napiše ili rekne, ne spada u filozofiju. Ali mi obično tako ne razumijevamo, pa se čudim, što i Nedletzky veli, da je on ovdje (u Euh.) filozof. Kakav filozof! Nego želio bih znati, kojoj filozofskoj disciplini pripadaju ideje ove pjesme. Ja bih rekao, da Vijolićeva forma traži još više misli, jer je on mjestimice prazan, što već jednom opazih. I mislite li, da bi nas uznemirivale njegove deklamacije i gdjegdje retorika, da je puniji?

Prošlih godina izlazile su u »Našoj misli« Vijolićeve Legende o sv. Frani, no predaleko bih pošao kad bih se na njih osvrnuo, što i tako na mene ovdje ne spada.

Ima nekoliko pjesama, u kojima je Vijolić izrazio svoje patriotsko čuvstvo, ali one ne dostižu njegovih religioznih produkata. Istina, nekoje su dosegle osrednju umjetničku vrijednost. Tako je na pr. upravo lijep »Zadnji Božić na Ozlju gradu«. Tek neki izrazi! »Što igda vruga sjekli« zvuči nekako trivijalno u onako patetičnome koloritu. Tako isto u »Smrti Grgura Ninskoga«: »... umiri kreknu ptica crnih jata, što na naš oltar bijes i otrov bljuju!« Za domovinsku pjesmu treba danas osobitog dara i rutine, da ti se ne narugaju iskrenosti i ne ismjevuju te radi patriotskih tirada. I teško je danas napisati ciklus takvih pjesama, a da bilo s koje strane ne moraš koju pregristi. Za to se valjda Vijolić i klonio direktnih kancona na domovinu. Tek jedna, o kojoj ti se na prvi mah čini, da je od neosporne književne vrijednosti, ali ona to uistinu nije. Odveć je nekako blijeda. Pjesnik je možda za vrijeme stvaranja mnogo čutio. Mi to zapravo i opažamo, ali nije znao izreći dubinu čuvstva, pa je ostao nekako nedovršen, ili on je vidio, da bi tu pjesmu trebalo bolje pointelizovati, ali da može i ovakva u svijet:

Il to možda san je, što sniju »morituri?«
Što i krv da je sanja... i jecaj smrtnog klatna?
I siročad ta naša, što gladna, bosa zuri?
O suze, krvi — nado: o večernjice zlatna!...

Ako se sada osvrnemo na Vijolićeve čisto lirske pjesme, onda ćemo se uvjeriti, da je on zbilja najprikladniji za prikazivanje onoga, što je najveličajnije na ovoj zemlji: zgoda iz života Crkve i svetaca, i to možda onih najdaljih, ne u koliko bi ga ti zanimali više nego li sredovječni ili još bliži, nego što vidi u njima predstavnike najuzvišenijeg pokreta, koji je pokrenuo dušama silnih vijekova. To na njega djeluje. I o sv. Frani on pjeva za to. Istina, on je redovnik njegova Reda, ali je taj svetac veliki socijalni reformator, kojemu se geniji dive.

O njegovim čisto lirskim pjesmama možemo reći, da su uopće prilično dobre, nekoje upravo lijepe. Tek je u »Mome triptihu« odveć subjektivan, pa teško, da će ga ijedan mlađi čitatelj »Lući« razumjeti. Ovo osobito vrijedi za »Lovor«, dok su »Maslina« i »Čempres« prilično shvatljiviji. I u Čempresu izrazuje Vijolić težnju za visinom i rekao bih svoju energiju:

Oj ja ga volim! Prikovana roba
na sitan život mazio sam vijekom —
Vrh moga, braće, sadite ga groba!

Ovdje je obradio sličnu ideju kao u »Idolu Života«, a ipak kolika razlika! U prvoj je jači, u zadnjoj nježniji. Objje su pjesme uspjele, pa nam ovo može biti jakim dokazom, da je forma ona, koja razlučuje pjesmu od pjesme; po kojoj ova ima sve, kao od prilike filozofska forma, t. j. ona je specifična diferencija pjesme. Inače po čemu se razlikuje od proze bilo beletrističke bilo znanstvene? Ovdje bi trebalo prorešetati ideje Tomčeve, ali već je postalo odijozno o njemu pisati.

Kod Vijolića, a i kod drugih mlađih, rijetko ćeš u lirici naići na ono žarko čuvstvo, za koje bih rekao, da je kipjelo u pjesniku za vrijeme stvaranja. Odakle i ono nerazumijevanje psihološkog veza kod stanovitih ljudi. A to je baš ono, na što bi malo bolje trebalo pripaziti, jer više vrijedi jedan takav proizvod nego deset drugih (naravno, ako je od valjana pjesnika). Ne ćemo daleko: Uzmite na pr. Ivićevu pjesmu »Nemoj ići«.

O kojoj biste, od onih, što su u zadnje doba u »Lući« izlazile, rekli da je ljepša? Takvih pjesama možete naći kod Nazora dosta, osobito u »Novim pjesmama: »Posmrtna pjesma«, »Posljednja zdravica« i t. d.

Ako još rečem, da je Vijolić od prvih svojih pjesama malo, vrlo malo napredovao, onda bih s tim mogao svršiti o njemu. Još bismo i sada na nekoje njegove stvari mogli primijetiti ono, što mu je u odgovoru uredništva rekao čovjek silnih sposobnosti i velikog kriterija, sada zarobljenik u zemlji »wo die Zitronen blühen«: Vaši su proizvodi uza svu metaforiku i lijepe slike premalo zanimljivi. Ne povlače nas sa sobom, mi se moramo naprezati, dok ih čitamo. A naprezanje ništi estetski užitak.

Svejedno: Vijolić je ipak pjesnik jakog talenta, koji bi se, ako se ne zapusti, mogao razviti u veoma dobra književnika. On ima u sebi dosta uslova za to. Od naravi nadaren, pozna dosta jezika, što je glavno klasičnu literaturu, a i vidi se utjecaj njezin kod njega. Na pr. u »Idolu Života«:

Sa ploče uzvij glavu, kroz suze klikni »oj stranče,
ovuda tiho stupaj, sanja pod mramorjem »on«.

»At tibi, qui transis, ne sit grave, quisquis amasti
dicere: Nazanis molliter ossa cubent«.

Ovid.

Učio je kršćansku filozofiju, ev. Pismo, kao redovnik čitao živote svetaca, što bi sve, ako je igda nastojao da duboko pronikne veličinu i zamašitost ideja, koje se odatle dadu crpsti, od njega moglo napraviti pjesnika, kakvih nam u današnje vrijeme treba.

Iskreno treba požaliti, što se u zadnje doba manje bavi stihovima, barem ne tiska, a dao se na beletrističku prozu, što sigurno nije njegovo polje. Ni u »Ratnim pričama«, ni u noveli »Srebreni liljan« nije uspio, kao u prvim pjesmama. U prvima je nenaravan. Na pr. cijeli razgovor između majke i Zlatka u »Prstenu«: »More, more, naše hrvatsko more, kako si ti lijepo, u tebi je grob moga oca; kako te ljubim... I ja ću se boriti za te, kada nam te budu htjeli otieti naši neprijatelji, pa makar poginuo...« Razumijem, tendencija, ali... Pa nisu sva djeca Šimić i Jovanović! Pa nisu oni bili tako razvijeni od Zlatkovih godina. I u »Srebren-liljanu« imade doeta toga, čemu bi se dalo prigovoriti; napose svršetak je nekud odveć tražen i, rekao bih, nelogičan.

Uostalom ipak se ne bi moglo odobriti, da jedan svećenik piše ljubavne novele, ma da im je pointa ne znam kako dobra. Ne ću da bacim anatemu na njega, jer će mi i tako valjda spočitnuti mnogi površnjaci:

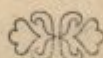
»Miserò lo scandalo
nella santa tribiù dei paolotti« (Guerrini), ali to za njega nije. Ima drugih, koji će to obrađivati, sigurno nigda onim uspjehom, koji bi se dao postići kod uzvišenijih sižea, koja leže na ugaru. Tá ne vidite, ljudi Božji, da isti svjetovnjaci od Vas drugo traže?

Eto s Vijolićem se malo na duže pozabavih (halal mu, on to i zaslužuje), a sada više ne dospijevam, da, kako sam bio naumio, prikažem još barem Zdunića i Šimića. To ću učiniti drugom zgodom. Neka mi ipak ovdje kao epilog bude dopušteno nekoliko riječi, misleći nekamo na Vijolića, dapače najmanje na njega, nego više na druge naše ljude, osobito bogoslove.

Imamo li mi ljudi? Imamo, samo kad bi oni htjeli bolje upotrijebiti svoj talenat. Ali su mnogi od njih otišli za strujom, ne modernom, tà to je većinom dopušteno i potrebno i inteligentan čovjek, osobito kajli-

ževnik, mora da bude na visini vremena, ali za strujom Pígmaliijona, koji postigoše efemerni uspjeh; još decenij, pa ih se ne će ni spominjati. Odveć ih pritegle željice i ukus neznatnih, te u dobroj dozi senzitivni filistri; oni nastoje da svojim radom pobude časovito lijepo raspoloženje; ne popravljaju, ne uzdižu, dosljedno: ne pobuđuju dubljih senzacija, a to će već pokret na drugim poljima dobro preporučiti. Komu koriste? Valjda će spomenute i recimo, kojeg inteligenta frapirati, ali koje će mu ideje dati, da djeluje na srčiku naroda, ako ih ovaj sam ne shvaća?

Većina se bogoslova danas sfavlja na lektiru, koja im niti za književnost ne može da posluži, a moralka, a dogmatika? Tko zna koliko će ih biti spravno na teška pitanja odgovoriti, kad im dode čovjek pun sumnja, želeći da ih se riješi, prema onome: »Interroga sacerdotes legem«? Agej II. 12. Ne ću da rečem, da se svećenici ne smiju baviti literaturom. Dapače! To im je dužnost, ali neka svojom umjetnošću odgajaju, a to će naravno, moći, kad sami budu mnogo veći od onih, koje žele svojim radom podići. Neka besmrtno ideje šire u književnosti: »Usne će svećeničke čuvati znanost i zakon će tražiti iz ustiju njegovih«. Malah. II. 7. Zašto su neki naši čisti artiste kova Vidrićeva, Domjanićeva, Dučićeva et sociorum, a nisu se povelili za Šarićem i de j n o, Poljakom i Pavelićem, za koga možemo reći, da je gdjegdje Nazor prije Nazora? Tko bi na ovo znao odgovoriti? Ovoliko za sada bez zamjere.

O. Leonardo Kalac: Dr Janez Krek kao profesor filozofije.

Bilo je pred dvanaest godina, kad sam polazio bogoslovlje u Ljubljani. To je ono doba, koje ostane uvijek u ugodnoj uspomeni, doba mladenačkoga poleta, kad se svi doživljaji duboko usijeku u pamet, ali nesamo doživljaji, nego i osobe, s kojima bijasmo dugo vremena u doticaju.

Još sada mi je živo pred očima markantna ličnost, dra. Janeza Kreka, profesora filozofije. Sjećam se, kako je dolazio u bogosloviju, da nam predaje filozofiju.

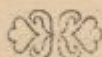
Već sama njegova pojava bijaše vrlo zanimiva. Stupio bi u razred bez ikakove poze samosvijesnoga profesora. Cijelo njegovo držanje bilo je priprosto, naravno. Došao bi k nama s onim karakterističnim smiješkom na licu, koji je činio privlačivom njegovu osobu. Gdje god sam ga vidio ili u školi ili vani, kad se razgovarao s bogoslovima, pomislio bih svaki put u sebi: To je pravi demokrat. I on to uistinu bijaše, kako nam pokazuje njegovo djelovanje na političkom i socijalnom polju.

Nije mi ovdje namjera, da prikažem Krekovo djelovanje na svim poljima javnoga života, te hoću samo istaknuti Kreka kao kršćanskoga filozofa.

Dr. Krek bijaše čovjek temeljite filozofske naobrazbe, o čemu se je svatko mogao uvjeriti, koji ga je slušao. On je svojim pronicavim umom prodro u sve probleme, koji se tiču najvitalnijih pitanja, o kojima si razbijaju glavu veliki umovi, ali ih ne mogu riješiti naprosto zato, jer su zabacili kršćansku filozofiju, jedini ključ k riješenju svih zagonetki toga života. Dr. Krek je znao vrlo zanimivo tumačiti kršćansku filozofiju i pri tomu sugestivno djelovati na slušatelje. Riječi njegove bile su jezgrovite, lapidarne, pune sadržaja; odavale su duha ovelikoga znanja i duboke in-

tuicije. Uopće njegov način govora odavao je duboko uvjerenje o istinitosti onoga, o čemu je raspravljao. Sam oduševljen za tomističku filozofiju oduševljavao je i nas za nju i nagovarao nas, da proučavamo sv. Tomu, jer u njemu da ćemo naći jasne dokaze, kako divna harmonija vlada med pravom znanošću i objavljenom vjerom. I baš tu harmoniju htio nam je jasno predočiti oštroumnim pobijanjem modernih krivih filozofskih sustava. Najprije bi nabrojio protukršćanske filozofe, te naveo njihove nazore o kojem važnom pitanju. Onda bi uskliknuo »Ni res!« pa dubokoumno dokazao ispravno stanovište skolastične filozofije, osobito u nekim psihološkim pitanjima, na pr. djelovanje uma i volje, onda etičnim, na pr. konačna svrha čovjeka i t. d., koja se mogu riješiti samo na temelju skolastične nauke. Svoje ogorčenje pak nad zasljepljenošću protivnika kršćanske filozofije izrazio bi riječima sv. pisma: *mentita est iniquitas sibi*.

Dr. Krek kao socijolog često bi se u svojim predavanjima osvrnuo na socijalni život primijenjujući na nj glavna etička načela, koja su neophodno potrebna za ljudsko društvo. Zaludu su osnivali neki moderni mislioci tako zvane etičke družbe, e bi čudoredno odgajali ljudstvo na temelju neke vjere bez konfesije ili što je isto, ateizma. Dr. Krek je znao lijepo dokazati, kako je čudorednost nemoguća bez objavljene vjere. Čovječju narav — Krekove su riječi — može da opiše posvema jasno samo objava, što ju nalazimo u kršćanskoj vjeri. Etika bez vjere je nemoguća, jer takva se etika ne obzire na cijelu čovječju narav, na njezin najvažniji odnos k Bogu. Potrebna je vjera za etiku, jer čovječju narav je nemoguće potpuno spoznati bez kršćanske vjere, koja čuva Božju objavu; nije moguće spoznati vrhunarnu svrhu, za koju je stvorena čovječja narav, nije moguće spoznati, da je čovječja narav ranjena, jer se je u prvim roditeljima pobunila proti Bogu, te izgubila sposobnost, da postigne svrhu, za koju je stvorena. Evo jedan mali primjer, kako shvatljivo i plastično znađe Krek dokazivati. Što mogu proti takovim argumentima svi sofizmi protivnika? Krek kao idealista nije poznao pesimizma; njegov velik duh sved se je sunčao u vedrini kršćanskog svjetovnog naziranja. Stoga nije čudo, što je tako silno utjecao na mladi kat. naraštaj slovenske, pa i hrvatske inteligencije. On je bio optimista u svim svojim poduzećima te je bio uvjeren, da istina i pravda moraju pobijediti. Bio je čelik-značaj, dosljedan u načelima, nepomirljiv neprijatelj beznačajnosti. Takve nesebične čelik-značajeve može uzgojiti jedino životna filozofija kršćanstva — »*philosophia perennis*«.

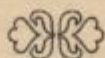

N. Koceljsky: Posljednji akord.

Isprekidana čežnja, prepuna tajna bola
i sjete neke slatke, daleke, nepoznate,
simfoniju je, što ljeti u srebru lune cvate
prekinula i nježno tišinom dva su mola
zadrhtala na struni. Kroz miris bijelih krina
u njegovu vrtu pokraj baršunaste fontane
oj cvilili su oni, kô čudna priča lane,
a odjek im je bio: ah! pjesma s violina . . .

Već klonula mu glava i zamukle su priče
u monačkijem grudma. Tek spomen će mu doći,
što lakim povjetarcem na pragu njegve noći
tisnut će cijelov lijepi, pa opet tiho bit će.

I drhtne bolno lišće i ovaj kraj naš cio:
u podvečerju plavu iz ruke lučac pane,
sad cvjetna uspomena u tibi mol' mu sane —
to sav je njegov život i zadnji akord bio! . . .

Ljubidrag Garčina: S podaljega.

(Iz zbirke: „Šiba i bič“).

Sjedim jedne krasne ljetne večeri po običaju pod borištem. Poda mnom puče krasan vidik. Amo tamo po nedoglednoj ravnici pružili se vinogradi, maslinici i zelene livade. Između stabalja gdje gdje vire bijele, žute ili sive mrlje. To su zidovi gospodskih ljetnikovaca i seljačkih potleušica. Proviri gdje između granja i dio krova tih ljudskih stanova ističući se izmed onog zelenila svojim crvenilom. Iz nekih dimnjaka kulja dim ravno u vis kao stup. Po strani pružilo se more, a mirno je mirno ko ulje.

Tiho je, tiho, ni list da bi se ganuo.

Kad eto: protjera taman mimo mene pastirica stada ovaca. Uznemirih se, a na ovce dapače oćutim neku vrst ljetosti. Same ovce pak pričine mi se strašno glupim stvorovima.

Malo, malo i pastirica dotjera to stado dolje u ravnicu i ja sam gledao, kako ovce se poigravaju zelenom tratinom, natjerujući se, mekeću.

Moji živeći već su bili smireni. Ovčje etado stvorilo je sada prekrasnu idilu. Bio sam dapače ushićen.

Zamislim se: kako to, da čovječja duša osjeća pjesnički samo s podaljega . . . Isto to pitanje nametne mi se i zimus kad je kijalo: drukčije sam gledao snijeg na ulici, nego za staklom.

Pri ovom mi se opet namiće i to: kako mnogi naši, koji se iseše, tek u stranom svijetu zavole svoju domaju.

A tih nevjernih sinova u mojoj domaji ima mnogo.

¹ kijati: snijeg kija (pada).

KNJIŽEVNOST.

Vladimir Nazor: **Pabirci.**

Pjesnik je Nazor proslavio jubilej. Dvadeset i pet godišnjicu razgovora sa svojom dušom i našom zemljom, živom i mrtvom, to jest s nama, »mrtvim živima«, i s njima našim djedovima, to jest sa »živim pokojnicima« (Ibsen.). U satrapiji, gdje biti vojnim liferantom znači više no biti velikim pjesnikom. U zemlji »denunciranja i licitiranja na niže«, gdje i danas vrijedi načelo divide et impera, podijeli pa vladaj i lovi u mutnu. Gdje biti pjesnikom, pogotovo našim pjesnikom znači biti nepraktičan i nepouzdan čovjek, ukratko ne biti homme comme il faut. Pogotovu vjerovati u prah naših kraljeva, u zaprašene stranice naših »jura et privilegia«, no još više u snagu naše mišice, rad naše motike i zveket našega mača. I slaviti šikare osvete i zloće, kad nemamo lavovske smionosti ni junaštva posljednjega Kralja.

Da. Pjesnik je Nazor proslavio jubilej. Skromno. Jednom zbirkom pjesama. Pabircima po parkovima svoje mladosti i baščama svoga ljeta. Konačno i vinogradima svoje prve jeseni. I zato je tu čitav Nazor. Od ovoga mladića do današnjeg Nazora pjesnik naše sadašnjosti te budućnosti, našeg Trubadura i Freiheitsdichtera, najsavršenijeg i najkrepčeg lirika današnje Hrvatske.

U svojoj biti Nazor je moderan pesimista još potpuno neizgrađena gledanja na svijet, naginjući mistici, čas panteističkoj, čas kršćanskoj, a njegova poezija o kiklopima i divovima jesu krikovi jedne očajne duše, kojima želi naglasati onaj tihi, neumorni te nejasni glas, što u njoj šapće. Baš zato, jer su panteistička i kršćanska mistika po svojoj formi (ne stvarno) slične, te se od prve često dolazi drugoj (kao što se dogodilo Strindbergu), konstatovaše mnogi kod Nazora obraćenje na kršćanstvo, koje se zapravo ne može dokazati. Dok sam pjesnik jasnije ne ispovijedi svoj credo, moći će kritici navoditi dokaze za i proti, kao što je to slučaj i s najboljim pjesnikom njemačke romantike, mistici sklonim Novalisom. Zapravo već prve Nazorove pjesme imadu »kršćanskih« elemenata — kao »Ave Maria« — a ista nota ističe se kasnije u vizijonarnoj pjesmi »Maris stella«. Ni ona snaga medvjeda, lavova, tigrova i vukova, lukavost lisica nije naša, današnja hrvatske, nego lično Nazorova, pjesnika Nazora, što je crpe u bjelokosnoj kuli svojih sanja iz naše prošlosti, a osobito — budućnosti. Dakle vates. Pjesnik prorok. I zato govori u obliku alegorije. No mi ga razumijemo. Mi znamo, tko je medvjed Brundo i viteški Jarilo. Ili bolje: mi znamo, šta su oni.

Naša sadašnjica ne može od nikoga stvoriti optimista. Ni od Nazora. A ni prošlost nije previše ružičasta. Na našim granicama ne straže lavovi. Zato pokrijmo našu zemlju šikarama. Nek one čuvaju našu zemlju od tuđina. One, što većma rastu, čim ih više uništavaju. Do toga je zaključka došao pjesnik ljeta Gospodnjega 1917. Tko da to danas ne potpiše?! Ta mi se već gušimo. Starim predrasudama kao osamstogodišnje obveze; i tako dalje. I tako dalje. A mi trebamo u prvom redu zraka, nebeskoga zraka, i zato u prvom redu treba da

porušimo krov naše vlastite kuće. Da otvorimo prozore. Jer čas je zadnji. Pod našim je krovom mrtvac. Već gnjio. Već osam stoljeća. (I. ciklus: »Š i k a r e«.)

Znate li, što znači biti pjesnikom našega naroda? Živjeti s narodom. Osjetiti njegova Poniženja. Ljubiti našu zemlju. Vidjeti u njoj uspavanu energiju. Naši gradovi, porušeni, zapušteni, svjedokom su energije, što je znadosmo razviti, a jer energija ne umire, dokumentuju, da i naša snaga nije mrtva, nego uspavana. Okovana neukošću i bojaznom. Oni su dio naše historije i sadašnjosti. Dakle i dio nas. Zato, jedino zato su vrijedni, da se opjevaju. I Nazorova veličina baš se vidi u tome, što nije zapao u pusto opisivanje. — (II. »Naši gradovi«.)

Rekoh: Nazor je pesimista. Svjedoči treći ciklus ove zbirke. »Nesmireni san«. I tu će mnogi pomisliti, da upravo bludnjè (kako ih sam pjesnik nazivlje), dokazuju, da se Nazor mnogo približio kršćanstvu. Ne ćemo da ih i mi slijedimo, premda i nama katkada zasine misao: Pa ipak, ipak možda... Nazor će nam to najbolje sam reći, kad bude sa svojom evolucijom na čistu. Kad riječi postanu djelom, a momentane dispozicije trajnima. Kada to kršćanstvo ne bude beskrvno, bandelaireovsko, artistično. I kad pjesnik ne bude pesimistično klicao, da mu je sva borba utaman, jer nikad ne će pobijediti. Mi čekamo taj čas.

Novijeg je datuma i IV. ciklus »Ars et vita«, pjesnikova ispovijed kao čovjeka i umjetnika, apologija njegova pjesničkog rada, napose epskoga. Najbolji umjetnik — poznavalac našega jezika, obogativši našu književnost malim riječnikom novih riječi, do sada neupotrebljivanih, doista je imao najviše prava da izreče svoje mišljenje o našem jeziku, ritmu i sroku. Tražeći u poeziji velikih strasti, velikih gesta i krepčine, napada u satirično-alegoričnoj pjesmi »Ljubavi i mržnje žapca tužnopojeca«, podražavajući na nekim mjestima Domjaniću — pjesniku amoreta, drijada, nimfa i satira, pjesničkih parkova i dvorova, plavokrvnih barišinja i galebova — beskrvne artiste, što se utapaju u neopravdanoj melankoliji, nemajući snage ga kliknu pean suncu i junaštvu. Da pišem studiju o Nazoru ili kritiku »Pabiraka«, zadržao bih se na toj pjesmi kao suviše tendencioznoj, premalo nazorovskoj. Upozorio bih na to, da se ova zbirka po kvaliteti svojih pjesama ne može ni isporučiti s »Intimom«, a specijalno ljubavne pjesme da su premalo sugestivne. Tek neke stvari novošću forme, bujnošću jezika i muzikalnošću verzova mogu se staviti uz najbolje Nazorove pjesme. No jer ne kanim pisati ni studije ni kritike, listam dalje. Slušam žubor »Proletnih voda«, mladenačkih stihova, bez kritičarskog analizovanja, koje često pokvari čovjeku najljepše užitke. I nastojim dočarati sebi lik pjesnika. Našega pjesnika. Koji je stvorio cijelu školu. Stekao bezbroj učenika. Osvojio i hladne filistre. Cijelu omladinu. Sve, što voli naš jezik. Našu poeziju. Sve što vjeruje u zvijezdu Hrvatske.

Neka ovo nekoliko riječi bude izrazom priznanja i zahvalnosti čovjeku, koji se, kao demokrata i Hrvat, usudio da našim jezikom zapjeva našu pjesmu. I neka dođe što prije čas, kad će shvatiti glas svoje duše. Pjesnik voli Mariju. Neka i njemu kao Galoviću i Matošu Ona pokaže, da se jedino u kršćanskoj mistici, u naručaju Kristovu može čovjek smiriti.

Dyo Jota.

Fran Albrecht: *Mysteria dolorosa.*

V Ljubljani 1917. Izdala in založila »Omladina«. Tiskala Zvezna Tiskarna. 78 str. Velja uvezana 3.50 K.

Kmalu potom ko je izdal Jože Lovrenčič, sotrudnik pri »Dom in Svetu«, v Trstu pesniško zbirko »Deveta dežela«, je zbral Fran Albrecht svoje pesmi v drobno knjižico »Mysteria dolorosa«, pesmi, ki jih je priobčeval v »Ljubljanskem Zvonu«. Morda pa to ni samo naključje, da pokažete dve najzmlajši struji

vsaka v enem izmed svojih zastopnikov, svoje lice. Navidezno korakate skupaj, a vendar ste na znotraj precej oddaljeni. Obema je namen: vse iz globočine srca in iz trpljenja, a kako različni so poti!

Kakšna je Albrechtova umetnost, nam povejo takoj prve pesniške vrstice, rekoč:

In sem rekel svoji duši: Góri!
In dejal sem svoji misli: Zóri!

Molil, zval z neba sem razsvetljenja,
pa je zasijalo iz trpljenja.

Ír malo niže:

Vse bogastvo svoje sem potratil,
da sem siromak se obogatil:

oslepel sem, da sem izpregledal,
onemel, da sem se izpovedal. (str. 5—6.)

Za zbirko so te misli prav značilne.

Vsota njegovih *iskanj* in *spoznanj* — naslov prvega dela — je negativna. Dokler bo vase veroval, ga ni strah; a kakor hitro bi moral obstati kakor plah bojevnik pred obzidjem zmot

in ves v nemoči lastni trepetal —
tedaj, duh moj, poginem naj s teboj! (str. 11.)

Kakor močno se tudi zaveda svoje samostalnosti in duševne sile, vendar mora kljub temu priznati, da ga vse to ne more zadovoljiti in pravi:

na stezo mojo pada črni mrak,
brez cilja vodi, v noči se gubi. (str. 13.)

V pogumu je močen, a srce mu je vse bolno od groze. Iskal je v življenju krasote, »ki ni jih (?) v življenju«. Razočarana vera in krvaveč ponos mu zaklepata usta v molčeč ukaz, kakor noč mu je leglo črez dušo molčanje, in obraz mu je okamenel v studu. (str. 17.) Nazadnje je izgubil vero in ljubezen, tako da zakliče:

A jaz se gubim sred neskončnih cest,
v očeh se odbija tujine prelest,
a v duši je črno, vse črno. (str. 20.)

V obupu išče pravega pota; pride tudi k Bogu, a pred njim le mrzlo vzklikne:

Oh, da bi znal moliti, vsaj moliti! (str. 23.)

Tako je našel za prejšnji dom brezciljno cesto.

Pesmi iz *labirinta ljubezni* — naslov drugega dela — so globoko občutene, globoke, kakor je ljubezen sama. A vendar ostanejo le jecljanje vsega onega, kar bi bil pesnik rad povedal. »Komaj za vsako deveto stvar je beseda! Za najglobjo, za najbolestnejšo je ni!...«

Naravnost aktualen je pa tretji del knjige: *Inferno naših dni*. Tam najdemo tudi mi svoja trpeča srca, po njem je razlita naša bol. Vse tisto, kar nas teži, kar nam duši sapo; tudi vse ono, kar se ne dá povedati, kar je neizrazno.

Molčali smo svoj najstrašnejši molk,
ko brat je brata krivo meril
in sin se materi je izneveril,
zatajil kri, izdal svoj rod. (str. 61.)

Strašna obsodba je inferno naših dni. Strašna za vse, ki trpijo, še strašnejša za one, ki se veselijo. Ali prijatelj, »v polnoč gredo ure«! (str. 66.) Pekel naših dni je tudi tolažba boljše bodočnosti, »zarje so, ki še sijale niso«, kakor nam govori v Napitnici vsem živim po pesniku Nietzsche.

Saj nismo znali, kako smo bogati
in svetli kot orli pod nebom krilati,
ko smo od sužnje nemoči prezebli
z verigami bili k brezmejnosti zlati,
hlapeci še v dušah in bolnih lic ... (str. 77.)

Albrecht umetniške poti ni dokončal, ampak on je šele na potu, v razvoju. Njegovi koraki so smeli in samostojni, posebno v obliki noče imeti nič kaj veliko skupnega z moderno. In vendar je pesnik naše najmlajše, naj si bo njegova pesem v sonetu ali v svobodnem toku! On je pesnik mladih duš, svetel, a vse-kakor ne dovolj jasen izraz novega hotenja, ki je buknilo med nas, a se vsled vojne zakasnelo, seve na zunaj samó. V naših srcih je gorelo!

Lepa je njegova umetnost, radi se pomudimo pri njej. Samo časih nam pokaže lice, ki se moramo trenutno od njega obrniti, da odide mimo nas. Zato bo pa Albrecht vélik in pravi umetnik šele takrat, ko mu umetnost v nobenem slučaju ne bo več zanikanje, temuč cesta navzgor. Volje in moči mu ne dostaja, naj hodi še tod!

Jože Staběj.

Antonio Fogazzaro: Daniele Cortis.¹

Fogazzarov veliki talijanski roman »Daniele Cortis« jedno je od najznamenitijh i najljepših djela, što ga je u svojoj nakladi izdala »Z. b.«, pa i ako Fogazzaro nije katolički književnik, te iako je jedno njegovo djelo² u doba borbe Pija X. protiv savremenog modernizma dospjelo na indeks zabranjenih knjiga, ipak je Fogazzaro katolik, i zato bih bez prikora savjesti preporučio svoj našoj zrelijoj omladini, da pročita »Daniela Cortisa«, roman lijep nesamo s umjetničke strane, već roman, koji se odlikuje i sadržajem i moralnom svojom snagom prikazujući karakterna lica u dva problema: jedan je političko socijalni, odnos crkve i države, a drugi je psihološki, odnos između muškarca i žene.

To je i sadržaj romana, punog radnje i zapletaja, krasnih slika i neodoljivih prizora. Tratiranje ovih dvaju problema, u koje je vanrednom vještinom i ljepotom silne snage upletena Cortisova ljubav prema Eleni, ispunjava najljepše stranice romana.

Cortis je katolik, koji kao političar utire put kršćanskim demokratskim idejama u Italiji. Zanimivo je njegovo političko pismo, što ga piše nekom prijatelju za vrijeme izborne kampanje, neustrašiv u borbi za svoje ideje. »Kad tđem u talijansku komoru, ja ne ću sanjati kao mnogi od Vas, o ludovjetni prijatelji, da se nalazim u House of Commons i da sjedim na klupi, koja je već šest vijekova stara. Ne vjerujem, da nam engleska ustavna vjera pristaje; ne vjerujem u dobroćinstva vašeg parlamentarnog despotizma, pa ma koje boje bila većina. Nagla metamorfoza, koju su nametnuli zemlji, mogla bi se sasvim lijepo opravdati Ovidom; ali bi bio kudikamo teži posao, opravdati je iskustvom i teorijom — — — Kad bih ja smatrao, da monarhija ne zna ništa drugo nego priređivati plesove i večere u svojoj kući, nositi ljubavna pisma većina i ukra-

¹ Izdanje »Zabavne biblioteke«, sv. 69.—71. Zagreb, 1917.

² »Il Santo«. Na vijest je o indiciranju romana »Il Santo« autor duhovito i lojalno izjavio, da se spremno pokorava presudi Crkve, jer bi se i njegov Santo — sv. Ante Padovanac jamačno tome pokorio! (V. Blažinčić u »Lučić« 1916./17. I. str. 62.) — Op. ur.

šavati naše prozaične likove s malo viteškog sentimentalizma, ne bih se toliko žalostio radi nje. Ali ja je, dragi prijatelju, još smatram sposobnom, da učini i što bolje... Smatram je naročito podesnom, da uputi s drugom crkvenom monarkijom politiku zdrava razuma i postojanosti, koja bi nam, ne podređujući ni u čemu državu crkvi, dala snage, da zadivimo cio svijet svojim socijalnim reformama... Meni bi bilo malo stalo, što bi me zato zvali klerikalcem i što bi za mnom lajala čitava rulja talijanskih radikala i doktrinaraca... Ali ti znaš, da sam ja katolik i da se uzdam u onaj napredni razvitak kršćanske prosvjete, u koji se uzdao i conte Cavour... Još će se mnogi pokušaji izjaloviti, ali ja sam duboko uvjeren, da će u određenom času niknuti parlamentarna stanka kao politička potreba i da će se onda, pače i prije naći heroj, kako bi rekao tvoj Carlyle, da je vodi. A za tim herojem, u prvim ili zadnjim redovima, bit će i Daniel Cortis.»

Kasnije ga pratimo iza pobjedničkih izbora u komoru, proživljujemo s njime svu parlamentarnu borbu i rad s prijateljima; napeto čekamo onaj čas, kada ima da u komori izreče svoj oprosní govor, jer istupa iz komore, ne mogući se složiti s duhom, koji vodi u propast njegovu — treću Italiju, a koji je imao da bude program novog doba u narodnom životu talijanskog naroda na polju socijalnih i političkih reforma, a poslije koga imale su osvanuti novine — novo glasilo tih ideja. U momentu, kada treba da svojim najvećim političkim govorom u komori zacrtá brazdu novog života, izmoren radom, studijem i brigama, pada u nesvijest na govorničkoj tribini u komori — a tek nakon pretrpljenih kriza duševnih vraća se iz Passo di Rovese u Rim natrag svojim prijateljima, da im bude sasvim na raspolaganje.

Pa kada u romanu ne bi bilo više nikakvih zanimivosti, politički rad novotara i kršćanskog demokrata Danijela Cortisa pobudio bi u nama najveći interes sa svojim idejama o pomirljivim odnosima između crkve i države.

S političkim problemom isprepleten je problem odnosa muškarca prema ženi, a u romanu je taj problem prikazan i najidealnije riješen ljubavlju Cortisovom prema Eleni, »jednoj od najidealnijih žena u talijanskoj lijepoj knjizi«.

Elena je udata za muža odvratna i brutalna. Između nje i Danijela razvija se međutim silna, no najčistija ljubav puna prijegora i žrtava. Njih ne može u dušama njihovim rastaviti ništa. Vjera je Danijelova tako jaka, da on i ne pomisli u toj ljubavi ni na što nedopuštena, jer »božanski zakon dužnosti mora da bude jači od prirodnog zakona ljubavi«, ona je žena slaba i nema jake vjere niti se usuđuje pravo moliti. Njezina je vjernost, što ju je zadala pred žrtvenikom nevrijednom mužu tako jaka i konsekvantna, da ga nesamo ne ostavlja i ne izbavlja iz prljavih položaja, ona je dovodi do rastanka s familijom, da ne ubije njega, a spasi sebe i s Danijelom. Vjerovala je samo u Boga, i to je bila tako bolna i stroga vjera, da je smatrala grijешnom i nedostojnom svaku želju, da bude nagrađena osobnom srećom bilo na ovom ili na drugom svijetu. Ona bi mogla da uzme kao simbol svoga patrićkog života »mjeseć u oblaku s ovim geslom: često pomrćana, nikad potamnjena« (Chateaubriand, *Memoires d' outre tombe*). Ništa joj ne bi bilo teže u času smrti nego li pomisao, da se prolazeći i nehotice spotaknula o sudbinu drugoga. Dakako da je najmarkantnija njena karakteristika neograničena vjernost mužu.

Cortisa ljubav prema Eleni ne sprečava u njegovu radu. Ta je ljubav samo obostrana žrtva i pregaranje, a vječno čista, djevičanska. I to je što nas uznoši i oplemenjuje. Upravo su dirljive, nježne i potresne stranice o prizorima i izmjeni misli između Cortisa i Elene pred njezin rastanak, kada je zauvijek ostavila Italiju i otišla s mužem u novi svijet, kada im više nije bilo nade, da će se ikada vidjeti. Aureola njihova odnosa su riječi, što ih joj je rekao Cortis citirane po nekom svecu: *Inupti sunt conjuges non carne sed corde. Sic conjuguntur astra et planetae, non corpore sed lumine; Sic nubent palmae, non radice sed vertice.* Njezino posljednje oprosnó pismo sadržavalo je samo ove riječi: *Hyeme et aestate, et prope et procul — usque dum vivam et ultra, Elena.*

Mora da joj se i tom zgodom na grudi svalio teret mrtvih suza — —. I kad ga ona na raskršću posljednji put pozdravi iz kočije rukom, malenom golom rukom, koja je visjela poput mrtve stvari, on podnosi svoju bol, jer pred njim puca širok put: k socijalnom obnovljenju u kršćanskom i demokratskom duhu. »Bog je htio, da se sav posveti tomu. Bog mu je oduzeo porodicu, ljubav, mladost i pozivao ga vatrenim duhom k svojim djelima...« To su najpotresnije stranice romana, u kojima silnom brzinom odlučivanja dolazi do svršetka tragika i ideal ljubavi Elenine i Cortisove, koja nije obična strast »već neki viši uzvišeniji osjećaj. Oni se uzdižu do apoteoze samoprijegora, tako da neki francuski kritičar nazivlje Fogazzarov roman »un miracle de pureté« (riječi prevodioca u predgovoru).

Čitanje ovakovih djela može oplemeniti osjećaje i dati novih i velikih misli, ono može u pozadinu baciti svu prljavu literaturu, kojom obiluje hrvatski narod, može mlade pregaooce oduševiti u radu za kršćansku demokraciju i za to ga preporučam, a »Z. b.« bi većih usluga učinila našem narodu, kada bi češće izdala knjige takva sadržaja mjesto Van Zantenovih dana i t. d. i t. d.

Time međutim, što je »Z. b.« izdala jedan bolji roman u seriji svojih izdanja, nije pokrila svoje rabote, koja se odlikuje izdavanjem djela nesamo neknjiževnih nego i takvih, kojima se načelno ruši svaki moralni uzgoj naroda, napose omladine, pa nam se nije ni čuditi, kuda nam je omladina danas zaplovila, kada ovakovu biblioteku uređuje također odgojitelj. Ili je možda »Z. b.« druga koja svrha?

Dr. Kuntarić.

Ivan Cankar: **Podobe iz sanj.**

Nova knjižnica 1. Založila in izdala Nova Založba v Ljubljani. Tiskala Katoliška Tiskarna. Cena K 4.—

Občudujem ljudi, najbolj pa strmim pred pravimi umetniki. Ne dvomim veliko, da so naravnost poslanci božji. V njih je nekaj, kar drugi oddaleč ču timo, a ne znamo niti jecljaje povedati. Ako jih uživam, mi duša vztrepeta, kakor da pihlja lahen osvežujoč večerni vetrič skozi njo. Zazibljem se v snivanje radosti in obenem tudi v neko prekipevajočo neizrazno bolest. Zdi se mi, da sem kraljevi lokvanj na najlepši površini vode in da rajajo okoli meni bitja, ki je njih lepota človeku nedoumljiva. Vidim, a ne vem prav kaj, čutim, a čuvstvo ni kakor so druga, temveč je potencirana harmonija notranje blaženosti, ki ji pa ne vemo izraza in orisa. More se edino in samó občutiti. Tačas mi duša peva nesanjane simfonije, v njej se preliva še nikdar oznanjena sreča. To so pač trenotki, ko človek misli, da nosi v sebi velik misterij, ko se čutimo del višjega ko smo sami, ko menimo, da biva v nas sam predokus večnosti. Človek v navadnem pomenu pa, človek, kakor smo in kakor ga srečavamo na cesti, izgubi za nas vrednost.

Tako nekako se lahko piše potem, ko se prebere nova Cankarjeva knjiga. Ne da se pa o njej skoro prav nič povedati tistemu, ki je ni čital sam; kajti le oni more pojmiti njeno neizrazno veličino in lepoto. To ni delo vsakdanjega kova, niti ono izmed boljših, temveč je slovenska visoka pesem, zapeta iz najglobljih globočin vdanega slovenskega sina, ki je povedal v njej o sebi in narodu vse najlepše. Nič več karikature in satire, kamor nas je prej tako rad vlačil; resnica kakor jo doživljamo, in naša sila.

Vsi, ki knjigo preberejo in so že prebrali vse prejšnje — več ko trikrat po deset v številu! — jo odložijo v prepričanju, da je Cankarjevo najboljšo delo, prosto običajnega zanikavanja in vseh drugih caukarskih manir. Pisatelj je na-

Šel novo življenje, ne mahoma, doživel ga je tudi v notranjosti, prav od začetka do konca ga je prehodil. Bratje moji, to je pač več, ko vse največje številke današnjega časa, kakor se gibljejo na cesti in ki smo med njimi pomešani tudi mi.

Ljudje božji! Vzemite in berite, da bodeite spoznali, česar še ne poznate, da oživi v vas ono, kar so sence zamorile. Berite govornico velikega slovenskega stilista, nasrkajte se njegove pesmi. Ne bojte se temnih pošasti, ne Kalvarije naših dni. »Ali ura pride nekoč, ko bo odprl srca topel spomladanski veter, ko si bodo obrazi enaki v veselju, ne v bridkosti, ko se bodo ljudje pozdravljali s cvetjem ovenčani in z glorio ljubezni. »Kako je tebi, brat moj, ki si mi bil brat v bolesti?« ... Morda jih bo še nekaj, vsaj nekaj, ki bodo dočakali tisto blagoslovljeno uro. O, da bi bila med njimi tudi ti in jaz! —

Jože Stabč.

U. D o n a d i n i : »Sablasi« i »Vijavice«.

Ne nazovite me ludom, jer pišem o gosp. Donadiniju i njegovim ludim »romanima«. Doista, pisati o ludosti još ne znači ludo pisati. Tragika gosp. Ulderika Donadinija leži baš u tome, da toga nije znao. Ja uvijek pišem s nekim ciljem. Ovaj put, da pokažem, kako težnja za originalnošću može čovjeka učiniti — smiješnim. Odrvatnim. Kako neznan talenat može steći priznanje kod literarnih gurmana, kojima umjetnost nije organ čovječanstva sa zadaćom, da umne apercepcije prenosi u opdručje osjećaja, kako kaže Tolstoj. Kao dokument, da kod nas i danas može biti književnika, koji, svijesno ili nesvijesno, plagiraju, a kritika to prešućuje ili ne opaža. Ili uopće o njima ne govori. Kaže: šteta papira. A oni samo izdaju nove knjige te izdaju. Tako Donadini u g. 1917.: Kokot, Sablasi, Vijavice i — Kamena s ramena. Zapravo je mogao sve te stvari da strpa pod zadnji naslov. Jer sve je to samo šport. Ekskurzija jednoga kavanskoga kavalira na literarni Parnas.

Dakle originalan čovjek. Iskren čovjek. Već u »Ludim pričama« očitova, da ašikuje s kobilama. Valjda s literarnim kobilama. No fama dicit, da gosp. Ulderiko ašikuje i s piscima, priznatim piscima, odnosno s njihovim djelima i kiti se njihovom frazom, smije se njihovim smijehom i luduje njihovim ludilom, samo karikiranim. Neukusno karikiranim.

Evo »Sablasi«. »Roman iz savremenog života«. Naravno ništa nema zajedničkog s Ibsenovom dramom. Izuzev naslov. Jer sličnost bi se odmah opazila. Ovaj put je žrtvom Maksim Gorki. Iz njegova je romana Toma Gardjejev posudio cijelu tehniku i lik »Crvena«. I šta hoćete više? Radi se dakle o posve običnoj kompilaciji, punoj reminiscencija na pročitana djela. O romanu bez psihološke analize. Brbljariji. Fraziranju. Brilliranju izvaljivanjem ludih paradoksa. I sve to uz jednu izvrsnu literaturu o ludilu. Uz knjige pripovjedača svjetskoga glasa. Uz Garšinov »Crveni cvijet«, tako duboku i ganutljivu pripovijest. Uz Lie-ove »Slike iz Norveške«, Dostojevskoga »Zločinstvo i kazna«, »Crveni smijeh« Arcybaševa i, ako baš hoćete, Đalskijeva »Radmilovića« i Novakova »Dva svijeta«. Uz Hamsunove »Misterije«. Uz onako izvrsno karakterizovan tip modernog čovjeka — Nagela — posve originalno zamišljena od pisca izvrsna posmatrača. Pitam: Hoće li i Donadinijev Skok vrijediti kao tip modernog čovjeka ili bar modernog Hrvata? Kad bismo u Skoku upoznali sebe, Sablasi bi nam sigurno postale najdražom knjigom. No, hvala Bogu, to ne možemo reći. Još ima u nama etičke svijesti. I konačno, šta je taj Skok? Nekakva šablonski te feljtonski oertana figura, ni malo simpatična.

A »Crvena«? Rekoh, lik posuđen od Gorskoga. Imala bi da bude nekakav simbol strasti, kao što je Hauptmannova Raudentelein (»Potonulo zvono«), simbol mlade, zdrave prirode, a Ibsenovo nezdravo kupalište (»Neprijatelj puka«) simbol pokvarena ljudstva. Donadini bi po tome bio i nekakav simbolista. Kako da u tom slučaju shvatimo onaj prizor s ludakom, što »jede svoju nečist i maže

se njome! Nije li pisac htio da simbolično prikaže sama sebe i svoj literarni rad, ispredivši odvratne slike, kojima zabavlja svoju maštu, s nečieću? Vrlo ukusna poredba! I da »Sablasti« imaju bezbroj umjetničkih odlika, već samo radi toga bile bi loš roman.

Svršetak revolverški. Lud. Ta radi se o ludaku, pa i svršetak mora biti lud. Nemotiviran. Što luđi, neopravdaniji, neočekivaniji, to bolji. Naravno za Donadinija!

A sada »Vijavice«. Opet »roman«. Opet neuspjao, iz »savremenog života«; sami dijalozi, nestašica psihološke analize i — ukusa. Opet »originalan«. (»Prikazuje nam ljubav između Nine Petrović, kćeri jednog zagrebačkog propalog odvjetnika i Aurela pl. Šubića, koji u nekoj tamnoj čežnji uništava svu sreću svog života, dok napokon ne uništi i sebe samoga«. Tako uvod.) Ujedno karikatura savremenog zagrebačkog društva. Čak i nekva aluzija na svjetski rat. Dvije »ljubavi«. Obadvije »nesretne«. Jedna »obična«, druga »neobična«. Cijela stvar fragmentarna. Kojeakvi problemi nabačeni, a ništa riješeno. Kavansko čeretanje jednoga pokvarena mladića. Na strani 89. čitamo i ove riječi: »O molim! Ja dopuštam, da je moj roman loš, ja to dopuštam, ali općenito nijesam kazao ništa neispravna«. Malo pa bi imao i pravo. Zato, jer nije gotovo ništa kazao. Huljenje na kršćanstvo. Izrugivanje djelima kršćanske ljubavi.

Stvar nedotjerana. Naravno, kada mlad čovjek (Donadini se rodio 8. IV. g. 1894.), bez temeljite naobrazbe, bez izgrađena svjetovnog nazora, bez primjetljiva talenta fabricira godišnje po nekoliko romana, pripovijesti, eseja i feljtona — ako smijemo tako krstiti te produkte. Od te bolesti trpe i »Vijavice« i »Sablasti«. U »Vijavicama« je suviše cijelo prvo i četvrto poglavlje. Suviše i ljubav između Nikolića i Šubićeve sestre. Suviše je zapravo cijela knjiga. Upravo cijela.

Zar ne, vi znadete, tko je to Matoš? Onaj čovjek, za kojim se Donadini poveo. Ali samo za njegovim abnormalnim stranama. Onaj simpatični Matoš, slikar »naših ljudi i krajeva«, pjesnik odane, najodanije ljubavi prema našoj nesretnoj zemlji, pjesnik lijepoga đurdica i tišina, u kojima se čuju snovi genija domovine, njemu je posve nepoznat. On znade samo za Matoša iz »Umornih priča«. Pa ni tu ga nije razumio. Jer Donadini je karikatura abnormalnoga Matoša.

Šta je zapravo taj gosp. Ulderiko Donadini? Čovjek, koji na silu hoće da bude velikim umjetnikom, a ne pozna ni jezika valjano. I nema svoga stila. Nema svoga srca. Uopće nema nikakva srca. Do skrajnosti neukusan. Regije vječne umjetnosti plave se daleko, daleko... Donadini im se nije ni približio, nego ih iz daljine pogledao kroz lošu lupu, vidio sve iscereno, glupo i karikirano. Mi želimo, da naši mladi književnici jedamput uđu u te krajeve, da se u njima osvježe i nadare nas djelima, s kojima bi mogli izići pred veliki svijet. To će biti umjetnici vječnoga pera, sempiternisti, o kojima je sanjao pokojni Stjepan Varga, o kojima sanjamo i mi, nezadovoljni radnjama jednog Donadinija i drugova.

Jer doista mogli bismo s pravom pozdraviti i Donadinija riječima Turgenjeva (ako se ne varam):

Na nosu naše literature pojavio se veliki čir.

Dyo Jota.

Jeronimsko društvo hrvatskom narodu 1917.

Ovo je društvo, koje već po stoljeća budi narodnu i vjersku svijest u našem narodu, odličan predstavnik naše katoličke štampe. Društvo, koje je danas sposobno, da mu se izdanja pojedinih knjiga približiše do 100.000 primjeraka, koje raspolaže stotinama tisuća kapitala, znači jakost katoličke štampe, koja mora iz dana u dan sve stvarnije odgovarati kulturnim potrebama savremenog

narodnog i pojedinačnog života. A da Jeronimsko društvo i u tom pogledu upinje sve svoje moralne i materijalne vrednote, dokazom su i njegove knjige, književni dar hrvatskom narodu za g. 1917.

Kepler: U školi trpljenja.

Doba, koje proživljuje sav svijet i svaka duša, doista je doba patnja i trpljenja. Ako je i bilo boli i stradanja duša i tijela, to je i ta bol i to stradanje upravo za ovog svjetskog klanja postalo općenitim. Na jedne, ljude sitne, bez vjere, bez kršćanstvom prožetog života, djelovalo je ovo doba porazno, očajno, stjeravši ih u redove pesimista, što izgubiše vjeru u sve i u sebe i kojima nestade nade u novu civilizaciju čovječanstva, dok drugi, duše mekane i nježne i profinjene, u kojima struji snaga kršćanskog duha i života, ostadoše u svome ravnovjesju i znadoše uzdržati harmoniju svoje nutrine; one promatraju i sebe i sve događaje, što se oko njih zbivaju, objektivno i misaono: do te ih je harmonije dovela ona kršćanska škola trpljenja, kojoj su počeci udareni na visinama Taborskim, koja je škola svijetu iznijela bol radosnu i bol, koja kliče od veselja.

To je najvedrija strana života kršćanske duše, milinu i radost njegovu nalazimo u nevoljama svojim erpeći iz njih novu snagu.

Keplerova knjiga: »In der Schule des Leidens« u hrvatskom prijevodu profesora Rožiča upravo je aktualna za svaku kršćansku dušu, koja zna i koja ne zna trpjeti. Hrvatski je narod previše prepatio cvoga rata duševnih i tjelesnih boli, a ususret ide još i težkim kušnjama: svaki sin i svaka kći ovoga zlopatničkog naroda neka s ljubavlju prigrlj i s pouzdanjem prihvati ovu knjižicu i neka iz nje upotpuni školu svoga zlotrpničkog života; ona može da bude utjeha žalosti duša, što trpe s otvorenih i nezacijeljenih rana; neka im bude duhovnim štitom i neka ih vodi vječnome cilju putem Apostola narodâ, koji veli: »Obucite se u Isusa Krista. Obucite se u oružje Božje, da se uzmožete održati proti zasjedama đavaoskim; jer nam se nije boriti s tijelom i krvlju, nego s poglavarima i vlastima, sa svjetskim upraviteljima ove tame, s duhovima pakosti ispod neba. Stoga uzmite oružje Božje, da se uzmožete protiviti u zao dan i u svem se savršeni održati. Stanite dakle opasavši bedra svoja istinom i obukavši se u oklop pravde i obuvši noge u pripravu za evanđelje mira; prije svega uzmite štit vjere, o koji ćete moći pogasiti sve ognjene strijele nečastivoga, i kacigu spasenja uzmite i mač duhovni, koji je riječ Božja.« (Efež. 6, 17.)

Zato sam uvjeren, da će ova Keplerova knjižica u hrvatskom prijevodu biti čitana i donijeti vječnih i vremenitih plodova patničkim dušama hrvatskog naroda, jer će po njoj mnoge duše znati, moći i htjeti uprijeti poglede svoje k vječnim svrhama.

Don Vid Lekić: Naša kuća ili obitelj.

Obitelj je temeljna jedinica društvenog života, temelj moralne narodne snage. Rat je u mnogom podgrizao i te temelje, demoralizovao i razorio sreće tisuća obitelji na prerazne načine, uništio bezbroj mladosti nesamo u materijalnom smislu, već i u moralnom rasijavši poput zločesta i tajnog noćnog sijača sjeme propasti moralnom napretku porodice.

Stara je istina, da je samo prava kršćanska obitelj zalag narodnom napretku, a pisac nam je svojom knjižicom i prikazao uzor takve obitelji s njenim vrlinama, ali je i zgodnim načinom, što prilazi srcu, išibao mnoge mane savremene obitelji.

Katolička stvar i kraljevstvo Isusovo na zemlji ojačat će bezuvjetno na temelju zdrave i prave kršćanske obitelji, a bude li ova knjižica ma i ponešto poslužila ovoj ideji, što se nadati, znatnih će usluga i koristi donijeti hrvatskom narodu napose u onim krajevima, gdje se već pomaljaju tragovi depopulacije i umiranja.

Kornelije Bosiljčević: Iskre hrvatskog rodoljublja.

Ove iskrice prerano preminulog hrvatskog rodoljuba pisane su srećom, koje kipi od rodoljubnih tirada i čuvstava, iz čiste idealne duše, duše hrvatske.

Zato im i jest svrha, da probude narodnu svijest, ponos i vjeru u narodnu snagu.

A kakova je naša nacionalna svijest? Spava, kao da i ne misli ništa i kao da i ne žive u vremenima, kada se kroji narodna budućnost i stvaraju nove forme, koje će nas opet na stoljeća vezati, kao da će se bez nas probuditi Kraljević Marko...

Narodi bez nacionalnog osvješćenja i ne mogu iz ove evropske katastrofe ni očekivati bolje budućnosti. Oni i ne znaju i ne shvaćaju prava samoodlučivanja i samoodređenja naroda. Oni su zadovoljni mrvicama i šačicom zobi...

Stoga je šteta, da i ovakovim načinom pred koji decenij nijesmo budili naš narod, jer bi u današnji dan pun samosvijesti i snage mogao zaigrati kolo i otvoriti vatru bojnu za svoje narodno ujedinjenje.

Koledar „Danica“ za 1918.

Biva sve ljepša i prikladnija. Pratim je već godine.

Mijo Lamot govori o hrvatskom narodu pod vidom narodnog jedinstva. »Narod prestaje tamo, gdje prestaje narodni jezik i narodni život... Zato ni državne granice ne moraju biti mede narodu... Narod je tijelo za sebe, živo. Takovo tijelo činimo mi Hrvati sa braćom našom Slovincima i Srbima.« Tako isto ispravno tumači troimenost našeg naroda, jer svakome je svoje ime sveto, nama sveto ime hrvatsko, u čijem znaku valja da se sve u nas diže i gradi.

Osobite je pažnje vrijedan Šafranov članak o »Petrovom novčiću«, koji je i danas, kako kaže pisac, glasni prosvjed proti onoj otimačini, što je počinioše karbonari g. 1870. na »baštini sv. Petra«.

O jakosti zaraćenih stranaka u svjetskom ratu sa statističkim podacima i znanjem trgovačke geografije daje poučni prikaz Šviger, dok o prvoj njezi novorođenčeta piše dr Marković tako instruktivno i zanimivo, da će se članak sa zanimanjem čitati i u neinteresiranim krugovima.

No moj bi se prikaz znatno oduljio, kada bih htio potanje iscrpsti sadržaj »Danice« i govoriti o radnjama dra. Basarička, Božića i drugih Danićinih saradnika.

Najbolji je dokaz vrijednosti »Danice«, da se svih njenih 90.000 primjeraka rasproda na jagmu pa je uopće i ne treba napose tek preporučivati.

*
* *
*

O knjizi dra Mandekića, tog mladog stručnjaka, mogao bih pisati tek onda, kada bih bio stručnjak ili dijete seljačke obitelji, jer bih tek onda mogao ocijeniti vrijednost knjige s jedne strane i reći, hoće li dobri savjeti i napredno znanje biti od koristi našem čovjeku agrarcu.

Gudekovo sv. pismo novog zavjeta nije još dovršeno. Ovaj svezak sadržaje pripovijedanje apostola. Pored pučkog vrhbosanskog izdanja sv. pisma i ovo će izdanje koristiti procvatu kršćanske misli pa je ovaj teški posao i trud svake hvale vrijedan, a bez sumnje će ga i Bog naplatiti.

*

Toliko mi je evo bilo na srcu, da kažem ne upuštajući se u detalje i ne želeći biti kritičarom o književnom daru jeronimskog društva hrvatskom narodu za g. 1917. To je naše i treba uznastojati sada više nego ikad, da se u svakoj seljačkoj kući udome knjige Društva sv. Jeronima, da tu budu rasadnikom katoličkih i narodnih ideala.

D. D. Kuntarić.

René Bazin: Gruda umira.

Založila in izdala Leonova družba v Ljubljani. — 1917. — Stane broširana 4 K; za nove člane 3 K.

Fromentiera — kmetija in zemlja najemnika Toussaint Lumineaua — umira. Izneveril se je Franc, izneveril Driot svoji zemlji, nesrečni pohabljenec Mathurin je nesposoben za gospodarja, edini moški potomec, sinovi starca Lumineaua, edine nade, ki jih je požrlo mesto, vzela za vselej tujina in pohabila ženska ljubezen. Razprodali so njegovega gospodarja in naj izgine tudi starodavno in ukoreninjeno ime Lumineau s Fromentiere? Franca ni nazaj iz mesta, izseljenec Driot, najboljši fant, bivši afriški lovec, se potika bogve kje po Ameriki in Mathurin konča svoje življenje v borbi za gospodarstvo na poti k izvoljenki, ki ga je nekdanj onesrečila in naj bi ga sedaj osrečila kot njegova žena in gospodinja na Fromentieri.

Zaman je prizadevanje starca Lumineaua, Roussilla, njegova najmlajša hči, zmaga. Ona ljubi zvesto Jean Nesmya, hlapca na Fromentieri, ki mora zato zapustiti svojo službo. A ljubezen ne preneha in tli dalje. Eleonora, njena starša sestra, zapusti domačo grudo in odide s Francom v mesto in Roussilla prevzame mesto gospodinje in dela brez prestanka od jutra do mraka. Veliko mora prestati in že se ji bliža rešitev z vrnitvijo zalega Driota, pa doživi zopet razočaranje. Ze ji dovoli oče, da sme vzeti Jeana in ga pripeljati na Fromentiero in zopet ovira — Mathurin se poda na pot k svoji Gavrit, da jo poprosi za roko, a one more na Barju in oče ga pripelje mrtvega domov. —

Zacvetela je pomlad na vendejskem Barju, novo življenje se je započelo na Fromentieri. Roussilla in Jean Nemy sta zagospodarila in ime Lumineau je za vselej izumrlo. — Gruda umira.

A. K.

Yves le Querdec: Pisma seoskog župnika.

Pred nama leži knjiga, za koju je Zbor zadarske bogoslovne mladeži činio mnogo reklame i koja je darovima dobročinitelja ugledala svjetlo.

Osvjetljuje nam ovim pismima pisac život svećenika, koji djeluje i radi u svojoj župi za kraljevstvo Isusovo na zemlji, u crkvi i sakristiji i ispovijedao-nici, dapače izvan svojih najužih i pravih granica, na poljima narodnog gospodarstva i svega javnog života. Radi ustrajno i sve upravlja u ruke Providnosti, a najjaču okrepu i poticalo nalazi onda, kad zaduben u mislima i dužnostima svoga svećeničkoga zvanja kleči u pobožnoj molitvi pred Isusom u svetohraništu. Takav je župnik sv. Julijana, junak ovoga djela.

Počevši od najelementarnijeg rada religioznog, da podigne povjerenu mu župu sv. Julijana, u kojoj su bile znatno razvijene političke strasti, od kojih je trpjela sveta vjera, pa do poljodjelskog sindikata, kroz sva župnikova poduzeća, provejava misao pouzdanja u Boga, ali se očito zamjećuje i njegova neslomiva ljubav i volja za rad, jer on je ustrajan i marljiv, a svojim načinom života primjer, koji za sobom povlači svakoga. A radeći u svojoj župi, u svome selu, koje treba da spase i privede vječnom životu, sve se više čuti potaknutim, da pronikne sve namjere Crkve i da u njima otkrije one veličajne ljepote i onu divnu harmoniju svega, koja se jedino može naći u katoličkoj crkvi, pa da to sve svojim radom i poslovanjem preda u svojinu svoga sela, svoje župe sv. Julijana.

Nije od potrebe da potanko pričam sadržaj ovih pisama čitaocima naše »Lučie«. Ali hoću da naglasim, da je ovo djelo vrijedno bilo reklame i da je potrebno, da ga čita svaki naš svećenik, mladi i stari, svaki naš inteligenat. Svećenik, da iz njega uči i obnovi svoje sjemenišne ideale, a svjetovni inteligenat da nauči cijeniti i ljubiti ovaj stalež, na kom se nalazi preteško breme dužnosti i borba.

A uvjeren sam, da će u savjesnog čitaoca raspaliti se stari ideali, da će se povratiti oni natrag svome kolu, koji su tek zagazili doduše u život i u njemu se izgubili ne znajući i ne pazeći na sebe, da uzdrže harmoniju života i ideala, koje su stekli u mladosti, u sjemeništimu i po katoličkim akademskim organizacijama.

Spominjem to aludirajući na savremene pojave, da dozovem klonule i zalutale natrag krilu našem i redovima našim, jer mi hoćemo, da opetujem riječi župnika sv. Julijana, »da napunimo duhove nebeskim naukama, da poučimo ljude, da se ne priljube odveć za jednu stvar ni osobu te poštuju i ljube samo stvari vječne, koje su os, oko koje se samo može da trajno uredi savijest pojedinaca, obitelji i domovine. Na ovaj način mi radimo za nova vremena... U mojem malom sv. Julijanu u sjeni zelenkastih svodova moje crkve s pomoću Božjom moje slabe riječi ukrepljuju koju savijest, prosvjetljuju koji duh, diraju koje sree, nastoje napokon da uspostave jednu stanicu zdravu i plodnu na korist budućega društvenog uredjenja. Postojanim duhom ja kličem: Naprijed! Još ne vidim kopna, ali slutim, da je blizu i plovim bez straha, jer se pouzdam u svoga kormilara.«

Volja je Božja posvećenje duša. Toj je svrsi i namijenjena ova knjiga, zato je i posvećena hrvatskim svećenicima. Na tom posvećenju treba da radi svaki svećenik iz petnih žila, treba da mu pomaže svaki katolički lajik, zato svojski preporučamo ovu zlatnu knjižicu svima našima ljudima, neka je prigrlje i neka iz nje što više koristi crpu za vlastito posvećenje svoje i posvećenje milijuna duša.

* * *

Knjiga se naručuje od Zbora duhovne mladeži u Zadru, a cijena joj je K 2.50. Pripomenuti mi je, da je prava šteta, da se u prijevodu nalazi i jezičnih omašaka. Naše edicije treba da se naime odlikuju nesamo svojim sadržajem i idejama, već i osobitom ljepotom i čistoćom jezika, čemu valja posvećivati dosta pažnje.

Dr Kuntarić.

Fran Milčinski: Ptički brez gnezda.

P o v e s t. — Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu, Slovenskih Večernic 71. zvezek. 1917. 8°, 204 str.

Malomeščanska družabna povest. Prav dobro, da, naravnost izvrstno darilo Mohorjeve družbe širšim slojem slovenskega ljudstva, katekizem malomeščanskim družinam, vzgojiteljem in starišem.

Večerniška povest je bila še vedno spis posebne vrste. Ni klasična umetnina; vzgajati le hoče prevsem preprosto ljudstvo, ki zanj skrbi Družba v prvi vrsti, Ta namen je tudi povesti Milčinskega, ki se ji pa pozna, da je izšla iz rok vestnega iz priznanega pisatelja, moža, ki čuti za našo mladino in naš — narod. Zato je podredil v povesti umetnost bolj namenu, ker je bil prepričan, da tako koristi ljudstvu več, ko bi sicer, če bi bil pisal zgolj zaradi umetnosti same. Pisatelju gre predvsem za idejo, za vzgojen problem, kakor Deteli prejšnje leto v »Svetlobi in sencí«. Zato pa tudi takih del naših pisateljev ne smemo hladnokrvno zavračati; potrebujemo jih, pomagajo nam vzgajati narod. To je menda že nekaj — in kar bodi tudi povdarjeno: naša umetnost pri tem ne trpi nič, marsikje se ji celo odpomore.

Milčinski nam predoči lep kos življenja: vzgoja otrok. Slaba je, stariši se ne brigajo mnogo za njo, zato imamo toliko ptičkov brez gnezda. Pomanjkljiva je, namesto ljubezni okušajo šibo. Tukaj kažejo stariši in vzgojitelji svoje dostojanstvo in pozabijo pri tem ono, kar je pozabil mojster Pirc. »Glejte, oče in mati nista tista dva, ki sta kot starša vpisana v krstni knjigi; resnični starši so oni, ki se ukvarjajo z nebogljenim bitjem, da iz njega vzrede in vzgoje člo-

veka!« (str. 74.) Kako resne in globoke besede gospoda sodnika! Otrok potrebuje predvsem ljubezni, ne pa šibe, tudi ne neumne strogosti, ker »stepež rodi trmo«. (str. 77.) Slabe vzgoje so pa krive tudi slabe družabne razmere, ki se jim pridruži alkoholizem, tako da takšna družina mora sčasom propasti.

Pa še nekaj nam je povedal Milčinski naglas. Tisto neurejeno »delovanje« starišev za narode škoduje vzgoji otrok in tako posredno narodu samemu. Dobro misli je povedal dr. Šipelj o naših »društvih«, ki imajo razne seje in shode v gostilniških prostorih, izdajajo denar po nepotrebnem, koristijo pa nič. Podal je »skrbnim rodoljubom« nekaj vademecum v žep: »Pri nas tiči vse, kar leze in grede, v odborih in javnih zastopstvih. Vsi delujejo za narod. Uspeha tega svojega delovanja pa nikdar nikdo ne pretehtava in naroda je vedno manj, in kar ga je, je vedno bolj piškav... Poglavitno je vendar, kaj ne? — kakšni da so ljudje, ki tvorijo narod: da so v korist človeštvu in ne mu v breme!« (str. 71.) Velja za razne naše »Strunce«, ki bi se tudi naj v svojo proslavo prostovoljno razdružile.

Komu bi pa priporočal knjigo izrecno? Vsem ljudskošolskim učiteljem, da jo prebereje v šoli z mladino skupno! Nemara bi bilo to zelo koristno. Ptički brez gnezda bi bili učencem v ostrašujoči vzgled, opozori se jih lahko na pogubnosen vpliv raznih indijanaric in na druge take stvari. Ne bo brez vsakega uspeha.

Če torej povest tako presodimo, nas mora zadovoljiti. Ne bo nas motilo, da povest nima glavnega junaka, temveč da se razvija dejanje v smislu enotne ideje in da pisatelj pripoveda kronološko. Ugaja pa lepi jezik in veseli bomo, če doseže knjiga namen, ki ga ji je vtisnil pisatelj na čelo.

Jože Staběj.

Fran Milčinski: Tolovaj Mataj in druge slovenske pravljice.

S 15 risbami Ivana Vavpotiča. 1917. Založila Tiskovna Zadruga v Ljubljani. Natisnila Narodna Tiskarna. — 8°, str. 148. Velja uvezana 5.20 K in 10% knjigotržne draginjske doklade.

Tako se berejo Milčinskega pravljice, kakor da bi jedel z medom zameseno potvico. Kako tečna jed našim otrokom, najlepše darilo za Miklavža in Božič! Ko berem, se mi zdi, da sem postal spet otrok in da poslušam s podprto glavo pripovedke starega deda, da slonim v zimskih večerih na zapečku v naročju matere in ji gledam v blažene oči, dočim ona pravi, kako so prišli ponoči angelci na zemljo in vpletli vsakemu pridnemu otroku zlato zvezdo v lase.

Milčinski ni samo humorist in pripovednik, temveč tudi izvrsten mladinski pisatelj. Njegov pogled v otroško dušo je globok in nič manj oni v ljudsko srce. Saj ne veš, ali pripoveda pisatelj sam, ali pa je zapisal pripovedko kar tako, kakor jo je našel pri ljudstvu. Prav veliko mu k temu pripomore njegov čudovito slikoviti in prožen jezik, ki ga je znal načinu pripovedanja povsod prilagoditi. Pripoveda mirno in izbrano, kakor se le mora pripovedati, uporablja vsa pripovedalčeva sredstva v svrhu lepšega uspeha. Da je vzel snov iz zaklada ljudskih pripovedk, je pač razumljivo, in da ni-ne ozirajoč se na to, koval sam, kakor se mu bi ravno zazdelo. Kako lepo n. pr. se podaja v knjigi ona o Mrtvem ženinu, ki ji je preskrbel Vavpotič tudi spretno ilustracijo. Tolikovrstno obdelana snov o Lenori in vendar kako radi jo še beremo iznova.

Ilustracije so še kaj dobro pogodene in knjigi gotovo v čast: le da so nekatere vsled majhnega obsega nerazločne in mladina ne bo vedela takoj, kaj naj počne z njimi.

Jože Staběj.

† Milko Cepelić: Spasavajmo narodno naše tkivo i vezivo.¹

Presv. gospodin Milko Cepelić, apostol, protonotar i kanonik u Đakovu, obdario je hrvatsku folklorističku literaturu zanimivom i kritičnom studijom: Spasavajmo narodno naše tkivo i vezivo.

Ovu je studiju rodila ljubav, što bukti patrijotičkim žarom u grudima staroga Strossmayerova svećenika, briga, kako da se spase narodu našem jedna njegova narodna oznaka, dio njegova narodnog bića — a sve to u časovima, kada na svim stranama gine narodna nošnja i tkivo i vezivo naše — narodno, hrvatsko. Zato je i razumljivo, da nam pisac, bogat iskustvom stečenim dugogodišnjim proučavanjem na izvorima, ponajprije crta uzroke zapuštanja i propadanja naše narodne nošnje.

Taj dio studije mogli bismo označiti uvodom. Rasipanjem zadruga, a poglavito iza god. 1874. od novoga zadružnoga zakona, kada se naše zadruge stadoše uvelike komadati, počinje umirati i narodna nošnja — čest narodne duše, koja je prva počela da gine i umire. U zadrugama je, kojima se prigodom svoga boravka u Đakovu kod Strossmayera g. 1883. divio profesor nacionalne ekonomije na sveučilištu u Liežu Emile de Laveley, cvala i kroz stoljeća se čuvala naša kućna industrija. A kada i te naše narodne nošnje nestane, nestat će doskora i nas. Zašto propadaju Bunjevci, a zašto se sačuvaše Šokci, Vodeni Hrvati, Huculi i Rumunji? Čuva ih njihova nošnja!

Drugi je dio neke vrsti bibliografija naše hrvatske folklorističke literature, koja nam sadržaje puno zanimivosti i pouka. Počeo je s davnom starinom, od Holkina, Csaplovicsa, Carrare i Vecellija, zaustavio se kod prvaka Feliksa Laya i onda nam do najnovijih dana iserpivo i kratko predočio rad dra Ise Kršnjavog, profesora Vida Vuletića Vukasovića, župnika Lovretića, učitelja Ivana Zovka, Lavke Subotičke, Jelice Belović-Bernadzikovske, Natalije Bruck Auffenbergice i konačno svoj, sve kronološkim redom razvitka i kritičkim sudom završivši ovaj odlomak studije osnutkom petrinjske i zagrebačke gospojinske udruge za očuvanje i promicanje narodnog tkiva i veziva.

Zlu međutim treba doskočiti. Kojim sredstvima i na kakav ćemo način zapriječiti propadanje narodnog tkiva i veziva, razlaže nam treći odlomak Cepelićeve studije. Rad taj oko promicanja i čuvanja tog našeg blaga treba organizirati. Zato je željeti, da se pored sadanjih udruga u Petrinji i Zagrebu osnuju nalične gospojinske udruge u Osijeku, Đakovu, Vinkovcima, Brodu, Valpovu, Našicama, Požegi, Bjelovaru, Križevcima, Varaždinu, Gospiću, Zavalju, Otočcu itd. sa svojim područjima. U Osijeku bi valjalo osnovati i muzej narodnih radova, trebalo bi izdavati propagandistički pučki kalendar, a u sjedištima gospojinskih udruga osnovati bojadisaonice (farbare).

Na ovaj su narodni rad u prvom redu pozvane hrvatske učiteljice, učitelji i svećenici, narodno predstavništvo i vlada. Zajednički rad škole i crkve može učiniti vanredno mnogo, preporučiti narodni duh i obnoviti u njemu zamrle energije. No za ovaj rad malo mare i naše učiteljice i učitelji i svećenici. Jer imade toliko škola, gdje je zapušten svaki ručni rad i toliko crkvi, u kojima imade toliko nenarodnih i tuđinskih stvari — a nitko se tako reći ne miče, da se to odstrani i zamijeni našim, uzornim radovima.

Poput velikoga Ignjata Wurma i češko-moravskih svećenika moglo bi — pače i moralo — i naše rodoljubno svećenstvo pregnuti, da sačuva stoljetne lijepe radnje naroda svoga u narodu svome. Uz svećenstvo valja da prvo prione učiteljstvo, a zatim sva inteligencija naša, navlastito ženska, da se to nepročjenjivo blago u narodu našem sačuva, a zato je sada najzgodniji čas, jer je

¹ Preštampano kao posebna brošura iz almanaha i kalendara »Jeka od Osijeka« za god. 1918. u izdanju Kluba hrvatskih književnika u Osijeku. Drugovima živo preporučamo.

nestalo po dućanima tkiva i pamuka, pa bi narod sam od sebe uz lijepe poticaje počeo sijati lan i konoplju, za čim bi slijedilo raznoliko vezivo. Tako Cepelić.

*

Bilo je 20. kolovoza 1917. Toga sam dana s autorom opisane studije proživio nekoliko osobito ugodnih satova. Agilni je propagator učiteljicama Slavonije poslije obavljenih duhovnih vježba pokazao i protumačio svoj krasni muzej narodnog tkiva i veziva i obodrio naše vrijedne učiteljice na taj narodni rad. A onda smo se mi dvojica za toplog popodnevnog sunca odvezli u Strživojnu, koju je tako simpatično opisao Lovretić, gdje je presv. Cepelić održao pred brojnom ženskom publikom praktično poučno pučko predavanje. Imao sam priliku te sam često konferirao s učenim ovim kulturnim radnikom našim u Slavoniji o umiranju naroda našega i propadanju naše kućne industrije i obrta, a navlastito tkiva i veziva. Ali mi se ovaj put najdublje usjekla u dušu ona ljubav i nesebičnost, onaj pučki (demokratski) način predavanja, punog pouke, ona očita spremna, što sve osvaja svakoga slušatelja. Misli mi se navratit će na svu inteligenciju našu, koja nesamo da ne mari, što narod naš propada, nego ga još na sve strane izrabljuje i guli, premda smo mi svi inteligenti kost od kosti njegove. A danas i razumijem i shvaćam pisca studije, kojemu puno hvalim za proširenje svoga znanja u narodnim ručnim (ženskim) vještinama.

Naša je dužnost, da nam ne propadne ovo naše narodno dobro, ovaj znak velike naše kulture i stvaralačke snage, da radimo, radimo i opet radimo. Smjеровi su tomu radu već uglavnom zacrtani; mi svi poznamo svoje dužnosti; mi svi hoćemo, da spasemo te divne spomenike narodne kulture. Kada njih nestane, nestat će i nas. A sveta, hrvatska iskra rodoljublja našega neka nas makne s mrtve tačke. Mi smo potrebna snaga, puni energije, volje i sposobnosti, počnimo raditi, jer neprijatelji naši rade i služe se sinovima Domovine majke, da je unište; u tom radu neka nas hrvatske katolike vodi misao, da nam jedino može pomoći hitna organizacija.

Stoga bi valjalo, da naši ljudi u Zagrebu i Ljubljani² okupivši i po provinciji sve naše ljude, stvore jednu jaku ligu promicatelja narodne umjetnosti za obranu protiv svih neprijatelja, koji umjetnim načinima podrezuju krila našega stvaralačkog i poletnog narodnog duha.

Dr. Kantarić.

»Omladina«.

Svakom ozbiljnom socijologu i čovjeku, koji ljudskom društvu želi dobro, mora da bude uvijek na pameti odgoj društvenog pomlatka, odgoj omladine. Ova riječ: »odgoje« na mnogim se mjestima zaboravila, ili ako se još govori, poprimila je već odavna značenje nužne fraze bez daljega zamašaja. Naročito u našim srednjim školama ili bolje: med prosječnom većinom srednjoškolskog učiteljstva. Nije onda čudno, da se po tome u nas čini sve drugo prije, nego da se mladež u z g a j a. Uzgoj je vrlo važna stvar; jer o njemu ovisi sve: i vjera i obrazovanje, i sposobnost i karakternost. O uzgoju ovisi patriotizam i humanost svakog korisnog člana u ljudskom društvu. S njime račun a budućnost i m o r a da računa; pače i sadašnjost, želi li, da se u budućnosti njene tekovine

² Slovenci so že davno uvideli veliki pomen narodne umetnosti, a za njeno ohranitev se je dozdej storilo le malo. Zadnji čas pa se nam obeča tudi na tem polju preporod. Profesor Albert Sič se je lotil tega dela in je izdal pred kratkim 4 zvezke načrtov in vzorcev gorenjskih vezenin na 17. listih. Izdati misli 22 zvezkov v štirih delih, ki naj bi obsegali vso Kranjsko. Vsekakor pa hoćemo imeti tako delo o celotni slovenski narodni umetnosti. — Op. ured.

održe. Nužno je stoga da se naročita pažnja baš tome pitanju uzgoja ima posvetiti. I socijalno pitanje misli se riješiti pomoću uzgoja. Uzgajati napokon znači svesti sve komponente duševnih sposobnosti (u ovom slučaju daka), po uvjerenju našem, najboljim ciljevima. Kod njega možemo da provodimo korekturu; ispraviti ga da bude bolji, nego što je naš bio. No stvar je žalosna, — da se svi mi zato nimalo ne zanimamo. Buržoazija misli još i danas da uzroci našega raspada dolaze izvana, ali je istina baš protivno: ovdje med nama samima; u našem postupku, u našem radu i odgajanju moramo tražiti sve one zle uzročnike, koji nam truju i onako slabi društveni život.

»Omladina« ima sve te negativne vrline. Do sada izašlo je 7 brojeva, a činjenica nije ni najmanje utješna što možemo gotovo iz svakoga broja vaditi dokumenata k našoj tvrdnji. Urednikom joj je poznati g. Joza Ivakić, izdaje ga Društvo srednjoškolskih profesora, a list je pače i od visoke vlade preporučen (?). Ne znamo samo, šta oni razumijevaju pod dobriim uzgojem, i kako ga misle provesti. Misli li to g. urednik učiniti onakovim izvještajima o reformama u srednjim školama, kao što je to činio u brojevima trećem i petom, ili pako preporučujući »uzgojne misli Preradovićeve« iz pera g. Trstenjaka? Mi svakako želimo reformu naše srednje škole, ali pitanje to — po mišljenju našem — ne treba da se rješava med daciima srednje škole. Ovako što djeluje anarhistički: »Sa današnjom našom srednjom školom već davno nije nitko zadovoljan...« »Ona je suviše zastarjela i suviše se preživjela.« Nabraja prigovore »protiv načina, kako se postupa s mladeži«, pa onda »metode i čitava naučna osnova u našim gimnazijama, disciplinarni propisi, ispitivanje i klasificiranje...« Jedan list kao što ovaj (»Omladina« naime) ne smije djelovati razorno; mi isto ne odobravamo ovo nesnosno stanje srednje škole, ali to — ne spada ovamo... Takav list treba da socijalna nastojanja u pogledu uzgoja potpomaže i upotpunjuje i da učini ono, što se u srednjim školama ne može i ne čini. Takav list ne bi smio da radi u pravcu protivnom, na čijim temeljima stoji najviši princip ljudskoga društva, a to je — vjera. Da, »Omladina« baš nasuprot radi i protiv vjere i protiv Boga. I to oni zovu »uzgojem« i »poukom«. Oni su sami takovi, da se ne bi smjeli ni protiv koga da bune. Smije li se tako šta dopustiti?! I to još dolazi pod krinkom preporuke vlade (?). Naročito je gadno, što se s o m e n t i nastoje iskoristiti. Tako je Preradovićev jubilej. Mi ćemo se nešto iscrpljivije osvrnuti na pojedine članke. Osobito ističemo članak g. dra Prohaske u 6. broju: »Preradović, pjesnik slavenske budućnosti«. Evo šta će da nam razlaže: »Petar Preradović ne bijaše toliko ugodnik crkve, koliko je ugodnik narodni i božji«. »Jer njegova religija stoji iznad hramova, liturgije, iznad »svečane zabave« . . .« O, božanski pjesniče, dodi kraljevstvo tvoje, jer crkva doista danas nije božja i samo oni ljudi, koji protiv nje rade, ugodnici su božji! Njihov rad uistinu stoji iznad tih »svečanih zabava« (zabava!) i hramova, jer je samo njihova religija prava! O, doći će to carstvo, ali »kad ne bude oružja ni crkvenih naprava«:

Ne topova zaglušnom tutnjavom,
Jer topova više biti ne će,
Ne tamjanom uz goruće svijeće
Niti drugom zabljesnom pripravom
Koje s' grade u tjesnih zidinah...«

Pa malo niže nastavlja citiranjem Preradovića:

»Al' dok bude godilo nam umu,
(A godit' će jošte dugo, dugo)
Sreću tražit u zemaljskom šumu,
A pomislo na življenje drugo
Preko groba umanjalo nju mu:

Dotle bit će svetim ljudem slava
 Više manje svečana zabava,
 Tekar kada po božjoj milosti
 Ljudski duh se tako oplemeni,
 Da mu sredstvo izvanjske sjajnosti
 Bit će jošte samo u spomeni,
 Kao pomoć negdašnje slabosti;
 Kad on bude uvidio jasno,
 Što je dobro, da je samo krasno;...»

»Tada će — kaže opet dr Prohaska — Ćiril i Metodij »iz svojih hramova da prijeđu u hram božji nebom razapeti«, to jest, tada oni više ne će biti tek sveci pravoslavne ili unijatske ili katoličke crkve, nijedne crkve, nijednog posebnog hrama, nego opće vjere, nove vjere, hrama sveopćega, božjega pod nebom.« Uistinu to ne razumijem, a valjda ne bi ni sâm Preradović, jer se to može tumačiti samo na račun gosp. pisca: — da pada u apsurd — drugačije ne. »Evo, — kaže dalje — ova genijalna misao, da se briše sva historijska slava Ćirila i Metoda, vezana uz širenje obreda vizantijskoga, pravoslavna, ta ideja, da evanđelje nije vezano ni uz kakav hram i njegovu prošlost, ta je misao tako silno značajna po Preradovića.« Dakle — ideja: obred, hram i njegova prošlost. A evo i Preradovića. To je »jasnovidac, prometejski bogoborac, opozicionalac, idealista. On se diže svedjer iznad zemlje, gleda sa nje i na nju, odredjuje ju svemiru, ima svedjer nadzemaljsku perspektivu, on je onaj prvi andjeo u raju: Zemljozor.« (Toga nema — hvala Bogu, u Evanđelju.) Preradović je pače: »Vječni zemljozor: Prometej, koji stvara ljude na svoju priliku i juriša s njima na nebo.« Ali, samo da nam ne stvara omladinu, omladinu svojom vojskom, kojom će da juriša na nebo! Koji to pišu, davno su već stvoreni, ali je zlo, što oni hoće da stvaraju i upliću se u posao mrtvog Preradovića. Ne daju oni njemu da mirno spava, jer je on umro, gospodo: umro. A on je tek »jurišao na obrede, hram i njegovu prošlost, a ne na nebo. Previsoko, uistinu previsoko. Avansira, avansira. Ali da nastavimo: »Preradovićeva filozofija, to jest njegov odgovor na pitanje, čemu je ovaj svijet, šta on znači, jest spiritistički, razvojni, jest mig i polet u budućnost.« Neka govori i dalje gosp. doktor: »...nauku spiritizma trebao je Preradović kao pjesnik budućnosti.« Drugim riječima: pjesnik budućnosti nije moguć biti bez spiritizma i onih drugih stvari, koje smo dijelom naveli i koje ne spadaju u spiritizam. Jer: »...u Preradovića jest to ispovijest duhovne energetike.« O fakvom Preradoviću g. pisac govori učenicima trg. akad. i profesorima njihovim. Kaže: »Vama naročito zato, jer ste mu po svome duhu regbi bliži od ostale omladine i ostalih odgojitelja narodnih.« Jer oni sve gledaju obzirom na sutrašnji dan, kao energetiku. »Mi te riječi — kaže dalje — Preradovićeve dobro razumijemo.« Govori se naime o sistemama. On sje otklonio državu i crkvu. S razloga dakako (dakako) idealnih: da se duh slobodno razvije, neka mu ne bude put propisan, neka uzmogne tražiti i naći svoje nove puteve.« Otklanja državu i crkvu, državu i crkvu; — a možda to uistinu i nijesu potrebne stvari. »To je još uvijek pjesma one pjesme, koja ima da bude slobodna; da svomu unutarnjem glasu slijedi«. Pa završuje: »O, podimo uvijek za njim, za tim unutarnjim glasom. Mi, unuci našega djeda guslara Petra Preradovića! Guslara slavenske velike budućnosti. Pjesnika putnika; pjesnika vječne energetike, vječno »tvorne sile umnijeh tvorova«, pjesnika, koji vazda izgaraše da svijetli velikome idealu. Izgarajmo i mi za njegove ideale jugoslavenstva, za njegove ideale slavenskog »zvanja«, za njegove ideale o općemu bratstvu, o radu, o slobodi i sveopće ljubavi »bez topova i tamjana« i bez »sistema«. »Ti da sjaješ, gorje ti je nama.« Evo tako. Mislili smo da nam je potrebno bilo iznijeti ma jedan iscrpljiv prikaz med mnogim drugima, mnogim drugima. Pustili smo pisca, da sam govori, i »Omladinu« smo time pustili da govori. I koješta

smo čuli; koješta. To je dakle »list za pouku« naše mladeži. G. Trstenjak nadopunjuje neke stvari; i to u članku odmah ispod članka g. Prohaske: »Uzgojne misli Petra Preradovića«. Gotovo jednako počinje: »Pjesnici su u borbi za slobodu, za ljudska prava i za ostale ideale i svetinje najveći borci i apostoli«. Ostale ideale? Jako je širok pojam. »On je (Preradović) pjesnik, filozof, veliki čovjek (čovjek) i rodoljub, čovjek narodne duše, pedagoškog instinkta, ukusa i takta. Svaki učitelj i uzgajatelj narodni valja da je u duši pjesnik, umjetnik, čovjek čuvstva, uzvišene ljubavi, pa da su njegove misli u skladu s njegovim životom, a to je Preradović«. To sve treba da ima dobar uzgajatelj (ili bolje: »uzgajatelj«, jer ovamo spada valjda i »Omladina«!). On je »Sunce među uzgajateljima« (Preradović naime), »pa je zato i uzgojna moć njegovih divnih pjesama tako velika.« »Moralne su predike neukusne, one odbijaju, kao i pjesme izrazite i proračunate tendencije. Toga nema u Preradovićevim pjesmama (? i koliko još!). Plemenita (naravno!) tendencija njegovih pjesama sama se ukazuje i izražava, sama bez svakog nametanja.« »... širi ljubav, da ona obuhvati čitavo čovječanstvo...« A ta će doći »ne topova zaglušnom tutnjavom, jer topova više biti ne će, ne tamjanom... već u hramu nebeskih daljina opće sreće divnijem pojavom...« (Ala taj tamjan prenapadno ili zaudara ili miriše!)

»Bratska sloga spajat će sve ljude,....«

»Ter će s tebe oni pjevati svude:

»Blago nebo, na zemlji si veće!«

»To je najviši uzgojni ideal, a doći će »to svi dusi miuju, koji svijeta korak razumiju.«

»Preradović vidi, kako se u prirodi sve razvija, kako sve postaje ljepše i uglednije i kako se sve usavršava. U pjesmi Suho Irvo, kaže pjesnik, da ništa ne propada, već promjenom ima tijek k napretku daljem samo. Savršenstvo u svakom pravcu najviši je uzgojni cilj (opet taj uzgoj!), svrha sve prirode, a po Preradoviću sve stvara ljubav (ne znamo samo šta ona tu ima još posla?) i sve kreće k toj najvišoj svrsi. Nitko nije ljepše osvijetlio pjesničkim svijetlom Darwinove nauke i tolikih učenjaka, nego Preradović.«

»Čovječanstvo je još u svom nejakom djetinjstvu, pa su mu spoljašnje stvari, spoljašnji znakovi, ceremonije i pompa više nego unutarnjost, jezgra, duh stvari, ali Preradović vjeruje njegov duhovni i moralni razvoj...«

»A ti, mladeži, kad uzimaš Preradovićeve pjesme u ruke, poljubi ih, a kad ih odlažeš, poljubi ih tri puta, a na dan njegove slave čitaj ih i na sree privijaj.«

»Preradoviću slava i hvala za njegove najviše pobude, uzgojne misli i ideale!«

Ili još nešto od gosp. Prohaske. Govori se o pjesniku Mihovilu Nikoliću. On pjeva ovako: »Ah pustite — pjesnik je dno ó živi... a kad živi — onda život daje...« »S te vjere sva je poezija — kaže gosp. Prohaska — Nikolićeva jedan novi klik životu ovdje.« Vjera u ovdašnje stvari. Ništa nova. Nimalo nas onda ne iznenađuju citirani stihovi, kako slijede: »Živi čežnja neumrla slobode (kako je to već banalno!) i svijetla, burka krv se — u čovjeku, dršće žila svaka, a kô rijeka teče ljubav, vječno mladi život, teče preko mrtvog groblja a s k e t s t v a i m r a k a.« S gestom, gospodo, s gestom! — Tako nešto slična propovijeda i g. A. Milčinović u svojoj dugačkoj historiji: »Nova Nada« — koja je isto pjevala.

A ima tu i učenih stvari. G. dr. Bazala raspravlja o »Osnovima modernog nazora o životu.« Mi ćemo se samo ograničiti na neke opaske. Problem modernog nazora o životu želi riješiti kompromisno. Nekom sintezom kršćanskog i antiknog naziranja života. Elementi kršćanskog naziranja moraju stoga biti »sblaženi (naravno) i promijenjeni«; drugim riječima i izmijenjeni. Tu kršćan-

stvo gubi od svoje cjeline. Značajna je stvar, da mu svi dolaze ususret »popravljajući ga«. Ne ćemo pogriješiti, ako ustvrdimo, da takav čovjek, kao što ga stvara ta »sinteza«, ne će moći biti kršćaninom, jer je izgubio kršćanske cjelovitosti; napokon sve prilike vode ga jedino »antiknom uzoru harmonična čovjeka.« Da li je takav opravdan, ne možemo rasuditi ni iz čitave rasprave, tek znamo načela, koja ga treba po tome nazoru da vode u njegovom djelovanju. Naprotiv ne nailazimo na etična; ni na kakva etična načela, koja bi vodila onaj rad, koga g. Bazala propovijeda. Rad je, kaže, za prosvjetljenje bližnjega: to je ljubav prema bližnjemu, ali riječ »ljubav« ostaje uvijek hladnom, jer čovjek koji je postao mašina ni ne zna njeno značenje. To je u njegovim ustima samo naučena fraza. Rad dolazi i u kršćanstvu, ali je on sladi i lakši od ovoga, jer se na sasma nečemu drugom temelji i ima sasma neke druge svrhe. Mi nesamo da to znamo, nego i osjećamo. Daleko se nešta obilazi. Filozofija dolazi mnogo puta s tim oko u oko, ali ga ne će da vidi i zatvara pred njim oči... On odgovara: Rad, rad, rad. Pa: »Zašto da (moderan čovjek) vrši oblike, kojima ne čuti sadržaja? Oblike, kojih je životno vrelo usahnulo, koji nemaju životne snage, već su kao suhe grane na živome stablu.« Time je sa spomenutom stvari obračunano, jer je kršćanstvo bez životne snage, kao suha grana na živome stablu. Sva borba na koncu vodi se proti zlu, koje je potrebno da bude borbe...

Pored ovakovih stvari ima i kraćih. Onako u objavama, bilješkama, pjesmama, prikazima i dr. Tako i preporuci »Humorističke knjižnice« (»Sanjin« nije preporučeni!), u »Vrijednosti biografije«, gdje pisac M. Šp. zastranjuje i pretjeruje. Njemu je sve biografija; i historija je puka biografija, pa: »Šta je Biblija drugo, nego niz životopisa velikih junaka, patrijarha, kraljeva i sudaca?« I g. Kostelić se previše pača u dotjerivanje »evandeoskih scena«. Itd. itd.

Daleko bi nas vodilo, kada bi ovaj naš prikaz i dalje produžili. I iz ovoga se može nešto vidjeti. »Omladina« nas ne može nikako zadovoljiti. Mi najodlučnije protestujemo proti ovakovom odgajanju mladeži, ovakovom oduzimanju najsvetijeg im amaneta — svete vjere. Ovo je drzak napadaj prvoga reda. I svakom svjesnom čovjeku, kršćaninu katoliku, kome je stalo do promicanja dobre stvari, do Boga i Crkve, do istine i moralne svoje dužnosti, odgovarati će omladinu od ovakove kuge, što se uvlači u stado nevinih jaganjaca kao vuk u janječoj koži. Proti ovakovoj huli treba se sa svim silama borimo, jer to traži od nas i Bog i naše ime.

Stjepan Gruber.

+ Jože Debevec: **Vzori in boji.**

Knjižnica za mladino 1—2. Založila in izdala Nova Založba v Ljubljani. Natisnila Katoliška Tiskarna. 415 str. Velja uvezana K 11.—, broširana K 8.80.

Ni to nova knjiga. Nekako pred dvajsetimi leti (1896 in 1897) je izhajala ista povest v »Dom in Svetu«, in razume se, da ima še tisto barvo tudi danes. Seve, če bi pisal kdo danes takšno povest, bi pač gotovo zahtevali, da je drugače prikrojena in bi nas ona več ne zadovoljila; kajti tudi srednješolska vzgoja se je pomaknila naprej, in mnogo starega se je moralo zavreči. Druge naloge, drugačne zahteve.

Priznati pa moramo, da je to ena najprvovrstnejših knjig, kar jih ima slovenska srednješolska mladina; je ogledalo, ki ga drži pisatelj slovenskemu dijaku. Ni sicer vse, a vendar mnogo, da celo veliko. Ono pa, kar bi se moralo biti, najdemo mestoma vsaj naznačeno. Srednješolec najde v knjigi ravnilo za na pot, ki ga vodi po srednji šoli, samo če le hoče slediti.

Ni pa knjiga samo za dijake, napisana je tudi za — profesorje. Naj bi nikakor ne pozabili, da jo vzamejo v roke. Premišljajo naj n. pr. o onem stavku

na 199. strani: »O, tudi v naših izpričevalih je dosti laži, čeprav so s cesarskimi kolki opremljena in vsemi uradnimi podpisi potrjena«. (Podčrtal sem jaz.) So, ki menijo, da je šola le za »prav dobro« in »dvojko«, ne pa za razvoj individualnosti in njej prikrojenih zmožnosti. Tu je vrelec življenja in iz tega se mora bogato zajemati. Naj že končno izgine iz srednje šole vse tisto nepotrebno pridigovanje in moraliziranje, ki ubije marsikatero življenje, četudi povsem nehote. Šola mora biti vez z življenjem, ne pa da se mu odtuji!

Pisatelj je posvetil knjigo »spominu dr. Frančiška Lampêta, ustanovnika in prvega urednika »Dom in Sveta«, brez čigar pobude in besede ne bi bila ta že davno pozabljena pisma nikdar zagledala belega dne«. Lepa hvaležnost! A koliko dijakov more danes isto reči? Le izbrani, ki pridejo bolj po naključju v tako varno zavetje; drugi pa so ravno v slovstvenih in umetniških stvareh brez vodnika, tam, kjer ga najbolj potrebujejo in kjer je velike važnosti. Tu to se je moralo zapisati, da se sliši glas zvona!

Precejšnje nasprotstvo pa je med knjigo in njeno — ceno 11 K in 8-80 K! Ivan bi si je gotovo ne mogel kupiti; pač pa bi jo hodil neštetokrat ogledavat v izložbeno okno, pripovedal o njej tovarišem, ki bi storili isto — in mirna Bosna. Saj je naznačena vsota dijaku že malo premoženje, ki si ga nikakor ne more odtrgati. Zato bi se morala prodavati knjiga dijakom vsaj po polovični ceni, če že ne ceneje, ker drugače bo ostala večini — lep ideal. Kje pa bo korist? Videant consules!

Jože Stabèj.

† »Jeka od Osijeka«.

Mjesto »Književnog Prilogac« društva hrvatskih književnika u Osijeku, dobismo za godinu 1918. pod gornjim naslovom jedan hrvatski zabavnik i kalendar.

Osječki su književnici skupili oko sebe oveci broj literata i mladjih umjetničkih sila, a iz svega se njihova nastojanja opaža stalna volja, da u Osijeku nešto većega privrijede općoj narodnoj kulturi i preporode narodnu svijest u Osijeku i onim krajevima naše domovine, koji su najbogatiji, najveseliji, no koji nažalost nalaze se u rukama jakih tuđinskih gospodara. Zato nas i veseli ovaj kalendar, iako ima u njemu i ponešto takovih stvari, koje su mogle mirne duše izostati bez ikakove štete za samu ediciju.

Sadržaj je ovoga almanaka poučan i zabavan. Od poučnih stvari valja istaknuti radove Ivaniševićeve o hrvatskom novinaru Nikoli Doganu i o narodnim pjesmama, pa Dlustušev članak o »Južnoslavenskom i hrvatskom pitanju«, o kojemu možemo reći bez obzira, slagali se njime ili ne, da je to jedan od rjedih članaka, koji je pisan mirnoćom i promišljenim stilom, a isto je tako zanimivo pričanje Dlustuševa o našoj seoskoj poeziji. Pjesama imade obilje od raznih poznatih i priznatih pjesnika, neke narodnog kolorita, jedna neobjelodanjena Kranjčevićeva, a jedna dapače i od File Sedenicha, poznatog ugarskog hrvatskog pisca. Osim toga se nalazi u ovom almanaku i kompozicija »Himne narodnom ujedinjenju«, koju je spjevao Ljuboslav aptinovčanin (Dlustuš?) i jedna kompozicija Canićeva. Prikaz bi ovaj međutim bio krnj kada ne bih spomenuo i Milerovu veselu igru »Načelnikov govora«.

Naslovni je list izrađen u narodnim bojama i narodnom ornamentikom, pa se vanjštinom svojom ugodno dojima.

Svakako možemo radosno konstatirati, da je »Jeka od Osijeka« jedan od najboljih ovogodišnjih hrvatskih koledara, pa ako osječki književnici nijesu imali osobito literarno umjetničkih pretenzija s ovim kalendarom, onda su puno učinili za hrvatsku stvar i bezuvjetno uspjeli. A držim, da im je ovo drugo i bio cilj.

Dr Kuntarić

* Antonija Štupca: **Učna snov** za pouk o alkoholu v ljudski šoli.

Zbirka protialkoholnih spisov »Sv. Vojska« v Mariboru. Zv. 6. — Cena 50 vin., po pošti 53 vin.

To je knjižica, ki jo mora sleherni, ki ima katoličskaj ljubezni do mladine in naroda, z dušo in srcem pozdraviti. Ni sicer bogata na gradivu — 32 strani ima — a tem bolj dragocen je njen velevažen namen: pokazati otrokom že v ljudski šoli škodljivost alkohola v pravi, njim primerni luči. Povoljno je rešila svojo nalogo gospodična učiteljica, ki je znana po svojem vsestranskem in nesebičnem delu za našo mladino, posebno za ono, ki jo je treba rešiti iz smrdljivega in tujega mariborskega nemškutarško in vsenemško nadutega ozračja. Podala je snov tako, kakor jo otrok najlaže pojmi in varovala se je vsiljivega pridigovanja in vseh nejasnosti. Otroško dušo je treba poznati, če hočemo, da bi imela od naših naukov korist in dobiček, in tukaj je pisateljica povsem doma.

Druga prednost knjige je pa, da je napisana in izdana. Naše ljudskošolsko učiteljstvo nima primernih protialkoholnih učnih pripomočkov, četudi je voljno, da pobija med mladino alkoholizem. Marsikdo bi še delal, a ne ve kje in kako bi začel. Zdaj menda taki izgovori ne bodo več opravičeni, ker pričujoča knjižica jih je zadostno odpravila. Od zdaj velja le dobra volja in ljubezen do mladine in naroda.

Govoriti obširneje o knjižici, bi bilo pač prav nepotrebno. Dolžnost naj bi bila, da si jo naroči vsak učitelj in vsaka učiteljica, jo temeljito prouči, potem pa dobro pripravljen v šoli pred otroki nastopi. S tem bo na velikodušen način vršil svoj poklic in mu tudi zadostil.

Hrvaškemu učiteljstvu priporočamo knjižico isto tako najtopleje. Naročila se pošiljajo na naslov: »Sveta Vojska« v Mariboru, Koroška cesta 10, Štajerska.

Jože Stabèj.

* **Bilješka.**

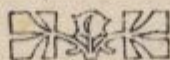
Z izdanjem almanaha smo se nekoliko zakasnili, ker se nismo mogli izogniti nikakor številnim neprilikam, ki so nam bile napoti. Izpolnujemo pa našo staro skupno željo, da nastopi slov. hrv. katoliško narodno dijaštvo v enem svojih glasil edinstveno v svet. V zgodovinski dobi narodnega prebujenja našega troimenega naroda se nam je posrečilo to brez vsakih okolnosti, in po tej poti hočemo hoditi do popolnega uredničenja naših namenov.

Prijetna je pa dolžnost uredništva, da zahvali vse one, ki so sodelovali pri sestavi almanaha na kakršenkoli način. Predvsem so drugi Josip Andrić, Slavoljub Kürschner in Narte Velikonja, ki so opravili prvi posel uredništva in so nam pomagali pri delu večkrat z naveti.

Glede prihodnega izdanja »Luči« ne moremo reči prav nič gotovega; o tem se bo razpravljalo v počitnicah na merodajnih mestih in mi hočemo končni sklep pravočasno objaviti. V duhu časa se pa pripravljajmo vsi za preosnovno in poživljenje našega dela na celi črti!

Združujmo se in združili se bomo!

UREDNIŠTVO.

SADRŽAJ.

Članci:

	Strana
Jože Plot: Poslanica pred svidenjem	5
Vićentije Mikša: Majci	6
Ivan Dolence: Dr. Krek in naše svetno izobraženstvo	9
Ljubomir Maraković: Pismo na bojište	23
Narte Velikonja: Bela vrtnica	25
Dr. Đuka Kuntarić: S drom J. E. Krekom u Beču	36
Jože Staběj: Zabrisani listi	40
Vid Blažinčić: Petar Neznani	44
Dr. Maničin: Kulturno tekmovanje	56
Slavoljub Kürschner: Povratak	61
Fr. S. Šegula: Profesor Anton Bezešek in jugoslovanska stenografija	70
Antun Matasović: Najslada	81
Jože Staběj: Za ali proti?	85
Nedjelko Subotić: San gorske noći	93
Ivan Stanovnik: Dijaska organizacija	100
Dr. Stjepan Pelz: Uspomena na dr. Kreka	103
Jože Plot: Gospa in gospod	111
Narcis Jenko: U ono vrijeme	113
Dr. Đuka Kuntarić: Organizacije socijalnog rada i općine	122
V. Grmović: Modre planine	132
Neispjevana pjesma	133
E. B.: O imperializmu	134
Čedomil Čekada: Odabranima između tisuća	138
Pavao Matijević: Isus i apstinencija	145
Narte Velikonja: »Deveta dežela«	149
Josip Andrić: Hrvatska katolička književnost	157
Kaštelanski vitez: Kod šumskog izvora	176
Marko Vunić: Za učiteljsku organizaciju	179
M. Tugomir Tepešić: U tuđini	183
Jože Plot: Malenkost	185
Josip Andrić: Glazba roda moga	187
Mab: Jedan pjesnik »Luči«	189
O. Leonardo Kalac: Dr. Jenez Krek kao profesor filozofije	195
Ljubidrag Garčina: S podaljega	197

Pjesme:

Isidor Poljak: Prometej	19
Na svetim vodama	20
Lanci	20
Planite b'jeli ognjevi duše!	21
Djevici sniježnoj	21
Posjeta	22
Divovi	22

	Štrana
Zvonimir Vijolić-Ljubičić: Sloboda — zadnja boginja	34
Dva intimna akorda	34
Sablastima	35
Ljudevit Matković: U čežnji	41
Jože Plot: Sonet samote	42
Ob oknu	43
Žrtve	43
Vićentije Mikša: Bilo je bolno	59
Nonca: Pod pendžere	80
U staroj sobi	81
V. Bitenc-Radoš: Kyrie eleison	84
Pavao pl. Gvozdanović: Večer	85
Stjepan Gruber: Slap	91
Viktor Mlinarić: Slutnja	102
Ljuba Pavić: U jesen ranu	121
M. Blašković: Hriste, dodi!	131
U polju	132
Žitomir: Nereide	138
Vrlinov: Ljetno jutro	148
Mećava	148
Posatsky: Ti	156
Dušan K. Petrović: Vjeri	178
Nando: Čuj, kad kroz noć — —	178
Bolsky: Iz »Južine«	189
N. Koceljsky: Poslednji akord	196

Književnost:

Vladimir Nazor: Pabirci (Dyo Jota). — Fran Albrecht: Mysteria dolorosa (Jože Staběj). — Antonio Fogazzaro: Daniele Cortis (Dr. Kuntarić). — Ivan Cankar: Podobe iz sanj (Jože Staběj). — U. Donadini: Sablasti i Vijavice (Dyo Jota). — Jeronimsko društvo hrvatskom narodu (Dr. Kuntarić). — René Bazin: Gruda umira (A. K.). — Yves le Querdec: Pisma scoskog župnika (Dr. Kuntarić). — Fran Milčinski: Ptički brez gnezda (Jože Staběj). — Fran Milčinski: Tolovaj Mataj (Jože Staběj). — Milko Čepelić: Spasavajmo narodno naše tkivo i vezivo (Dr. Kuntarić). — »Omladina« (Stjepan Gruber). — Jože Debevec: Vzori in boji (Jože Staběj). — »Jeka od Osijeka« (Dr. Kuntarić). — Antonija Štupca: Učna snov (Jože Staběj) 198—218

Bilješka 218

Prilog: Slika dra Jan. Ev. Kreka.

